CARTEA SATULUI

ȘCOASĂ DE FUNDAȚIA CULTURALĂ
REGALĂ „PRINCIPELE CAROL"

ISTORIA UNIRII ROMÂNILOR

DE I. LUPAȘ

www.dacoromanica.ro

Colecția „Cartea Românească"

INTRAREA LUI MIHAI VITEAZUL IN ALBA IULIA de *D. Stoica*

www.dacoromanica.ro

CARTEA SATULUI

18

ISTORIA UNIRII ROMÂNILOR

DE

I. LUPAŞ

CU O REPRODUCERE ÎN CULORI DUPĂ O PÂNZĂ
DE D. STOICA
ŞI CU MULTE ALTE CHIPURI ŞI VEDERI

FUNDAŢIA CULTURALĂ REGALĂ «PRINCIPELE CAROL»
STRADA LATINĂ, 8 — BUCUREŞTI

www.dacoromanica.ro

CUVÂNT DESPRE URZIREA ACESTEI CĂRŢI

Prin scrisoarea din ziua de 4 Maiu 1934, cu numărul 1118, Direcţia Fundaţiei Culturale Regale „Principele Carol" îmi împărtăşise că are de gând să tipărească o carte „Despre Unirea Românilor" *adăugând că „Majestatea Sa Regele şi-a exprimat dorinţa ca ea să fie scrisă de mine".*

Dorinţa regală a fost înţeleasă, după cuviinţă, ca o poruncă ce se cerea neapărat împlinită.

Dar, ivindu-se în trecutul Românilor mai multe întâmplări crestate la răbojul vremii cu numele de „Unire", am fost nevoit să întreb: despre care anume „Unire" mi se cere să scriu? Despre toate — *a fost răspunsul.*

După primirea acestui răspuns am înaintat planul lucrării cu propunerea ca ea să cuprindă şase cărţi: lămurind cea dintâi temeiurile Unirii Românilor, *a doua înfăţişând pe scurt începuturile şi* creşterea Ţărilor Române până în preajma celei dintâi Uniri, *a treia arătând cum s'a făcut şi pentruce a dăinuit aşa de puţină vreme* întâia Unire a Ţărilor Române, *a patra spicuind în lumina aceleiaşi idei întâmplările mai de seamă* dela întâia până la a doua Unire, *a cincea stăruind cu deamănuntul asupra împrejurărilor cari au pregătit şi înfiripat* a doua Unire, *deschizând totodată calea spre* Unirea a treia şi cea din urmă, *a cărei înfăptuire să fie istorisită în cartea a şasea.*

Incuviinţându-se planul acesta, trebueau culese din mulţimea fără număr a întâmplărilor cu deosebire cele mai potrivite a da cetitorilor putinţa să vadă limpede legăturile

www.dacoromanica.ro

nesdruncinate, cari au dăinuit totdeauna între pământul strămoşesc şi între fiii poporului român, răsfiraţi sub feluri te stăpâniri străine, putându-le garanta, de acum înainte, vieţuirea împreună sub aceeaş cârmuire românească, îndelung dorită şi cu nenumărate jertfe răscumpărată de toţi.

Văd acum cartea aceasta pornind la drum cu nădejdea să poată străbate prin casele tuturor celor doritori să cunoască mai deaproape temeiurile adânci şi jertfele fără seamăn, cari sprijinesc Unirea Românilor.

Fie, ca toţi cei sârguitori a culege din cuprinsul ei învăţături de zidire sufletească, să aibă parte în cursul cetirii de atâta întărire şi înălţare a cugetelor, câtă iubire de adevăr a călăuzit condeiul, care n'a pregetat să încerce a o scrie pe înţelesul tuturor.

I. LUPAŞ

Cluj, la ziua Bunei Vestiri 1937.

www.dacoromanica.ro

CARTEA I-a

TEMEIURILE UNIRII ROMÂNILOR

www.dacoromanica.ro

I

Păreri puțin lămurite despre Unirea Românilor. Ea nu a răsărit din dărnicia vre-unei puteri lumești, ci dintr'o tainică și îndelungată pregătire istorică. Temeiurile ei sunt adânci și nesguduite.

Dela 1 Decemvrie 1918 — ziua în care s'a vestit lumii prin hotărîrea adunării naționale din Alba Iulia **Unirea tuturor Românilor** sub sceptrul Regelui desrobitor Ferdinand I — și până în timpul de față fiecare cetățean al României întregite a avut prilej să asculte ori să cetească diferite lămuriri cu privire la felul, cum s'a înfăptuit Unirea aceasta, și la temeiurile cari îi garantează trăinicia.

Nu erau însă și nu sunt toate lămuririle isvorâte dintr'o cunoștință deplină a împrejurărilor, nici dintr'o neprihănită iubire a adevărului istoric. Unii din cei ce le dau, mai ales străinii cari nu au văzut din capul locului cu ochi buni întregirea României, urmăresc scopul de a înfățișa Unirea aceasta așa fel, încât să trezească în sufletul celor slabi de înger îndoială, spunând că ea nu ar puteá să fie trainică sau că nu ar fi izbânda neîndoelnică a vredniciei neamului românesc.

Se întâmplă câte odată să auzim astfel de păreri nu numai din partea străinilor, cu gânduri potrivnice, — ci și din partea unor Români cari — deși socotiți ca oameni de ispravă și buni patrioți — nu-și vor fi luat osteneala să cugete mai îndelung și mai pătrunzător, înainte de a fi rostit păreri puțin lămurite cu privire la temeiurile Unirii naționale-politice a tuturor Românilor.

www.dacoromanica.ro

Unirea națională-politică dela anul 1918 nu se cuvine să fie înfățișată, nici măcar în parte, ca **un dar,** coborît asupra neamului românesc din încrederea și simpatia lumii civilizate, nici ca o alcătuire întâmplătoare, răsărită din greșelile dușmanilor de veacuri. Chiar dacă asemenea greșeli nu s'ar fi săvârșit niciodată împotriva Românilor subjugați de-alungul veacurilor de stăpânire ungurească, austriacă sau rusească, stăpânirile acestea nedrepte ar fi trebuit să se desumfle și micșoreze îndată ce dreptul tuturor popoarelor de a-și croi soarta după buna lor pricepere, a izbutit a se înălța la treapta de putere hotărîtoare în noua întocmire a așezământului de pace europeană. Deaceea, Unirea Românilor trebue înfățișată totdeauna — potrivit adevărului — ca urmarea firească a unei pregătiri istorice de sute de ani, în cursul cărora acest popor de eroi și de mucenici a izbutit să-și apere cu uimitoare stăruință „sărăcia și nevoile și neamul", rămânând împotriva tuturor năvălirilor barbare și vremelnicelor stăpâniri străine, în cea mai strânsă legătură cu pământul strămoșesc în care, ca într'un liman de mântuire, și-a putut adăposti traiul de-alungul vremilor de urgie.

Astfel Statul român, întregit în forma lui de astăzi, trebue prețuit ca unul din cele mai statornice, având **temeiuri adânci** și nesguduite în alcătuirea geografică a pământului strămoșesc, în firea poporului român și în trăinicia lui nepilduită, în legăturile lui sufletești întărite prin unitatea aceluiaș graiu, aceleiași credințe, acelorași datini și obiceiuri, în asemănarea nedesmințită a întocmirilor și așezămintelor moștenite din bătrâni și, mai presus de toate, în puterea morală a conștiinței naționale, fără de care ar fi șubrede și nesigure toate celelalte temeiuri.

Să cercetăm pe rând aceste temeiuri spre a ne putea da

www.dacoromanica.ro

seama de sprijinul adus de fiecare în parte şi de toate laolaltă pentru a întări clădirea de unire naţională-politică a Românilor.

II

Icoana pământului românesc. Carpaţii — osia pământului românesc — cu cele trei fronturi: moldovean, muntean şi transilvan. Rostul Transilvaniei în mijlocul celorlalte ţări româneşti. Însemnătatea Carpaţilor şi a Dunării pentru pământul românesc. Câmpia, colina şi muntele au îndrumat îndeletnicirile poporului.

Pământul românesc, având o întindere de aproape 300.000 Km. pătraţi, se înfăţişează ca unitate bine închegată între Dunăre, Marea Neagră, Nistru şi Tisa. Inlăuntrul acestor graniţe firești se înalţă cununa de munţi a Carpaţilor cari au îmbiat poporului român, prin codrii lor bătrâni şi prin poienile întinse, prielnice locuri de adăpost în timpurile înviforate, când însăş fiinţa lui era ameninţată, dacă aşezarea geografică a pământului strămoşesc nu i-ar fi pregătit această cetăţue de scăpare. Rostul Carpaţilor a fost în viaţa poporului român nespus de însemnat, servind ca leagăn la naşterea lui şi ca scut ocrotitor împotriva primejdiilor, cari îi ameninţau traiul. Un geograf francez (Ancel) scrie că dintre ţările Europei Centrale pământul cel mai bine rotunjit îl are România, a cărei osie o formează Carpaţii şi colinele din preajma lor, cari au adăpostit neamul românesc scutindu-l de prea multe amestecuri cu sânge străin. Din Carpaţi se întinde la răsărit spre lumea rusească frontul moldovean cu pădurea Bucovinei, cu câmpia Basarabiei şi cu stepa Buceagului, spre miazăzi către lumea

www.dacoromanica.ro

balcanică frontul muntean cu marele drum comercial al Dunării, cu Bărăganul, cu Dobrogea şi cu Marea, iar spre apus către pusta ungară coboară frontul transilvan, izbindu-se aci de suişul maghiar. Pe toate aceste trei fronturi se pot găsi într'o firească îmbrăţişare cele trei temeiuri ale pământului românesc: muntele, colina şi câmpia.

Tainica lui putere de viaţă a stat în ajutor poporului — orfan adeseori de cârmuitori — spre a-şi întocmi lupta de apărare împotriva vrăjmăşiilor felurite, folosindu-se de toate înlesnirile ce-i puneau la îndemână adăposturile din poienile şi crângurile Carpaţilor. Din cuibul acestor munţi ocrotitori s'au întins spre şes, încetul cu încetul, şi la apus şi la răsărit şi la miazăzi, roiuri de ciobani şi de oşteni împânzind Banatul şi Crişana, dând ajutor la întărirea Munteniei şi a Moldovei, pentru ca mai târziu şi cartea românească să plece tot de aci în drumul ei de cucerire treptată a cugetelor şi de închegare a simţirilor într'o puternică voinţă obştească.

In acest prielnic cadru geografic, îmbrăţişat de Dunăre, de Mare, de Nistru şi de Tisa, Transilvania este, după cum arăta răposatul geograf Gheorghe Vâlsan, partea cea mai de frunte a pământului românesc, întrucât ea are aşezarea înaltă a unei întăriturii apărate de jur împrejur, la toate graniţele, de atâtea alte ţări româneşti ca Banatul, Crişana, Maramureşul, Bucovina, Moldova, Basarabia, Dobrogea, Muntenia şi Oltenia.

Toate acestea numai împreună cu Transilvania înfăţişează o unitate geografică şi economică deplină. Transilvania nu a fost plămădită de Ziditorul a toată făptura ca o ţară de margine, cum era pe vremea când fusese alăturată cu sila Austro-Ungariei, ca a cincea roată la un car cu doi cârmaci şi ca o moşie de chivernisit pentru scopuri

www.dacoromanica.ro

străine de interesele ei. Cu toate că se sileau din răsputeri cârmuitorii de atunci să-i îndrumeze viaţa şi desvoltarea economică spre Apus, ea a rămas totuşi în legături neîntrerupte cu viaţa economică a Ţărilor Române mai mult decât cu a pustei ungare, din centrul ei fiind drumul spre Dunăre sau spre Marea Neagră cu mult mai scurt decât acela, care i se îmbia s'o pună în legătură cu Marea Adriatică pe la Fiume.

Transilvania a fost menită prin însăşi aşezarea sa geografică să aibă un rost central, nici de cum unul de margine. Deaceea câtă vreme teritoriul ei lipsea din organismul politic al României, Regatul avea o înfăţişare atât de nefirească, precum ar fi **două braţe întinse într'o duioasă aşteptare,** sau — după cuvântul unui învăţat geograf francez (De Martonne) — era o ţară cu centrul în afară de teritoriul, în care întâmplările istorice o aşezaseră, o ţară cu o cumpănă geografică nestatornică. Numai Unirea dela 1 Decemvrie 1918, rostită în adunarea naţională de la Alba-Iulia, a făcut şi din Regatul Român o ţară cu temelii aşezate în chip statornic şi pe care un scriitor german (Höpker) o numeşte „icoana celei mai rotunjite închegări armonice".

Dacă ar fi lipsit din mijlocul pământului românesc osia Carpaţilor, soarta poporului ar fi fost îndrumată şi ea cu totul altfel. Despre ţara Egiptului se zicea în vechime că ar fi fost un **dar al Nilului.** Despre România s'ar putea spune cu drept cuvânt, că e **un dar al Carpaţilor şi al Dunării.** Aproape jumătate din pământul ei face parte din regiunea Munţilor, unde se găsesc cele mai vechi şi mai temeinice sate româneşti, unde s'au putut păstra în goana veacurilor cele mai curate tradiţii şi obiceiuri populare, scutite de păgubitoare înrâuriri străine. Iar Dunărea, spre care priveşte cealaltă jumătate a pământului românesc, a

www.dacoromanica.ro

avut şi ea rost însemnat în trecutul poporului nostru, după cum va trebui să-l aibă şi în viitorul lui, chemându-l să iasă în largul Mării, spre a-şi încerca norocul şi priceperea în felurite întreprinderi, aducându-l în legătură cu alte neamuri, servindu-i ca drum de comerţ şi întărindu-l cu un fel de cingătoare măiastră. Nu fără pricină e preamărit acest rege al rîurilor prin cunoscutele versuri:

Dunăre, mamă vitează,
De când lumea, stă de pază
Mă apără, mă 'ntăreşte
Mă încinge şi mă creşte...

Fără Carpaţi şi fără Dunăre anevoie s'ar putea înţelege şi tălmăci trecutul poporului român care, mânat de neistovita lui putere de stăpânire a ogoarelor, s'a întins cu plugul şi cu sapa spre locurile mănoase din câmpie, iar cu turmele sale nenumărate a cutreerat malurile Dunării, ale Mării, ale Nistrului şi ale Tisei până departe, dincolo de aceste ape de hotar. Nici culmile Carpaţilor, nici valurile Dunării n'au putut alcătui însă graniţi de despărţire, nici piedeci de neînlăturat între fraţii de acelaş sânge.

Acest pământ românesc e binecuvântat de Dumnezeu cu toate darurile cele mai felurite, cu munţi înalţi şi câmpii întinse, cu codri bogaţi şi cu glie roditoare din belşug. In măruntaiele lui se păstrează nesfârşite comori de sare, fier, aur, argint, petrol, cărbuni, gaz metan şi tot felul de ape minerale cu putere tămăduitoare de boli. De o parte bogăţia minunată a pământului strămoşesc, de alta aşezarea lui tocmai în drumul neamurilor năvălitoare — „în calea răutăţilor", cum scrie cronicarul — au trezit, din cele mai vechi timpuri şi până în pragul zilelor noastre, pofta multor seminţii

www.dacoromanica.ro

de oameni, cari au năvălit aci vremelnic pentru pradă, ori au izbutit să se aşeze statornic, pentru chiverniseală.

Câmpia, colina şi muntele au îndreptat pe căi deosebite desvoltarea poporului, obişnuindu-l a se îndeletnici în locurile roditoare dela şes mai mult cu plugăria, iar în cele muntoase cu păstoritul şi cu felurite ramuri de industrie ca lemnăritul, minieritul ş. a. Ţinuturile dela şes, mai în drumul năvălirilor străine, au dat adeseori prilej locuitorilor băştinaşi să vie în atingere cu diferiţi străini, dintre cari unii s'au contopit în mulţimea poporului român, alţii au părăsit locurile cucerite vremelnic ori au rămas aci păstrându-şi până în timpul de faţă firea şi obiceiurile proprii.

După potolirea năvălirilor, când începu a se însenina din nou orizontul Daciei lui Burebista, Remaxos şi Decebal, urmele smeritelor întocmiri străvechi din nordul şi din sudul Carpaţilor, din nordul şi din sudul Dunării au ieşit treptat la iveală, servind drept temelie pentru înjghebarea unor aşezări mai cuprinzătoare, cum au fost marile voevodate: al Transilvaniei, al Munteniei şi al Moldovei. Acestea s'au sprijinit toate trei, de-alungul veacurilor, pe nesdruncinata temelie a Românilor de baştină.

III

Sămânţa poporului românesc. — Neamul Tracilor cu ramura sa dacică este tulpina, din care a odrăslit poporul român. Altoirea mlădiţelor romane în tulpina Dacilor. Amestecul de sânge slav n'a schimbat prea mult firea daco-romană a băştinaşilor. Poporul român — „cel mai trainic neam de oameni de pe faţa pământului". Ce oameni de valoare a dat neamurilor vecine din sămânţa sa bogată? El merită un viitor frumos şi mare.

www.dacoromanica.ro

In ce priveşte tulpina din care a odrăslit poporul român, cercetările de până acum au dovedit că elementul de temelie în alcătuirea lui l-a dat neamul Tracilor, în deosebi ramura dacică a acestui neam, adânc înrădăcinat dela începutul timpurilor istorice în regiunea carpato-dunăreană. Voinicia şi tăria acestui neam de oameni e deplin cunoscută atât prin mărturiile scriitorilor vechi — Herodot îl socotea cel mai mare neam, din toată lumea, după al Indienilor — cât mai ales prin însuş faptul, că a izbutit să ţie piept atâtor năvăliri, câte s'au deslănţuit asupra pământului său, începând cu a Sciţilor din veacul VII înainte de Christos şi sfârşind cu a Tătarilor din veacul XIII după Christos.

Dintre toate năvălirile barbare aceea, care l-a putut înrâuri mai mult, prefăcându-l sufleteşte, a fost a Romanilor cu cari a ajuns în atingere nu numai prin cucerirea lui Traian, ci cu mult înainte prin pătrunderea înceată a neguţătorilor şi plugarilor romani în cuprinsul Daciei. Un profesor de istorie de la universitatea din Budapesta (Iuliu Szekfü) scria într'o revistă englezească de propagandă revizionistă că Traian ar fi stârpit în adevăr întreg poporul Dacilor din această provincie. E o părere lipsită de dovezi şi, din punct de vedere ştiinţific, învechită. O sprijineau cu îndârjire unii dintre cronicarii moldoveni din veacul XVII şi cunoscuţii scriitori ai şcoalei zise transilvane dela începutul veacului XIX, în deosebi protopopul dela Reghin Petru Maior, care în dorinţa sa de a dovedi că ne tragem numai din Romani, (luptându-se cu istoricul german Engel), se minuna cum i s'a putut acestuia „năluci, ca Romanii aduşi de Traian în Dacia să fi avut lipsă de mestecare cu muerile Dacilor" şi scăpa vorba peste măsură de îndrăsneaţă că „nici mueri, nici prunci nu au mai rămas în Dacia". Dându-şi seama, cât de puţină crezare poate găsi la oameni cu scaun

www.dacoromanica.ro

la cap o astfel de vorbă, însuşi Petru Maior se grăbea apoi s'o slăbească prin următoarea dare îndărăt: „tocmai de s'ar fi căsătorit sau mestecat unii dintr'înşii cu mueri dace, totuşi **Romani ar fi rămas, iar nu alt neam** s'ar fi făcut cu aceia".

Cercetările îndelungate şi serioase ale veacului din urmă au scăzut la adevărata lor valoare astfel de păreri lămurind deplin că Dacia cucerită de Traian a fost supusă unei stăpâniri paşnice, unei colonizări în bună rânduială, nici decum unei desnaţionalizări silnice sau chiar unei stârpiri fără milă a poporului băştinaş.

Din amestecul de sânge al Dacilor cu Romanii, amestec ajutat de iscusinţa deosebită a unei cârmuiri de aproape două veacuri, a răsărit un nou vlăstar: poporul daco-roman, pe care nu l-a mai putut smulge şi îndepărta din pământul său strămoşesc nici o năvălire ori cât de mult se străduesc oarecari istorici străini să arate că împăratul Aurelian ar fi retras, la 271 după Christos, din Dacia nu numai legiunile, care ar fi fost mutate de pe vremea împăratului Gallienus (260—268), ci **întreaga populaţie civilă.** Aşa ceva era însă cu neputinţă, căci o populaţie străveche, băştinaşe, nu poate fi deslipită de pământul strămoşesc nici în timpul celor mai grele şi mai ameninţătoare primejdii. Atâta mulţime de ţărani păstori şi plugari, înrădăcinaţi în tot cuprinsul Daciei Traiane, aşezaţi la casele lor şi avându-şi temeinice rosturi de gospodărie în Carpaţi, nu puteau să-şi părăsească aşezările străbune, spre a se arunca pradă unor primejdii, cari erau şi mai multe şi mai grele pentru dânşii în regiunile necunoscute din Dacia Aureliană. Siguranţa smeritei lor gospodării nu o puteau găsi în sudul Dunării în aceeaş măsură, în care le-o îmbia pământul Daciei Traiane, unde le erau cunoscute din moşi-strămoşi toate potecile şi locurile de adăpost din codrii colinelor şi ai munţilor.

www.dacoromanica.ro

Chiar presupunând că s'ar fi învoit cu toţii să-şi părăsească, la o poruncă dată din partea împăratului, aşezările strămoşeşti, nici într'un asemenea caz nu i-ar fi îngăduit să plece stăpânii vremelnici ai acestei provincii, cari n'ar fi putut vieţui într'o ţară pustie. Având în fiecare clipă trebuinţă neapărată de roadele muncii ţăranilor păstori şi plugari, de la cari îşi primeau prin învoială, în chip de dajdie, cele trebuitoare pentru hrana vieţii, este firesc că ori cât de stăpânitori ar fi fost Goţii, Gepizii, Hunii şi Avarii, nefiind popoare aşezate statornic şi neavând timp spre a se îndeletnici temeinic cu plugăria, nu se puteau lipsi de sprijinul băştinaşilor. Astfel populaţia daco-romană s'a păstrat aici tot timpul năvălirilor barbare, fără să fi întrerupt cu desăvârşire orice legătură cu populaţia romanizată din sudul Dunării. Chiar în timpul stăpânirii vremelnice a Hunilor şi Avarilor, cu prilejul năvălirilor ce făceau ei în sudul Dunării, aduceau de acolo cete de oameni căzuţi în prinsoare, ca să-i aşeze în regiunile din nordul râului, tocmai cu scopul de a spori numărul muncitorilor, cari să lucreze pământul şi să le culeagă roadele câmpului. Pe la anul 380 după Christos, deci cu un veac şi mai bine după retragerea legiunilor romane din Dacia, scriitorul grec Zosimos, care a trăit la Constantinopol în jumătatea întâia a veacului al cincilea, în lucrarea sa **Istoria Nouă** face amintire de neamul **Carpodacilor** ca de nişte tovarăşi ai Hunilor. Ei trăiau deci în nordul Dunării, în aceleaşi regiuni, pe cari le stăpâniseră înainte de cucerirea romană şi pe care nu le-au părăsit nici după aşa zisa golire (evacuare) a Daciei Traiane în zilele împăratului Aurelian (270—275), despre care spun unii, fără nici un temeiu, că ar fi retras întreaga populaţie civilă din această provincie.

Adevărat că asupra băştinaşilor daco-romani s'au revărsat mai târziu şi alte năvăliri străine, dintre cari cea

www.dacoromanica.ro

mai simţită a fost a Slavilor de o dăinuire mai lungă decât toate celelalte: greceşti, germane sau turanice. Cercetătorii limbii au putut găsi în vremea din urmă unele cuvinte de veche obârşie latină în limbile slave, trăgând încheierea că ele nu s'au putut strecura decât în primele veacuri ale convieţuirii Slavilor cu populaţiile de viţă romană aflătoare în teritoriul dela graniţa de vest a Panoniei până la graniţa răsăriteană a Daciei. Iată deci o nouă dovadă pentru stăruinţa Românilor în Dacia: dacă ei n'ar fi fost aci, dela cine ar fi putut să împrumute cuvinte de veche viţă latină Slavii, cari s'au strecurat pe îndelete în cuprinsul acestei provincii? Inrâurirea a fost, după cum era şi firesc să fie, deoparte şi de alta, resimţindu-se şi Slavii şi Daco-Romanii depe urma unei îndelungate vieţuiri împreună.

Din legătura cu diferitele neamuri de năvălire au ştiut să tragă Daco-Romanii folos absorbind un număr însemnat dintre fiii neamurilor străine, fără ca prin aceasta să-şi fi schimbat firea. Nu au slăbit prin acest amestec, ci s'au întărit ajungând mai destoinici la împotrivire şi mai răbdători la necazuri, cum trebuiau să fie cei ce aveau de luptat cu numeroase şi atât de felurite primejdii.

De obiceiu neamurile, cari au întemeiat state puternice, nu au fost de sământă curată, ci li s'a amestecat adeseori sângele cu al altora. Precum legăturile dintre rudenii apropiate dau loc la rânduri de oameni pipernicіţi, tot aşa rămân sorocite pieirii popoarele, cari nu sunt în stare să mistuie frânturile de neamuri străine, aşezate în mijlocul lor.

Este deplin dovedit, că nici apropierea de multe veacuri cu Slavii nici vieţuirea împreună cu ei nu au putut să clatine din temelii trăsăturile daco-romane, hotărâtoare în urzeala sufletească a poporului român, ci i-au dat numai câte

www.dacoromanica.ro

ceva în fire, alături de ce primise ca moştenire dela Daci şi dela Romani.

Un învăţat german (Albrecht Wirth) scria la 1916 că poporul român este cel mai trainic neam de oameni de pe faţa pământului şi că acest popor se poate asemăna cu unele pâraie din munţii Jura şi din Karst cari curg mari depărtări ascunse sub pământ, ca să iasă din nou la iveală şi să nu mai dispară nici odată. Astfel până în veacul XIII acest popor era socotit aproape ca dispărut de pe faţa pământului, când deodată s'a ivit iarăş, dar acum **pentru totdeauna.**

Această putere de viaţă, fără pereche, se datoreşte factorului etnic de temelie care a dat naştere poporului român, trecându-i vânjoşia de trebuinţă spre a răsbate prin cele mai vitrege împrejurări ale unui trecut sbuciumat şi pândit de numeroase curse. Un profesor dela Universitatea din Geneva, Eugen Pittard, scria într'o lucrare a sa (Rasele şi istoria) că icoana poporului român de astăzi ar fi însăş icoana poporului dacic din vechime, căci legiunile romane nu ar fi lăsat poporului cucerit decât limba sau, ca să arătăm chiar cuvintele lui: „limba latină, administraţia latină, iată ce au dat Românilor învingătorii. Ei nu le-au dat prea mult din sângele lor".

Acelaş profesor adaugă în altă scriere a sa (despre popoarele din Balcani) că din punct de vedere naţional, ar fi mai multă mândrie pentru neamul românesc să-şi vadă tulpina înrădăcinată în pământul preistoric decât în pământul destul de nou al năvălirilor, fie chiar acela al năvălirilor romane.

Se mai găsesc istorici în stare să arunce, cu patimă şi ură neadormită, cuvinte de dispreţ asupra acestui popor. E însă o nedreptate a scrie astfel despre un popor, căruia împrejurările nu i-au îngăduit decât târziu de tot să fie liber şi

www.dacoromanica.ro

neatârnat în pământul strămoşilor săi, iar în timpul stăpânirilor străine l-au silit să sporească prin puterile sale faima şi bogăţia altor neamuri din preajma sa. Nu a răsărit oare din acest popor nedreptăţit al Valahilor, în veacul al XV-lea, cel mai aprig apărător al creştinătăţii Ioan Huniade şi fiul său Matia Corvinul, cel mai vestit rege al Ungariei? sau în veacul al XVI-lea fostul mitropolit-primat dela Strigoniu, Nicolae Olahus, unul dintre cei mai învăţaţi oameni ai timpului, cu care obişnueşte a se mândri istoria literaturii şi culturii maghiare? Şi n'a răsărit în acelaş veac dintre Românii bihoreni Mihail Valahul, cel mai iscusit cârmuitor politic al Transilvaniei, iar în veacul următor dintre Românii moldoveni neîntrecutul întemeietor al înaltei şcoale dela Kiew şi îndrumător al vieţii culturale ruseşti, mitropolitul Petru Movilă?

Un neam care a fost în stare să dea din sânul său popoarelor vecine astfel de valori pentru înlesnirea progresului, merită privit cu mai puţină vrăjmăşie împătimită şi preţuit cu mai multă seninătate. Oricât de umilit şi nedreptăţit a fost acest popor în trecut, când s'au apropiat de el oameni doritori a-i cunoaşte însuşirile, şi-a deschis sufletul, în lumina căruia un Sas nepărtinitor ca profesorul Andreas Wellmann a putut să zărească încă dela 1843 chezăşia unui viitor strălucit, care-l îndemna să spună că „în naţiunea română zace **sămânţa bogată a unui popor, pe care îl aşteaptă un viitor frumos şi mare, dacă însuşirile sale de căpetenie se vor desvolta cum se cuvine**".

Acest viitor „frumos şi mare" poporul român nu şi-l poate clădi decât în cuprinsul pământului strămoşesc, stropit din belşug cu sângele nenumăraţilor săi fii, cari s'au jertfit fără preget pentru apărarea şi întregirea lui.

Deaceea cuprinde un adevăr netăgăduit cuvântul care spune că **e legat prin sânge pământul de popor.**

www.dacoromanica.ro

IV

Tăria credinţei strămoşeşti. — Cum înţelege poporul român evanghelia lui Christos? Asemănare între Români şi popoarele vecine. Legăturile bisericeşti cu patriarhia din Constantinopol. Ortodoxia luptătoare apără unitatea sufletească a neamului şi împiedecă pe Unguri a prinde rădăcini în Transilvania, Muntenia şi Moldova. Cuvântul lui Mihail Eminescu despre mitropolia Sucevei. Uimirea italianului Antonio Possevino despre statornicia Românilor din Transilvania în legea şi ritul răsăritean. Pentru ce nu cutezau candidaţii la scaune vlădiceşti să se abată dela credinţa poporului?

In împrejurări de viaţă patriarhală s'a înrădăcinat în sufletul Românilor de pretutindeni o părere despre viaţa creştină, care se deosebeşte de aceea a neamurilor împrejmuitoare. După cum se vede din cântecele religioase, mai ales din colindele de Crăciun, pe cari tineretul a ştiut să le cânte şi în timpurile cele mai înviforate, sufletul poporului român a îmbrăţişat cu gingăşie deosebită pe **Isus pruncul**, aşezându-l în lumea de păstori şi de plugari: în ieslea boilor care „aburesc de încălzesc şi durerile îmblânzesc" sau „în legănaş de păltinaş" chemând şi puterile firii să dea ajutor la îngrijirea pruncului dumnezeesc: „vântul dulce tragănă, pruncul de mi-l leagănă" sau „ploaia caldă dalb' îl scaldă"...

Nu lipseşte însă din aceste colinde nici amintirea chemării dumnezeeşti, cu care a venit în lume Isus Mântuitorul ca să mături **„pământul de gozurele şi cerul de nourele"....**

De aci urmează, că ideea creştină a poporului român se apropie de cea rostită puternic prin cuvintele Sfintei Scrip-

www.dacoromanica.ro

turi: „Noi potrivit făgăduinţei lui Christos aşteptăm **cer nou şi pământ nou,** în care să locuească dreptatea". Aceasta însemnează că în locul mulţimii zeilor răzbunători şi pătimaşi, de care îşi închipuiau păgânii că ar fi stăpânit cerul, creştinii au început să creadă într'un **cer nou** stăpânit de Dumnezeul dreptăţii, al milostivirii nesfârşite şi al iubirii de oameni. Iar, după ce învăţătura evangheliei lui Christos va fi pătruns la toate neamurile pământului, curăţindu-le de păcate şi înălţându-le spre culmile strădaniilor creştine, nădăjduiau că se vor îndrepta toate relele şi neajunsurile, **înoindu-se** astfel însăş **faţa pământului,** adecă traiul omenesc al acestei lumi trecătoare, spre a se împlini cuvântul făgăduinţii cu privire la **cerul cel nou şi pământul cel nou al creştinătăţii.**

Imprejurările vremii, în care a pătruns deci şi a prins rădăcini creştinismul în viaţa poporului român, i-au apăsat o pecete de simplitate rustică, senină, patriarhală — deosebindu-se în câtva de al Grecilor — aplecaţi adeseori spre lupte de cuvinte, spre gâlceavă între cei obişnuiţi a ispiti Scripturile — şi de al Bulgarilor sau Ungurilor, cari chiar dela începutul creştinării lor au căutat să facă târguială politică între Bizanţ şi Roma, ca şi de al Ruşilor cu pornirea lor vădită spre mărimi nesfârşite şi podoabe covârşitoare.

La Români s'au desvoltat în măsuri smerite plăsmuirile de arhitectură şi de artă creştină, însă cu multă gingăşie şi cu un adânc simţ al frumosului, care poate fi descoperit de cercetătorul priceput, şi în felul de clădire al vechilor bisericuţe de lemn şi în podoabele de zugrăveală sau în formele sprintene ale bisericilor clădite mai târziu din piatră.

Aşezarea geografică a pământului şi a poporului românesc l-au adus pe acesta chiar dela începutul vieţii creştine în legături neîntrerupte cu biserica Răsăritului. Cu binecu-

www.dacoromanica.ro

vântarea patriarhului din Constantinopol s'a săvârşit organizarea bisericească în toate ţinuturile locuite de Români. Patriarhul Teofilact a hirotonisit la anul 950 pe episcopul Ieroteiu, amintit de scriitorii bizantini ca unul care a răspândit evanghelia lui Christos printre Unguri, când ei se iviră la graniţele Transilvaniei. Patriarhul din Constantinopol a ţinut seamă de dorinţa domnitorului Alexandru Basarab al Munteniei şi a încuviinţat aşezarea celui dintâi mitropolit, Iachint, la Curtea de Argeş (1359). Patriarhul Antonie a ascultat rugămintea voevozilor maramureşeni Dragu şi Baliţă, cari călătoriseră anume până la el ca să-l roage a primi sub dreapta-i ocrotire mânăstirea lor părintească din Peri, unde a aşezat pe egumenul Pahomie cu drepturi vlădiceşti (1391). In sfârşit, patriarhul Matei a încuviinţat, la stăruinţa lui Alexandru cel Bun, domnitorul Moldovei, trecerea lui Iosif Muşat dela Cetatea Albă în scaunul de mitropolit al Sucevii (1401).

După ce sub ocrotirea acestei biserici a Răsăritului, care a fost totdeauna îngăduitoare faţă de însuşirile curat naţionale ale popoarelor creştine, şi-au putut Românii afla tărâm prielnic pentru deprinderile lor religioase şi pentru mulţumirea trebuinţelor duhovniceşti, s'au alipit cu tot sufletul de biserica ortodoxă şi de bunele ei orândueli străvechi. Şi în trecutul şi în prezentul vieţii româneşti se poate vedea ca o trăsătură însemnată legătura nesdruncinată dintre sufletul poporului şi biserica lui strămoşească. Această legătură a fost în toate timpurile un razim şi-o pavăză a unirii sufleteşti dăinuitoare neîntrerupt între Românii de pretutindeni, sub orice cârmuire străină ar fi fost ei osândiţi să tânjească. In deosebi Românii de sub cârmuire ungurească au avut lupte grele de purtat pentru apărarea şi păstrarea credinţei lor strămoşeşti. După ce Ungurii tre-

www.dacoromanica.ro

cuseră dela biserica ortodoxă răsăriteană la cea catolică apuseană, Românii au fost împinşi într'o stare destul de grea şi asuprită.

Biserica apuseană, pornită mereu spre cuceriri şi propagandă, a izbutit să împrumute regatului ungar rosturile unui regat propovăduitor, a cărui datorie de căpetenie era să răspândească pretutindeni catolicismul în paguba bisericii răsăritene. Din partea sfântului scaun dela Roma se trimiteau regilor Ungariei stăruitoare îndemnuri şi multe ajutoare băneşti îndatorindu-i cu jurământ pe sfânta evanghelie, să aducă pe toţi supuşii lor la ascultare faţă de scaunul papei din Roma.

Nu au izbutit însă a-şi duce la îndeplinire făgăduelile acestea, cu oricât de straşnice jurăminte ar fi fost ele întărite. Românii s'au împotrivit cu suflet eroic ameninţărilor şi ispitelor, cari le veneau din partea regatului ungar şi a bisericii catolice. In vechile hrisoave se găsesc amintiri şi despre câte un preot catolic, care nu se sfia să tragă în ţeapă „după obiceiul ţării pe Românii shismatici" (ortodocşi).

Cu toate acestea Românii nu-şi părăseau credinţa. Dimpotrivă, după cum arată o scrisoare a papei Grigorie IX dela 1234, chiar în episcopatul catolic al Cumanilor dela Milcov, izbutiră să atragă de partea lor pe veneticii unguri şi teutoni, înduplecându-i a părăsi catolicismul şi a primi sfintele taine — nu dela episcopul lor de sub ascultarea papei, ci dela nişte vlădici ortodocşi. Prin aceasta se făcea legătura sufletească între mulţimea poporului de baştină şi între frânturile de colonizare apuseană în aşa măsură, încât papa scria îngrijorat că Ungurii şi Teutonii s'ar fi făcut **un popor cu Românii**, deci s'ar fi desconfesionalizat topindu-se în mulţimea poporului de baştină.

www.dacoromanica.ro

Cum în tot răul este şi un bine, prigonirile îndelungate au deschis tot mai largă prăpastia între Ungurii catolici, stăpânitori dela o vreme în Transilvania, şi între Românii ortodocşi îngenunchiaţi. Dacă Ungurii ar fi rămas în legăturile lor dela început cu biserica răsăriteană, fiind sprijiniţi şi de împăratul şi de patriarhul din Constantinopol, sau dacă Românii ar fi trecut şi ei la catolicism, s'ar fi putut întâmpla ca procesul de contopire sufletească între aceste două popoare să fi avut în cursul vremii un sfârşit prielnic Ungurilor şi firul vieţii româneşti să se fi pierdut din urzeala istoriei.

Aşa însă ei s'au oţelit în luptele necurmate, ce le-au venit din partea Ungurilor catolici. In focul suferinţelor grele, mucenicesti, s'a lămurit tăria lor sufletească, iar felul de viaţă creştină, răbdătoare şi smerită din primele veacuri ale creştinismului daco-roman s'a schimbat în viaţă luptătoare, fără preget, pentru păstrarea credinţei străbune.

Această trăsătură luptătoare a ortodoxiei româneşti a fost de nespus folos pentru păstrarea unităţii sufleteşti a neamului. Unul dintre cugetătorii mari ai Românilor, cu cea mai adâncă pătrundere în rostul vieţii sufleteşti a poporului, Mihail Eminescu spune că este meritul creştinismului ortodox de a fi păstrat unitatea noastră ca neam apărând totodată şi armonia dintre clasele sociale.

Eminescu preţuind însemnătatea organizării bisericeşti pentru îndrumarea poporului român, scria că mitropolia Sucevei a fost însăş „mama neamului românesc", că ea a apărat fără sminteală creştinătatea faţă de năvala mahomedană, iar prin persoana mitropolitului Varlaam a făcut să vorbească însuş Duhul sfânt în limba neamului românesc, „redând în graiul de miere al coborâtorilor armiilor romane sfânta Scriptură şi învăţăturile blândului Nazarinean".

www.dacoromanica.ro

Puterea de împotrivire a ortodoxiei româneşti a fost, dupăcum recunosc chiar istorici de-ai Ungurilor, stânca de care s'au isbit şi s'au spart îndelungatele strădanii ale regatului ungar de a se înfige statornic în pământul Transilvaniei şi chiar de a-şi întinde stăpânirea şi asupra Munteniei şi Moldovei.

După regii catolici ai Ungariei au încercat în veacurile XVI şi XVII principii protestanţi ai Transilvaniei să abată pe Români dela vechia lor credinţă. Dar nu au izbutit nici ei decât în prea puţine cazuri şi atunci numai la suprafaţă şi în chip trecător.

Faptul acesta l-au băgat de seamă cu mirare toţi cari au avut prilej să cunoască mai de aproape felul de traiu şi obiceiurile religioase ale poporului român. Astfel, iezuitul italian Antonio Possevino, care a cercetat Transilvania în jumătatea a doua a veacului XVI şi a cunoscut bine împrejurările din ţara aceasta, îşi arată într'o scriere a sa mirarea că, împotriva tuturor ameninţărilor şi primejdiilor, Românii au putut să fie atât de **„statornici în legea şi în ritul lor"**.

Este deosebit de luminos şi felul cum superintendentul (episcopul) calvin din Transilvania, Ştefan Katona Gelejinus, căuta să lămurească pricina, care a împiedecat pe conducători să se depărteze de credinţa poporului şi-a ţinut laolaltă turma şi păstorii, în toate vijeliile vremii de atunci. Intr'o scrisoare a sa din 24 Septemvrie 1640 el aducea la cunoştinţa principelui Gheorghe Rakoczi I că, oricâtă silinţă şi-a dat, n'a putut să găsească printre preoţii români şi printre candidaţii la văduvitul scaun vlădicesc din Alba-Iulia pe nimeni, care să se lase înduplecat a-şi schimba credinţa ortodoxă, deoarece toţi se tem că pe un astfel de

www.dacoromanica.ro

preot sau episcop poporul nu l-ar primi şi cine ştie ce i s'ar întâmpla, dacă ar cuteza să meargă între Români...

Atât de puternică a fost pavăza dumnezeească a credinţii în păstrarea unităţii sufleteşti a neamului românesc, întărindu-l pe piatra virtuţii şi revărsând asupra lui putere de sus, spre a purta cu izbândă luptele crâncene împotriva tuturor cari au încercat să-l abată în vre-un chip din căile destinului său istoric.

V

Puterea graiului românesc. — Inrudirea limbii române cu limbile odrăslite din tulpina vechiului graiu latin. Unitatea graiului românesc s'a păstrat peste graniţele provinciilor de sub felurite cârmuiri străine. Limba românească nu a putut fi răpusă de năvala limbilor stăpânitoare. Veacul XVI aşează arme nouă în serviciul limbii: tiparniţa, cartea şi şcoala românească. Buna prevestire a catehismului tipărit în Sibiu la anul 1544. Războiul limbilor.

Pe cât de însemnat şi hotărîtor a fost rostul credinţei strămoşeşti în păstrarea unităţii sufleteşti a poporului român, tot atât de bine a lucrat şi puterea graiului românesc, care a pătruns şi a dăinuit pretutindeni în straturile adânci ale acestui popor, chiar când în păturile lui înalte, dela cârmă, au izbutit a se strecura graiuri străine.

Limba românească, fiind o limbă neolatină, este înrudită cu italiana, spaniola, portugheza, provensala şi franceza, cari sunt tot atâtea mlădiţe răsărite din tulpina vechiului graiu latin. In fiecare din ele s'au strecurat în cursul veacurilor şi cuvinte de altă obârşie, fără ca să fi putut schimba firea

www.dacoromanica.ro

lor de limbi neolatine. Aşa s'a întâmplat şi cu limba română: pe lângă cuvintele de obârşie latină ea a primit cu timpul şi cuvinte strecurate din graiul altor neamuri, cu cari au vieţuit Românii împreună vreme mai scurtă sau mai îndelungată: dela Slavi, Greci, Turci ş. a. Dar cuvintele acestea de altă obârşie, decât cea latină, au venit numai să-i sporească bogăţia graiului românesc şi n'au avut putinţa să-i schimbe ţesătura cea veche, care a rămas latină în toate încheieturile mai de seamă. Aşa de pildă, şi în limba franceză s'au strecurat numeroase cuvinte de obârşie germană, dar firea ei a rămas tot cea latină, după cum limba engleză, deşi are foarte multe cuvinte împrumutate din limba latină, şi-a păstrat totuş firea de limbă germanică.

O însuşire temeinică a graiului românesc din ţinuturile dela nordul Dunării este uimitoarea lui unitate, scoasă la iveală în ultimul timp din partea învăţaţilor pătrunzători în tainele limbii şi care îl înfăţişează ca un graiu aproape lipsit de felurite rostiri provinciale. Stăruind asupra acestei însuşiri foarte însemnate, profesorul Sextil Puşcariu dela Universitatea din Cluj a dovedit că din punct de vedere al graiului românesc Transilvania nu a alcătuit nici odată o unitate deosebită de celelalte ţinuturi româneşti, ci a făcut parte din întregimea cuprinsului lor. Nici unul dintre oraşele Transilvaniei nu a fost pentru Români vre-un centru puternic de atragere: nici Sibiul cu caracterul său de cetate saxonă; nici Clujul ca cetate maghiară. Dimpotrivă Românii Transilvaniei au privit totdeauna cu încredere desăvârşită spre fraţii lor de peste munţi, de care s'au simţit legaţi prin credinţa lor, prin limba lor, prin interesele lor economice şi printr'o mereu înoită strădanie de unire nedesmînţită nici odată.

www.dacoromanica.ro

Astfel, limba românească a păstrat de o parte icoana vie a originii poporului nostru şi a împrejurărilor, în cari a trăit, iar de altă parte a fost, ca şi religia, un temeiu puternic al unirii frăţeşti dintre toate pâlcurile acestui popor, răsfirat în cursul veacurilor trecute în atâtea ţări şi sub atâtea cârmuiri străine.

Precum religia sau „legea românească" a fost mereu prigonită de năvala altor religii stăpânitoare, la fel a trebuit să îndure şi limba românească asuprirea venită din partea unor limbi străine cari, năvălind în viaţa poporului, au încercat şi au izbutit uneori a se vârî în locul ei. Slavonismul şi grecismul au putut să alunge pentru câtva timp limba română din slujba altarului, dela strană şi de pe amvon, precum şi din şcoli şi din dregătoriile statului. Ea şi-a găsit însă, în aceste timpuri grele, bun adăpost în coliba ciobanului şi în căscioara plugarului, stăruind a vieţui şi a înflori în doinele şi poveştile pline de farmec ale poporului, până când schimbarea vremilor prin puternica mişcare de reformă religioasă din veacul al XVI-lea i-a deschis din nou calea spre amvon şi spre altar, spre şcoală şi spre viaţa de stat.

Nepreţuite unelte nouă a pus această mişcare culturală-religioasă în serviciul limbii: tiparniţa, cartea şi şcoala românească.

Felul cum s'a lucrat la tipărirea celei dintâi cărţi în limba română — **Catehismul dela Sibiu** în anul 1544 — era un semn şi o bună prevestire pentru rostul însemnat, pe care noua măestrie a tiparului urma să-l aibă de amândouă laturile Carpaţilor, luând parte la munca de pregătire înceată, dar sigură de izbândă, a unirii tuturor Românilor.

Au lucrat la această primă carte românească **două tipografii:** una din nordul şi alta din sudul Carpaţilor. Nea-

www.dacoromanica.ro

vând tipografia din Sibiu slove chirilice, le-a împrumutat dela tipografia din Târgovişte, de unde a venit mai târziu cu cei „zece ucenici ai săi" diaconul Coresi, spre a se aşeza la Braşov în toamna anului 1558, după ce terminase la Târgovişte tipărirea Triod-Penticostarului slavon, început cu ajutorul „drept credinciosului şi de Christos iubitorului Io Petraşcu Voevod" — tatăl lui Mihai Viteazul.

In lucrările sale tipografice de atâta însemnătate Coresi a fost ajutat de către luminaţii preoţi ai bisericii Sf. Nicolae din Şcheii Braşovului. Cărţile româneşti tipărite astfel prin osârdia unor oameni deopotrivă închinaţi înaintării poporului, fie că erau de obârşie munteană sau transilvăneană, s'au răspândit în scurtă vreme şi de o parte a Carpaţilor şi de cealaltă. Despre cea mai de preţ dintre ele — **Evanghelia cu învăţătură**, tipărită la Braşov în 1581 — s'au păstrat dovezi sigure în privinţa aceasta într'o scrisoare a judelui Luca Hirscher, care spunea la 1582 că această carte de învăţătură s'a vândut nu numai în Transilvania, ci şi în Muntenia şi Moldova, chiar cu **ştirea şi învoirea vlădicilor.** Iată aci o dovadă că nici vlădicii nu erau tocmai aşa de potrivnici, cum se spune de obiceiu, noului curent de reformă religioasă, care cerea stăruitor coborârea Scripturilor sfinte pe înţelesul tuturor creştinilor, ori cât de mult ar fi fost ei aplecaţi, în alte privinţe, spre smerită supunere vechilor prejudecăţi hrănite cu dibăcie de către cei zoriţi să sprijine stăpânirea tradiţională a limbii latine, slavone şi greceşti în viaţa bisericească.

Este o dovadă şi mai veche despre înţelegerea şi preţuirea vlădicilor din veacul al XVI-lea pentru cartea românească. Anume între anii 1560—1562, când s'a tipărit la Braşov în ediţia a doua catehismul apărut la Sibiu în 1544, în prefaţa lui se spune, după cum arată cele trei pagini

www.dacoromanica.ro

descoperite de răposatul Andrei Bârseanu la Sighetul Maramureşului în 1921, că această cărţulie „s'a scos pe limba românească cu ştirea Măriei lui Craiu şi cu ştirea Episcopului Savei Ţării Ungureşti", fiind închinată „Sfinţiei Sale Arhiereu şi Mitropolit Efrem". Craiul era atunci Ioan Sigismund, principe al Transilvaniei cu titlul de Rege; Sava era episcopul român ortodox al Geoagiului, cel care a vrut mai bine să-şi lase scaunul arhieresc decât să intre la vre-o tocmeală cu protestanţii asupra temeiurilor de credinţă, iar Efrem este arătat în seria mitropoliţilor din Târgovişte ca păstorind între anii 1558—1566. Negreşit că o carte românească nu putea fi închinată acestui mitropolit, dacă el nu ar fi dat dovezi de înţelegere şi preţuire pentru însemnătatea ei.

Tiparul, pus în serviciul limbii, al credinţii şi al bisericii — răspândind setea de carte românească — a pregătit în jumătatea a doua a veacului al XVI-lea într'o măsură oarecare sufletul poporului pentru fapta ce urma să se întâmple la 1600 prin sabia lui Mihai Viteazul, care a izbutit să aducă Muntenia, Transilvania şi Moldova sub aceeaş cârmă. Dar numărul cărţilor, pe care s'ar fi putut sprijini atunci această unire politică fulgerătoare, fiind prea mic, nici ea nu a putut să dăinuiască, ci sub povara vrăjmăşiilor omeneşti şi a vitregiei împrejurărilor politice s'a prăbuşit cu aceeaş repeziciune, cu care a fost înfăptuită.

Nicolae Bălcescu, povestind istoria Românilor sub Mihai Vodă Viteazul, scria într'o însemnare a sa: „cunoaştem un viteaz mult mai mare decât acest erou: poporul. Patriotismul unui popor e mult mai puternic decât orice geniu individual. Când inima lui va fi aprinsă de acea mare idee a redeşteptării naţionale şi când el va fi hotărît a o apăra cu sângele lui, nici o putere din lume nu-l va birui".

www.dacoromanica.ro

Au trebuit deci să urmeze alte stăruinţe de veacuri în slujba de luminare şi îndrumare a poporului cu ajutorul bisericii şi al culturii româneşti care ocrotea, peste toate graniţele vameşilor, unitatea sufletească a neamului, dar şi cu ajutorul tiparului pentru a pregăti de ajuns calea unei înfăptuiri trainice a unirii naţionale-politice, împlinite la 1600 numai ca o dovadă premergătoare, că ea era cu putinţă.

Mai târziu, când limba românească se pregătea să-şi înceapă, cu ajutorul tiparului, lucrarea chibzuită de clădire a unităţii naţionale, în provinciile răşluite prin răutatea vremurilor şi a oamenilor, s'a pornit năvala unor curente potrivnice: de germanizare în Bucovina căzută sub stăpânitori austriaci, de rusificare în Basarabia cuprinsă de Muscali, de maghiarizare în Transilvania şi Banatul vechilor impilări şi suferinţe, îndurate de poporul român fără a-şi fi pierdut vreodată nădejdea într'o apropiată izbăvire.

După cuvântul care cerea odinioară că „a cui este ţara, a aceluia să fie şi credinţa" — s'a ivit în cursul veacului al XIX-lea în cuprinsul vieţii naţionale politice şi culturale, un curent cultural, pornind luptă înverşunată cu lozinca asemănătoare: „a cui este ţara, a aceluia să fie şi limba!"

In Transilvania se făcuse de pe la sfârşitul veacului al XVIII-lea o întâie încercare neisbutită de înlocuire a limbii oficiale latine cu limba maghiară, care era cu mult mai puţin cunoscută şi vorbită în această ţară decât limba română. La 1773 călătorind împăratul Iosif al II-lea prin Transilvania a fost însoţit şi de notarul Mihail Heydendorf din Mediaş, pe care l-a întrebat, dacă ştie româneşte? Heydendorf a răspuns îndată că toţi Saşii cunosc limba română întocmai ca şi limba lor maternă; ei trebue s'o cunoască, fiindcă în toată ziua au de lucru cu Românii...

Cu o jumătate de veac mai târziu s'a deslănţuit vijelios

www.dacoromanica.ro

aşa numitul „războiu al limbilor". Dieta transilvană din Cluj se silea să aducă, la 1842, limba maghiară ca limbă oficială, luând măsuri ca în timp de 10 ani în toate şcoalele şi în toate dregătoriile să stăpânească numai limba aceasta.

Atunci scria vestitul preot şi conducător al Saşilor, Ştefan Ludovic Roth — cel împuşcat la Cluj de Ungurii lui Ludovic Kossuth în primăvara anului 1849 — următoarele cuvinte cu adânc înţeles: zadarnic se trudesc domnii dela dieta din Cluj să dea Transilvaniei o limbă oficială, o limbă a tuturor. Zadarnic votează legi în acest scop şi se bucură amăgindu-se că ar fi făcut un lucru bun. Căci neînţelepţeşte au lucrat. Transilvania nu are trebuinţă de o astfel de limbă, hotărîtă prin votul dietei din Cluj. Transilvania are — după cum a avut şi în trecut — o limbă pe care o înţeleg toţi locuitorii acestei ţări. Nu e limba ungurească, nici cea nemţească. E **limba românească**, pe care o ştiu toţi, fără s'o fi învăţat. Pentru învăţarea altei limbi îţi trebue ani de zile, să osteneşti prin şcoli. Limba românească o înveţi aproape fără să vrei, din întâlnirea zilnică, de pe stradă. Dintr'odată bagi de seamă că ştii româneşte. Şi chiar dacă n'ai dori să vorbeşti limba aceasta, **o înmiită trebuinţă a vieţii de toate zilele** îţi cere cunoştinţa ei!

Ceeace a spus atunci, cu atâta dreptate, martirul propriilor sale convingeri, luminatul Ştefan L. Roth, are bun temeiu deopotrivă atât pentru viaţa din trecut a Transilvaniei, cât mai ales pentru cea din prezent şi din viitor a tuturor cetăţenilor României întregite.

Cum şi-a arătat iezuitul Antonio Possevino mirarea, că Românii au izbutit să-şi păstreze neştirbită credinţa strămoşească, tot aşa şi-o arătase italianul Antonio Bonfini, istoricul regelui Matia Corvinul, cu privire la felul cum s'au luptat Românii să-şi apere limba. „Dacă — scria el —

www.dacoromanica.ro

va socoti cineva bine năvălirile necontenite ale Sarmaţilor şi Goţilor, apoi revărsările Hunilor, ale Vandalilor şi Gepizilor, ale Germanilor şi Longobarzilor, cum nu se va minuna foarte, că s'au păstrat până acum între Daci şi Geţi urmele limbei latine? Astfel s'au luptat Românii, încât par a se fi războit mai mult pentru păstrarea limbii decât pentru viaţă".

Din vârtejul războinic, pe care năvala limbilor străine l-a dus împotriva limbii româneşti, aceasta a izbutit să scape nu numai nestrivită, ci chiar victorioasă, sporind cu timpul dragostea tuturor Românilor pentru graiul strămoşesc: dulce, sonor şi mlădios.

Românul a învăţat bucuros şi alte limbi, când a simţit că are neapărată trebuinţă de cunoştinţa lor şi că-i pot fi de folos. Dar limbile străine nu pot fi decât unelte pentru a înţelege şi mai bine, pentru a îngriji şi mai de aproape limba naţională, pătrunzându-i tot mai adânc tainele şi frumuseţile. Nici într'un chip nu poate fi îngăduit a înjosi limba naţională la rostul de simplă slujitoare sau cenuşăreasă a altor limbi străine. Căci prin aceasta s'ar sdruncina unul din cele mai puternice temeiuri ale unirii noastre de-apururi.

VI

Datini şi obiceiuri. — Ştirile lui Herodot şi ale cronicarului Grigore Ureche despre statornicia vechilor locuitori ai ţării în cinstirea datinilor strămoşeşti. Obiceiurile sunt mai tari decât legile scrise. Anevoie au putut fi înduplecaţi Românii să-şi părăsească datinile şi obiceiurile.

Românii de pretutindeni au ţinut cu tărie nu numai la credinţa şi limba lor, ci şi la datinile şi obiceiurile moştenite dela înaintaşi. Stăruinţa neînfrântă, cu care au putut ei

www.dacoromanica.ro

să-şi păstreze de-alungul veacurilor datinile din bătrâni, reaminteşte ceeace scria Herodot despre cei mai vechi locuitori ai Sciţiei, cari erau în stare să pedepsească cu moarte pe oricine dintr'ai lor s'ar fi abătut dela datinile strămoşilor şi ar fi primit vre-o credinţă sau vre-un obiceiu dela străini. Pe regele Scilas l-a omorît însuş fratele său, îndată ce a ieşit la iveală că rătăcise dela credinţa neamului şi începuse a propovădui în taină credinţa elină, închinându-se lui Bachus, zeul vinului şi al desfrânării.

Grea osândă cădea şi mai târziu asupra celor cari nu cinsteau obiceiurile ţării şi ale poporului. Cronicarul Grigorie Ureche spune că în zilele lui Iliaş-Vodă, fiul lui Petru Rareş care „din obiceiele creştineşti s'au depărtat" asupra Moldovei „atâta cercare lăsase Dumnezeu că şi copacii şi prunii şi viile secase de geruri mari". Iar mai târziu pe alt călcător al obiceiurilor ţării, pe Despot Vodă care „se arăta cuvios şi aevea pravoslavnic, iar în taină era eretic", mustrându-l Ştefan Tomşa „l-au lovit cu buzduganul, şi de aci toată oastea s'a lăsat la dânsul... şi cu multe rane i-au pătruns trupul..."

Călcarea obiceiurilor era deci socotită ca o trădare a credinţii, ca o vătămare de lege şi pedepsită cu cea mai mare asprime.

E lesne de înţeles, ce temeiu puternic era şi este în viaţa poporului român cinstirea vechilor obiceiuri, cari au avut şi ele parte mare la păstrarea unităţii sufleteşti a acestui popor.

Aceleaşi deprinderi religioase, aceleaşi prasnice, aceleaşi datine şi obiceiuri se găsesc la Români pretutindeni, în toate clipele mai însemnate ale vieţii lor: la botez, la nuntă, la horă, la înmormântare, la clădirea casei, la sfinţirea holdelor, la binecuvântarea roadelor pământului şi a turmelor.

www.dacoromanica.ro

Unul dintre vestiţii scriitori şi legiuitori ai bisericii creştine, Sf. Vasile cel Mare spunea lămurit că **obiceiul are puterea legii.** Şi chiar una mai mare decât aceasta, fiindcă obiceiul e cunoscut şi foarte preţuit de mulţimea poporului; este şi mai trainic şi mai dăinuitor putând trece cu uşurinţă din neam în neam, câtă vreme cunoştinţa legii se iveşte târziu şi pătrunde cu mult mai anevoie în cugetul mulţimii. Cu drept cuvânt spunea profesorul Nicolae Iorga în una din conferinţele sale istorice: Noi votăm constituţii şi totuş schimbările sunt numai la suprafaţă; în fond este un instinct statornic, sprijinit pe anume obiceiuri foarte vechi. Vasile Lupu a vrut să aducă la noi legi bizantine, lumea însă nu s'a împiedecat de ele. Ţara a continuat să trăiască legal aşa ca şi mai înainte, iar legile lui Vodă au rămas numai scrise. Tot aşa în Bucovina, în materie de moştenire, legile austriace aveau anumite principii, cari nu se prea potriveau cu obiceiurile noastre şi atunci ţăranii au înţeles să ocolească aceste legi. Este în trecutul poporului nostru o dăinuire de mii de ani care se sprijină pe viaţa dela ţară, nu pe cea dela oraşe.

Din partea vremelnicilor cârmuiri străine s'au făcut repetate încercări pentru sfărticarea firului de aur ce întărea legăturile sufleteşti, pe cari le făurise între fiii poporului român, cinstirea cu sfinţenie a aceloraşi datini şi obiceiuri în diferite ţări. Veacuri de-arândul au încercat cârmuitorii de altă credinţă să-i abată pe Românii din Transilvania dela vieţuirea sub vraja aceloraşi datini şi obiceiuri religioase, cari erau păstrate şi cinstite pretutindeni la fraţii lor de peste munţi. Dar toate încercările repetate cu stăruinţă fără preget s'au frânt de împotrivirea neistovită a poporului român, a cărui statornicie şi în privinţa aceasta a stârnit uimirea istoricului ardelean Iosif Benkö din veacul al XVIII-

www.dacoromanica.ro

lea în aşa măsură, încât n'a pregetat a scrie în una din cărţile sale latineşti, că ar fi mai uşor a smulge ghioaga din mâna lui Hercule decât a-i îndupleca pe Români să-şi părăsească învechitele lor datini şi obiceiuri.

VII

Legi şi aşezăminte. Legile cârmuirilor străine nu au putut schimba firea poporului român. Obiceiul pământului fiind acelaş în Transilvania, Muntenia şi Moldova, a rămas şi el un puternic temeiu de unire. Cât a putut moşteni poporul nostru din dreptul roman? Cum a purces cu împrumuturile din obiceiuri şi întocmiri slavone? Partea românească a vechilor întocmiri cneziale şi voevodale. Aceste întocmiri erau mai vechi în Transilvania decât în Muntenia şi în Moldova. Stăpânirea ungurească nu a fost în stare să le desfiinţeze. Transilvania nu a format o singură ţară cu Ungaria şi n'a fost niciodată pământ unguresc. La 1918 s'a înlăturat numai spuza vechilor cârmuiri străine.

In ce priveşte legile şi aşezămintele sociale-politice, sub ocrotirea cărora a vieţuit poporul român în cursul veacurilor, în straturile adânci ale vieţii săteşti, ele au fost asemănătoare, deosebindu-se în măsură mai mare în cercurile de sus ale stăpânitorilor. Cei ce făceau legile şi întocmeau aşezămintele străine în ţinuturile locuite de Români, nu au fost însă în stare să schimbe fiinţa şi făptura sufletească a mulţimii, care lăsa pe stăpânitorii vremelnici să facă legi şi să dea porunci, dupăcum i-a ajutat mintea şi priceperea

www.dacoromanica.ro

lor. Când nu avea altă scăpare, le ducea la îndeplinire şi atât.

Dar nu legea scrisă cârmueşte viaţa patriarhală a unui neam, ci mai mult o cârmuesc puterile lui sufleteşti, o cârmueşte legea cea vie, care trăeşte în cugetul tuturor: obiceiul. Două sunt izvoarele, din care purcede şi se revarsă întocmirea aşezămintelor: de o parte obiceiul, de alta legea scrisă. Aceasta din urmă se iveşte mai târziu în viaţa oricărui neam şi nu poate prinde rădăcini aşa trainice ca ale obiceiurilor, cari sunt zămisliri populare.

Imprejurarea aceasta arată, că o păstrare a dreptului roman în cuprinsul Daciei în felul, cum şi-o închipuiau latiniştii (d. e. Simion Bărnuţiu), cari stărueau să înfăţişeze poporul român ca păstrător al vechilor aşezăminte de drept roman — nu este de crezut. Intâi, fiindcă dreptul roman adus în Dacia după cucerirea lui Traian era prea încâlcit şi nu s'a putut întipări de ajuns în amintirea poporului băştinaş. Al doilea, fiindcă cercurile mai înalte ale cârmuitorilor, fără ajutorul cărora poporul nu poate ajunge la cunoştinţa legilor, au părăsit Dacia deodată cu retragerea legiunilor în timpul împăratului Aurelian. A lipsit deci putinţa de a sprijini şi veşnici stăpânirea dreptului roman în Dacia, rămasă orfană de cârmuirea legilor şi de ocrotirea legiunilor romane.

Cu toate acestea câteva rămăşiţe din obiceiurile şi datinile romane, schimbate cu timpul în deprinderi şi ceremonii populare, cunoscute şi respectate de toţi, s'au putut păstra în amintirea poporului dealungul veacurilor înviforate ale năvălirilor barbare.

Când au început a se închega apoi din nou formele vieţii de obşte româneşti, este lucru de sine înţeles că întocmirile şi aşezămintele poporului nostru au fost înrâurite şi de

www.dacoromanica.ro

apropierea cu alte neamuri, în deosebi cu Slavii. Deaceea ar fi greşit să creadă cineva, că toate aşezămintele administrative şi întocmirile judecătoreşti, a căror amintire s'a păstrat în vechiul drept românesc, ar fi mósteniri de-adreptul dela Romani sau numai plăsmuiri curate, răsărite din mintea poporului român. Obârşia străină a unora din ele nu poate fi trasă la îndoială. Dar vrednicia poporului, puterea lui de viaţă s'a vădit în faptul că orice împrumut dela vreunul din popoarele vecine, a ştiut cu iscusinţă să-l potrivească trebuinţelor sale, prefăcându-l şi dându-i adesea o înfăţişare nouă.

Astfel, în ce priveşte aşezămintele **cneziatelor** şi **voevodatelor,** amintite în toate ţinuturile locuite de Români, partea lor nouă s'a văzut deplin în desvoltarea, ce au luat la ei aceste aşezăminte, spre deosebire de felul cum s'au desvoltat în viaţa popoarelor slave.

Unul sau mai multe sate alcătuiau împreună un cneziat, în fruntea căruia se afla ca îndrumător un cneaz (jude) cu drepturi administrative şi judecătoreşti. El îngrijea de strângerea dărilor (dijmelor) şi făcea dreptate în pricinile mai mărunte ale sătenilor, iar în timpuri de războiu ţinea socoteală de cei ce erau sortiţi să încalece în oaste şi să lupte împotriva duşmanului. Mai multe cneziate făceau un voevodat, treburile căruia în timp de pace şi în vreme de războiu le cârmuia voevodul cu ajutorul cnezilor şi al altor oameni „buni şi bătrâni", cari se bucurau de cinste şi ascultare înaintea poporului. Voevodul era şi conducător al oştirii. Din unirea mai multor voevodate mărunte s'au închegat apoi **marile voevodate** sau **Principatele Române.**

Numirile de **cneaz** şi **voevod** au pătruns în graiul poporului român dela Slavi, înlocuind vechile numiri de obârşie latină: **jude** şi **duce.** Dar însuş aşezământul cneziatului şi al

www.dacoromanica.ro

voevodatului s'a desvoltat la Români altfel decât la Slavi. Câtă vreme la aceştia cneazul era domn şi stăpân cu drepturi depline, iar voevodul numai un cârmaciu de a doua mână, încredinţat cu conducerea oştirii, la Români dimpotrivă voevodul a rămas domn şi stăpân cu depline drepturi politice, judecătoreşti şi militare, iar cneazul numai un slujbaş mai mărunt, în supunere şi ascultare faţă de voevod.

Această întocmire curat românească poate fi urmărită dealungul veacurilor nu numai în marele voevodat al Munteniei şi al Moldovei, ci şi în voevodatul Transilvaniei, care se ivește amintit în documente chiar dela începutul veacului XII (1103). Destul de însemnat şi vrednic de amintit este şi faptul că organizarea militară a Românilor este pentru întâiaş dată arătată documentar în nordul Carpaţilor, la Sibiu (1210) şi numai cu vre-o jumătate-de veac mai târziu aflăm o astfel de amintire şi pentru ţinutul din sudul Carpaţilor. De aci se vede lămurit că temeiurile vieţii româneşti erau în Transilvania cu mult mai vechi decât pătrunderea cârmuirii ungureşti în provincia aceasta şi destul de puternice, spre a se putea împotrivi cu izbândă, veacuri dearândul, tuturor încercărilor de a le smulge din rădăcini.

Adevărat că voevozii Transilvaniei au ajuns cu timpul sub ascultarea regilor Ungariei, dar au izbutit să-şi păstreze vechile drepturi de stăpânire asupra pământului lor: dreptul de judecată, de conducere a oştirii şi chiar pe acela de a dărui moşii în cuprinsul voevodatului. De altă parte şi strădania regilor unguri a fost neîntreruptă de a le micşora aceste drepturi şi de-a face să nu atârne Secuii şi Saşii de scaunul voevodului ardelean, ci numai de coroana regală. Voevozii însă, când se simţeau puternici, nu ţineau seamă de dorinţa regelui, care era departe, ci îşi întindeau dreptul de stăpânire şi asupra ţinuturilor împestriţate cu Secui

www.dacoromanica.ro

şi cu Saşi. Astfel, puterea voevodului se lua adeseori la întrecere cu a regelui şi în numeroase cazuri ajungea s'o umbrească. Insuş faptul că organizarea voevodală după vechia datină românească, s'a putut păstra în Transilvania până în veacul XVI, iar atunci sub ocrotirea semilunei turceşti s'a transformat în organizare de Principat, pentru ca mai târziu sub Habsburgi să se facă Mare Principat (1765) rămânând în această stare până la încheierea dualismului austro-ungar (1867), — este o dovadă convingătoare că ţara aceasta n'a putut fi contopită nici odată deplin în regatul Ungariei.

Se găsesc şi istorici maghiari, îndemnaţi de respectul adevărului, să recunoască faptul că Transilvania nu a făcut niciodată o singură ţară cu Ungaria şi că neatârnarea ei a lăsat în istorie urme pe cari nu a fost în stare să le desfiinţeze aşa zisa „stăpânire milenară" a Ungurilor, nici îndelungata lor convieţuire cu Transilvănenii. Chiar un profesor de istorie dela Universitatea din Budapesta, Francisc Eckhardt, publicând la 1934 o carte de istoria Ungariei, a avut bărbăţia să mărturisească fără înconjur adevărul că „descălecătorii lui Arpad nu au populat întreagă Ungaria de odinioară, ci pământul populat de ei era aproape acelaş cu pământul, la care au fost scăzute graniţele Ungariei, cu o mie de ani mai târziu, prin cuprinsul tratatului dela Trianon". Cu drept cuvânt arăta scriitorul maghiar Ladislau Németh într'o carte tipărită la Debreţin că, dacă Ungurii nu au fost în stare să păstreze Transilvania, aceasta însemnează pentru ei o dureroasă **cădere la examen**, care nu se mai poate îndrepta. Ei nu au pierdut doar pământul acesta numai la 1918. Ci pierdut era pentru ei din clipa, în care au înţeles că nu-l pot preface într'un pământ unguresc. Şi fiindcă Transilvania a fost totdeauna leagănul neamului românesc, a că-

www.dacoromanica.ro

rui putere de viaţă, pâlpâia ca jăratecul sub spuză (după vorba istoricului ungur Makkai) şi în timpul cârmuirii maghiare, este prea vădit lucru că prin tratatul dela Trianon a ieşit biruitoare dreptatea lui Dumnezeu şi dreptatea istoriei, care a înlăturat de pe obrazul, atâta vreme încenuşat, al Transilvaniei — spuza vechilor şi nelegiuitelor stăpâniri străine.

Trebue să ştim deci că în cuprinsul Transilvaniei se pot descoperi documentar cele mai vechi urme despre fiinţa unor întocmiri şi aşezăminte juridice româneşti, cuprinse la o laltă sub numirea de **drept românesc.**

Acesta nu era un drept scris, ci unul întemeiat pe **obiceiul pământului,** ca şi cel din Muntenia şi din Moldova: un drept obişnuelnic, care nu a avut trebuinţă de nici o slovă a vreunei cărţi, spre a putea fi răspândit pe întreagă întinderea pământului românesc. Când se adunau voevozii, cu cnejii, cu preoţii, cu oamenii „buni şi bătrâni" la sfat, să judece şi să facă dreptate, nu se sprijineau pe litera vreunei legi scrise. Ci le venea în ajutor „obiceiul pământului" în care era adunată înţelepciunea bătrânească izvorâtă din felurite păţanii mai vechi sau mai proaspete. Şi le mai venea în ajutor bunul simţ care poate să nimerească adeseori calea dreptăţii destul de repede. Iar când se iveau cazuri mai grele de păcate şi fărădelegi, pe care nu le mai puteau îndrepta cnezii şi bătrânii satelor, nici puterea judecătorească a voevozilor, se făcea întrebuinţare — iarăşi după obiceiul cel vechiu — de blestemele din Psaltire, cari erau arme atât de înfricoşate în rostul preoţilor şi al vlădicilor români, încât legislaţia Transilvaniei s'a văzut îndemnată a lua măsuri repetate ca „preoţii valahi să nu mai afurisească".

Aceste obiceiuri juridice, găsite mai întâiu în Transilvania, s'au desvoltat la fel în tot cuprinsul pământului ro-

www.dacoromanica.ro

mânesc veacuri dearândul. S'a păstrat textul unui înfricoşat blestem, rostit în zilele lui Matei Basarab la 1652 din partea mitropolitului Ştefan al Ungrovlahiei şi a întregului sobor vlădicesc asupra vistierilor Stroe, Radu Farcaş şi Tudor Cămăraşul, care nu şi-au putut da seama „de biruri şi de haraciuri şi de banii cei trimişi la Ţarigrad". Deaceea vlădicii au cetit asupra capetelor lor blestemul „înaintea adunării a toată ţara, în sfinte odăjdii îmbrăcaţi şi cu făcliile aprinse în mână; înfricoşat şi groaznic făcutu-l-am, — scriu vlădicii — şi blestemând stânsu-s'au făcliile, cum este legea blestemului".

Obiceiul pământului, cu toate întocmirile şi aşezămintele răsărite din rădăcina lui în făptura aceasta populară şi bisericească a ceremoniilor, a deprinderilor şi datinilor bătrâne, a însemnat şi el un nesdruncinat temeiu pentru unitatea sufletească a poporului român în tot timpul, cât a fost osândit de împrejurări vitrege să trăiască sfâşiat sub diferite cârmuiri.

VIII

Puterea morală a conştiinţei naţionale. — Lipsa conştiinţii naţionale a fost o grea piedecă în calea unirii Românilor. Pentru ce n'a dăinuit unirea înfăptuită prin sabia lui Mihai Viteazul? Cum s'a pregătit calea spre unirea desăvârşită? Tratatul dela Trianon nu e decât pecetluirea voinţii mărturisite liber de întreg neamul românesc la sfârşitul anului 1918.

Temeiurile înfăţişate până aci adevărat că nu au lipsit a sprijini unirea neamului românesc nici în trecutul lui greu şi sbuciumat. Dar puterea lor istorică a fost lipsită timp

www.dacoromanica.ro

îndelungat de raza de lumină, care nu se poate revărsa asupra vieţii unui popor decât din conştiinţa naţională a fiilor săi.

Aceasta a lipsit trecutului mai depărtat din pricina vitregiei împrejurărilor, din pricina păgubitoarelor desbinări între fraţi, din pricina nenumăratelor socoteli şi uneltiri străine, precum şi din pricina întunerecului adânc ce s'a întins timp de aproape o mie de ani peste întreg cuprinsul pământului românesc.

Intre Românii din diferite ţinuturi era în timpurile mai depărtate o legătură foarte anevoioasă, lipsind mijloacele de comunicaţie şi ridicându-se între dânşii graniţi nefireşti, spre a-i desbina şi învrăjbi veacuri de-arândul. Fiind organizaţi după văi şi după ţinuturi înguste, aproape fiecare ţinut îşi tânjea la o parte viaţa sa politică şi administrativă, sub câte o căpetenie locală proprie. Prea puţini erau în stare să-şi dea seama de larga întindere a pământului strămoşesc. Cei din marginea răsăriteană rareori aveau putinţa să cunoască soarta fraţilor din celelalte margini dela apus, dela miazăzi ori dela miazănoapte.

Chiar şi între ceice locueau în aceleaşi ţinuturi carpatice, între Românii din Muntenia, Moldova şi Transilvania, cari erau în legături neîntrerupte unii cu alţii, desvoltarea vieţii politice a ridicat graniţi nefireşti, rămânând ca legăturile de unire şi de frăţie să fie păstrate şi adâncite veacuri de-arândul prin dumnezeescul aşezământ al bisericii strămoşeşti.

La 1600, când cele trei ţări române: Muntenia, Transilvania şi Moldova au ajuns toate la o laltă sub sceptrul politic al lui Mihai Viteazul, tocmai lipsa conştiinţei naţionale, nu ar fi pus la cale boerii Munteniei planuri de acestei cârmuiri româneşti.

www.dacoromanica.ro

Nici boerii din Muntenia, nici domnitorii Movileşti din scaunul Moldovei, — fără a mai vorbi de îmbuibaţii pismătareţi din Transilvania, — nu erau în stare să preţuească fapta săvârşită prin sabia eroului dela Călugăreni, dela Şelimbăr şi dela Hotin. Dacă şi-ar fi putut da seama de însemnătatea şi de urmările ei pentru închegarea unirii naţionale, nu ar fi pus la cale boerii Munteniei planuri de răsvrătire împotriva lui Mihai căutând să-i surpe domnia tocmai când urca spre culmea gloriei ostăşeşti în luptele sale contra Turcilor. Iar când au fost trimişi de Mihai în solie la Alba-Iulia, ca să încheie tratatul de alianţă cu principele Transilvaniei, dacă nu le-ar fi lipsit conştiinţa naţională, s'ar fi gândit mai mult la soarta ţării şi la binele poporului decât la boeria lor, pe care s'au străduit să o ridice la aceeaş treaptă cu a nobililor unguri, fără să ţină seamă că această ridicare prielnică boerilor adâncea ţara întreagă şi pe Mihai însuş într'o umilire dintre cele mai triste. Nici Movileştii din Moldova, dacă s'ar fi aprins în sufletul lor măcar o scânteie din puterea dătătoare de viaţă a conştiinţei naţionale, nu s'ar fi grăbit să alerge şi în slujba Turcilor şi în a lui Zamoiski Polonul şi în a nestatornicului Sigismund Bathory, numai ca să-l surpe şi să-l piardă pe Mihai cât mai repede.

Lipsind temeiul conştiinţei şi înţelegerii naţionale, nici Mihai nu s'a putut purta, în scurta sa domnie ardeleană, altfel de cum s'a purtat, cruţând vechile drepturi ale Nobililor unguri, ale Secuilor şi Saşilor, cari numti în schimbul acestei cruţări au putut fi înduplecaţi să facă jurământul de supunere şi de credinţă. Adevărat că la cel dintâi prilej s'au şi grăbit a-l călca în picioare.

Pentru ca Unirea Neamului să se poată înfăptui cu trăinicie nebiruită, după luptele bogate în întâmplări sgudui-

www.dacoromanica.ro

toare şi după năprasnicul sfârşit al lui Mihai Viteazul, a trebuit să urmeze îndelungatul războiu al condeielor, al scriitorilor cu tiparul, al cronicarilor şi preoţilor cărturari, al poeţilor şi predicatorilor, care timp de 300 de ani şi mai bine au frământat aluatul cel nou: ideea unirii naţionale în sufletul poporului român. Prin munca şi osârdia lor neistovită s'a trezit în sufletul acestui popor conştiinţa valorii şi a puterii sale ca neam fruntaş între neamuri, căruia după veacurile de umilire, desbinare şi suferinţă destinul istoric îi păstra un viitor de dreaptă răsplătire. Înţelegând cu timpul, că Moldovenii, Muntenii şi Ardelenii, precum şi Românii din sudul Dunării — toţi curg din acelaş isvor dacoroman, toţi sunt de aceeaş străducită obârşie şi fac împreună un singur neam, întins şi puternic, s'au înviorat de nădejdea că odată şi odată va triumfa dreptatea lui Dumnezeu şi dreptatea istoriei dărâmând graniţele nedrepte dintre fraţii de acelaş sânge, îngăduindu-le a se întâlni cu toţii sub o singură stăpânire, într'un stat naţional român.

Prin munca şi puterea morală a bisericii, a şcoalei, a literaturii şi a ziaristicei conştiinţa naţională s'a răspândit în straturi tot mai largi şi a pătruns în toate părţile locuite de Români, până în adâncimea satelor risipite prin văi şi adăpostite prin codri. Chiar dacă ar mai fi rămas vre-un crâng întunecat, în care să nu fi putut străbate nici glasul cuvântătorilor depe amvon, nici al dascălilor dela catedră, nici slova cărţilor şi a ziarelor româneşti, isvorâte din prisosinţa sufletului creştinesc, războiul cel mare, prin întâmplările lui sguduitoare, a avut o parte însemnată la trezirea poporului român „din somnul cel de moarte".

Şi astfel **biruit-a gândul!** Ideea unirii naţionale, pe care o propovăduiră cu însufleţire scriitorii bisericeşti şi cronicarii din veacurile XVI-XVII, a înlăturat toate piedecile,

www.dacoromanica.ro

a spulberat întreaga țesătură de interese și uneltiri potrivnice, trecând dintru neființă la ființă, spre a da neamului nostru o patrie română întregită până aproape de hotarele unde se stinge versul doinelor strămoșești.

Când s'au întâlnit, după încheierea războiului mondial, reprezentanții tuturor statelor, la conferința păcii spre a da Europei un nou așezământ mai drept și mai trainic decât cel din trecut, ei erau călăuziți de gândul hotărât, să facă înainte de toate o lucrare de dreptate istorică, de reașezare a tuturor neamurilor în drepturile lor firești. Cu sau fără simpatie pentru Români, ei nu puteau închide ochii în fața realităților etnice milenare din pământul Daciei de odinioară. Ceeace s'a hotărît prin tratatele de pace dela Versailles și dela Trianon, nu a fost un dar al marilor puteri, cum spun necontenit revizioniștii dela Budapesta, — un dar pe care ceice l-au făcut atunci, ar putea să-l și ia îndărăt într'un viitor mai apropiat sau mai depărtat — ci a fost un act de temeinică așezare a neamului românesc în drepturile sale netăgăduite și cărora întreagă desfășurarea vieții istorice n'a făcut decât să le pregătească încet, dar sigur calea spre biruință. Trebue să stăruim asupra acestui adevăr, deplin lămurit prin cunoștința temeiurilor adânci și nesdruncinate, pe care stă așezată măreața clădire a unirii naționale românești, înfruntând vijeliile vremii și amenințările tuturor celor ce se amăgesc cu speranța deșartă că vor izbuti să împiedece cursul istoriei ori să-l silească a se întoarce iarăși spre căile nedreptăților din trecut, în loc de a-l lăsa să-și urmeze în libertate calea spre viitorul dreptății și al fericirii neamurilor.

In lumina adevărului istoric România întregită se înfățișează deci ca o urmare firească, îndelung pregătită, a vieții

www.dacoromanica.ro

istorice şi a dreptului de hotărîre a fiecărui popor asupra sorţii sale—drept prin care s'a dat putinţa provinciilor ei de sub stăpâniri străine să se rostească liber. Şi s'au rostit, precum se ştie, Basarabia prin hotărîrea dela Chişinău, Bucovina prin cea dela Cernăuţi, Transilvania şi Banatul prin cea dela Alba-Iulia, votând cu însufleţire Unirea necondiţionată cu Patria Mamă. Tratatele de pace n'au făcut decât să încuviinţeze şi să pecetluiască aceste mişcătoare mărturisiri ale dreptului de proprie hotărîre românească pe care şi le-au însuşit, în temeiul aceluiaş drept, şi populaţiile minoritare patriotice: Germanii şi Polonii din Basarabia şi Bucovina, Saşii din Transilvania şi Şvabii din Banat.

Este deci lămurit că unirea naţională-politică a Românilor nu a fost un dar făcut neamului nostru la sfârşitul războiului mondial, ci a fost o veche cerinţă a dreptăţii dumnezeeşti şi omeneşti. Dreptatea aceasta se impusese lumii întregi cu atâta putere de convingere, încât şi duşmanii de veacuri ai poporului român au fost nevoiţi să i se închine făgăduind atunci că vor ţine seamă de judecata rostită din scaunul istoriei, fără nici un drept de apel.

Trebue slăvită de apururi amintirea tuturor cari au luat parte cu lumina minţii, cu credinţa sufletului şi cu vitejia braţului lor la biruinţa acestei dreptăţi, biruinţă prin care s'a deschis României calea să-şi întindă graniţele până unde răsună graiul strămoşesc şi unde trebue să rămână aşezate de acum pentru vecie.

Jertfele de creer, de suflet şi, mai ales, cele de sânge ale tuturor Românilor, de-alungul veacurilor, au întărit deajuns aceste graniţi, încât nici revizioniştii din oricare parte, nici porţile iadului să nu le mai poată surpa. Are dreptate istoricul italian Aldo Mieli scriind într'o revistă din Roma

www.dacoromanica.ro

că înfăptuirea Unirii Românilor trebue slăvită de popoarele latine şi de toate neamurile luminate, **ca o sărbătoare** menită să trezească în sufletul tuturor oamenilor cu răspundere simţul datoriei de a împiedeca uneltirile revizioniste ale vechilor asupritori, să nu mai poată găsi nicăiri crezare.

www.dacoromanica.ro

CARTEA a II-a

ÎNFĂȚIȘAREA ȚĂRILOR ROMÂNE PÂNĂ ÎN PREAJMA CELEI DINTÂI UNIRI

www.dacoromanica.ro

I

Pentru ce a întârziat atâta timp Unirea Românilor? Istoria e geografie în mişcare. Soarta Daciei după retragerea legiunilor romane. Pământul ei — stăpânit vremelnic de neamuri barbare. Obiceiurile dela curtea lui Atila. Pătrunderea Slavilor printre Români. „Ceice n'au stăpânire, se risipesc ca frunzele".

Cu toate că temeiurile unirii neamului românesc erau aşa de adânc înrădăcinate în făptura sa sufletească şi în tainele pământului strămoşesc — cum s'a arătat în paginile de mai înainte — Unirea însăş s'a ivit târziu şi s'a înfăptuit anevoie, drept încoronare a unei îndelungate pregătiri istorice.

Care să fi fost pricina acestei întârzieri?

Ea trebue căutată, ca şi în istoria altor neamuri, în împrejurarea că cerinţa de a se întocmi viaţa statelor pe temeiul dreptului de neam, astfel încât ele să cuprindă sub ocrotirea lor pe toţi fiii unui popor aşezaţi în graniţele pământului moştenit dela înaintaşi, se iveşte numai ca o târzie cucerire a vremilor mai nouă. In trecutul depărtat nu era cunoscută şi nu se ţinea seamă de ea, câtă vreme dreptul de stăpânire al celor mai tari şi mai năvalnici apăsa pretutindeni asupra popoarelor cu firească pornire spre viaţă paşnică.

De altă parte, Românii par a fi moştenit dela strămoşii lor patima desbinării şi a păgubitoarelor neînţelegeri între fraţi. Nici Dacii nu izbutiseră a se strânge laolaltă, sub o singură cârmuire, decât în faţa unor puternici duşmani

www.dacoromanica.ro

din afară, cum s'a întâmplat în timpul lui Burebista, care-i chemase pe toţi la luptă împotriva Celţilor, şi în timpul lui Decebal, care i-a dus în războaiele înverşunate contra legionarilor lui Traian.'

După cucerirea lui Traian urmând câteva zeci de ani de viaţă liniştită şi aşezată cu bun temeiu, civilizaţia romană a putut prinde rădăcini în pământul Daciei. In preajma cetăţuilor de piatră clădite de Daci pe crestele munţilor, începură a se întemeia în câmpie oraşele romane, întărite şi împodobite cu tot ce putea să le dea ştiinţa şi tehnica vremii de atunci ca siguranţă de adăpost, ca înlesnire de traiu şi ca înfrumuseţare a vieţii cetăţeneşti. Drumuri clădite cu atâta temeiu, cum nu mai văzuseră până atunci băştinaşii Daciei, au înlesnit pătrunderea elementelor de colonizare romană în toate părţile acestei provincii. La adăpostul legiunilor trimise aci pentru pază s'a întocmit viaţa politică şi administrativă după model roman, s'au înjghebat corporaţiunile meseriaşilor, s'a orânduit viaţa satelor înaintând în toate privinţele cultura obştească şi îmbunătăţindu-se viaţa în sânul familiilor contopite din amestecul Romanilor cu Dacii cari, cinstind obiceiurile părinteşti, ţineau să-şi păstreze din neam în neam şi strămoşescul nume dacic, alături de cel roman. De pe la anul 150 d. Chr. viaţa Daciei începe să aibă înfăţişare cu totul romană, nu numai în trebile vieţii de obşte, ci şi în ale traiului de toate zilele.

Romanizarea treptată şi sigură a fost ajutată şi prin lucrarea stăruitoare a colonizărilor şi printr'o bună administraţie, care în scurtă vreme a izbutit să prefacă provincia aceasta greu încercată într'o aşa zisă „Dacie fericită".

Vulturii romani aşezându-şi cuibul în cetăţuia de munţi a Dacilor puteau să îmbie ocrotirea şi liniştea trebuitoare lucrărilor de înaintare ale căror urme, vrednice de cinste,

www.dacoromanica.ro

nu au putut fi desfiinţate cu totul nici mai târziu, în timpul năvălirilor. Chiar dacă au fost dărâmate în parte, de vijeliile acestor năvăliri, monumentele materiale ale civilizaţiei romane, — oricâte primejdii s'au abătut asupra pământului Daciei Traiane, vlăstarul înrădăcinat aci temeinic nu a mai putut fi smuls din legăturile lui cu pământul strămoşesc, ci a urmat a se împotrivi răutăţilor şi a se înzdrăveni ca **popor român,** strecurându-se teafăr prin toate vâltorile vremii.

Cuvântul unui învăţat german (Herder) care spunea că „istoria este geografie în mişcare", pentru soarta Daciei din vremea întunecată a năvălirilor barbare, rosteşte un adevăr dureros. Pământul ei a fost frământat şi dijmuit fără încetare în urma acestor mişcări de neamuri, cari au pricinuit ruina „Daciei fericite", iar peste locuitorii ei s'a întins întunerecul unei nopţi de aproape o mie de ani, cu neputinţă de alungat decât deodată cu potolirea celor din urmă pâlcuri ale acestor năvăliri.

Pe la anul 170 s'au ivit Vandalii în părţile nord-vestice ale Daciei. Împăratul-filosof Marc Aurel a fost nevoit a le da locuri de aşezare în câmpia dintre Tisa şi Munţii Apuseni până la Mureş, iar după 271 împăratul Aurelian le-a dat voie să se întindă până la Dunăre, făgăduind ei în schimb să-i dea ajutor de 2000 călăreţi. Bătuţi de Goţi lângă Mureş, Vandalii părăsiră mai târziu aceste locuri trecând, cu învoirea împăratului Constantin cel Mare, în Panonia, de unde au plecat apoi spre Italia (401).

La începutul veacului al treilea neamul germanic al Goţilor, venind dela Marea Baltică, s'a aşezat în nordul Mării Negre între Don şi Carpaţi, de unde porneau necontenite năvăliri în Dacia Traiană. Cea mai grozavă dintre toate a fost cea dela 249—251, în cursul căreia împăratul Decius

www.dacoromanica.ro

pierdu şi bătălia şi viaţa, iar Romanii fură nevoiţi să primească o pace ruşinoasă. Cu 10 ani mai târziu Dacia era în mâna Goţilor, dela cari n'au mai încercat Romanii s'o recucerească mulţămindu-se numai cu părţile Banatului şi Olteniei. Iar la sfârşitul domniei lui Aurelian, în 274 sau 275, cârmuirea romană încetează cu totul în fosta Dacie a lui Traian care, după ce fu părăsită de legiunile şi de slujbaşii Romanilor, încăpu atunci pe mâna feluritelor seminţii germanice, cum erau Visigoţii (în Moldova, Basarabia şi Bucovina), Taifalii (în Oltenia şi Muntenia), Vandalii (în Banat şi Crişana), Gepizii în părţile nordice.

In cursul războiului civil dintre Constantin cel Mare şi Liciniu Goţii pătrunseră în Dobrogea şi în Mesia, dar Constantin răspingându-i, se simţi în drept să-şi ia numele de Goticus Maximus (315). Cu opt ani mai târziu învinge iarăşi în nordul Dunării (323) şi, pentruca recucerirea Daciei să nu întâmpine piedeci la Dunăre, clădeşte podul dela Celei, prin care leagă din nou ţinuturile din nord cu cele din sud.

Totuş Dacia nu mai poate să rămână mult timp în legătură cu imperiul, căci la 375 se ivesc Hunii bătând şi alungând din calea lor pe Alani şi pe Goţi. Regele acestora din urmă se adăposteşte în Caucaland (ţinutul Buzăului), unde ascunde vestita comoară dela Pietroasa, trece apoi Dunărea şi moare la Constantinopol (381). Inelul de aur, păstrat în această comoară şi care poartă însemnarea: „Gutane Iovi hailag" (lui Jupiter al Goţilor Sfânt) ar fi rămas, după cum se spune, dela tatăl regelui Atanaric, care fusese ţinut la curtea împăratului Constantin cel Mare. Radagais, urmaşul lui Atanaric, duce pe Goţi în Italia, unde îşi găsesc sfârşitul. Amintirea trecerii lor prin Dacia o păstrează — pe lângă pomenita comoară dela Pietroasa,

www.dacoromanica.ro

câteva numiri şi cuvinte gotice, strecurate în graiul daco-roman (Goteş, Gotanul, Sabarul ş. a.).

Timp mai îndelungat a vieţuit aci neamul liniştit al Gepizilor, cari erau şi ei o ramură a Goţilor. Pe la jumătatea veacului al treilea Gepizii se aşezară în nordul Daciei, punând stăpânire asupra câtorva cetăţi romane. La 262 fură învinşi de Goţi într'o luptă mai mare lângă Mureş. Gepizii ajunseră mai târziu supuşii Hunilor şi ai regelui Atila, care îşi aşezase tabăra aproape de Tisa. In ciocnirea înverşunată dela Catalaun (451) regele Ardaric cu oastea Gepizilor luptă alături de Atila, alcătuind aripa stângă în oştirea Hunilor. Iar după moartea lui Atila el redobândeşte în lupta cu Hunii libertatea poporului său, făcând să scape de stăpânirea Hunilor şi neamurile învecinate.

Despre palatul lui Atila s'a păstrat o descriere amănunţită la scriitorul grec Priscus Retor care, fiind trimis (448) de împăratul Bizanţului Teodosiu II în solie la Huni, a însemnat în scrierea sa că palatul regelui Hunilor era „făcut din scânduri şi din grinzi cioplite foarte frumos şi împresurat cu o îngrăditură de lemn, întocmită nu ca să-l apere, ci ca să-l împodobească. Nu prea departe de această îngrăditură era o baie clădită din piatră. Priscus s'a minunat întâlnind la curtea lui Atila şi oameni cari vorbeau greceşte. Apoi lămureşte lucrul acesta prin faptul că se aflau acolo amestecaţi oameni din mai multe neamuri, vorbind limba barbară sau a Hunilor sau a Goţilor sau şi pe a „Ausonilor, mai ales aceia cari aveau cu Romanii în atingere mai deaproape". Nu spune lămurit ce fel de limbă era aceasta din urmă. Dar, fiindcă aminteşte că mai ales ceice vieţuiau împreună cu Romanii vorbeau limba aceasta, pe care de altfel o înţelegea şi el ştiind latineşte, se poate înţelege că era însăş limba populaţiei de baştină, adecă a Daco-Romani-

www.dacoromanica.ro

lor, rămaşi în regiunea aceasta şi după ce legiunile împăratului Aurelian s'au retras în sudul Dunării.

Priscus descrie apoi şi felul cum a fost ospătat la masa lui Atila, dându-i-se un prânz strălucit cu mâncări servite oaspeţilor în vase de argint şi cu vinuri turnate din ulcioare de aur şi de argint. Numai Atila se ospăta din vase de lemn şi bea vinul dintr'o cupă de lemn. Hainele lui erau simple, dar curate. La spatele lui era întins un covor cu văluri albe şi cu diferite tivituri, împodobite întocmai ca cele întrebuinţate de Romani şi de Greci la ospeţele lor. Ospăţul a ţinut până seara târziu când s'au aprins lumânările şi, venind doi Sciţi în faţa lui Atila, începură a spune versuri născocite de ei, cântând biruinţele şi isprăvile lui războinice. Iar alt Scit „apucat de minte, vorbind tot felul de prostii şi comedii, a făcut pe toţi mesenii să izbucnească în râs". Numai Atila a rămas neclintit în seriozitatea lui.

După ce ospăţul se prelungise adânc în noapte, Priscus s'a ridicat şi a plecat socotind că nu i se cade lui, ca unui sol trimis de împăratul Bizanţului, să întârzie prea mult la băutură.

Această descriere, plină de învăţăminte, arată că dela curtea lui Atila, pe care cronicarii veacului de mijloc s'au obişnuit a-l numi pe nedrept „biciul lui Dumnezeu", — nu lipseau elementele civilizaţiei europene din timpul lui.

După prăbuşirea stăpânirii Hunilor, regatul Gepizilor cuprindea Transilvania, Oltenia, Banatul, Crişana şi Maramureşul cu râurile Marisia (Mureş), Milia (Crişul Alb), Gilpil (Crişul Negru), Crisia (Crişul repede) şi Flutausis (Oltul).

Impăratul Marcian (450—7) recunoscu stăpânirea lor. Ei se îndatorară în schimb a păstra pacea şi buna prietenie.

www.dacoromanica.ro

Pătrunzând mai târziu şi în sudul Dunării, n'au putut să rămână aci decât 12 ani. La 551 s'au întors iarăş în „frumoasa lor ţară" din nordul Dunării, care începúse a fi ameninţată de-o parte de Longobarzii aşezaţi în Panonia şi aliaţi cu împăratul Iustinian, iar de alta de năvălirea Avarilor, cari se apropiau de graniţele răsăritene ale regatului gepid.

La 568 Gepizii fiind învinşi de Longobarzi şi de Avari, Alboin regele longobard făcu din ţeasta regelui gepid Kunimund — socrul său — cupă de băut, iar frumoasa fiică a acestuia, Rusimunda, răsbună mai târziu pe părintele său, omorându-şi bărbatul.

După căderea regatului lor o parte din Gepizi trecu în imperiul bizantin, unde s'au desnaţionalizat repede. Cei mai mulţi rămaseră însă, împreună cu populaţia românească de baştină, sub jugul apăsător al Avarilor, a căror cruzime a lăsat ca amintire în graiul poporului cuvântul **căpcăuni** (**capcanus** era cel mai înalt demnitar al Avarilor, cari îşi aşezau tabăra în locuri împrèsurate cu **întărituri de pământ** numite **ringuri**). Siliţi a servi la oaste şi a plăti Avarilor dijmă în natură, ei păstrau oare care autonomie avându-şi conducătorii lor în fruntea ţinuturilor. Trăiau însă în duşmănie cu Slavii, cari se strecuraseră împreună cu Avarii în Dacia, cuprinzând mai ales locurile din câmpie şi aşezându-se pe urmele vechilor oraşe romane, cărora le împrumutară cu timpul numiri slave. Aşa a ajuns vechiul **Apulum** = **Bălgărad** sau **Bălgrad** (cetate albă), cum se numeşte până în timpul de faţă în graiul poporului; **Porolissum** = **Moigrad**, **Ampelum** = Zlatna (slavonescul zlato = aur), dar **Abrudul**, fiind aşezat mai la munte, şi-a păstrat vechea numire dacică, în tocmai cum râul **Bistriţa** şi-a păstrat pentru cursul de sus, din munţi, vechia numire:

www.dacoromanica.ro

Repedele. Găsim aci o dovadă că ţinuturile muntoase au rămas şi în timpul năvălirilor în stăpânirea neîntreruptă a elementelor băştinaşe daco-romane. Cu învoirea Avarilor, Gepizii au învins pe Slavi şi i-au alungat în sudul Dunării, în jumătatea a doua a veacului VII.

La sfârşitul veacului VIII, atunci când Carol cel Mare a cucerit lagărul Avarilor dintre Dunăre şi Tisa, ei s'au retras în stânga acestui râu, aşezându-se între Gepizi şi Români. Aceştia, ne mai putând suferi jugul apăsător, chemară în ajutor pe hanul Bulgarilor, Chrum (802—815) care, învingând pe Avari, se crede că şi-ar fi întins stăpânirea şi asupra pământurilor din nordul Dunării. Astfel nu e mirare că notarul Anonim (fără nume) al regelui ungar Bela II, de pe la mijlocul veacului XII, înfăţişează pe unii dintre cârmuitorii Românilor ca fiind, în timpul năvălirii ungureşti, atârnători de Bulgari.

Urma Gepizilor a pierit mai târziu, iar Românii băştinaşi s'au organizat, cum le-au îngăduit împrejurările vremii de atunci, în ducate sau voevodate mărunte.

Un cuvânt al Scripturii spune că **ceice n'au stăpânire, se risipesc ca frunzele.** In pământul Daciei s'au rostogolit după plecarea legiunilor romane felurite stăpâniri trecătoare, surpându-se una pe alta cu multă vrăjmăşie, încât se poate spune că timp de aproape o mie de ani pământul acesta n'a mai avut cârmuitori, cari să-i îmbrăţişeze cu gândul întreagă întinderea şi să-i ocrotească întreagă mulţimea poporului băştinaş. Pe aripa vânturilor din răsărit şi din miază-noapte, năvălirile necontenite au smuls şi au risipit multe frunze din pomul vieţii neamului românesc. Tulpina însăş nu au fost în stare s'o clatine, fiindcă avea rădăcini adânci în pământul strămoşesc. Din aceste rădăcini sănătoase trăgându-şi sucurile dătătoare de viaţă tulpina, iz-

www.dacoromanica.ro

bită de atâtea viscoliri, a fost în stare la plinirea vremii să-şi înalţe din nou coroana de ramuri înfrunzite, spre zarea înseninată a Daciei de odinioară.

Dar până la o astfel de înălţare, era sorocită să mai înfrunte multe veacuri de cumpănă îndoindu-se, fără a se frânge, sub povara celor din urmă învălmăşeli ale năvălirilor barbare.

II

Cele din urmă cutropiri ale năvălirilor barbare. Ţara Românilor din Carpaţi. Vitejia Românilor din sudul Dunării. Frânturi de popoare de o obârşie apuseană aşezate în pământul românesc. Rostul şi însemnătatea Saşilor pentru viaţa orăşenească. Urmarea năvălirii Tătarilor.

Abia au ajuns Românii din Dacia Traiană în luminişul istoriei, când a început a se năpusti asupra lor întunecimea unor stăpâniri nedorite, ca aceea a Ungurilor în nordul Carpaţilor, a Pecenegilor şi Cumanilor în sud şi răsărit.

Cu toate că izvoarele istorice pătimesc de o cumplită muţenie cu privire la soarta poporului băştinaş până în veacurile XII şi XIII, pentru cine e în stare să cerceteze trecutul, cu gânduri neîntunecate de patimi, nu încape îndoială că Românii au fost neîntrerupt aci, legaţi de glia străbună, lucrându-şi sforicica de moşie atât în munţii Carpaţilor, cât şi în câmpia Dunării, fără să fi ridicat nici în culmea munţilor, nici la malurile râului, care trece ca o cingătoare peste pământul lor, graniţi de despărţire între fraţii de aceeaşi obârşie. Când documentele latineşti ale scaunului papal sau ale cancelariei regale din Ungaria încep a vorbi mai lămurit despre ei, nicăiri nu îi înfăţişează ca pe

www.dacoromanica.ro

niște venetici, ca pe niște pâlcuri de pripas, strecurate aici cu țârîita, ci ca pe o covârșitoare mulțime a locuitorilor cu rânduieli și așezări din vechime, cu pământuri întinse cari purtau, din vremi neștiute, numirea grăitoare de **Țara Românilor** (Terra Blacorum). Acești Români viețuiau în preajma Carpaților în număr așa de însemnat, cu datini așa de adânc înrădăcinate în pământul acesta, încât erau în stare să abată dela credința catolică pe Ungurii și Germanii de sub stăpânirea coroanei ungare, cum se tânguea papa Grigorie IX la 1234 scriind regelui Bela, în chip de mustrare că ar fi îngăduit unor Unguri și Sași să se amestece într'atâta cu Românii, încât s'au făcut **un popor** cu ei.

Iar la Dunăre „Sciții" amintiți de Ana Comnena în „**ducatul Paristrion**" din veacul XI ca răzvrătiți contra împăratului din Bizanț, precum și cei amintiți cu un veac mai târziu de cronicarul grec Nichita Acominatul ca ajutând pe Vlahii lui Ioan și Petru Asan în răscoala contra împăratului Isac Comnenul și la înființarea imperiului româno-bulgar, — nu puteau fi decât Români, cari au prins, — după cum scrie Nichita, — „tot mai vârtos să creadă că a plăcut lui Dumnezeu desrobirea lor".

Semnul răscoalei nu l-au dat însă Bulgarii, ci Românii din Hem, cum arăta răposatul Ioan Bogdan într'o conferință a sa despre Români și Bulgari (1895) înfățișând pe Românii din sudul Dunării, după cum urmează: Popor aspru de munte, închegat aproape militărește, sub primicerii, cnezii și voevozii lor, bogați în vite, oțeliți în clima iernatică a Pindului și Balcanului, ușori ca niște capre de munte și anevoie de atacat în ascunzișurile lor, conduși de doi frați, Ioan și Petru, întreprind răscoala (1186) atrag pe Bulgari la sine și după un șir de lupte victorioase, le întemeiază din nou statul pe care îl pierduseră cu 168 de ani mai înainte

www.dacoromanica.ro

şi care se poate numi acum nu bulgar, ci româno-bulgar. S'au găsit, se înţelege, istorici cari au tăgăduit împărtăşirea Românilor la reînfiinţarea imperiului bulgăresc, tăgăduind naţionalitatea română a reîntemeietorilor acestui imperiu. Aceasta este însă partea şovinismului naţional în istorie şi trebue să spunem că istoricii slavi nu s'au lăsat mai prejos decât Ungurii, când a fost vorba să recunoască faptele măreţe ale poporului nostru. Pentru noi, orice ar zice şi oricâte îndoieli ar avea învăţaţi de altmintrelea foarte serioşi ca Drinov, Uspenskij sau Vasilijevsky, — Ioan şi Petru Asan sunt Români curaţi din Peninsula Balcanică. Aceasta ne-o spun istoricii bizantini, ne-o spun scrisorile papei către Ioaniţiu (Asan) şi ne-o adeveresc legăturile lor cu Românii de dincoace de Dunăre.

Aproape în acelaş timp cu cele mai întârziate unde ale năvălirilor din răsărit, se ivesc în pământul românesc şi câteva frânturi de popoare de obârşie apuseană, cum erau cavalerii teutoni în Ţara Bârsei, coloniştii saşi în ţinutul Sibiului şi al Orăştiei, cavalerii ioaniţi în părţile Banatului şi Olteniei.

Dintre toate aceste frânturi de obârşie apuseană, un rost deosebit de însemnat au avut Saşii cari prin îndeletnicirile lor cu industria şi comerţul au dat bun sprijin la aşezarea şi înflorirea vieţii orăşeneşti atât în nordul, cât şi în sudul Carpaţilor. Lor li s'au făcut, la scurtă vreme după venirea în părţile Transilvaniei, nişte rosturi din cele mai prielnice. In cuprinsul unei diplome regale dela 1224 li s'a încuviinţat o sumă de drepturi şi scutinţe, având numai datoria să dea regelui câte 500 ostaşi în caz de războiu şi o dare anuală de câte 500 mărci de argint. Incolo, erau liberi să-şi aleagă din sânul lor conducătorii administrativi şi preoţii, după plăcere, fiind scutiţi de orice judecată străină şi neavând nici

www.dacoromanica.ro

unul dintre nobili dreptul să se aşeze în mijlocul lor ori să ceară vreun sat sau vreo proprietate în părţile acestea. Doar **pădurea Românilor şi apele** erau îndrumaţi a le folosi în devălmăşie cu Românii şi cu Bisenii (Pecenegii) din aceste părţi. Neguţătorii lor se bucurau de libertatea de a umbla pe toate drumurile şi la toate târgurile, fără a fi siliţi să plătească vre-o taxă ori vre-o vamă. Această scutinţă, încuviinţată de repetate ori şi de regii Ungariei, ca şi de domnitorii Munteniei şi ai Moldovei, i-a ajutat mult pe Saşi, încât şi-au putut agonisi în scurtă vreme o însemnată bunăstare, punând temeiu la înflorirea unor oraşe ca Bistriţa, Braşovul, Sibiul, Sebeşul, Sighişoara, Clujul ş. a.

Prin mişcările de oşti creştine, luptătoare sub semnul crucii şi de aceea numite cruciate, dintre cari unele au străbătut şi ţinuturile locuite de Români, pământul acesta a intrat în cuprinsul comerţului internaţional, care începuse a-şi desface mărfurile pe drumul ce ducea dela Danzig, prin Polonia, spre Cetatea Albă, şi din Flandra, Boemia, Ungaria prin Sibiu şi Braşov spre Brăila, îmbiindu-se la câte o încrucişare de drumuri comerciale împrejurări potrivite pentru înjghebarea vieţii orăşeneşti la care au luat parte, alături de fărâmele coloniştilor, şi vlăstarele răsărite din sânul poporului băştinaş.

Înjghebarea aceasta a fost împiedecată câtva timp prin zguduitoare năvălire a Tătarilor dela mijlocul veacului XIII, care năvălire a pricinuit o mişcare aşa de puternică, încât ea a schimbat în scurtă vreme înfăţişarea ţărilor, în cari locuiau din vechime Românii. Cum surpă uneori câte un cutremur de pământ anume straturi dela suprafaţă, deschizând o privire în adâncuri, tot aşa năvălirea Tătarilor a dat cercetătorilor putinţa să pătrundă cu privirea spre adâncurile, rămase timp îndelungat ascunse sub scoarţa stăpâ-

www.dacoromanica.ro

nirii Ungurilor la nord, şi a Cumanilor la sud şi răsărit de Carpaţi. S'a văzut în scurtă vreme că aceste stăpâniri erau numai la suprafaţă, numai cu numele şi că în adâncime trăia, de amândouă laturile Carpaţilor, vechea populaţie băştinaşă daco-romană, cu aşezămintele şi obiceiurile sale deosebite de ale stăpânitorilor vremelnici.

Fără această zguduire vijelioasă, poporul român nu ar fi putut păşi nici în sudul, nici în răsăritul Carpaţilor la închegarea măruntelor sale cneziate în marile voevodate al Munteniei şi al Moldovei, nici voevodatul Transilvaniei nu ar fi putut înainta cu închegarea sa în aşa măsură, încât să se ridice, spre sfârşitul veacului XIII şi la începutul celui următor, ca stat aproape de sine stătător, luându-se la întrecere cu regatul ungar.

III

Organizarea Marilor Voevodate Româneşti.—Voevodul Ladislau al Transilvaniei în luptă cu regii Ungariei. Voevozii Ţării Româneşti din sudul Carpaţilor: Litovoi, Bărbat şi Basarab cel Mare. Progresele Ţării Româneşti din veacul XIV au ajuns o culme în timpul domniei lui Mircea cel Bătrân. Lupta dela Nicopol 1396. Stări economice. Lupta înrâuririlor apusene cu cele răsăritene. Descălecarea Moldovei: izbânda lui Bogdan din Cuhea Maramureşului. Transilvania şi Muntenia şi Moldova au ieşit oţelite din lupta contra regilor Ungariei. Legături de alianţă între Moldova şi Polonia. Neînţelegere cu Patriarhia din Constantinopol şi cu Sigismund, regele Ungariei. Domnia lui Alexandru cel Bun şi roadele ei pentru Moldova. Trăinicia înfăptuirilor din timpul domniei lui Mircea cel Bătrân şi Alexandru cel Bun.

www.dacoromanica.ro

Inchegarea măruntelor cneziate din timpul năvălirilor în alcătuiri politice mai cuprinzătoare şi mai temeinic organizate s'a îndeplinit mai întâi în nordul Carpaţilor, unde primejdia pătrunderii ungureşti a putut îndemna pe localnici la unire, spre a le spori puterea de împotrivire. La începutul veacului XII (1103) e amintit documentar un principe al Transilvaniei (Mercurius, Princeps Ultrasilvanus). Mai târziu numirea aceasta e înlăturată de cea tradiţională : **vajvoda**, care se păstrează pentru cârmuitorii Transilvaniei până la mijlocul veacului XVI.

Purtătorul ei era înzestrat cu autoritatea şi puterea unuia dintre cei mai însemnaţi dregători ai regatului ungar, având în ierarhia treptelor politice locul al doilea, îndată după palatinul ţării, mai târziu al 3-lea sau al 4-lea, dându-i-se cinstea să fie numit „Măria Sa Domnul voevod" şi având lângă sine ca ajutor în cârmuirea Transilvaniei pe vicevoevodul, căruia i se cuvenea titlul de „bărbat nobil".

Către sfârşitul veacului XIII voevozii Transilvaniei erau porniţi cu vrăjmăşie împotriva regatului ungar, slăbit de necontenite certuri şi sbuciumări în lăuntrul său. Regii Ungariei începuseră depe atunci a se teme că voevodatul Transilvaniei nu va mai putea fi ţinut multă vreme în legături de supunere faţă de coroana ungară. De aceea ultimul rege din familia lui Arpad, Andrei III, îndată după încoronare a socotit de neapărată trebuinţă să alerge în Transilvania şi să ţină dietă la Alba Iulia (11 Martie 1291) cu scop „de a îndrepta starea lucrurilor de aci". Documentul latinesc, în care se face amintire despre dieta aceasta, e foarte însemnat, fiindcă din cuprinsul lui se vede că la sfârşitul veacului XIII Românii din Transilvania încă nu-şi pierduseră dreptul să ia parte la dietă alături de Nobilii unguri, de Secuii şi Saşii colonizaţi în pământul lor.

www.dacoromanica.ro

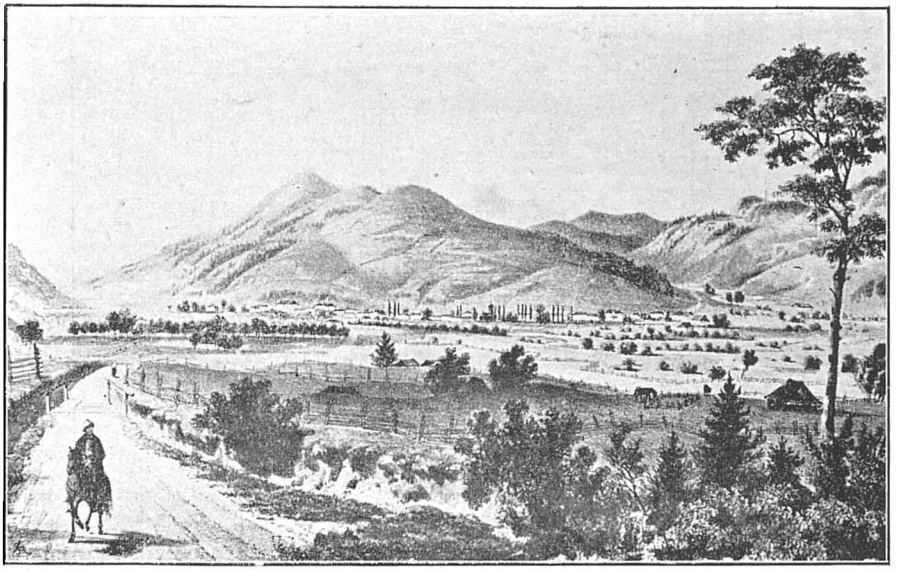

Vatra Dornei (vedere mai veche)

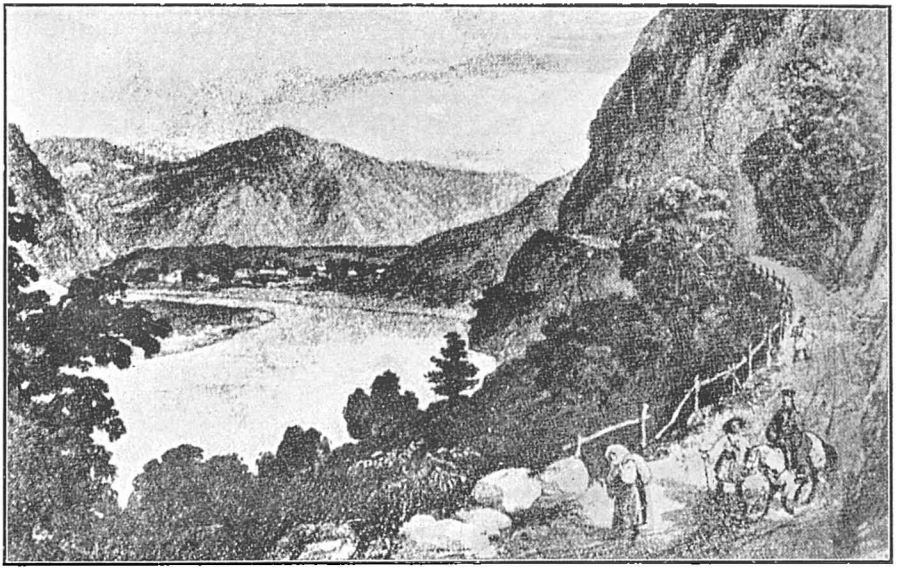

Oltul la Câineni (vedere mai veche)

www.dacoromanica.ro

Mocani (după Bouquet)

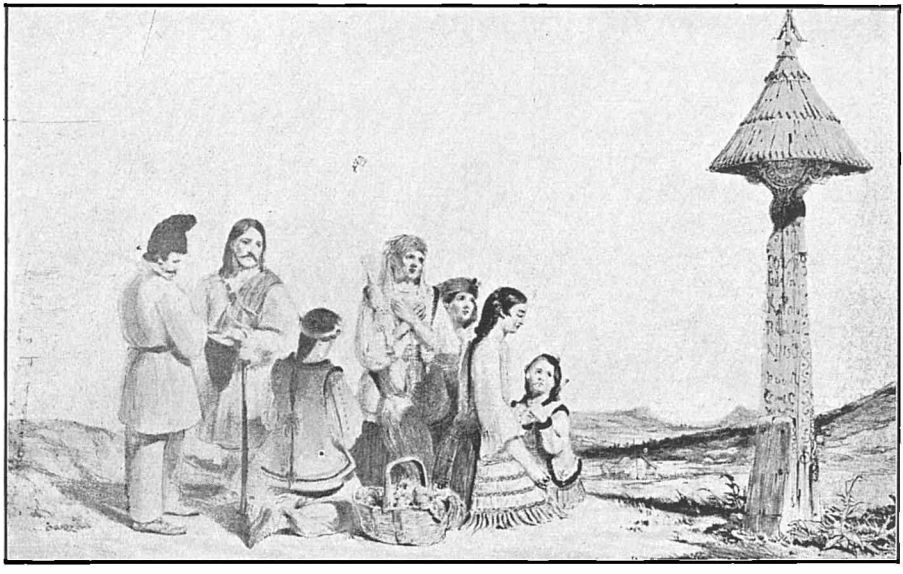

Ţărani din Transilvania închinându-se la troiţă

www.dacoromanica.ro

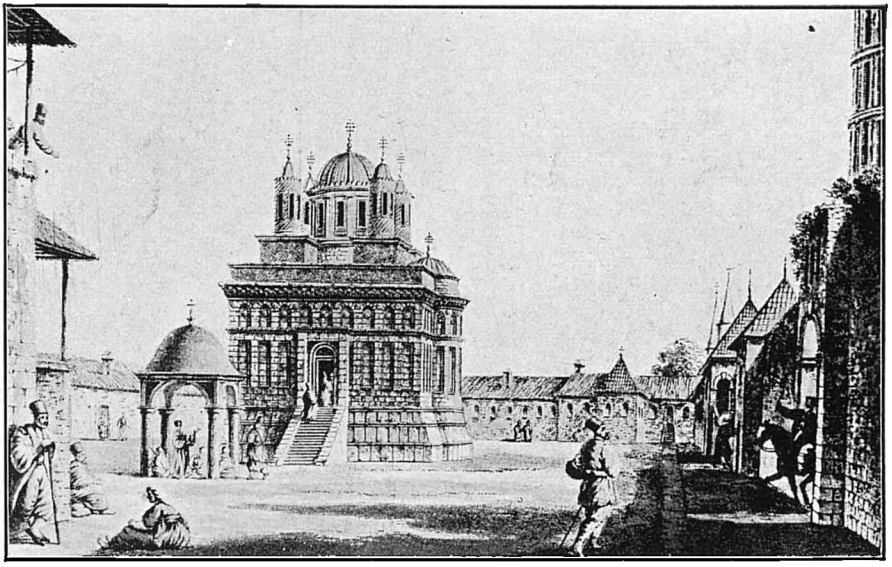

Biserica episcopală dela Curtea de Argeş pe la 1790.

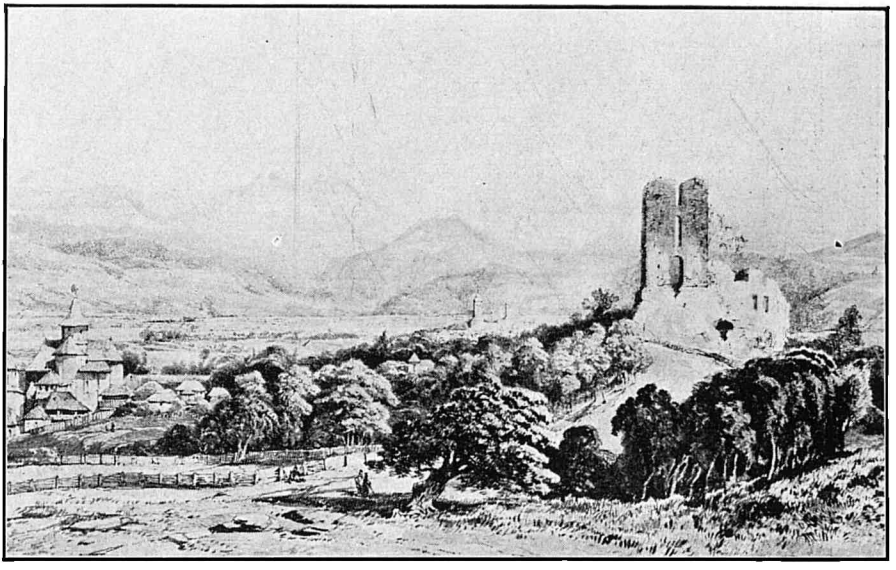

Ruinele bisericii Sân-Nicoară din Curtea de Argeş (vedere mai veche)

www.dacoromanica.ro

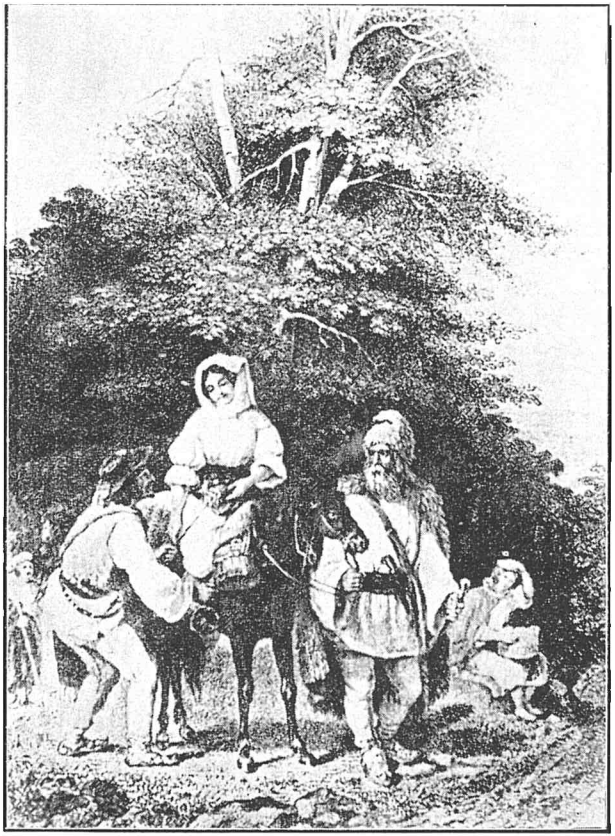

Români din Săliște (jud. Sibiu) mergând la bâlciu (după Barabaș)

Intrarea în biserica din Densuș (jud. Hunedoara)

www.dacoromanica.ro

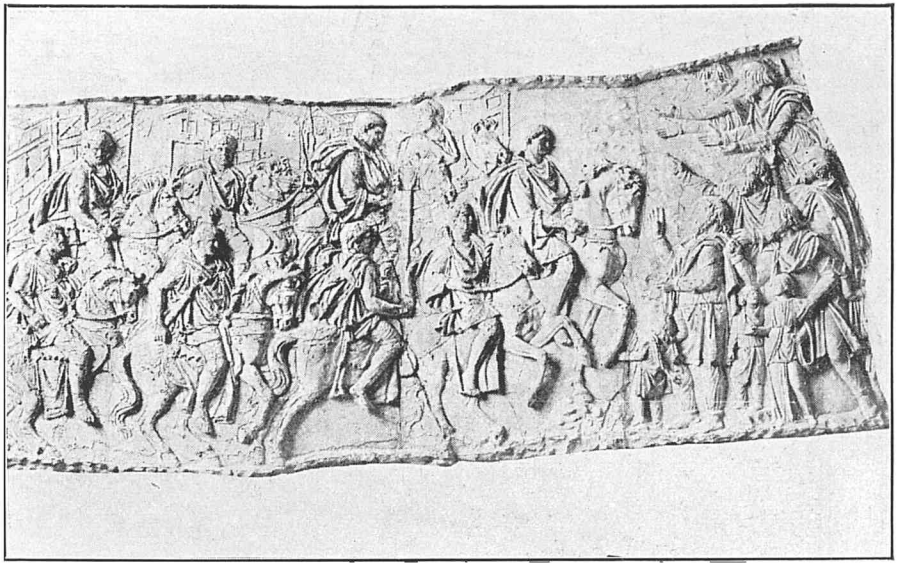

Daci închinându-se Impăratului Traian (pe Coloana-Traiană dela Roma)

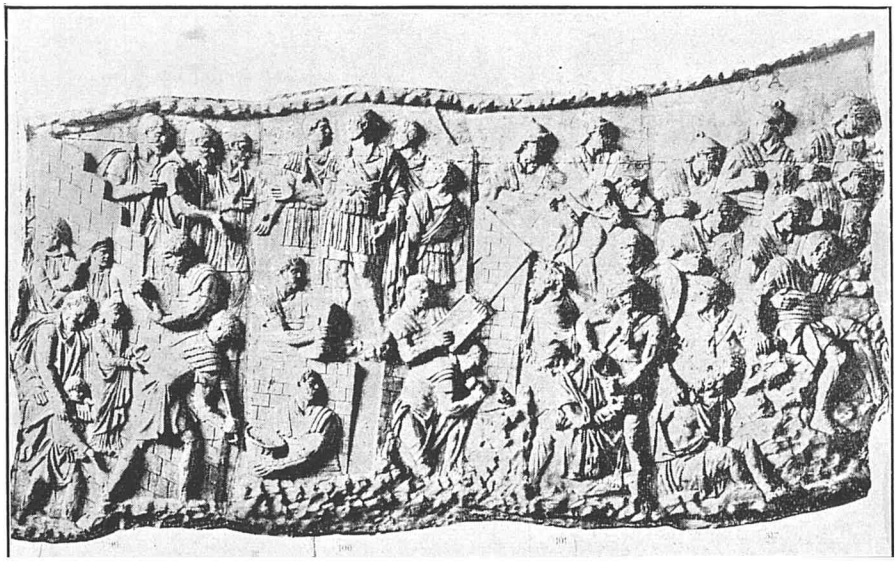

Romani şi Daci (pe aceeaş Coloană)

www.dacoromanica.ro

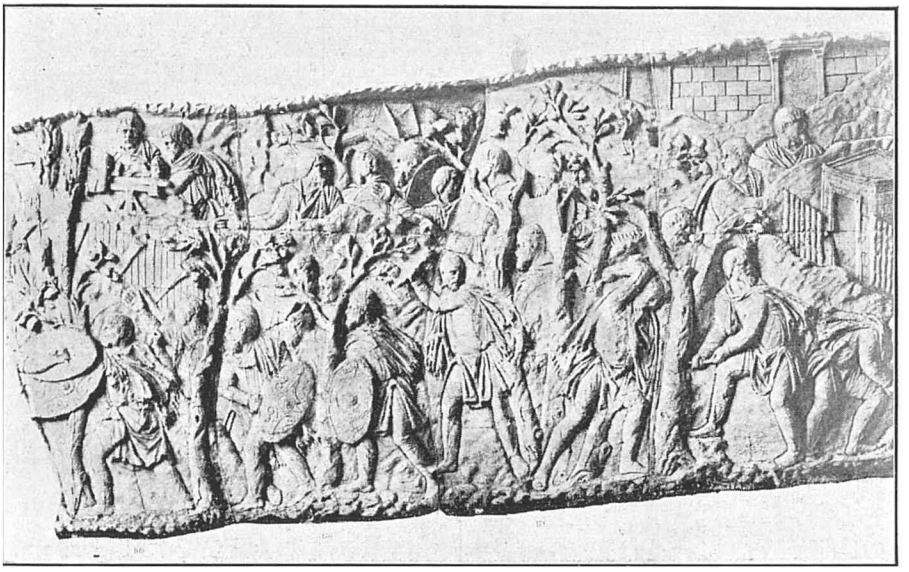

Ostași daci (pe aceeași Coloană)

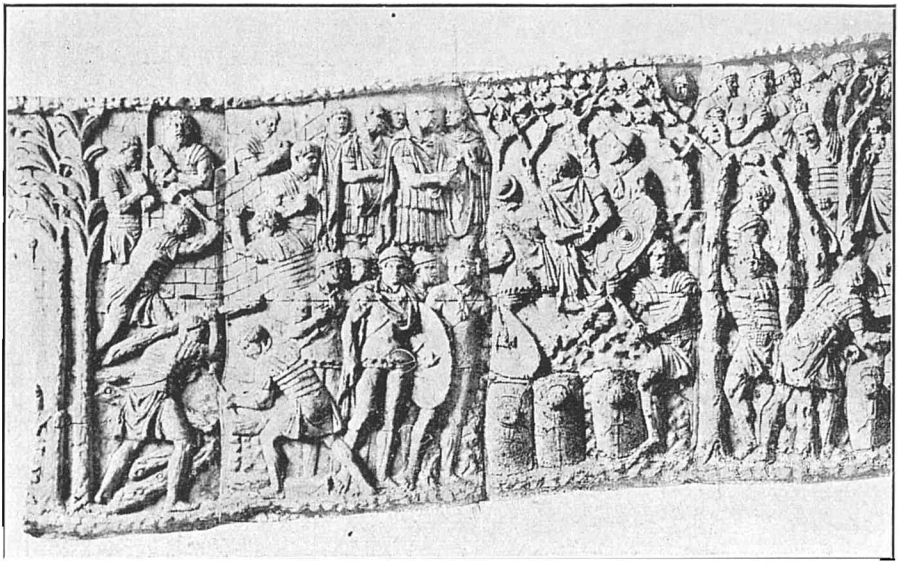

Legionari romani cu Impăratul Traian între ei (pe aceeași coloană)

www.dacoromanica.ro

Lupta dela Posada (1330)

Basarab I (1330—1352)
din Biserica Domnească dela Argeș

www.dacoromanica.ro

Mircea cel Bătrân (1386—1418) cu fiul său Mihai (1418—1420)

Alexandru cel Bun (1400—1432)

www.dacoromanica.ro

Iar în cursul certurilor pentru coroana Ungariei, urmate după stingerea dinastiei lui Arpad (1301) şi până la înrădăcinarea domniei lui Carol Robert de Anjou, voevodul Transilvaniei Ladislau, din neamul peceneag al Borşeştilor, a stăpânit aci aproape un sfert de secol ca un suveran, spre curtea căruia năzuiau pretendenţii la tronul ungar socotindu-l astfel ca pe un judecător al stărilor politice din Ungaria de atunci. Aşa a făcut Otto Bavarul, care la 1305 a intrat în tratative cu voevodul Ladislau cerându-i fata în căsătorie. Dar cererea i-a fost respinsă şi el a fost aruncat în temniţă, după ce coroana ungară i-o luase Ladislau, care a preferit să-şi mărite fata cu fiul regelui sârbesc Ştefan Milutin. Această fiică de voevod ardelean se crede a fi fost apoi fericita mamă a celui mai vestit ţar sârbesc Ştefan Duşan din veacul XIV. Nici ocrotitul papei, Carol Robert, nu şi-a putut înrădăcina domnia în regatul Ungariei decât după-ce a izbutit să înduplece la 1310, prin învoiala dela Seghedin, pe voevodul Ladislau să-i înapoieze coroana regală şi să-l recunoască drept „stăpân firesc şi legiuit al său".

In acelaş timp şi din aceeaş pricină, a slăbirii regatului ungar prin loviturile îndurate din partea Tătarilor, începură stăruinţele şi pentru închegarea măruntelor voevodate din sudul Carpaţilor. Litovoi din dreapta Oltului, întinzându-şi stăpânirea şi asupra voevodatului din Argeş — moştenire dela Seneslav (1247) — se simţea destul de puternic acum în marele său voevodat, spre a face încercare să scape de epitropia regatului ungar. Dar încercarea nu izbuti deocamdată. Oastea ungurească, trimisă împotriva celor răzvrătiţi, rămase biruitoare. Litovoi însuş pieri în luptă, ca un erou al luptelor pentru neatârnare, iar fratele său, Bărbat Voevod căzu în prinsoare ungurească, de unde abea într'un târziu a putut scăpa în schimbul unei mari sume de bani (1280).

www.dacoromanica.ro

Incercarea fu repetată însă cu deplină izbândă, la o jumătate de veac, de către „marele Basarab-Voevod". Izbutind să zdrobească armata trufaşului rege ungar Carol Robert în lupta dela Posada (1330), apoi să alunge rămăşiţele Tătarilor şi să-şi întindă stăpânirea până spre gurile Dunării, Basarab cel Mare a scăpat — cum scria un învăţat belgian (Henri Grégoire) — naţionalitatea românească de Turanieni şi a ajuns „deşteptătorul Latinilor transalpini, Moise care a dus un mare popor din întunecimile sclăviei în plină lumină a istoriei".

Progresul pe care l-a putut înfăptui Ţara Românească din timpul lui Litovoi, luptătorul jertfit pentru neatârnare, şi până în zilele lui Basarab, înfăptuitorul acestei neatârnări, a trebuit să fie din cele mai însemnate. Adevărat că şi în documentul dela 1247, în care găsim cea dintâi amintire despre ţara lui Litovoi, aceasta e înfăţişată ca o ţară civilizată, înzestrată cu biserici, cu clădiri şi semănături, cu mori, cu fânaţe şi păşuni, cu pescării din foloasele şi veniturile cărora locuitorii băştinaşi trebuiau să dăruească regelui ungar jumătate, afară de cei din ţara Haţegului, care se afla şi ea sub stăpânirea lui Litovoi. Starea mai prielnică a Românilor din această regiune faţă de cei din sudul Carpaţilor, a îndemnat pe unii dintre cercetătorii trecutului să caute a o lămuri prin presupunerea că însuş Litovoi şi fratele său Bărbat sau careva dintre înaintaşii lor va fi descălecat în sudul Carpaţilor într'un timp, pe care nici cronicile, nici documentele cunoscute până acum nu-l pot lămuri de ajuns.

Se mai spune apoi în pomenitul document dela 1247 că Românii din ţara lui Litovoi îşi aveau propriul lor „aparat ostăşesc spre apărarea ţării şi spre înfrângerea necuviinţelor" ce puteau să vină din partea duşmanului. Acest „apa-

www.dacoromanica.ro

rat ostăşesc" se vede că nu era încă destul de puternic şi de numeros, ca să-i poată asigura lui Litovoi biruinţa în lupta pentru neatârnare. Cu o jumătate de veac mai târziu oştirea Ţării Româneşti a fost în stare însă a da îngâmfatului rege Carol Robert, care năvălise din spre Severin cu armata sa până în apropierea Argeşului, o astfel de lovitură, încât duşmanii năvălitori n'au uitat multă vreme înfrângerea sângeroasă dela Posada, a cărei descriere amănunţită s'a păstrat într'o cronică latinească din acel timp. Aceasta poartă titlul de „cronica zugrăvită dela Viena", fiindcă s'a păstrat la Viena şi povestirea e însoţită de mai multe iconiţe zugrăvite în cuprinsul ei în diferite colori. Din cronica aceasta cunoaştem însuş chipul lui Basarab şi al ostaşilor săi, despre cari citim că au prins mulţi duşmani „atât răniţi, precum şi nevătămaţi, şi au primit foarte multe arme şi hainele de preţ ale tuturor celor căzuţi în luptă şi bani de aur şi de argint şi vase preţioase şi brâuri de sabie şi multe pungi de groşiţe şi mulţi cai cu şele şi frâne, pe toate luându-le şi ducându-le lui Basarab-Voevod". Acesta, în semn de mulţămită lui Dumnezeu pentru biruinţa strălucită, a început zidirea **Bisericii Domneşti** dela Curtea de Argeş, sub tencuiala căreia s'a păstrat această însemnare: „In anul 6860 (1352) la Câmpulung a murit **marele Basarab Voevod**".

Fiul lui Basarab cel Mare, Alexandru, urmă o politică mai împăciuitoare faţă de ambiţiosul rege ungar Ludovic I., fiul lui Carol Robert. Prin soţia sa a doua, Doamna Clara, o catolică din Transilvania, păstra bune legături de vecinătate cu stăpânitorii din nordul Carpaţilor, iar prin cele două fiice ale sale, măritată una (Ana) cu Straşimir, ţarul bulgar din Vidin, iar cealaltă (Anca) cu Ştefan Uroş al Sârbiei, intră în legături familiare din cele mai strânse

www.dacoromanica.ro

cu dinastiile din sudul Dunării. Era vădită străduința lui de a-și apăra granițele prin legături de bună prietenie cu toți vecinii, ca să poată trece la o temeinică organizare a țării, care în timpul cârmuirii lui și-a primit și cârmaciul duhovnicesc, în persoana mitropolitului Iachint, adus dela Vicina cu învoirea Patriarhiei din Constantinopol (1359). Prin înființarea mitropoliei ortodoxe s'a desăvârșit organizarea de stat a Țării Românești și s'a ridicat o stavilă în calea stăruințelor papei dela Roma de a îndupleca populația acestei țări, cu ajutorul regelui ungar Ludovic de Anjou, să treacă la catolicism. Intre altele pricini se pare că și înființarea mitropoliei a făcut ca vechile legături de bună vecinătate dintre Ludovic și dintre Alexandru Basarab să se strice spre sfârșitul domniei acestuia din urmă.

Vlaicu-Vodă, fiul lui Alexandru, își începu domnia la 1364 în raporturi încordate cu regele ungar. Totuș, spre a nu și-l face dușman, regele Ludovic de Anjou socoti că este chiar potrivit cu planurile sale de a trimite misionari catolici în Balcani, să lase în grija lui Vlaicu (la 1366) banatul Severinului precum și ducatul Făgărașului și Amlașului ca feude, ceeace aduse un nou ajutor la întărirea legăturilor dintre Românii din sudul și nordul Carpaților. La 1368 Vlaicu avu o ciocnire cu Turcii — cea dintâi ciocnire între aceștia și Românii din nordul Dunării — iar în anul următor fiind atacat din două părți, de către regele Ludovic și de către voevodul Transilvaniei Nicolae, armata munteană comandată de Dragomir, pârcălabul dela Dâmbovița, izbuti să distrugă oștirea ungurească în niște mlaștini, însuș voevodul Transilvaniei căzând în luptă.

Negutătorilor din Brașov le-a înoit Vlaicu prin diploma sa latinească din 1368 scutințele, de care se bucurau „din vechime" în cuprinsul Țării Românești, încuviințându-le

www.dacoromanica.ro

să plătească pentru mărfurile vândute în ţară numai o vamă (la Câmpulung), iar pentru mărfurile de trecere, două vămi (la Câmpulung şi la Dunăre). Pentru a înlesni desvoltarea portului dela Brăila, îngăduia ca mărfurile duse pe drumul Brăilei să fie scutite de a doua vamă. Din timpul lui s'au păstrat cele dintâi monete ale ţării, cunoscute până acum. Vlaicu (Vladislav) pe care îl poftise papa Urban V (1370) să treacă la catolicism, nu a dat ascultare glasului ispititor, ci s'a grăbit a lua măsuri pentru aşezarea unui mitropolit ortodox (Daniil, în călugărie Antim) la Severin şi a sprijinit fapta călugărului Nicodim pentru înfiinţarea mânăstirilor Vodiţa şi Tismana.

Veacul XIV ne înfăţişează marele voevodat al Ţării Româneşti pe calea propăşirii din izbândă în izbândă. Radu, fiul lui Vlaicu Vodă şi tatăl lui Mircea cel Bătrân, desăvârşi lucrările începute de înaintaşii săi sporind aşezămintele religioase şi apărând neatârnarea ţării. Mormântul lui, descoperit la 1920 înlăuntrul Bisericii Domneşti din Curtea de Argeş — prin inelele de aur, diadema de mărgăritare şi cingătoarea cu strălucita pafta de aur în forma unui castel, — arată desvoltarea, ce luase ţara şi dinastia Basarabilor până în timpul lui Radu I zis „cel înţelept", putând sta alături de oricare din statele europene.

Radu a avut doi fii: Dan I, care într'o scurtă domnie a izbutit să cucerească prin luptă pământuri în sudul Dunării, şi Mircea înfăptuitorul celei mai întinse stăpâniri a Ţării Româneşti: dela Porţile de Fier până la Chilia şi din Ţara Făgăraşului până în malul Mării Negre.

In timpul lui Mircea desvoltarea Ţării Româneşti a ajuns o culme de organizare ca mare voevodat.

Intreagă politica lui Mircea cel Bătrân fiind stăpânită de gândul de a-şi apăra graniţa de sud a Ţării împotriva

www.dacoromanica.ro

Turcilor, porniţi atunci în plin avânt de cucerire asupra Bulgarilor şi Sârbilor, era firesc să-şi caute aliaţi la celelalte graniţi şi îi găsi în Domnii Moldovei, în regele polon Vladislav Iagelo, cu care se afla chiar în legături de apropiată înrudire familiară (se crede că erau cumnaţi) şi în Sigismund, regele Ungariei.

Tratatul de alianţă cu regele Poloniei (1390) l-a semnat însuş Mircea ca voevod al Ţării Româneşti, duce al Făgăraşului şi Almaşului, comite al Severinului, despot al Ţării lui Dobrotici şi domn al Silistrei. Iar în tratatul încheiat la Braşov (1395), în condiţii de egalitate deplină cu Sigismund, titlul lui Mircea apare micşorat la formula aceasta: „voevod al Ţării Româneşti, duce de Făgăraş şi ban al Severinului", de unde se vede că părţile din sudul Dunării îi fuseseră smulse de Turci, cari sprijiniră pe pretendentul Vlad izbutind a-l înscăuna pentru scurtă vreme la cârma Ţării Româneşti. Intre alte pricini, şi împrejurarea aceasta a îndemnat pe Mircea să nu întârzie a încheia tratatul de alianţă cu Sigismund, îndatorându-se a pleca în persoană la răsboiu, de câte ori va merge şi regele cu oastea sa, iar când acesta îşi va trimite numai oastea, la fel va urma şi domnul Ţării Româneşti. Tratatul dela Braşov era cu atât mai de neapărată trebuinţă, cu cât creştinii se pregăteau atunci pentru o mare cruciată împotriva Turcilor. Dintre luptătorii pentru crucea lui Christos nu puteau lipsi ostaşii lui Mircea, care tocmai în lupta aceasta găsea rostul de căpetenie al Domniei şi al Ţării Româneşti. Lupta s'a dat în sudul Dunării, la Nicopol în toamna anului 1396, oastea creştinilor fiind întâmpinată de către sultanul Baiazid Ilderim (Fulgerul).

Bavarezul Ioan Schiltberger, care a luat şi el parte la această luptă crâncenă, scrie ca martor ocular că Mircea

www.dacoromanica.ro

s'a îmbiat să înceapă cu ostaşii săi atacul, ceeace Sigismund ar fi încuviinţat bucuros. Dar ducele de Burgundia, fălindu-se cu cei 6000 de ostaşi ai săi, îmbrăcaţi în zale, şi cu sumele de bani cheltuite pentru împlătoşarea lor, nu îngăduia nici lui Mircea, nici altuia cinstea de a începe atacul contra păgânilor, ci o cerea stăruitor pentru sine şi oastea sa. Urmarea a fost că întreagă oastea creştinilor a pătimit înfrângere cumplită din partea Turcilor. Sigismund a izbutit să scape, fugind cu o corabie pe Dunăre la vale şi prin Marea Neagră spre Constantinopol, lăsând oastea în grija voevodului ardelean Ştibor, care trecu în nordul Dunării şi împreună cu Mircea alungă din scaunul Ţării Româneşti pe Vlad, ocrotitul Turcilor. Astfel catastrofa, cu care s'a sfârşit cruciata creştinilor, i-a adus totuş lui Mircea rezultatul aproape neaşteptat de a-şi fi putut înlătura din cale un potrivnic aşa de primejdios, cum îi fusese Vlad pofitorul, pe nedrept, al tronului său. Mai târziu, folosindu-se de încurcăturile iscate la Turci prin desele schimbări de sultani, Mircea izbuti să-şi întindă stăpânirea din nou asupra părţilor din sudul Dunării până către sfârşitul domniei, când un puternic atac turcesc îi smulse cetăţile Giurgiu şi Turnu (1417), luându-i multă pradă chiar „feciori mândri ca soarele şi fete drăgălaşe ca trandafirii", cum spun cronicile. Spre a-şi feri ţara de prăzi şi de supărătorul amestec turcesc în treburile domniei, Mircea s'a învoit a plăti sultanului tribut anual, fără să fi făcut însă un tratat de închinare, cum s'a crezut multă vreme, în temeiul unui act plăsmuit pe la sfârşitul veacului XVIII, sub cuvânt că el ar fi fost încheiat între Mircea şi Baiazid la 1393. Mircea a fost preţuit, pentru însuşirile sale de ostaş viteaz şi de cârmuitor chibzuit, nu numai din partea creştinilor, ci şi din a păgânilor. O cronică turcească anonimă

www.dacoromanica.ro

vorbeşte despre el ca despre un „mare erou necredincios", iar alta îl ridică în slavă ca pe „cel mai viteaz şi cel mai ager principe între creştini".

Ţara a înaintat în timpul celor 32 de ani de domnie a lui Mircea, aşezămintele ei au sporit şi s'au întărit; bunăstarea economică a luat avânt, după cum se vede din circulaţia feluritelor mărfuri înşirate în tratatul de comerţ încheiat cu Braşovenii (1413), tratat pe care-l semnează cu acest titlu, pe cât de pompos pe atât de corespunzător cu starea de atunci a Ţării Româneşti: „Eu cel în Christos Dumnezeu credinciosul şi de Christos iubitorul şi de sine stăpânitorul **Io Mircea, mare Voevod şi Domn**, stăpânind şi domnind peste **întreagă ţara Ungrovlahiei** şi peste **părţile de dincolo de munţi** şi peste **cele tătăreşti** şi peste **amândouă ţărmurile pe Dunărea întreagă** până la **Marea cea mare** şi din mila lui Dumnezeu şi stăpânitor al cetăţii Dârstorului". Ascultând rugămintea făcută de către solii Braşovenilor (Valentin, Martin şi Crusius) „când au venit la Câmpulung", Mircea întăreşte aşezămintele pentru vamă prin târguri „şi pe drumul Braşovului până la Brăila", — aşezăminte cari le fuseseră încuviinţate încă din timpul bunicului său, Vlaicu Vodă. In afară de produsele industriei lor ardelene, neguţătorii braşoveni desfăceau în Ţara Românească postavuri aduse din Belgia (Ipriu = Ypres şi Luvia = Louvin) din Colonia (Köln) şi din Cehia (Boemia), precum şi „alte mărfuri ce vin peste mare". In chiar cuprinsul tratatului se spune lămurit că orice nedreptate va fi răsplătită cu „mare rău şi urgie", de aceea li se dă neguţătorilor sfatul de a nu bântui „pe vre-un om drept": cine-şi dă marfa pe datorie, să-şi caute datornicul sau chezaşii, dacă-i are, iar de oameni drepţi să nu se atingă"...

Descoperirile făcute la Curtea de Argeş spun lămurit că

www.dacoromanica.ro

la cârma Ţării Româneşti s'au arătat în veacul XIV puternice înrâuriri apusene. Din cancelaria domnească ieşiau, alături de cele slavone, şi documente redactate în limba latină; monetele şi peceţile domnitorului aveau deasemenea uneori inscripţii latineşti. Dar înrâurirea aceasta apuseană, înveşmântată în formele graiului latinesc, începe a slăbi în veacul următor, ivindu-se în calea ei un potrivnic primejdios în curentul grecesc, care va fi cu timpul precumpănitor atât prin legăturile comerciale şi bisericeşti — culturale, cât şi prin cele politice. Acestea porunceau Ţării Româneşti, ajunsă la sfârşitul domniei lui Mircea în legături de uşoară supunere faţă de Sultanul turcesc, să ţină seamă adeseori mai mult de îndrumările politice ale Răsăritului, decât de ale Apusului.

De altfel, ciocnirea între înrâuririle răsăritene şi apusene era necontenită nu numai în viaţa populaţiei din sudul Carpaţilor, ci şi în a celei din nord. Incercările de răspândire a catolicismului întâmpinau şi aci piedeci serioase. Papa Inocenţiu III mustra (la 1204) pe regele Ungariei spunând că în anume părţi ale ţării lui ar fi mai multe mânăstiri greceşti decât latineşti. Cu trei decenii mai târziu aflăm din scrisoarea papei Grigorie IX că populaţia din ţinutul Carpaţilor, alipită sufleteşte bisericii răsăritene, se împotrivea să dea ascultare episcopului catolic, îndupleacând chiar şi pe unii dintre coloniştii catolici, unguri şi nemţi, să primească datinile răsăritene şi să urmeze învăţătura unor episcopi greceşti (ortodocşi).

Dar în timpul domniei îndelungate a lui Ludovic de Anjou (1342—1382), care făcea cu mijloace îmbelşugate politica de răspândire a catolicismului, s'au putut înregistra şi câteva cazuri de convertire a unor elemente româneşti din Maramureş la biserica stăpânitoare a statului ungar.

www.dacoromanica.ro

Papa dela Roma se gândea chiar că ar fi potrivit să numească pe fratele minorit Antonie de Spoletto, care ştia româneşte, ca episcop al nouilor convertiţi (1374). Impotrivirea ortodoxă-răsăriteană s'a trezit însă şi aci destul de repede. Voevozii Baliţă şi Dragu, pe cari Ludovic îi înălţase la treapta de „comiţi supremi" (fişpani) ai Maramureşului şi Sătmarului (1378), — curând după moartea ocrotitorului lor (1382) au călătorit la Constantinopol şi au cerut patriarhului Antonie pentru mânăstirea din Peri — zidită de înaintaşii lor — dreptul de „stavropighie" (implântarea crucii patriarhale, adecă să fie sub ocrotirea nemijlocită a patriarhiei din Constantinopol). Patriarhul le-a încuviinţat cererea dând egumenului Pahomie, prin hrisovul din 13 August 1391, stăpânire deplină asupra bisericilor şi preoţilor din ţinutul Sălajului, Sătmarului, Ugocei, Beregului, Ciceului, Unguraşului şi până în părţile Bihorului.

Politica de stăpânire ungaro-catolică a regelui Ludovic de Anjou era deci sorocită să nu aibă rezultate trainice la Românii din amândouă laturile Carpaţilor. In afară de aceasta ea a avut prielnica urmare de a fi înlesnit închegarea unor Români din Maramureş într'un singur şi puternic mănunchiu cu cei din răsăritul Carpaţilor. Părăsindu-şi în taină strămoşeştile aşezări, o seamă de Maramureşeni trecură sub conducerea voevodului Bogdan din Cuhea în Moldova şi, înfrăţindu-şi armele cu ale elementelor româneşti de aci, ajutară la întemeierea şi întărirea marelui voevodat al Moldovei. Mai înainte voevodatul dela Baia avea numai rostul unui înaintat post de apărare a Ungariei împotriva Tătarilor. După alungarea acestora regele Ludovic de Anjou se silea să apere prin supusul său Dragoş Voevod şi prin urmaşii acestuia dăinuirea stăpânirii ungu-

www.dacoromanica.ro

reşti în răsăritul Carpaţilor. Bogdan „necredinciosul" a păşit însă dela început ca un luptător neînduplecat contra acestei atârnări de regatul ungar.

Precum puterea marelui voevodat al Transilvaniei se vădise la începutul veacului XIV prin stăpânirea de aproape un sfert de veac a voevodului Ladislau şi prin dârza lui împotrivire faţă de regele Carol Robert, precum întemeierea marelui voevodat al Ţării Româneşti s'a desăvârşit prin biruinţa hotărîtoare dela 1330, în care arcaşii „marelui Basarab Voevod" au zdrobit oştirea aceluiaş rege, tot asemenea a răsărit marele voevodat al Moldovei, cu 20—30 de ani mai târziu din luptele încordate, pe cari le-a purtat descălecătorul din Maramureş, Bogdan Voevod, cu deplină izbândă împotriva lui Ludovic cel Mare şi împotriva Dragoşeştilor sprijiniţi de dânsul.

In luptele sale contra regelui Ludovic de Anjou, Bogdan era ajutat nu numai de alipirea Românilor, cari părăsiră Maramureşul, ci şi de a celor aşezaţi din vechime în răsăritul Carpaţilor. Toţi împreună i-au dat biruinţa asupra lui Ludovic, care nu a lipsit a se răzbuna pentru aceasta confiscând moşiile lui Bogdan dela Cuhea, din cele două Vişaie, dela Moiseni, dela Borşa, din cele două Sălişti şi din alte sate maramureşene (1365). Şi în aceste lupte se luase la întrecere înrâurirea apuseană cu cea răsăriteană, aceasta din urmă rămânând biruitoare ca în cele mai numeroase cazuri de ciocnire a Ungurilor cu Românii, a căror împotrivire se sprijinea şi pe puterea bisericii ortodoxe, cu rădăcini atât de adânc împlântate în sufletul locuitorilor de amândouă laturile Carpaţilor. Deaceea papa Eugen IV se plângea mai târziu (1439) că nu numai în Moldova sporeşte din zi în zi ortodoxia, pe care el o numea „erazia grecească", ci se întinde şi în ţara Secuilor şi în părţile Transilvaniei.

www.dacoromanica.ro

Dela Bogdan, descălecătorul din Maramureş, s'a păstrat şi cea dintâi monetă a Moldovei neatârnate, având inscripţie latinească — semn al înrâuririi apusene şi dovadă, în acelaş timp, că noul voevodat îşi dobândise stăpânirea de sine stătătoare. Dar, fiindcă statul moldovenesc luă fiinţă luptând împotriva stăpânirii regatului ungar, trebuea să-şi caute un sprijin potrivit, în altă parte. L-a găsit în Polonia, al cărei credincios se mărturisea Laţcu, fiul şi urmaşul lui Bogdan. Dupăce Ludovic de Anjou, regele Ungariei, moştenise şi coroana polonă (1370), starea Moldovei, strânsă ca într'un cleşte în aceste legături de uniune ungaro-polonă, era destul de anevoioasă. Sub apăsarea împrejurărilor politice, Laţcu s'a lăsat înduplecat a consimţi la înfiinţarea episcopiei catolice în Siret şi a trece-însuş la catolicism. Papa Urban V se grăbea să-i împărtăşească prin o scrisoare (25 Ianuarie 1372) bucuria sa pentru acest pas, arătându-şi însă şi părerea de rău că soţia sa nu a voit să-i urmeze pilda, ci a rămas stăruind „în rătăcirile de mai înainte". Se pare că stăruinţa Doamnei (Ana) în credinţa ortodoxă a izbutit mai târziu a-l readuce şi pe Laţcu la biserica strămoşească. Aceasta se lămureşte prin faptul că rămăşiţele lui trupeşti au fost aşezate spre odihna de veci alături de ale tatălui său Bogdan, în biserica ortodoxă din Rădăuţi, iar nu în cea catolică din Siret, cum ar fi trebuit să se întâmple dacă el, ctitor al acestei biserici, ar fi răposat în credinţa catolică.

După moartea lui Laţcu, a domnit 2-3 ani Costea Voevod, cel arătat în pomelnicul dela mânăstirea Bistriţa. El ar fi fost de origine munteană, din dinastia Basarabilor, iar soţia sa Muşata, fiica sau nepoata lui Bogdan descălecătorul, ar fi păstrat firul dinastic între întemeietorul Moldovei şi urmaşii săi, numiţi Muşatini (sau după numele mamei lor,

www.dacoromanica.ro

Muşata, sau după al tatălui, care s'ar fi numit Costea Muşat).

Petru Muşat (1376-1391) aşternu prin tratatul dela 1387, temeliile legăturilor de alianţă între Polonia şi Moldova, mijlocind în cea mai bună înţelegere cu Mircea cel bătrân, ca în legăturile politice ale acestei tovărăşii să intre şi Muntenia, spre a se putea sprijini atât pe ajutorul Moldovenilor, cât şi pe al Polonilor în cazul vre-unui atac dela nord, din partea Ungurilor, sau dela sud, din partea Turcilor.

Petru a intrat în legături familiare cu dinastia polonă, luând în căsătorie pe o rudă apropiată a regelui Vladislav Iagello, care-l numea într'un act (1388) **„ginerele nostru"**. In zilele lui au venit în Moldova ucenici de ai lui Nicodim dela Tismana şi au înălţat mânăstirea Neamţului, pe seama căreia a dăruit Petru-Voevod două sate şi două mori. Ca ctitor al acestei mânăstiri se poate să fi fost înmormântat aci, dar nu s'a păstrat nici-o dovadă.

In timpul domniei fratelui său Roman-Voevod (1391-1394) Moldova îşi întinde graniţele spre sud până la Mare, după cum arată titlul acesta: „Marele, singur stăpânitorul domn Io Roman Voevodul Ţării Moldovei dela munţi până la ţărmul mării" (1392). In timpul lui s'a întemeiat noul oraş, numit după numele domnesc: Roman şi s'a ivit o neînţelegere cu Patriarhia din Constantinopol. Aceasta nesocotind, o bucată de vreme, dorinţa Moldovenilor de a-şi avea căpetenie bisericească din sângele lor: pe Iosif cel înrudit cu Muşatinii şi hirotonit de mitropolitul Antonie al Haliciului, a trimis la cârma bisericii moldovene pe mitropolitul grec Ieremia. Moldovenii însă nu l-au primit şi el a plecat mâhnit la Constantinopol, după ce aruncase afurisenia asupra domnului şi asupra ţării (1393).

www.dacoromanica.ro

Neînţelegerea s'a adâncit sub domnia lui Ştefan (1395-1399), urmaşul lui Roman. Trimiterea protopopului Petru, ca sol al Moldovei, pe lângă patriarhul Antonie nu a izbutit a-l îndupleca pe acesta să ridice afurisenia. Dimpotrivă a trimis grele cuvinte de mustrare episcopilor Iosif şi Meletie învinuindu-i că ei ar fi alungat pe mitropolitul Ieremia şi, fără să ţină seamă de afurisenia lui, ar fi îndrăsnit a liturghisi.

Ştefan era în legături de rudenie cu regele polon Vladislav Iagello, căruia îi făgăduise cu jurământ să-l ajute cu oaste împotriva oricărui duşman. Sigismund, regele Ungariei, neliniştit din pricina prea strânselor legături dintre aceşti doi domnitori vecini, a năvălit cu oaste în Moldova la începutul anului 1395, dar a fost învins de Ştefan la Hindău (Ghindăoani) în judeţul Neamţului. Ajutând mai târziu pe Poloni împotriva Tătarilor, se crede, că Ştefan ar fi căzut în lupta dela Worskla (12 August 1398), urmând în locul lui pentru scurtă vreme Iuga Voevod, zis Ologul, pe care Mircea, domnul Ţării Româneşti „l-a luat la sine" deschizând astfel drumul spre scaunul domnesc al Moldovei unuia dintre cei mai vrednici stăpânitori ai acestei ţări: Alexandru, fiul lui Roman şi al Anastasiei.

Domnia lui Alexandru cel Bun (1400-1432) este înfăţişată în istoria Moldovei drept culmea unei desvoltări prielnice ca şi în istoria Ţării Româneşti domnia lui Mircea cel Bătrân, cu ajutorul căruia a putut urca Alexandru tronul înaintaşilor săi. El a izbutit să împace repede vechia neînţelegere cu Patriarhia din Constantinopol. Patriarhul Matei, ţinând seamă de dorinţa Moldovenilor de a-şi avea căpetenie bisericească din neamul lor, a trimis la Suceava pe învăţatul Grigorie Ţamblac, care a trăit apoi în prietenie cu Alexandru cel Bun şi a reprezentat mitropolia Mol-

www.dacoromanica.ro

dovei la sinodul din Constanţa (1415) unde s'au întrunit mulţi episcopi creştini, să cerceteze învăţăturile vestitului profesor şi reformator Ioan Hus din Praga. Fiind ars pe rug Ioan Hus, împotriva celor cari au primit şi urmat învăţătura lui s'a pornit prigoană înfricoşată. Mulţi dintre ei, alungaţi din Ungaria şi din Polonia, s'au adăpostit în Moldova. Regele polon Vladislav a cerut atunci lui Alexandru cel Bun, să-i alunge, dar el nu s'a învoit, ci i-a îngăduit a se adăposti şi mai departe în Moldova, cea primitoare de oaspeţi.

Alexandru cel Bun a desăvârşit organizarea ierarhiei bisericeşti prin înfiinţarea mitropoliei dela Suceava şi a episcopiilor dela Rădăuţi şi dela Roman. A ştiut apoi să împodobească pământul ţării cu mânăstiri de însemnătatea celor dela Moldoviţa şi Bistriţa, să întindă hotarele Moldovei alungând Tătarii peste Nistru şi să întărească vechile legături de bună vecinătate cu regele Poloniei şi cu Mircea, Domnul Ţării Româneşti. Precum încuviinţase acesta înlesniri neguţătorilor din Braşov, spre a da ajutor la înflorirea economică a ţării, la fel s'a purtat şi Alexandru cu neguţătorii din Liov (Lemberg), îngăduindu-le printr'un privilegiu comercial (1408) să aibă în Suceava o casă a lor, dar să nu ţină în ea nici cârciumă, nici măcelărie. Comerţul de trecere al Liovenilor prin Moldova a făcut să sporească bunăstarea economică a ţării întărind în acelaş timp şi adâncind legăturile ei de prietenie cu regatul polon.

Predania din bătrâni pune în socoteala lui Mircea cel Bătrân şi a lui Alexandru cel Bun întemeierea dregătoriilor administrative-politice ale marilor voevodate româneşti. Aceasta nu însemnează însă că, înainte de a fi urcat ei scaunele domneşti, nu ar fi fost cunoscute, în cuprinsul ţărilor române, asemenea dregătorii sau că numai în zilele lor ar

www.dacoromanica.ro

fi fost ele înfiinţate după pilduiri luate din statele vecine. Au trebuit să moştenească, fără îndoială, şi ei dela înaintaşi oarecari începuturi de organizare administrativă. Sporind însă pământul ţărilor, prin strângerea într'un mănunchiu a măruntelor voevodate din vechime, s'a ivit în chip firesc trebuinţa de a-şi alcătui rosturi mai temeinice, potrivite cu nouile stări de lucruri, dând sfetnicilor titluri şi slujbe, asemănătoare celor ce se găseau la unele dintre neamurile vecine. In timpurile mai vechi rostul de căpetenie al boeriei nu era dregătoria, ci moşia. In hrisoave numele boierilor fără titluri erau aşezate adeseori înaintea celor cu titluri şi slujbe. Mai târziu însă cei din clasa marilor boieri aleargă după înaltele dregătorii ale statului, socotindu-le ca nişte mijloace potrivite spre a scoate la iveală şi bunăstarea lor economică şi înalta lor treaptă socială. La obârşia dregătoriilor celor mai însemnate din ţările române s'a putut decoperi o întreită înrâurire: 1) bizantină-sârbească (logofăt, vistier) şi bizantină-bulgară (comis), apoi una croato-sârbă (stolnic); în sfârşit, şi două dregătorii de obârşie îndoielnică, germano-maghiară (ban, pârcălab).

S'au împrumutat însă uneori dela neamurile vecine, numai numirile slujbelor, rosturile lor primind în Ţările Române alte îndrumări şi alte înfăţişări. Aşa, rosturile judecătoreşti ale vornicului român se deosebeau de ale vornicului croat, fiind mai asemănătoare cu ale palatinului ungar, care de asemenea îndeplinea slujba de înalt judecător. In Moldova cercetarea înrâuririlor străine asupra întocmirilor administrative e mai puţin anevoioasă, decât în Muntenia, întrucât aşezămintele ei erau nu numai asemănătoare, ci uneori chiar de-o potrivă cu cele din ţara-soră. Scoaterea din slujbă a marilor dregători se făcea de obiceiu la sfârşitul anului,

www.dacoromanica.ro

când marii boieri lăsau semnele dregătoriei în mâna Domnului, care urma să hotărască în timpul nopţii lui Sân-Văsâi, dacă a doua zi le va încredinţa tot vechilor dregători ori va împodobi cu ele pe alţi boieri, doritori să urce scările ierarhiei administrative-politice. O amintire istorică a acestui vechiu obiceiu s'a păstrat în următorul crâmpei de poezie populară: „slujeşte-mi, slujeşte pân'la Sân-Văsâi, să-mpart boierii, că te-oi ridica ban la Craiova şi tu că-i bănî, de te-i ferici"... Domnitorii cei buni şi chibzuiţi nu se despărţeau bucuros de vechii lor dregători, ci, preţuindu-le slujbele credincioase, ţineau să-i păstreze timp cât mai îndelungat la curte, spre a se putea folosi de sfaturile şi priceperea lor. Ei respectau şi rânduiala înaintării treptate dela o dregătorie mai mică la alta mai înaltă. Cei mai neastâmpăraţi nu ţineau însă la vechia datină a cuviinţei şi bunei rânduelì, ci urmau după bun placul lor schimbându-şi adeseori sfetnicii şi sporindu-şi numărul potrivnicilor politici.

Domniile lui Mircea cel Bătrân şi a lui Alexandru cel Bun, încununate de isprăvi strălucite şi priincioase pentru întărirea stării dinăuntru şi din afară a Ţărilor Române, încheie cu vrednicie strădaniile veacurilor XIII şi XIV, strădanii fără preget spre neatârnare politică şi progres religios, cultural şi economic în viaţa Românilor din nordul Dunării. Aceste isprăvi au rămas de o trăinicie măreaţă, neputând fi zdruncinate nici în timpul urmaşilor slabi, cari au sbuciumat mai bine de un sfert de veac viaţa Ţărilor Române, prin necontenite răsturnări de domnie şi prin sângeroase lupte între fraţi. Trăinicia înfăptuirilor din timpul binecuvântatelor cârmuiri a lui Mircea şi Alexandru se lămureşte şi prin destoinicia acestor neîntrecuţi ctitori ai Ţărilor Române, dar şi prin puterea populaţiei care, deşi începuse de mai înainte a se desface în clase sociale deosebite, păstra to-

www.dacoromanica.ro

tuş buna cumpănă între drepturi şi datorii, clasa ţărănească bucurându-se şi de libertate şi de proprietatea, pe care ştia să şi-o apere fără preget, apărând totodată pământul ţării. Această împrejurare dă cheia spre a înţelege, cum a putut să fie veacul închegării marilor voevodate române şi un timp de întărire şi propăşire a clasei libere ţărăneşti.

IV

Moldova şi Transilvania „una să fie" (1450). — Românii ca apărători ai creştinătăţii. — Iancu Huniade sporeşte faima Românilor. Ştefan cel Mare aşijderea. Cum îl laudă scriitorii străini: unguri şi poloni? Isprăvile lui pentru cultură şi artă. Ştefan era cu tragere de inimă spre Transilvania. Cum îl preţuiau Braşovenii? Ce fel de scutinţe a încuviinţat el negustorilor din Braşov? Cum a fost împiedecat la 1507 războiul între cei de aceeaşi credinţă şi de aceeaşi seminţie?

Buna pornire pe căile propăşirii a dat roade îmbelşugate pentru întocmirea Ţărilor Române până la sfârşitul domniei lui Mircea şi Alexandru.

După coborîrea celui dintâi în mormântul dela Cozia şi a celui din urmă la odihna de veci a mânăstirii Bistriţa s'au ivit, sub nevrednicii lor urmaşi, sângeroase zavistii şi sbuciumări pătimaşe, frământând şi istovind viaţa acestor ţări timp de un sfert de veac şi mai bine. Din spre miazăzi primejdia turcească se ivea tot mai ameninţătoare. Din pricina aceasta Bogdan, voevodul Moldovei — tatăl lui Ştefan cel Mare — scria lui Ioan Huniade, voevodul Transilvaniei, la **11 Februarie 1450** din oraşul Roman: **Ţara Domniei mele şi Ţara Domniei Tale una să fie!...** Şi aevea **una au fost** Ţările Române în lupta contra Turcilor pe vremea

www.dacoromanica.ro

lui Ioan Huniade şi Ştefan cel Mare. Sultanul Mahomed II cuceri Constantinopolul în primăvara anului 1453. Cetatea, care izbutise a opri năvala păgână, căzu.

Muntenia fiind cea mai primejduită în calea atacurilor turceşti, a trebuit să dea cele dintâi jertfe. Mircea cel Bătrân a ştiut să lupte cu avânt vitejesc, recunoscut chiar de către cronicari turci. Mai târziu nepotul său Vlad Ţepeş prin lovituri repezi şi cutezătoare îngrozea adeseori tabăra ostaşilor semilunei.

Până în August 1456, Românul Iancu de Huniade, banul Severinului, voevodul Transilvaniei şi câtva timp guvernator al Ungariei, fusese comandantul cel mai temut al luptătorilor creştini împotriva potopului turcesc. Mulţimea biruinţelor lui asupra Turcilor s'a încheiat atunci cu strălucita izbândă dela Belgrad, a cărei faimă umpluse de răsunet toate ţările creştine. Izbucnind ciuma în tabără, a căzut şi Huniade victimă înfricoşatei molime. Potrivit cu ultima lui dorinţă, rămăşiţele trupeşti îi fură aduse în Transilvania şi înmormântate în catedrala din Alba-Iulia. Pământul ţării de naştere şi glasul sângelui îl chemau. Cronicarul vremii, Ioan Turoczi, spune că întreagă creştinătatea a fost tulburată de durere nespusă, când a aflat că înainte luptătorul ei s'a stins din viaţă. Insuş sultanul Mohamed, cu toate că-i fusese duşman aprig, a rămas îndurerat de moartea lui Huniade, întâmpinând pe cel ce-i împărtăşise vestea aceasta, cu cuvintele: dela începutul veacurilor niciodată n'a stat un astfel de om sub porunca altuia. Iar papa dela Roma Pius II (Aeneas Silvius Piccolomini) scria despre neînfricatul luptător că întunecând cu numele său pe toţi ceilalţi, nu a sporit faima Ungurilor aşa de mult ca **pe a Românilor, din coapsele cărora s'a născut"**.

Moartea îi smulse la 11 August 1456 lui Huniade arma din mână. Dar ea fu încinsă în primăvara anului următor

www.dacoromanica.ro

(1457) de Domnul Moldovei, Ştefan cel Mare şi Sfânt, un adevărat îndrumător al renaşterii româneşti. Nepot al lui Alexandru cel Bun, Ştefan alungă din scaunul Moldovei pe ucigaşul tatălui său Bogdan II, pe voevodul Petru Aron, care trimisese cel dintâi dintre domnii Moldovei tribut de supunere sultanului biruitor (1455). Ştefan izbuti totuş să-şi înceapă domnia îndelungată şi glorioasă ca Domn neatârnat, făurind şi ducând la îndeplinire un program aşa de întins, încât putu să asigure Moldovei nu numai starea de înflorire din timpul bunicului său, ci o stare politică şi culturală, cum nu o mai avuse nici odată până la dânsul. Curând după urcarea în scaun, el se apucă de treabă pentru o mai temeinică întocmire în cele politice, sociale şi mai ales militare ale ţării, înţelegând că în timpuri grele, împresurată la toate graniţele de duşmani sau de prieteni mincinoşi, Moldova nu va putea dăinui decât fiind pururea gata să respingă orice atac. Numeroasele războaie ale lui Ştefan aveau de cele mai multe ori un rost de apărare, nu de atac. Pentru apărarea ţării sale a clădit şi cetăţi de strajă, reînoind şi fortificând, în chipul cel mai potrivit cu cerinţele vremii, cetăţile mai vechi astfel, încât Moldova era încinsă cu un brâu de întărituri aşezate cu bună chibzuială de-alungul graniţelor. La graniţa de sud, către Ţara Românească, Ştefan, lipsit de norocul bunicului său Alexandru, nu putea să aibă nici linişte, nici siguranţă, căci toate silinţele sale de a ridica în scaunul acestei Ţări un Domn, în statornicia căruia să fi putut avea deplină încredere în luptele cu Turcii, au rămas zadarnice.

La graniţa apuseană, deşi era atunci rege al Ungariei, un coborîtor din viţă românească, fiul lui Iancu Vodă, vestitul rege Matia Corvinul, a trebuit de asemenea să lupte şi să înfrângă la Baia trufia celui ce venea să-l alunge din scaun

www.dacoromanica.ro

şi să-l înlocuiască cu Petru Aron. Graniţa din spre răsărit era mereu neliniştită de Tătari, urmând să simtă şi ei ascuţişul sabiei moldovene. Iar din spre Polonia, deşi i se făceau lui Ştefan multe făgăduieli de bună vecinătate şi de ajutor contra păgânilor, se pândea prilejul de a-l umili, cum a făcut regele Cazimir la Colomea, întocmind anume lucrurile astfel ca în clipa, când Ştefan făcea jurământul de credinţă şi de supunere, pânza cortului regesc să cadă şi cele ce se petreceau în ascuns, să iasă la arătare, în văzul tuturor. Adevărat că umilirea aceasta avea s'o plătească scump, mai târziu, armata polonă a lui Ioan Albert în lupta din Codrii Cozminului. In sfârşit, faţă de Turci, cu toată strălucita lui biruinţă din 1475, de lauda căreia a răsunat Europa, nu şi-a putut duce la îndeplinire planul de cruciată creştină nici cu ajutorul puterilor din apusul, nici cu al celor din răsăritul Europei. Şi unele şi altele, cuprinse mai mult cu uneltirile lor mărunte, decât cu gândul de a lupta şi de a se jertfi pentru mântuirea creştinătăţii, nu l-au sprijinit pe Ştefan decât cu făgăduieli şi cu „vorbe goale". Avea dreptate istoricul maghiar Istvánffy să spună despre Ştefan că „în privinţa veşnic minunatei virtuţi şi vitejii s'a arătat mai presus de toţi duşmanii săi", precum şi istoricul polon Wapowski, care ne încredinţează că Ştefan era „principele şi luptătorul cel mai vestit în vremea aceea", pentru destoinicia lui în ale războiului şi pentru isprăvile strălucite împotriva Turcilor, Tătarilor şi Ungurilor. Iar alt cronicar polon, Ioan Dlugosz, îl socotea pe Ştefan cel Mare vrednic să i se dea „conducerea şi stăpânirea lumii şi mai ales cinstea de comandant împotriva Turcilor, cu sfatul, cu înţelegerea şi cu hotărîrea tuturor creştinilor, de vreme ce toţi ceilalţi regi şi principi catolici îşi petreceau timpul numai în trândăvii sau în războaie lăuntrice".

www.dacoromanica.ro

Cât de răspândită şi preţuită ajunsese faima lui Ştefan ca luptător pentru creştinătate, arată şi cuvântul papei dela Roma (Sixt IV) care-l numise „atlet al lui Christos", trimiţându-i cuvinte ca acestea: faptele tale îndeplinite cu înţelepciune şi vitejie, au adăugat atâta strălucire numelui tău, încât toate gurile te slăvesc şi toţi într'un gând prea mult te laudă.

După multe încercări amare, în privinţa lipsei de credinţă şi statornicie din partea aliaţilor săi creştini, către sfârşitul domniei, dupăce pierdu în lupta cu Turcii (1484) cheile şi porţile Moldovei de jos, Cetatea Albă şi Chilia, Ştefan se văzu silit de împrejurări să urmeze pilda lui Mircea, recunoscând stăpânirea turcească, dar asigurând autonomia internă a Moldovei, în schimbul unui bir anual şi al unor daruri de bunăvoie. Acestea erau îndatoriri, cari nu aduceau cu sine pierderea propriei stăpâniri politice a Moldovei, ci erau mai curând condiţiile de trebuinţă ca să şi-o poată apăra faţă de alte puteri, în afară de Poarta otomană. Astfel el a lăsat urmaşilor săi — drept testament politic — apropierea de Turci, a căror putere luase înfăţişări înspăimântătoare până la începutul veacului XVI, când avea să dea lovitura din urmă şi Regatului ungar.

Numeroasele războaie nu l-au împiedecat însă pe Ştefan, a sprijini cu toată dărnicia şi lucrările de înaintare culturală-artistică a ţării sale. Moldova s'a împodobit în cursul domniei lui, de aproape o jumătate de veac, cu frumoase clădiri, cu biserici şi mânăstiri la adăpostul cărora s'a desfăşurat o însemnată muncă de ordin literar şi artistic, prin letopiseţe, prin manuscrise de cuprins bisericesc şi prin lucrări de zugrăveală şi sculptură în stil propriu moldovenesc. Letopiseţul dela Bistriţa, scris în limba slavonă de către călugări pricepuţi şi evlavioşi din ctitoria lui Alexandru cel Bun,

www.dacoromanica.ro

cuprinde pentru timpul domniei lui Ştefan o mulţime de amănunte, înşirate cu bună luare aminte, an după an; tot astfel şi letopiseţul dela Putna. In anii din urmă a ieşit la iveală şi o cronică germană despre domnia lui Ştefan cel Mare, cronică descoperită de un învăţat polon, profesorul Gorka, în biblioteca din München (1929). Iar biograful regelui Matia Corvinul a fost umanistul italian Antoniu Bonfini, alături de care şi italianul Galeotto Marzio a lăsat o scriere despre vorbele şi faptele însemnate ale lui Matia.

Incă din veacul XIV pornise profesorul universităţii din Oxford, John Wicleff, lupta contra unor sisteme de cârmuire sufletească şi a unor deprinderi religioase adânc înrădăcinate în viaţa bisericească din Apus, cerând înlăturarea greşelilor şi arătând că în materie de credinţă religioasă autoritate hotărîtoare poate avea numai cuvântul lui Dumnezeu, descoperit popoarelor prin Sf. Scriptură. Invăţăturile lui John Wicleff le-a răspândit între Cehi profesorul universităţii din Praga, Ioan Hus (1369-1415) a cărui învăţătură a pătruns uimitor de repede, nu numai în Boemia, ci şi în Ungaria, Transilvania şi Moldova, unde s'au adăpostit Husiţii prigoniţi de regimul catolic al regelui ungar, Sigismund de Luxemburg. Doi dintre dânşii, Toma şi Valentin, aşezându-se la Trotuş, au tradus Sf. Scriptură în limba maghiară. Cea dintâi traducere a cuvântului dumnezeesc în această limbă s'a făcut deci pe pământul Moldovei.

Mişcarea husită a avut însemnată înrâurire culturală şi asupra Românilor, îndemnând pe nişte preoţi necunoscuţi din Maramureş să traducă părţi din Sf. Scriptură în limba română. Astfel cele dintâi încercări de a înveşmânta adevărul scripturilor sfinte în cuvintele graiului nostru strămoşesc, au fost deadreptul înrâurite de mişcarea husită precum şi de curentul binefăcător, pe care îl pornise profesorul universităţii din Oxford, John Wicleff.

www.dacoromanica.ro

In mânăstirea Voroneţului, întemeiată de Ştefan cel Mare, s'au păstrat frânturi din aceste traduceri româneşti. In ele se cuprind părţi din Noul Testament, anume din „Faptele Apostolilor". De sigur au mai fost şi alte traduceri româneşti, cari înmulţite au pătruns în diferite còpii prin bisericile româneşti până în a doua jumătate a veacului XVI, când diaconul Coresi, venind din Ţara Românească, a început să le tipărească la Braşov, în tipografia înfiinţată de reformatorul sas, Ioan Honterus, lăsându-le astfel urmaşilor cu unele schimbări şi îndreptări, dar şi cu multe părţi păstrate întocmai cum au fost în traducerile husite.

In ce priveşte valoarea artistică a bisericilor şi mânăstirilor moldovene ,din zilele lor de înflorire, oblăduită de însuş Ştefan, va fi deajuns să arătăm părerea pricepută a profesorului dela universitatea din Viena, Iosif Striygowski, care scria la 1913, după o scurtă vizită pe la mânăstirile din Bucovina: Sunt acolo comori pe care cunoscătorul cel mai bine lămurit asupra artei vechi, prin propriile sale călătorii, nu poate să le vadă nicăiri aiurea... Mai ales sunt acele minunate biserici care, în mulţimea colorilor din înfăţişarea lor, nu pot fi asemuite decât cu faţadele bisericii Sf-lui Marcu din Veneţia sau ale domului (templului) din Orvieto. Dar mai cu seamă zugrăveala este aceea care aruncă pe faţa de-afară dela Voroneţ, Humor, Moldoviţa, acea minunată reţea de chipuri, care prin felurimea coloritului trezeşte închipuirea unui covor răsăritean. Nici o ţară din lume nu îmbie ceva asemănător... Această bogăţie de colori opreşte cu atât mai mult privirea încântată, atunci când înlăuntrul bisericii se adaugă strălucirea aurului... şi plăcerea artistică îşi ajunge culmea, când razele rătăcite ale soarelui se furişează pe ferestre...

Merită scoasă la iveală şi îngrijirea, pe care Ştefan cel

www.dacoromanica.ro

Mare o arăta pentru soarta Românilor din Transilvania. Aceştia scăpătaseră în privinţa stării politice şi sociale, slăbindu-le puterea şi greutatea, după ce mulţi dintre ei trecuseră în sudul şi răsăritul Carpaţilor, ca să dea ajutor statelor române de acolo, iar cnezii şi voevozii lor mai mărunţi se contopiseră parte în nobilimea catolică maghiară, spre a-şi mântui privilegiile, parte ajunseseră în treapta ţăranilor de rând. Din pricina multelor nedreptăţi se răsculară adeseori contra asupritorilor, cum s'a întâmplat la 1434 în părţile Făgăraşului, — când comitele Secuilor, Mihail Iaks a dat ordin Braşovenilor să-i stârpească cu totul, — sau la 1437, când s'au răsculat împreună cu ţăranii unguri împotriva episcopului catolic Gheorghe Lepeş ca şi împotriva nobililor. Aceştia au izbutit să prindă pe conducătorii ţărănimii şi să-i ucidă, încheind apoi cu Secuii şi cu Saşii o alianţă numită **unirea celor trei naţiuni**, care a rămas timp de patru veacuri temelia constituţiei feudale a Transilvaniei. Altă răscoală sângeroasă făcură ţăranii români, împreună cu cei maghiari şi secui la începutul veacului XVI. Fiind chemaţi la o cruciată contra Turcilor, ei porniră atunci nu împotriva păgânilor, ci împotriva nobililor, cari îi chinuiau mai rău decât păgânii. Dar şi răscoala aceasta fu în curând sugrumată, cu ajutorul voevodului ardelean Ioan Zápolya, iar conducătorul ei, secuiul Gheorghe Doja, fu ucis în cele mai cumplite chinuri, — cum scrie autorul anonim al unei cronici: „Istorie de crăiia ungurească" — „făcându-i cunună de fier, aprinsă în foc, i-au pus-o în cap cununându-l ca pe un craiu; apoi slobozindu-i sânge din vine, au dat să bea cu paharul oştenii lui, care erau prinşi cu dânsul". Ca răzbunarea să fie şi mai deplină, prin legiuirea lui Ştefan Werböczi, (1514) au osândit întreagă ţărănimea la „robie adevărată şi veşnică" fără să ţină seamă

www.dacoromanica.ro

că pentru greşelile răsculaţilor de atunci nu se putea arunca nici o vină asupra urmaşilor, din neam în neam. In astfel de împrejurări, singura mângâiere, ce mai putea picura câte o rază de lumină în sufletele copleşite de povara asupririi, era aceea pe care o putea da biserica şi evanghelia lui Christos.

Ştefan cel Mare folosindu-se de faptul că, în temeiul unui tratat de alianţă încheiat cu Matia Corvinul în vara anului 1475, i s'a încuviinţat ca loc de adăpost cetatea Ciceiului în Transilvania, — a întemeiat aci episcopia Vadului, ca un semn de pătrundere a Moldovenilor în pământul de obârşie, precum şi ca o solie că urmaşii descălecătorilor din veacul al XIV-lea nu se vor linişti până când nu vor izbuti prin altă descălecare, dinspre răsărit, să aducă Transilvania sub stăpânire românească statornică.

Acelaş lucru l-au făcut în veacul al XVI-lea şi Domnii cei paşnici ai Ţării Româneşti, Radu cel Mare şi Neagoe Basarab, cari prin moşiile ce au stăpânit în părţile sudice ale Transilvaniei au înţeles să privegheze soarta Românilor de aci şi să întărească legăturile de frăţie şi de dragoste românească pe calea ierarhiei bisericeşti (episcopia Geoagiului).

Este lucru vrednic de ştiut că nu numai Românii din Transilvania, dar şi Secuii şi Saşii priveau cu mai multă încredere spre Ştefan, Domnul Moldovei, decât spre Matia Corvinul, Regele Ungariei. Scrisoarea Braşovenilor dela 26 Aprilie 1479 către Ştefan e o dovadă bine grăitoare în privinţa aceasta: „multă supunere şi slujbă aducem—scriau ei — înainte de toate, Măriei Tale. Par'că ai fost ales şi trimis de Dumnezeu **pentru cârmuirea şi apărarea Ardealului**"... Ţara Ardealului avea în adevăr nevoie de ajutor în timpul, când încrederea Braşovenilor se îndrepta spre Domnul Moldovei. Căci în vara aceluiaş an pătrunseseră

www.dacoromanica.ro

Turcii pela Câineni şi, după ce au pustiit în părţile Sibiiului, porniră spre Alba-Iulia. Voevodul ţării, Ştefan Bathori îi întâmpină cu oştirea sa lângă Orăştie, dând lupta crâncenă de pe **Câmpul Pânii**, unde era aproape să fie înfrânt, dacă norocul lui şi al Ardealului n'ar fi făcut să sosească din spre Banat Pavel Chinezul care, aruncându-se în focul luptei tocmai în clipa hotărîtoare, a izbutit să sfarme oştirea turcească.

Prin această biruinţă primejdia cutropirii turceşti, ce ameninţa Transilvania şi Ţara Ungurească, a fost deocamdată amânată pe timp de aproape o jumătate de veac.

Din punct de vedere economic Ştefan cel Mare înţelegea să încuviinţeze însemnate înlesniri şi scutinţe neguţătorilor braşoveni, pe seama cărora n'a stat la îndoială a da, la începutul anului 1472, un hrisov cu următorul cuprins: „Io Ştefan din mila lui Dumnezeu Voevod şi Domn a toată ţara Moldovalahiei, dă domnia mea această scrisoare şi făgăduinţă, precum e obiceiul în toată lumea şi precum se cuvine unor adevăraţi creştini, bunilor noştri prietini, şoltuzilor şi pârgarilor şi tuturor orăşenilor şi tutuor neguţătorilor dela Braşov, dela mare până la mic, spre aceasta: ca să vie şi să treacă la domnia mea şi la ţara domniei mele slobozi şi în bună voie cu toate mărfurile lor şi cu tot avutul lor, mult puţin cât va avea fiecare... Şi, dacă ne vom învoi cu prietinii noştri pentru marfa lor cum e drept, să ne învoim, iar dacă nu ne vom învoi, oamenii lor să fie slobozi şi volnici la noi şi în ţările noastre să-şi vânză marfa lor în bună voie, câtă va avea fiecare, fie prin târguri, fie prin sate, peste tot locul în ţările noastre, fără piedecă şi fără pagubă. De asemenea, nu se vor face opreli nicăiri în ţările noastre, nici prin târguri, nici prin sate, nici pe la vămi, ori pe unde vor trece ei. Iar când le va veni vremea să se

www.dacoromanica.ro

întoarcă la locul lor la Braşov, domniile lor să se ducă slobozi şi în bună voie, cu toate mărfurile şi avutul lor, mult puţin cât va avea fiecare, fără grije şi fără pagubă, precum am scris şi am făgăduit mai sus prietinilor noştri din Braşov, neguţătorilor celor mari şi celor mici. Şi spre aceasta este sufletul şi credinţa domniei mele mai sus scrisului Ştefan Voevod şi sufletul şi credinţa tuturor boierilor domniei mele, şi mari şi mici".

Când s'a coborît Ştefan cel Mare, în vara anului 1504, spre odihna de veci în mormântul mănăstirei Putna, Moldova ajunsese la cea mai înaltă treaptă în desvoltarea ei politică şi culturală de până atunci, — treaptă la care nu s'a putut menţine. Căci, precum Mircea şi Alexandru fuseseră lipsiţi de norocul unor urmaşi vrednici a le păstra şi spori moştenirea, nici urmaşii lui Ştefan nu s'au putut ridica la culmea atinsă de gloriosul lor părinte. S'au pierdut în certuri şi patimi mărunte, împingând ţara în frământări şi înteţind luptele între fraţi, cum s'a întâmplat pe timpul lui Bogdan cel Chior în toamna anului 1507. Atunci porniră la războiu oştile moldovene împotriva celor muntene, dar în clipa când erau gata a se încăiera, sări la mijloc Maxim Brancovici, viitorul mitropolit al Ţării Româneşti, şi izbuti să împace pe Bogdan cu Radu cel Mare făcându-i a înţelege că nu se cuvine să se războiască Moldovenii cu Muntenii fiind ei **de aceeaş credinţă şi de aceeaş seminţie.**

Cronicarul vremii a înţeles să veşnicească în cuvinte simţite această clipă de însemnată biruinţă a simţului de frăţie românească: „erau faţă în faţă Domnii celor două Dacii (Moldova şi Muntenia): Radu şi Bogdan Voevod şi era aproape să înceapă bătălia, când iată fericitul Maxim sbură ca o pasăre în mijlocul celor două oştiri şi prin dum-

www.dacoromanica.ro

nezeiasca înţelepciune a minţii sale împăcă pe amândoi Domnii cari, întăriţi prin dragoste, s'au întors fiecare acasă hotărâţi să ţie pace neclintită în veci şi hotarul, pe unde au fost cel bătrân, au lăsat".

V

Căderea Ungariei. Urmările luptei dela Mohaci pentru Ţările Române. Patima boierilor, porniţi spre necontenită răzvrătire, una din pricinile alunecării Ţărilor Române pe povârniş. Neliniştea şi nestatornicia domnitorilor mărunţi, săltaţi în scaunele stăpânirii. Zilele lor — „în mâna Turcului". Înstrăinarea unor părţi din pământul Ţărilor Române. Tristele urmări ale jafurilor turceşti. Urmările descoperirilor geografice din sec. XV—XVI pentru Ţările Române. Semne de progres cultural în veacul XVI.

Spre toamna anului 1526 regatul Ungariei se prăbuşea, mai mult strivit supt povara cârmuirilor slabe, cari îl bântuiră după moartea lui Matia Corvinul, decât zdrobit de lovitura ce primi puţina oaste adunată în pripă, ca să dea piept cu valul cutropitor al oştirilor turceşti. Pe câmpia sângerată dela Mohaci nu alergase la luptă izbânditoare ori la pieire cu slavă toată puterea armată, câtă ar fi fost în stare Ungaria să pună pe picior de bătaie — chiar în acele zile de mare destrăbălare. — O parte însemnată a ei, supt steagurile voevodului ardelean Ioan Zápolya, se făcea numai că grăbeşte spre locul de luptă, dar potrivise poate anume lucrurile aşa, ca să nu sosească la vreme în gura morţii. Şi râvnitorul de coroană regească, Ioan Zápolya, primi în drumul său spre Mohaci cu bucurie ştirea că acela, pe care îl socotea ca singura piedecă în calea planurilor sale de

www.dacoromanica.ro

mărire, regele copilandru al Ungariei, Ludovic II, pierise înecat în mocirla pârâului Csele. In altfel de împrejurări decât acelea, supt greutatea şi neorânduiala cărora pătimea regatul Ungariei la începutul veacului al XVI-lea, domnii Ţărilor Române ar fi luptat şi ei, cum s'a întâmplat de atâtea ori în trecut, alături de oştirile regelui Ludovic II, împotriva Turcilor, în cari vedeau primejdia ameninţătoare pentru toată creştinătatea. Aşa însă, pe lângă lipsa lui Zápolya, nici steagurile Domnilor români, cari toţi împreună ar fi putut să înlăture primejdia, nu s'au văzut fluturând pe câmpia de lângă Mohaci, în acea zi dela sfârşitul lui August, ale cărei urmări grele şi depărtate nu se răsfrângeau numai asupra Ungariei, ci urmau să fie resimţite şi în viaţa de mai târziu a Ţărilor Române.

Muntenia şi Moldova se aflau, — cum s'a spus, — în legătură de supunere faţă de Poarta otomană. Era însă această atârnare statornicită în condiţii prielnice pentru amândouă ţările. In schimbul unui bir anual, care nu era prea mare şi al câtorva daruri de cai frumoşi ori de şoimi, Sultanul le încuviinţase autonomie deplină în ocârmuirea lor dinlăuntru. Aveau drept să-şi aleagă, ca şi mai înainte în timpurile de viaţă neatârnată, voevozii cari — după ce răspundeau birul şi darurile obişnuite — erau lăsaţi să cârmuiască împreună cu sfetnicii lor, scutiţi de orice amestec din partea Turcilor, cărora nu le era îngăduit să cuprindă loc, nici să zidească geamii (biserici turceşti) pe pământul Ţărilor Române. Această politică cruţătoare faţă de Ţările Române fu însă urmată din partea Turcilor numai câtă vreme se ştia, că în vecinătatea lor este un regat puternic, ai cărui luptători, în frunte cu Românul Iancu Vodă (Huniade) au răspândit de atâtea ori pieire şi spaimă printre ieniceri, încât Turcul avea cuvioase pricini să se teamă şi să

www.dacoromanica.ro

fie cruţător cu Românii, cari puteau fi sprijiniţi şi din partea Ungariei în luptele lor cu ostaşii semilunei.

Dar dupăce, în urma catastrofei dela Mohaci, Ungaria sfâşiată în lăuntru, căzuse sub iataganul Turcilor, puterea acestora sporise foarte. Norocul le dăduse în Sultanul Soliman cel Măreţ un împărat cu planuri de cuceriri întinse, cărora doar zidurile Vienei — şi chiar acestea anevoie — putură să le frângă aripa.

Tocmai când îşi croia acest Sultan puternic planurile de cucerire, Ţările Române lunecară pe povârnişul unei decăderi dureroase. Timpul de vitejie ostăşească a Românilor, veacul care a văzut strălucitele biruinţe războinice ale celor mai glorioşi căpitani români: Mircea cel Bătrân, Iancu-Vodă, Vlad-Ţepeş şi Ştefan cel Mare, se încheiase, când trupul fără viaţă al acestuia din urmă fu coborît în taina mormântului dela mânăstirea Putna. Din întreagă înflăcărarea răsboinică a eroilor din veacul al XV-lea abia dacă mai rămân câteva scântei, ca să arunce o strălucire trecătoare şi de puţin folos asupra vreunei domnii ca aceea a lui Petru Rareş în Moldova, care a fost şi el un îndrăzneţ luptător contra Turcilor.

Starea Munteniei la începutul veacului al XVI-lea era mai scăzută, fiind mai supusă Turcilor decât Moldova, care era temută, fiindcă înghiţise multe oşti turceşti în cei 47 de ani de stăpânire a lui Ştefan cel Mare şi căreia tocmai această domnie slăvită îi adusese oarecare aşezare pentru veacul următor. O bună rânduială însă în privinţa urmării la domnie nu s'a putut statornici nici aci, aşa că între urmaşii legiuiţi şi între mulţimea copiilor din flori ai lui Ştefan, cum şi între ai lui Petru Rareş se desfăşură un şir neîntrerupt de lupte pentru domnie, cari toate pricinuiră slăbirea ţării şi primejduirea ei aşa de mult, încât către

www.dacoromanica.ro

sfârşitul veacului ajunse şi Moldova pe aceeaş treaptă de umilinţă ca şi Muntenia. Amândouă Principatele veacului al XVI-lea îşi târăsc traiul chinuit mai mult în războaie, decât în vremi de pace. In loc de a se uni în faţa primejdiei din afară, care era tot atât de mare şi pentru una şi pentru alta, Ţările Române îşi măcinau vlaga încăierându-se ele între ele, adeseori pentru pricini de nimic, cum s'a întâmplat la 1526 încăierarea stârnită de Ştefăniţă Vodă al Moldovei pentru a răpi lui Radu dela Afumaţi pe frumoasa domniţă Ruxandra. Un rău, care bântuia şi mai mult, era semeţia boierilor şi sfâşierile dinăuntru, sfâşieri ce izvorau fără contenire din patima oarbă de a cârmui ţările după voia lor. In veacurile trecute boierii nu erau atât de puternici, ca să poată primejdui scaunul Domnului lor, dar erau destul de viteji şi cuprinşi de dragostea moşiei, ca să apere ţara împotriva oricărui atac îndreptat asupra ei. Cu timpul însă câteva familii boiereşti, sporindu-şi moşiile şi numărul supuşilor — câştigară atâta putere şi vază în ţara întreagă, încât urcarea ori rămânerea în scaun a voevozilor era atârnătoare de sprijinul lor. Aşa erau în Muntenia boierii Craiovii, Pârvuleştii cu ajutorul cărora urcase scaunul domniei Neagoe Basarab, tot aşa Buzeştii, cari la 1521, izbutiră să aşeze, pentru scurtă vreme, contra lui Teodosie, fiul lui Neagoe, şi contra Pârvuleştilor, cari îl susţineau pe acesta, pe călugărul Dragomir (Vlad VI). In Moldova, cel mai puternic boier era hatmanul **Luca Arbore**, el însuşi dirigui-torul ţării, pe vremea lui Ştefăniţă Vodă (1517—1527), care îl omorî, împreună cu alţi boieri răsculaţi. Boierul pribeag Nicoară Şerpe, stăruind pe lângă regele polon, înlesni calea domniei lui Petru Rareş. Aceşti boieri şi alţii, asemenea lor, în toată curgerea vijelioasă a veacului al XVI-lea nu găseau altceva mai bun de isprăvit, decât să dea naştere la

www.dacoromanica.ro

necontenite certuri pentru domnie, din cari numai foarte rareori se întâmpla să poată scăpa teferi. De cele mai multe ori tot ei cădeau jertfă neastâmpăratelor uneltiri şi zavistii, pierzându-şi avutul şi viaţa, ori în cazul cel mai bun fiind nevoiţi a lua drumul pribegiei. In lupta necontenită dintre Domnii Ţărilor Române ca înfăţişători ai puterii monarhice şi dintre boierii, cari urmăreau planuri de învrăjbire, până la sfârşitul veacului al XVI-lea, aceştia din urmă rămaseră înfrânţi. Un răsunet slab al acestei lupte încordate au păstrat amintirile literare ale veacului, care arată cu destul tâlc şi în Muntenia şi în Moldova un mărişor număr de domni „răi", „cumpliţi" sau „tirani" (Mihnea cel Rău, Ioan cel Cumplit, Aron Tiranul), ceeace se lămureşte mai ales prin faptul, că amintirile acestea purced dela scriitori cari, făcând parte din clasa boierească, nu puteau fi destul de nepărtinitori în preţuirea domnilor cari au izbutit în cele din urmă să frângă cerbicia boierilor, fără frâu în judecata şi faptele lor.

De aceea un învăţat cronicar din Transilvania, cum era Matia Miles, n'a stat la îndoială să scrie într'o apăsare de condeiu că pe oricare voevod îl aşteaptă sfârşitul năprazнic, dacă nu-i hotărât să-şi scalde sabia în sângele boierilor porniţi spre răzvrătire în orice clipă...

Schimbările dese de domnie au fost cea mai mare pacoste a acestui veac. Ele purcedeau dintr'un obiceiu pe cât de vechiu, pe atât de primejdios în urmările lui. La Români anume, ca şi la popoarele învecinate, oricine putea arăta o înrudire, fie şi mai îndepărtată, cu dinastia veche, se credea în drept să ceară scaunul domnesc pentru sine. Se năşcură astfel cete întregi de peţitori la tron cari toţi găseau sprijinitori printre boierii din ţară şi mână de ajutor la vecinii de peste hotare: Ungurii, Polonii, Turcii. Intocmindu-se

www.dacoromanica.ro

Transilvania ca principat neatârnat de Ungaria, dar sub ascultare şi ocrotire turcească, pasurile Carpaţilor începură a se cam închide pe seama neastâmpăraţilor pribegi, cari nu mai puteau găsi aci adăpost sigur, nici ajutor de arme împotriva peţitorilor la domnie sprijiniţi de stăpânirea turcească. Sultanul Soliman temându-se ca nu cumva prin unirea Transilvaniei cu Principatele Române să ia fiinţă aci un stat cu oştire prea puternică şi primejdioasă Turcilor, a asigurat pe Ioan Zápolya, tatăl şi fiul, de întreagă ocrotirea şi prietenia sa, socotind că ar fi mai bine — cum scria învăţatul vlădic Verancsics — să se lipsească deocamdată de stăpânirea Transilvaniei şi să se mulţumească din partea ei, ca şi din a Moldovei, cu unele daruri, iar din a Munteniei cu birul anual. Pribegilor peţitori ai domniei li s'a închis către sfârşitul veacului şi calea spre Polonia, unde după 1576, Ştefan Báthory începuse o politică prietenească Turcilor, pe cari nu voia să-i supere prin nici un amestec în trebile Moldovei. Pe voevozii, cari şi de aci înainte mai umblau după ajutor polon, fugind în această ţară, îi omoară bunii vecini. Aşa au păţit Ştefan Tomşa, Iancu Sasu şi Ion Potcoavă. Chiar şi nobilii poloni, cari ar fi sprijinit astfel de domni maziliţi ori peţitori proaspeţi, erau sugrumaţi, cum o păţise Samuil Sborovsky. Peţitorilor le rămâneau acum ,spre a-şi mulţămi râvna pentru scaunul domniei, numai două căi: una, cea mai anevoioasă şi mai nesigură, îi îndruma să cutreere pe la curţile creştine din Apus, unde scornindu-şi spiţe de neam, genealogii plăsmuite şi arătând strălucite însuşiri de curteni, izbuteau să-şi câştige bunăvoinţa celor cu trecere la Constantinopol, al căror cuvânt de sprijin le putea asigura, pentru câtăva vreme, scaunul domnesc într'o ţară sau în cealaltă. Aşa a umblat şi a izbutit la 1583 — fratele lui Mihai Viteazul, în-

www.dacoromanica.ro

zestratul Petru Cercel, un suflet poetic care a fost la curtea regelui francez şi a scris versuri în limba italiană. Iar a doua cale îi ducea de-adreptul la Constantinopol, unde pentru un număr însemnat de pungi, încărcate cu galbeni, oricând se putea cumpăra un scaun domnesc. Dela o vreme aceasta era singura cale, ducătoare la izbândă. Sprijinul curţilor creştine nu mai putea ajuta mult şi cine s'ar fi răzimat numai pe el, uşor o putea păţi ca Petru Cercel care, după doi ani de domnie, a fost alungat de Turci şi aruncat în mare. De altfel, nici sprijiniţii Turcilor nu puteau să stăpânească în linişte şi siguranţă. Venirea în ţară a oricăruia dintre ei trezea patimi învechite, aţâţa pofte nouă şi răscolea cete întregi de boieri nemulţumiţi asupra noului Domn, care — dacă purta firea unui Mihnea cel Rău, a unui Moise-Vodă ori Mircea Ciobanul, sau a moldovenilor Ştefăniţă-Vodă, Alexandru Lăpuşneanu şi Ion cel Cumplit, — nu se sfiau a lua în ascuţişul sabiei şi a înfige în vârful ţepelor pe boierii potrivnici. A omorî pe boieri şi a-i despoia de moşii, erau lucruri prea obişnuite. De multe ori cruzimea Domnilor era însoţită de dragostea poporului, de bucuria sărăcimii, care purta un înăbuşit dor de răzbunare şi ură zăvorîtă în suflet, împotriva boierilor tirani.

Dar, dupăce înlătura în acest fel pe toţi, cari nu erau în tabăra lui, Domnul se putea simţi şi mai puţin sigur. Strălucirea unei domnii trecătoare, pentru care se vărsa atâta sânge, cu sau fără vină, se încheia de obiceiu cu moartea năprasnică, ce o pregăteau voevodului duşmanii săi drept răzbunare. Intr'un colţ sau altul al ţării, totdeauna se găsea un peţitor nou, în jurul căruia se strângeau nemulţămiţii. La Constantinopol de asemenea nu era nici odată lipsă de ceice aşteptau clipa norocului, îmbulzind cu făgăduieli pe atotputernicii, cari împărţeau darul domniei în

www.dacoromanica.ro

Ţările Române. Câteva pungi mai mult şi vechiul Domn trebuea să plece ca să facă loc altuia, care n'avea să îmbătrânească nici el în scaunul de voevod. In temeri necontenite, ameninţaţi de răscoale în ţară, ori de pacostea mazilirei, ce putea să le vină oricând de la Poartă, aşa trebueau să-şi poarte voevozii veacului al XVI-lea domnia, care de obiceiu avea durată foarte scurtă, de câţiva ani, de câteva luni ori chiar săptămâni: „Această ţară nu e moştenirea noastră, — se tânguia mama unui astfel de Voevod (Mihnea Turcitul) — azi sântem şi mâne nu sântem, după voia lui Dumnezeu şi ne aflăm în mâna Turcului şi nici noi nu ştim, unde vom fi până la sfârşit"... In felul acesta au ajuns Ţările Române dela legăturile de atârnare uşoară şi cruţătoare la o grea supunere faţă de Turci.

Iar aceştia, cu toate asigurările date că vor lăsa neatins pământul românesc, au început a smulge rând pe rând tot mai mult din întinderea ţărilor, a căror rodnicie a ispitit necontenit în cursul veacurilor pe toţi vecinii lacomi. Muntenia pierduse cetăţile dunărene: Turnul, Giurgiul, Brăila şi Severinul, în jurul cărora paşii cuprindeau ţinuturi întregi, din cari s'au făcut aşa numitele raiale turceşti. Asemenea i se luară Moldovii cetăţile Chilia, Cetatea Albă, Ismailul şi cu ele întreg ţinutul dintre Nistru, Prut şi Marea Neagră, care fu prefăcut în sangiac turcesc. Polonii rupeau şi ei, cât puteau, din ţărmul Nistrului. Pustiirea Tătarilor, a celor mai înfricoşaţi dintre vecinii prădalnici, nu odată trebui să o îndure Moldova care, pentru a avea linişte, era nevoită a plăti hanului tătăresc tribut la 1566, iar mai târziu Ieremia Movilă, strâmtorat, primi 15.000 de Tătari, lăsând în grija lor şapte sate moldoveneşti spre aşezare în Bugeac.

Pământul ciungărit, cât mai rămânea în cuprinsul Ţărilor Române, se dădea în administrarea unor păpuşi de voevozi,

www.dacoromanica.ro

cari n'aveau altă chemare decât să stoarcă banul săracului pentru a umplea haznaua împăratului păgân şi să strecoare an de an la Constantinopol cât mai mult din venitul Ţărilor Române, din care se hrănea viaţa desfătată şi trândavă a stăpânitorilor străini. Până către Sf. Gheorghe în fiecare an trebuiau să sosească pungile încărcate de bani grei, bani munciţi şi stropiţi de sudoare românească. Netrimiterea lor la timp era socotită ca răsvrătire şi pentru astfel de faptă Sultanul cunoştea o singură pedeapsă: moartea. Haraciul împărătesc sau birul, care fusese statornicit la început pentru Moldova în suma de 2000 ducaţi, se urcă sub Petru Rareş (1532) la suma de 10.000, peste alţi 20 de ani la 30.000, apoi la 65, 70 şi chiar 80 de mii, iar din Muntenia se storceau sume îndoite şi întreite, ori se cerea chiar bir lunar în locul celui anual, sub cei din urmă voevozi ai veacului al XVI-lea. Pe lângă haraciu se mai cereau diferite plocoane, aşa numitele **peşcheşuri** pentru Sultan, pentru nevestele lui, pentru viziri şi pentru toţi ceilalţi fruntaşi din preajma Porţii otomane. In caz de războiu sau dacă i se năştea Sultanului un fiu ori la altă întâmplare deosebită, precum şi la sosirea unui Domn nou se cereau danii deosebite, cari se numeau ajutorinţe. Pentru oştirea turcească se cereau vite: oi, boi, cai şi bucate: grâu, orz, porumb. Tot produsul Ţărilor Române par'că nu mai avea altă menire decât aceea de a căuta să mulţămească „nesaţul păgânesc" al împărăţiei turceşti, care înghiţea tot ca o bute fără fund... Pentru a strânge toate aceste „biruri, dăjdii, năpăşti şi mâncătorii" era încredinţat vistiernicul având lângă sine dăbilarii (strângătorii de dare) cari porneau în goană asupra ţăranilor birnici. Aceştia, ca să poată răspunde feluritele biruri, începuseră dela o vreme a-şi vinde moşioara sau delniţa celei mai apropiate mănăstiri ori vre-unui boier. Iar când nu mai

www.dacoromanica.ro

aveau ce vinde, intrând sub ocrotirea celor ce luaseră moşia în stăpânire, se lipseau de libertatea personală, pentru ca în felul acesta să poată scăpa de povara dăjdiilor. La 1576 se aminteşte cel dintâi caz, când un ţăran se vinde. Vânzări de acestea se întâmplă mai multe în Muntenia decât în Moldova. Ţăranul ajungea astfel să nu mai poarte grija birului, pe care îl plătea boierul de aci înainte. Dar în schimb, el dimpreună cu toţi ai lui cădea la robie, pierzându-şi libertatea şi ajungând să fie socotit nu ca o fiinţă, ci ca un lucru aparţinător moşiei şi care se putea vinde împreună cu aceasta. Astfel de ţărani căzuţi la sclăvie, se numeau **rumâni** în Muntenia, iar în Moldova **vecini.** Cei mai cu stare cari, putând răspunde birurile, şi-au păstrat libertatea personală, purtau numirea de **moşneni** şi **răzeşi.** Aceştia din urmă se putură menţinea mai mult decât cei dintâi. Răzeşii moldoveni se găsesc şi în veacul al XVII-lea totdeauna gata să lupte pentru libertatea lor şi a ţării, câtă vreme moşnenii din Muntenia cad pe rând la **rumânie;** abea mai rămân în ţinuturile muntoase câţiva **megieşi,** păstrându-şi moşioara, temeiul neatârnării personale. Această împuţinare a ţărănimii libere şi împroprietărite avu triste urmări pentru ţară, pricinuind slăbirea treptată a elementului ostăşesc până la desfiinţarea lui aproape cu totul, în urma răscoalei seimenilor în veacul al XVII-lea. Iar desfiinţarea elementului ostăşesc a fost pricina povârnirii politice din veacul următor.

Astfel a pricinuit jefuirea turcească, prin birurile ei grele, prin apăsarea şi istovirea sărăcimii, ruina ţăranului român şi a creat o stare jalnică a Ţărilor Române, care începe pe la jumătatea veacului al XVI-lea pentru a-şi ajunge culmea în veacul al XVIII-lea sub stăpânirea Fanarioţilor. Un istoric din veacul al XVI-lea, ragusanul Ludovic Tu-

www.dacoromanica.ro

bero, înfăţişează tristele urmări ale cârmuirii turceşti prin următorul proverb al Dalmatinilor: „Pământul pe care l-au atins Turcii cu copitele cailor lor, nici de ploile de vară nu se mai însufleţeşte şi nici cu iarbă nu se mai îmbracă"... Pe lângă jefuirea turcească, mai trebue amintit un fapt, care a sporit şi el în parte înrăutăţirea stării economice a Ţărilor Române.

Descoperirile geografice dela sfârşitul veacului al XV-lea şi din veacul următor au schimbat direcţia comerţului internaţional, îndepărtându-l dela ţărmurile Mării Mediterane spre Ocean. Circulaţia slăbind pe vechile drumuri comerciale răsăritene, începu a spori în direcţie contrară, spre apus. In locul neguţătorilor levantini şi italieni se iveau cei din ţările dela marginea Oceanului sau din miezul Europei, dar interesul lor era mai scăzut. Indreptarea comerţului spre apus află un semn văzut în tratatul comercial încheiat de Moldova, în timpul lui Petru Şchiopul, cu Anglia la sfârşitul veacului al XVI-lea (27 August 1588), prin care li se asigură neguţătorilor englezi libertatea deplină de mişcare şi de comerţ cu singura îndatorire de a plăti — după vechiul obiceiu — o vamă de 3 la sută din preţul mărfurilor.

Icoana întunecată, în care ne înfăţişează împrejurările politice şi sociale-economice starea Ţărilor Române în acest veac, se înseninează puţin în laturea culturală-artistică, prin activitatea lui Radu cel Mare şi Neagoe Basarab în Muntenia, prin a lui Alexandru Lăpuşneanu în Moldova, unde nu numai tradiţia istoriografică din timpul lui Ştefan cel Mare se continuă prin cronicarii Macarie, Eftimie şi Azarie, ci sub înrâurirea Poloniei se ivesc şi încercări de a înfiinţa şcoli şi aşezăminte, precum se întâmplă aceasta şi la Braşov unde vrednicul protopop Mihai, care învăţase carte în străi-

www.dacoromanica.ro

nătate, a reuşit să strângă bani şi să clădească, lângă biserica Sf. Nicolae, pe seama vechii şcoli româneşti un nou lăcaş de piatră la anul 1597, cu doi ani deci înainte de intrarea lui Mihai Viteazul în Transilvania. Aci reforma religioasă, luterană şi calvină, dăduse naştere unui sănătos curent de literatură şi cultură naţională care, străbătând şi peste Carpaţi a pregătit încet, dar cu izbândă calea năzuinţelor spre unire şi în cârmuirea politică a Ţărilor Române.

Astfel, veacul de mijloc, care ne-a înfăţişat la începutul său organizarea administrativă a statelor române, iar mai târziu treptata lor ridicare ostăşească şi politică prin conducători destoinici ca Mircea, Iancu şi Ştefan, sprijiniţi pe o ţărănime liberă şi viteză, se încheie cu linia coborâtoare spre povârniş economic, politic şi social, cu urmări însă vrednice de luat în seamă în ogorul culturii sufleteşti, unde a putut să încolţească sămânţa unor nădejdi în timpuri mai bune.

www.dacoromanica.ro

CARTEA A III-a

INTÂIA UNIRE A ŢĂRILOR ROMÂNE
1599—1601

www.dacoromanica.ro

I

Împrejurări cari au pregătit în parte unirea Transilvaniei cu Muntenia şi cu Moldova. Pentru ce a putut mijì şi în capete străine proiectul unirii Transilvaniei cu Muntenia şi cu Moldova?

Desfacerea Transilvaniei din vechile legături cu regatul ungar şi organizarea ei ca principat sub ocrotirea sultanului turcesc, avea darul să aducă provincia aceasta în legături mai strânse cu Muntenia şi cu Moldova. Dela jumătatea veacului al XVI-lea aceste trei ţări aveau acelaş stăpân: sultanul din Constantinopol, acelaş destin istoric şi aceeaşi îndrumare politică. Ceice puteau să vadă limpede stările de lucruri din cele trei ţări, începuseră a-şi da seama, că ele se sprijineau şi de o latură a Carpaţilor şi de cealaltă pe nesguduita temelie a aceluiaş neam românesc. Ştim că la anul 1507 mitropolitul Maxim a izbutit să împiedece o vărsare de sânge între oastea munteană şi cea moldoveană, convingând pe Radu cel Mare şi pe Bogdan Chiorul, că nu se cuvine a se războì între sine cei de-un sânge şi de o credinţă. Mai târziu, Petru Perembsky, secretarul polon al reginei Isabela, văduva lui Ioan Zápolya, arăta într'o scrisoare a sa că pătrunderea lui Petru Rareş în Transilvania nu a întâmpinat piedici mari, fiind ţara aceasta locuită de Români cari „din pricina asemănării limbei lor, s'au alăturat cu uşurinţă Moldovenilor". Iar cârmuitorul de atunci al Transilvaniei, vlădicul Gheorghe Martinuzzi spunea lămurit într'o scrisoare din acelaş an (1542) că locuitorii acestei ţări doreau de multă vreme să fie, deopotrivă cu cei din Muntenia şi din

www.dacoromanica.ro

Moldova, sub ocrotirea Turcului. Insuşi sultanul Soliman pare a-şi fi dat seama că cele trei ţări: Transilvania, Muntenia şi Moldova, încăpute sub ocrotirea sa, erau menite a se închega cu timpul în una singură. Această închegare, socotită însă ca primejdioasă pentru interesele stăpânului turcesc, care se temea de o putere armată prea numeroasă ce ar fi răsărit din ea, s'a silit s'o împiedice, ţinând Transilvania într'o supunere mai puţin supărătoare decât aceea, spre care alunecaseră în veacul al XVI-lea atât Muntenia cât şi Moldova. Autonomia internă a Transilvaniei a putut spori în timpul ocrotirii turceşti în măsură mai deplină decât înainte vreme, când voevozii ei erau numiţi de regele Ungariei. Dietele Transilvaniei ţineau să-şi spună acum lămurit cuvântul cu prilejul fiecărei vacanţe a tronului de principe, chiar dacă acest cuvânt era rostit uneori cu întârziere, după ce voinţa sultanului din Constantinopol era cunoscută şi trebuia respectată.

Iar înlăturarea din scaun a principelui odată ales şi întărit era destul de anevoioasă în Transilvania, câtă vreme în sudul şi în răsăritul Carpaţilor putea să urmeze cu multă uşurinţă mai ales când însăş patima luptelor şi sfâşierilor politice interne îndemna pe cei cu trecere la Poarta otomană să încerce cât mai des a zdruncina liniştea Ţărilor prin repezi schimbări de domnie.

In cursul veacului al XVI-lea apar şi aşezăminte noi ca tipografiile, ale căror produse în forma cărţilor româneşti aveau darul să înlesnească şi ele apropierea sufletească între locuitorii celor trei ţări, sau ca şcoalele amintite la Braşov, la Geoagiu, la Caransebeş, fără a mai stărui şi asupra celei înfiinţate de nenorocitul Despot Vodă (1561—1563) la Cotnar, fiind aceasta de o durată foarte trecătoare. Din sânul neamului românesc se ridicară vestiţi oameni învăţaţi ca si-

www.dacoromanica.ro

bianul Nicolae Olahul, coborâtor din familia domnească a Drăculeştilor, ajuns mitropolit-primat şi regent al Ungariei, sau ca bihoreanul Mihail Valahul care, fiind omul de încredere al Zapoleştilor, a cârmuit timp de douăzeci de ani soarta politică a Transilvaniei, fără să fi dat cu totul uitării interesele neamului său românesc.

Ţinând seamă şi de necontenitele treceri ostăşeşti, pe cari domnii Munteniei şi ai Moldovei le făceau în Transilvania — când în sprijinul Zapoleştilor, când în acela al Habsburgilor,—apoi de stăpânirea ţinuturilor lăsate în grija lor ca feude (Ciceu, Cetatea de Baltă, Geoagiu, Vinţ, Vurpăr) de aşezămintele religioase înfiinţate la Vad, Geoagiu şi Lancrăm, de mulţimea refugiaţilor munteni şi moldoveni, cari îşi căutau adăpost în pământul mai bine ocrotit de munţii Carpaţilor decât ţările lor, deschise oricărui iureş al iataganelor turceşti, vom înţelege pentruce viaţa noului Principat transilvan avea pela jumătatea veacului al XVI-lea nu numai în straturile adânci ale populaţiei băştinaşă, ci chiar în cele dela cârma lui politică o înfăţişare aşa de românească, încât nu e de mirare că chiar în creerul unui străin cum era Despot Vodă a putut să mijească planul unirii Transilvaniei cu Moldova şi cu Ţara Românească.

Dela planuri până la înfăptuiri este însă adeseori o depărtare foarte mare. Această depărtare nu era menit s'o străbată cu izbândă un străin, care nu a fost în stare nici să-şi dea seama de soarta primejduită a tronului său, ci trebuia să răsară din însuş pământul şi neamul românesc bărbatul cu braţ puternic şi cu suflet eroic: Mihai Viteazul care, ajutat de împrejurări, să poată înfăptui în vârtejul războaielor, măcar pentru o clipă, Unirea Ţărilor Române.

www.dacoromanica.ro

II

Inceputul domniei lui Mihai Viteazul. Ce gânduri avea Mihai la inceputul domniei? Alianța cu Moldova și cu Transilvania. Biruințele lui asupra Turcilor. Uneltirile lui Sigismund Báthory contra lui Mihai. Inlocuirea lui Aron Vodă în Moldova cu Răzvan. Tratatul dela Alba-Iulia 20 Maiu 1595.

După moartea vestitului sultan Soliman cel Măreț (1520—1566), spre sfârșitul veacului al XVI-lea puterea militară a Turcilor pornise spre povârniș. Incepuse a lâncezi brațul temut odinioară al ienicerilor, cari nu mai erau ghiauri smulși cu silnicie dela sânul mamelor creștine și crescuți în aspră disciplină ostășească necunoscând decât plăcerea de a lupta și de a se jertfi pentru izbânda semilunei.

Ci erau recrutați de printre Turcii, cari se deobișnuiseră de primejdia războaielor fiind mai bucuroși să zăbovească prin capitala împărăției adulmecând viața ușoară și trândavă cu toate ispitele ei spre moleșeală și desfrâu.

Țările creștine văzând această scăpătare spre povârniș a oștirii turcești, s'au simțit îndemnate să pună la cale o nouă cruciată împotriva semilunei. Incepuseră a se deslănțui din nou luptele creștinilor cu Turcii. Se plănuea tocmai înjghebarea unei ligi creștine în care să intre, sub comanda împăratului Rudolf, Nemții, Ungurii, Polonii, Muntenii, Moldovenii și chiar Muscalii, — când pronia cerească s'a milostivit a trimite neamului românesc un cârmuitor eroic în făptura lui Mihai-Vodă-Viteazul.

Numele lui ne amintește pe al îndepărtaților înaintași Burebista și Decebal, cari izbutiră și ei să unească subt o sin-

www.dacoromanica.ro

gură cârmuire, de scurtă durată, pe locuitorii băştinaşi ai Daciei de odînioară. Fiu al lui Pătraşcu Vodă cel Bun şi al Doamnei Teodora (în călugărie maica Teofana), Mihai se născuse în anul în care s'a stins viaţa tatălui său (1557). Creşterea şi îndrumarea anilor săi de copilărie şi de tinereţă au rămas cu totul în grija maicei sale. Este deci meritul acestei femei năpăstuite că a izbutit să dea neamului românesc pe cel mai mare dintre eroii spadei. Cârmuind câtva timp, cu milă pentru săraci şi cu blândeţă pentru cei mărunţi, banatul Craiovei, începuse a se îndrepta spre el încrederea şi alipirea poporului, speriat de domnia lui Alexandru Vodă cel Rău.

Acesta temându-şi scaunul de popularitatea primejdioasă a lui Mihai, hotărî să-l piardă. Scăpat însă, ca prin minune, Mihai a fugit în Transilvania şi de aci la Constantinopol, unde prin stăruinţa sprijinitorilor săi, — mai ales a lui Andronic Cantacuzino şi a lui Eduard Barton, solul Angliei, — cum şi prin mulţimea banilor împrumutaţi dela Turci, Greci şi Evrei pentru a stâmpăra lăcomia celor dela Poarta otomană, izbuti să ajungă Domn al Ţării Româneşti (Sept. 1593).

Un cronicar din Transilvania (om din vremea aceea, anume Ştefan Szamosközy) spune că Mihai ar fi fost nevoit să ia asupră-şi toate datoriile câte rămăseseră neplătite de către înaintaşii săi în scaunul domnesc. Acest lucru părea însă cu neputinţă de împlinit, chiar dacă s'ar fi apucat să vândă copiii şi toţi oamenii din Ţara Românească — şi nici atunci n'ar fi fost în stare să plătească datoriile de mai înainte. Dar el a făgăduit aceasta — scrie cronicarul — fiindcă **avea alte gânduri în inima sa.**

Gândurile acestea se îndreptau spre liga creştină, cu ajutorul căreia nădăjduea să-şi poată izbăvi ţara de sub

www.dacoromanica.ro

povara jugului turcesc. Tocmai atunci se puneau stăruinţe pentru o nouă îndreptare politică a Transilvaniei, care în veacul al XVI-lea se obişnuise de-a-binele cu ocrotirea turcească, socotind-o mai prielnică decât stăpânirea zisă creştină a Habsburgilor poftitori a se amesteca şi a porunci în toate treburile dinăuntru ale Principatului. Dar stăruinţele acestea s'au izbit de împotrivirea mădularelor mai chibzuite şi mai prevăzătoare ale tagmei boereşti, care simţea că puterea Turcilor nu e încă aşa de slăbită, cum o credea trufaşul şi uşuratecul lor principe Sigismund Báthory. Acesta n'a stat însă la îndoială să-şi impună voinţa prin fapte sângeroase, tăind în piaţa Clujului (Septemvrie 1594) căpeteniile opoziţiei şi înspăimântându-i pe ceilalţi în aşa măsură, încât la dieta din Alba-Iulia (Octomvrie) toţi şi-au dat învoirea pentru noua cale politică îndreptată făţiş împotriva Turcilor. După ce Aron Vodă din Moldova încheiase şi el un tratat de alianţă cu trimisul împăratului Rudolf (August 1594), politica veche de supunere faţă de Turci urma să se întoarcă şi aci împotriva lor.

Cronica Ţării Româneşti nu face amintire de nici un fel de încercare din partea boierilor să-l împiedece pe Mihai în gândurile de alipire la politica creştină, cum căutase opoziţia ardeleană să-l împiedece pe Sigismund. Dimpotrivă, Mihai îşi „strânse toţi boierii mari şi mici, din toată ţara şi se sfătuiră, cum vor face să izbăvească Dumnezeu ţara creştinilor din mâinile păgânilor. Şi dacă văzură, că în alt chip nu se vor putea izbăvi, deci ei ziseră: numai cu bărbăţie să-şi ridice sabia asupra vrăjmaşilor".

Mihai înţelegea bine că aceasta e o hotărâre de grea cumpănă. De aceia, înainte de a fi purces la fapte, luase măsurile cuvenite ca să-şi asigure ajutorul de trebuinţă şi din partea Transilvaniei şi din partea Moldovei. In Iulie

www.dacoromanica.ro

1594 încheiase o învoială cu Sigismund Báthory care, spre a-şi spori faima politică în ochii împăratului Rudolf, se silea să înfăţişeze pe Aron şi pe Mihai ca pe nişte supuşi ai săi.

După cele întâmplate la Cluj şi la Alba-Iulia în toamna anului 1594, sosi ceasul să dea şi Domnii Ţărilor Române semnalul de luptă împotrivă Turcilor. La 3 Noemvrie 1594 Mihai începu curăţirea ţării de Turci tăind o seamă dintre creditorii şi slujbaşii lor chemaţi la curtea din Bucureşti şi repezindu-se asupra Giurgiului, pe care l-a prădat cu două zile în urmă. Aron i-a urmat cu Moldovenii săi pilda pe la jumătatea aceleiaşi luni.

Răzbunarea Turcilor nu putea să întârzie. Impotriva Domnilor români fu declarat războiul hotărîndu-se înlocuirea lor: a lui Mihai cu Radu, fiul nevârstnic al lui Mihnea Turcitul, iar a lui Aron cu Ştefan Surdu, fostul Domn al Ţării Româneşti (1591-92).

Dar Mihai nu era omul care să aştepte acasă la el atacul duşmanului. Porni numai decât cu oaste contra Turcilor. Trecând repede Dunărea, zdrobi cu desăvârşire (25 Ianuarie 1595) oastea turcească şi arse Rusciucul. Se întoarse apoi la Bucureşti, lăsând pe căpitanul său Albert Király să continue prada în sudul Dunării, unindu-se mai târziu cu Moldovenii lui Aron Vodă, care izbutise şi el să cucerească Ismailul (12 Martie 1595).

Stăpânirea otomană rămăsese, în urma acestor întâmplări, greu zdruncinată de-alungul Dunării de jos, ceeace putea să aibă urmări primejdioase pentru oştile turceşti din Ungaria, ameninţate acum să fie prinse între două focuri. Sultanul Mohamed III-lea (1595—1603) în mânia lui era hotărît să prefacă Ţările Române în paşalâcuri turceşti. Dar sfetnicii îl îndemnară să părăsească acest gând, grăbind mai bine pregătirea războiului contra lui Mihai care, ştiind

www.dacoromanica.ro

ce-l aşteaptă, s'a silit a strânge legăturile de alianţă cu Sigismund Báthory. Acesta cunoscând starea strâmtorată a lui Mihai şi a lui Aron, a socotit că e prilejul potrivit să-i aducă pe amândoi cu desăvârşire sub ascultarea sa, ca să nu rămână vorbă deşartă lauda lui către împăratul Rudolf că cei doi stăpânitori din sudul şi răsăritul Carpaţilor i-ar fi deadreptul supuşi. In Martie 1595 i-a chemat pe amândoi la dieta Transilvaniei, ca pe oricare dintre supuşii săi. Dar nu s'a dus nici Aron, nici Mihai. Contra celui dintâi începu fără întârziere ţesătura de uneltiri şi cu ajutorul boierilor nemulţămiţi îl izgoni din scaun, înlocuindu-l cu Ştefan Răzvan, care fusese ridicat din cea mai de jos treaptă socială de însuş Aron Vodă. Acesta fu prins şi închis în castelul din Vinţ (1595). Murind aci otrăvit (1597), soţia lui l-a înmormântat în biserica românească din Alba Iulia.

Mihai trimise lui Sigismund o solie de vlădici şi de boieri fruntaşi, cari încheiară în Alba-Iulia un tratat de alianţă (20 Mai 1595). Dacă ar fi rămas mult timp în fiinţă tratatul acesta, ar fi aruncat Ţara Românească în adâncă umilinţă, punând-o cu totul sub ascultarea Principelui ardelean, care cerea să aibă dreptul să întărească în scaun pe Domnul ţării, să numească şi îndepărteze pe sfetnicii lui, să ia în dieta Transilvaniei hotărîri cu privire la veniturile şi cheltuelile Ţării Româneşti, Domnul acestei ţări ne mai având voie să păstreze pecetea, nici să încheie tratate. In schimb însă boierii s'au îngrijit să-şi asigure printr'un punct al acestui tratat drepturi la fel cu ale nobililor unguri, iar vlădicii izbutiră să aşeze toate bisericile româneşti din Transilvania sub stăpânirea lor ierarhică, după legile şi datinile ce dăinuiau în mitropolia Ungrovlahiei.

Se pare că solia trimisă la Sigismund Báthory şi-a depăşit mandatul pe care Domnul Ţării — precum spune cronica —

www.dacoromanica.ro

l-ar fi ţărmurit astfel: „Mihai Vodă să fie ascultător de Batăr Jigmond, iară de ţară să n'aibă scădere, ci să o ţie deplin şi să se ajute unii cu alţii, cum le-a fost jurământul, dintâiu... dar învrăjbitorul diavol umblase în mijlocul lor (al boierilor), de se apucară unii ca aceia mai tare să facă vrajbă decât pace, cum să scază pre Mihai Vodă din ţară". Depăşirea mandatului poate fi însă înţeleasă şi lămurită. Ţara Românească ajunsese la grea strâmtoare, neputând aştepta de nicăiri vre-un ajutor potrivit cu mărimea primejdiei, ce o ameninţa din partea Turcilor. Când s'a întors solia din Transilvania, era însoţită de Gheorghe Palatici, banul Lugojului, care ducea lui Mihai semnele domniei: steagul şi buzduganul, spre a i le preda după ce va fi întărit cu jurământ punctele tratatului de alianţă.

Mihai neavând altă scăpare a făcut jurământul cerut, făgăduind supunere şi ascultare. Dar în clipa aceea va fi avut iarăş „alte gânduri în inima sa", după cum avusese şi la Constantinopol cu doi ani înainte, când a luat asupră-şi să plătească toate datoriile înaintaşilor săi. Umilinţa, spre care îl împingea la anul 1595 trufia lui Sigismund, cu patru ani mai târziu avea s'o plătească urmaşul acestuia, cardinalul Andrei Báthory atât de scump: chiar cu viaţa.

Deşi tratatul s'a încheiat şi a fost întărit cu jurământ greu, ajutoarele de oaste ardeleană nu au sosit. Căci nebunatecului Sigismund îi venise pofta să se însoare. Trimiţând solie la Graz să-i aducă mireasă de neam împărătesc, pe Maria Cristina, începuse a da uitării făgăduiala de luptă aprigă împotriva Turcilor.

www.dacoromanica.ro

III

Lupta dela Călugăreni. Starea sufletească a lui Mihai în preajma acestei lupte şi eroismul său personal în cursul ei. Biruinţa dela Giurgiu. Desfiinţarea tratatului din 20 Maiu 1595. Uneltirea boierilor contra lui Mihai, pe care vor să-l înlocuiască cu Simion Movilă. Noui biruinţe ale lui Mihai asupra Turcilor. Meletie Pigas, patriarhul Alexandriei mijlocitor de pace. Sigismund Báthory părăseşte tronul Transilvaniei.

Mihai rămăsese singur, să-şi apere moşia de năvala păgânului cutropitor. S'au păstrat câteva însemnări latineşti, din cuprinsul cărora putem cunoaşte sbuciumările lui sufleteşti în preajma luptei dela Călugăreni. Intr'o convorbire cu solul polon Lubienecki destăinuea, că nu are încredere nici în oamenii săi, deoarece boierii nu au ţinut seamă de sarcina ce le dăduse, când i-a trimis în Transilvania să încheie tratatul de alianţă cu Sigismund Báthory. Nu se poate încrede nici în Unguri şi în zadar aşteaptă ajutor dela împăratul creştin, care nu i-a dat nimic, trăind în vrăjmăşie necontenită cu ceilalţi principi ai ţărilor creştine. Astfel a ajuns Mihai la atâta strâmtoare, încât nu a putut cruţa nici zestrea mânăstirilor, ci a fost nevoit a lua, pentru trebuinţele războiului, şi lucruri care fuseseră închinate lui Dumnezeu. Deşi îşi dă seama că războiul contra unor duşmani aşa de numeroşi, cum erau Turcii, trece peste puterile lui, se arată totuşi gata să-şi verse sângele pentru creştinătate. Nu putea să aibă încredere nici în noul Domn al Moldovei, în Răzvan „Ţiganul". Dacă ar stăpâni, ofta Mihai, şi acum fratele meu Aron în Moldova, nu m'aş îndoi în nădejdea că voiu izbuti să împiedic pe Turci a trece

www.dacoromanica.ro

Dunărea. Aşa însă, nu-i nimeni care să mă ajute, nici loc nu am unde să-mi plec capul... La întrebarea, dacă nu ar putea nădăjdui vre-un ajutor dela regele Poloniei, Lubienecki s'a grăbit să răspundă că nu are împuternicire să trateze astfel de treburi.

Dupăce îşi trimise soţia (Doamna Stanca) şi copiii (Pătraşcu şi Florica) la Sibiu, într'un loc de adăpost mai sigur, Mihai porni cu puţina lui oaste spre Dunăre, să încerce a împiedeca trecerea lui Sinan Paşa, care se apropia cu oaste turcească măreaţă (100.000). Câteva săptămâni a izbutit să-l zăbovească pe Sinan la Dunăre, sperând că-i vor sosi măcar ajutoarele făgăduite din Transilvania şi din Moldova. Dar ele nu mai soseau. Cu mare greutate putu Mihai să-şi sporească oastea cu mijloace proprii până la vre-o 16.000 de luptători şi 12 tunuri.

Văzând că Sinan a isbutit să-şi clădească pod şi să-şi treacă armata numeroasă pe malul stâng al Dunării, Mihai s'a retras dela Giurgiu spre vadul dela Călugăreni, alegându-şi un loc apărat de dealuri împădurite şi de râul Neajlov. Aci şi-a aşezat armata în linie de bătaie pregătindu-se a da piept cu Turcii, oricât de cutropitor părea numărul lor.

Lupta dela Călugăreni s'a început în dimineaţa zilei de 13 August 1595 „înainte de revărsatul zorilor", cum citim în cronica logofătului Teodosie, care descrie aşa de vioi încăierarea aceasta, încât ştirile lui, putând fi socotite ca ale unui martor de căpetenie, sunt vrednice de crezare. Punându-şi Mihai puţintica sa oştire **„sub apărarea sfintei cruci,** izbi tabăra turcească cu atâta tărie, încât nici fireasca aşezare a locului nu-l împiedecă a sfâşia unul câte unul din corturile vrăjmaşului". Totuş Turcii, după luptă de câteva ceasuri, fiind atât de mulţi, izbutiră a răspinge pe creştini lăndu-le 11 tunuri. Oastea lui Mihai se retrase în ordine, iar

www.dacoromanica.ro

planul Turcilor de a o împresura a rămas în deşert din pricina strâmtorii locului împrejmuit de dealuri şi păduri. Tunurile turceşti bătând mereu cu înverşunare, începuse a slăbi curajul Românilor, dupăcum se întâmplă adeseori luptătorilor în retragere.

Atunci Mihai porni din nou la atac, fiindcă simţea — cum scrie cronicarul — că era clipa când se cerea neapărat o mişcare eroică, o faptă care să cutremure inimile păgânilor şi să le înalţe pe ale creştinilor... Chemând ajutorul Mântuitorului Isus Christos, apucă în mână o secure ostăşească, se aruncă singur în rândurile duşmanilor, loveşte în piept pe unul din căpitanii Turcilor, taie în bucăţi pe altul şi, după asemenea isprăvi de vitejie, se întoarce la ai săi neatins. Ostaşii lui, îmbărbătaţi de acest eroism personal, pornesc din nou la atac, de o parte sub comanda lui Király Albert, de alta sub a căpitanului Cocea, iar din coastă se aruncă netemător Mihai şi astfel îi zăpăceşte, încât de cu seară recâştigând cele 11 tunuri, îi mână dindărăt ca pe nişte turme de vite şi îi alungă în ruptul capului spre tabără. In zăpăceala aceasta fugind şi Sinan Paşa în fruntea taberei, cade de pe podul Neajlovului, îi sar doi dinţi şi se simte fericit că şi-a putut scăpa viaţa. Asan Paşa se ascunde cu ruşine în desimea spinetului şi abia în ziua următoare se târăşte la ai săi.

Insuşi Mihai învingătorul scria la 12 Septemvrie din „tabăra dela Dâmboviţa" castelanului polon din Liov (Lemberg) că în lupta aceasta **„milostivul Dumnezeu a stat în chip minunat în ajutorul creştinilor".**

Cu toate că izbânda zilei de 13 August 1595 fusese deplină, Mihai înţelegea că Turcii, întemeiaţi pe mulţimea şi pregătirea lor ostăşească, vor cerca în tot chipul să îndrepte înfrângerea ruşinoasă dela Călugăreni. Deaceea s'a

www.dacoromanica.ro

retras cu armata spre Bucureşti, iar de aci spre Târgovişte şi spre munţi, fiind urmărit de oastea lui Sinan Paşa, care a prădat şi jefuit amândouă aceste cetăţi de scaun ale Ţării Româneşti.

Intr'aceea principele Transilvaniei, Sigismund Báthory — proaspăt însurăţel — scăpat de serbările împărăteşti ale cununiei sale cu Maria Cristina, îşi adunase oştile, să vie în ajutorul creştinilor, cum se legătuise de mai înainte prin tratatele de alianţă. De asemenea porni la luptă şi Ştefan Răzvan cu vre-o 7000 de Moldoveni, iar sub comanda lui Silvio Piccolomini s'au mai alăturat oastei creştine şi 100 de călăreţi italieni din Toscana. Turcii, prinzând de veste, au părăsit în grabă Târgovişte şi Bucureştii, retrăgându-se spre Giurgiu, unde nădăjduiau să se poată împotrivi. Dar le-a fost fără temeiu nădejdea. La 30 Octomvrie cetatea din malul Dunării fu luată de creştini, iar Turcii înspăimântaţi părăsiră şi Brăila.

Astfel a scăpat ţara de Turci şi a rămas — cum spune cronica — „fără de grije şi s'a întors Batăr în Ardeal cu daruri bune dela Mihai Vodă şi el a rămas la scaunul său", desfiinţând condiţiile umilitoare ale tratatului din 20 Maiu 1595. Cronica ţării lămureşte deplin că tratatul acesta a fost desfiinţat după strălucita biruinţă asupra Turcilor arătând că „atuncea Batăr Jigmond, dacă văzu pre Mihai-Vodă cu **atâta vitejie** şi cu **atâta înţelepciune**, slobozit-au Ţara Românească cu tot venitul ei, ca să fie iară pre seama lui Mihai-Vodă şi se înturnară cine — şi pe la ţara lui".

Sigismund Báthory s'a grăbit firește să se laude, ca un zănatec ce era, cu întreaga biruinţă a creştinilor asupra Turcilor, călătorind anul următor la Praga, unde i-a plăcut să fie sărbătorit par'că el ar fi învins oastea lui Sinan Paşa. In alt drum al său la Praga l-a însoţit şi trimisul lui Mihai,

www.dacoromanica.ro

banul Mihalcea, care a izbutit să stoarcă împăratului Rudolf făgăduieli de oaste şi de bani pentru a duce mai departe războiul împotriva Turcilor.

Ajutoarele erau în adevăr de neapărată trebuinţă, căci nu se stinsese pofta de răzbunare a Turcilor pentru înfrângerile îndurate. Alte atacuri urmară din partea lor şi din partea Tătarilor. Mihai isbuti să le respingă cu obişnuita lui dibăcie, spulberând în acelaş timp şi urîta uneltire tainică a boierilor nemulţumiţi, cari voiau să aşeze (1596) în locul lui pe Simion, fratele lui Ieremia Movilă. Acesta urcase cu ajutor polon scaunul domnesc al Moldovei, în locul lui Ştefan Răzvan.

In toamna anului 1596 a trecut Mihai Dunărea pe la Nicopol pornind iarăş împotriva Turcilor, spre a-i pedepsi pentru sprijinul dat Tătarilor năvălitori în pământul Ţării Româneşti. Paşa din Nicopol se grăbi însă a încheia pace trimiţând daruri lui Mihai. Acesta prin mijlocirea ambasadorului englez din Constantinopol şi a lui Meletie Pigas — patriarhul Alexandriei — începuse tocmeli cu Turcii izbutind a îndupleca pe sultan să părăsească gândul înlocuirii lui Mihai, dimpotrivă să-i recunoască domnia de moştenire şi să-i scadă tributul anual la jumătate din suma plătită de înaintaşii săi.

Se părea astfel că la Dunăre îşi pregătise Mihai liniştea de trebuinţă. Ar fi putut să urmeze timpuri de reculegere pentru ţara încercată de atâtea războaie, dacă în Transilvania ar fi fost în stare Sigismund Báthory să urmeze o politică mai chibzuită şi mai statornică. Dar acesta era un om cu totul nepotrivit pentru ceeace se aştepta dela un principe stăpânitor. Trimisul papei dela Roma, Malaspina de Sansevero, a isbutit să-i pătrundă slăbiciunile, încondeindu-l într'o scrisoare, trimisă din Polonia la 9.XI.1595

www.dacoromanica.ro

cardinalului San Giorgio Aldobradini, ca pe unul care fusese „înălţat pe muntele gloriei mai de grabă de strigătul sgomotos al oamenilor decât prin propria lui vrednicie; abia va fi atins vârful muntelui şi-l vor coborî cu aceeaş iuţeală, cu care-l suiră, iar el va întreprinde lucruri neaşteptate".

In adevăr le-a şi întreprins în primăvara anului 1598, lipsindu-se pe neaşteptate de tronul Transilvaniei în folosul împăratului Rudolf, care îi dăduse în schimb ducatele Oppeln şi Ratibor din Silezia, iar în locul gradului de general — titlul de cardinal şi funcţia de episcop. La începutul lunei Aprilie părăsind Sigismund tronul, comisarii lui Rudolf (Ştefan Szuhay, Nicolae Istvánfy şi Bartolomeu Pezzen) sosiră în Transilvania s'o ia în primire în numele împăratului. Câştigul pentru tronul împărătesc era destul de mare. Trecerea Transilvaniei sub sceptrul Habsburgilor putea fi socotită ca o însemnată izbândă, vrednică să rămână cât mai adânc crestată la răboj. De aceea s'a tipărit atunci la Nuernberg o foaie nemţească, intitulată **Gazeta transilvăneană** (1598) spre a vesti lumii, cum a predat fostul principe Sigismund Báthory provincia aceasta, cu toate comorile ei, în stăpânirea împăratului creştin.

IV

Înţelegerea lui Mihai cu împăratul Rudolf al II-lea. Sigismund Báthory căindu-se „că-şi dete ţara pe o cetate", se întoarse iarăş la tronul Transilvaniei. Alte lupte şi biruinţe ale lui Mihai în sudul Dunării. Sigismund părăseşte din nou Transilvania lăsând-o în grija vărului său, cardinalul Andrei Báthory. Mihai întâmpinat la Braşov de primarul sas Chirilă Greissing şi de protopopul român Mihai dela biserica Sf. Nicolae.

www.dacoromanica.ro

Pentru Mihai schimbarea întâmplată în politica Transilvaniei era prielnică, întru cât îi deschidea calea să stea în legături deadreptul cu oamenii împăratului Rudolf, cari îi îmbiau garanţii mai serioase decât nestatornicul Sigismund, fiind în stare să-i dea şi ajutoare mai însemnate decât ale acestuia pentru viitoarele campanii împotriva semilunei.

Incepu deci tratative cu ei şi le duse la bun sfârşit, încheind cu împăratul Rudolf un tratat de alianţă, pe care-l întări cu obişnuitul jurământ la Târgovişte (29 Maiu 1598). Condiţiile erau neapărat mai uşoare decât cele cuprinse în tratatul întocmit de vlădicii şi boerii săi cu trei ani înainte la Alba-Iulia. Impăratul Rudolf se lega să recunoască, atât lui Mihai cât şi urmaşilor săi, dreptul de stăpânire neştirbită asupra Ţării Româneşti, iar dacă s'ar întâmpla vre-o întrerupere în firul moştenirii, va întări în scaunul domnesc pe cel ce va fi ales de către boierii ţării — în tot cazul un Român de lege ortodoxă. In Transilvania va lăsa în grija lui Mihai o cetate de adăpost, pentru orice întâmplare de prigonire, şi nu va îngădui să se aşeze în cuprinsul acestei ţări boieri pribegi, uneltitori împotriva domniei. Religia ţării o va cinsti în toate împrejurările, tot astfel şi libertatea comerţului, iar soliile Domnului le va primi la Curtea împărătească, fără întârziere, în orice vreme.

Abia trecură însă trei luni dela încheierea acestui tratat, şi Sigismund Báthory, căindu-se „că-şi dete ţara pe o cetate", părăsi locul său de retragere sileziană şi se întoarse în Transilvania, unde o dietă întrunită în pripă la Turda îl făcu din nou principe al ţării. Dar noua lui domnie nu se mai putea sprijini acum pe alianţa cu Habsburgii supăraţi şi întărâtaţi de o nestatornicie, în mai multe privinţe, aşa de supărătoare pentru ei. A cercat deci să se apropie de Turci.

www.dacoromanica.ro

Din fost aliat se înfăţişa acum ca duşman al lui Mihai, căruia nu-i trebuea prea multă stăruinţă spre a convinge pe oamenii împăratului Rudolf că interesul lor politic cere să fie cât mai repede izgonit din Transilvania nestatornicul principe-episcop. El putea ajunge primejdios pentru Mihai intrând în legături cu paşa turcesc Hafiz din Nicopol. Îndată ce simţi Mihai uneltirile lor, porni fără întârziere o nouă izbire cu izbândă în sudul Dunării (Sept. 1598) ajungând însuş în primejdie să fie străpuns de suliţa unui luptător turc. Cronica arată însă că şi de astă dată Mihai s'a purtat mai mult decât vitejeşte apucând „suliţa cu amândouă mâinile" până îi veniră în ajutor boierii Preda Buzescu şi frate-său Stroe Stolnicul, tăind capul Turcului şi izbăvind pe Mihai „din pieire".

Expediţia a ţinut până în Noemvrie, când Mihai şi-a retras oştile din sudul Dunării trecând pe la Orşova — cu oarecare greutate din pricina unui vifor, care a împiedecat jumătate din oştile lui timp de 10 zile, silindu-le să rămână deadreapta râului „până se potoli vântul". Ca să-l amăgească pe Sigismund şi să-l abată dela vre-un gând vrăjmaş de atac pe la spate în timpul cât se războia cu Turcii, îi trimise şi lui un ajutor de vre-o 3500 voinici sub comanda lui Aga Leca. Starea lui Sigismund era destul de ciudată; în nestatornicia lui începuse din nou a se căi, că şi-a pierdut liniştea adăpostului din Silezia, gândindu-se iarăş, că ar fi bine să se lase de tron. A şi trimis împăratului Rudolf solie pentru a începe un nou rând de tratative.

Fără să aştepte însă sfârşitul soliei, s'a grăbit să cheme din Polonia pe vărul său, cardinalul Andrei Báthory, lăsând în grija lui tronul Transilvaniei, pe care acesta n'a stat la îndoială a-l urca după-ce dieta din Mediaş a încuviinţat prin votul său schimbarea între cei doi veri (Aprilie 1599). Era pentru împăratul Rudolf o nouă păcăleală straşnică,

www.dacoromanica.ro

pe care nu mai putea s'o lase nepedepsită. Jignit de uneltirile lui Sigismund, a dat poruncă să fie numai decât arestată solia trimisă de acesta la curtea împărătească. Malaspina încercă mijlocirea unei înţelegeri între Rudolf şi Andrei Báthory. Acesta din urmă stărui să-i facă Mihai şi lui jurământ de credinţă, ceeace s'a şi întâmplat (Iunie 1599). Dar jurământul urmărea numai scopul să dea lui Mihai răgazul de trebuinţă pentru a pregăti cele de cuviinţă ca să alunge pe Andrei din Transilvania. El înţelegea, cât de ameninţătoare poate fi primejdia unei încercuiri duşmănoase, dacă ar rămânea stăpân al Transilvaniei cardinalul Andrei Báthory sprijinit de Poloni, de Movileştii Moldovei, cu care era înrudit, şi de răzbunătorii Turci, a căror alianţă o căuta cu stăruinţă.

S'a pregătit deci în taină toată vara, aşa încât toamna, pe la începutul lui Octomvrie (1599) putea să-şi îndrepte „cu minunată iuţeală" oştirile asupra Transilvaniei îndrumându-le să treacă munţii pela Buzău şi pela Turnu Roşu, în frunte cu Baba Novac, Udrea Banul şi cu fraţii Buzeşti.

Braşovenii ieşiră întru întâmpinarea lui Mihai rugându-l să le cruţe oraşul şi satele din Ţara Bârsei, ceeace el făgădui cerându-le în schimb jurământ pentru împăratul, în numele căruia intrase în Transilvania, s'o ia în stăpânire „negăsindu-se atunci altcineva potrivit să poarte grija acestei ţări". Intre cei ce-l întâmpinară se găsea, pe lângă primarul sas Chirilă Greissing, şi protopopul român Mihai dela biserica Sf. Nicolae din Şcheii Braşovului, vrednicul bărbat care ostenise cu doi ani înainte să clădească din piatră o nouă şcoală românească în preajma bisericii din vremea lui Neagoe Basarab. Braşovenii nu veniră la Mihai cu mâna goală, ci îi aduseră pentru trebuinţele oştirii un **car de straie şi multe bucate,** după cum spune cronica săsească din acel timp.

www.dacoromanica.ro

V

Lupta dela Şelimbăr. Cum o descrie cronica ţării, ungurul Szamoskőzi şi italianul Beducino? Uciderea lui Andrei Báthory. Intrarea lui Mihai în capitala Transilvaniei. Hotărârîrile mai însemnate ale dietei din Alba-Iulia (1599) şi din Braşov (1600).

Principele Transilvaniei Andrei Báthory se apropia cu armata sa de Sibiu, hotărît să împiedece înaintarea oştilor muntene, cari au trecut prin pasul Turnu-Roşu. Lupta s'a dat pe câmpul dintre oraşul Sibiu şi satul Şelimbăr într'o zi de Joi (18 Octomvrie) la început cu sorţi de izbândă pentru Báthory, cum spune cronica: „şi fu răsboiu mare până seara şi făcură încă a-i învinge Bator Andreiaş cu Ungurii; dar mai apoi birui Mihai Vodă cu Muntenii şi mult sânge se vărsă şi multă oaste rămase pe câmpii Sibiului". Lupta e descrisă amănunţit de cronicarul vremii Ştefan Szamosközy, care de-asemenea arată că la început oastea lui Andrei Báthory ar fi avut oarecare isbândă silind, cu ajutorul tunurilor, trupele lui Mihai a se retrage; învinueşte însă comandanţii slabi că nu ar fi urmărit trupele în retragere lipsind astfel „a stoarce biruinţa", pentru ca numai decât acelaş cronicar să cerce a-i scuza cu „neajunsurile locului şi cu neputinţa de a vărsa focul tunurilor. Căci vântul întorcea în ochii soldaţilor fumul prafului, ce aprinseseră, iar unde văzduhul era curat de norul de sulfur, acolo razele soarelui din faţă le întunecau vederea; în sfârşit toate împrejurările ajutară pe voevod (Mihai) care birui, iar cardinalul rămase biruit... Atunci Românii, luând cunoştinţă de fuga Ungurilor, săltară de bucurie şi se înarmară pentru distrugerea taberei. Drept aceea o atacară şi o des-

www.dacoromanica.ro

poiară cu toată armata... şi biruinţa, a cărei nădejde îi părăsise, o serbară cu cântări şi chiote de veselie. Iar după aceea se ivi ziua spre marea fericire a triumfătorilor. Era Vineri... Căzură în această luptă dintre Adeleni apoape toţi cei nobili, iar dintre ostaşii de rând asemenea, din amândouă părţile cam 2000... Cadavrele celor căzuţi, purtară Sibienii de grije, să fie înmormântate adunându-le de pe o mare întindere de loc, să nu zacă descoperite fiarelor şi altor sălbătăciuni. Astfel fu dat pământului ce este al său. Şi ceice se deosebeau mai înainte războindu-se, ajunseră să fie întru toate la fel. Şi fiindcă gura întunecatului mormânt nu era în stare să-i înghită pe toţi şi grămada cadavrelor adunate se ridica la înălţimea unei movile, fură aşezate cu mâna, peste fiecare rând de trupuri moarte, glii tăiate din ţelină. In felul acesta se poate vedea mormântul înălţat în movilă, la doi kilometri de oraş; în trecerea veacurilor va putea fi văzut totdeauna acest semn al prăbuşirii Transilvaniei"...

Aşa înfăţişează sfârşitul luptei dela Şelimbăr şi biruinţa lui Mihai unul dintre neîmpăcaţii potrivnici ai acestuia: cronicarul învăţat Szamosközy, a cărui descriere e vrednică de crezământ, fiindcă i-a fost dată putinţa să-şi culeagă ştirile chiar dela cei ce, luând parte la luptă, izbutiseră a scăpa cu fuga din primejdia morţii. Italianul Giovanni Beducino din Parma, stând la curtea împăratului Rudolf al II-lea şi putând să aibă la îndemână chiar rapoartele timise acestuia, scrie că Andrei Báthory plecase slab pregătit contra unui om oţelit în războaie, cum era Mihai, socotit ca „cel mai vestit comandant" al vremii sale.

Nefericitul cardinal Andrei Báthory, scăpat şi el cu fuga din vălmăşeală, pornise spre Moldova, să-şi caute adăpost la rudeniile sale din familia Movileştilor, dar fu prins în drum de nişte păstori secui, cari l-au ucis cu securile şi,

www.dacoromanica.ro

tăindu-i capul, l-au trimis lui Mihai în nădejdea că-i vor pricinui bucurie. Acesta, privind capul duşmanului său răpus, nu s'a bucurat însă, ci ca bun creştin a rămas mâhnit, rostind cuvintele: săracul popă! A poruncit apoi să fie adus la Alba-Iulia şi trupul, pe care l-a înmormântat împreună cu capul, însuş Mihai luând parte la slujba înmormântării fostului său potrivnic, purtând după vechia datină o făclie aprinsă în mână.

In ziua de 1 Noemvrie 1599 a intrat Mihai Viteazul cu triumf în capitala Transilvaniei, unde a chemat în curând obştească adunare sau dieta (20 Noemvrie), ai cărei membri: Nobili, Secui şi Saşi se grăbiră a-i face jurământul de credinţă ca să-şi poată salva moşiile şi privilegiile.

S'a păstrat protocolul acestei diete ardelene, ţinute la Alba Iulia (20—28 Noemvrie 1599) în cele dintâi săptămâni ale stăpânirii lui Mihai din vechia cetate de scaun. Inceputul lui arată că cele trei naţiuni cari luaseră, numai ele, în stăpânire întreaga viaţă politică a Transilvaniei, s'au ştiut destul de repede împăca şi obişnui cu nouile împrejurări supunându-se fără nici o împotrivire domniei românesti. „Deoarece toate puterile şi stăpânirile — scriau foştii stăpâni ai Transilvaniei către Mihai — sunt dela Dumnezeu, credem că prin grija Sfinţiei Sale, prin milostivirea arătată nouă şi prin buna hotărîre a întregii creştinătăţi ai ajuns Măria Ta, în această vreme de luptă împotriva cumplitului duşman păgân, Principe al nostru milostiv, pentru care lucru ne silim necontenit să-i fim cu mulţămită, că până în această vreme ne-a păzit cu milostivire în dulcea noastră patrie de orice vrăjmaş, spre lauda numelui său, spre întinderea şi sporirea bunului nume şi a faimei Măriei Tale, să putem rămânea în dulcea noastră patrie sub milostiva şi sârguitoarea ocrotire a Mă-

www.dacoromanica.ro

riei Tale. In această adunare am înţeles dorinţa Măriei Tale, potrivită cu împrejurările vremii de acum, că adecă Măria Ta doreşti dela noi două lucruri spre binele şi dăinuirea sărmanei noastre ţări: întâi, ca să fie hrană potrivită şi cuviincioasă în orice timp şi în orice loc, ca Măria Ta să nu duci lipsă nici de hrană nici de bani, cari sunt nervul războiului şi fără de care nici nu e cu putinţă războirea, după Dumnezeu"...

Astfel se adresau „staturile transilvane" lui Mihai înaintându-i spre întărire următoarele hotărîri ale dietei lor:

1. de fiecare **poartă** se vor da câte **opt saci de grâu şi opt saci de ovăs sau de orz;** de câte zece porţi o vită de tăiat; săracii cari n'au vite mari, vor da câte trei oi;

2. preţul grâului fiind în creştere, Măria Sa (Mihai) să-l „îngrădească". Saşii vor lua parte şi ei în aceeaş măsură la purtarea acestei sarcini. Negoţul cu bucate să nu fie oprit căci „negoţul paşnic aduce pretutindeni belşug".

3. deoarece Măria Ta ai dat Secuilor libertatea, după amintirea oamenilor ei aveau potrivit cu vechia lor libertate astfel de lege, că de câte ori se schimba principele ori se căsătorea, tot din câte şase boi se lua unul pe seama principelui, ceeace ei numeau **înfierarea boilor;** dajdia aceasta s'o poată lua şi acum Măria Ta, căci cu ea îşi va putea îndeplini Măria Ta în bună parte trebuinţele Curţii şi ale oştirii;

4. Clujul, Aiudul şi Turda, fiind aşezate chiar în drumul ţării şi cuprinse de oştire, au greutăţi nenumărate; deaceea să fie scutite de darea bucatelor şi a banilor, iar celelalte oraşe să dea bucate pentru oaste, fiecare după puterile sale;

5. In ce priveşte partea a doua a dorinţii Măriei Tale, banii cu cari se poartă războiul, aşa ne-am înţeles că, deşi este ţara într'o astfel de stricăciune şi pustiire, cum ştii

www.dacoromanica.ro

Ioan Huniade

Petru Schiopul 1578—1579 și 1582—1591

www.dacoromanica.ro

Petru Cercel 1583—1585

Mihai Viteazul (după un tablou al lui Franz Franken, aflat la Madrid)

www.dacoromanica.ro

Ieremia Movilă 1595—1606
cu fiul său Constantin 1607—1611
(dela mânăstirea Sucevița)

Mihai Viteazul 1593—1601 (după un desen al vremii)

www.dacoromanica.ro

Mihai Viteazul la curtea împăratului Rudolf II
în Praga (tablou de Franz Franken)

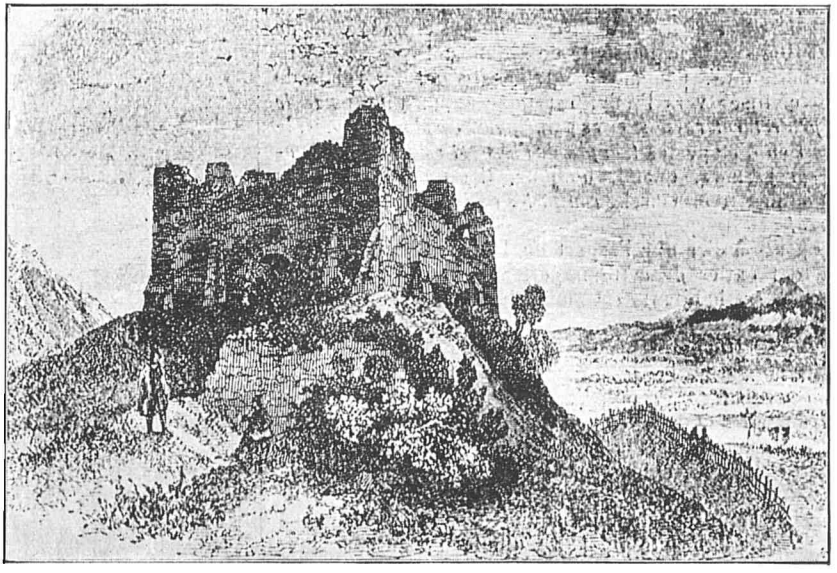

Cetatea Neamţului (după Bouquet)

www.dacoromanica.ro

Ștefan cel Mare (la Voroneț) 1457—1504

Vlad Țepeș 1456—1462

www.dacoromanica.ro

Radu cel Mare 1495—1508

(după fresca dela Sf. Nicolae din Dorohoi)
Bogdan cel chior (1504—1517)
Ștefan cel tânăr (1517—1527); Petru Rareș (1527—1538)

www.dacoromanica.ro

Neagoe Basarab (1512—1521) cu fiul său Teodosie

Petru Rareș (1527—1538 și 1541—1546)
cu fiul său Ilie (1546—1551)

www.dacoromanica.ro

Alexandru Lăpușneanu (1552—1561 și 1564—1568)

Matei Basarab (1632—1654) și Doamna Elena

www.dacoromanica.ro

Măria Ta şi o vezi cu ochii, cu toate acestea pentru dăinuirea ţării, pentru unirea noastră cu străinătatea şi bunăvoinţa noastră faţă de Măria Ta, din dragă voie făgăduim Măriei Tale câte şase florini de fiecare poartă; 3 florini să fie plătiţi până în a 25-a zi dela data acestor articole, iar ceilalţi trei iarăşi până în ziua a 25-a de atunci înainte; de plata aceasta să nu fie scutită averea nimănui, nici a Măriei Tale, nici a domnilor... La dajdia aceasta să contribue şi Sârbii, cari se află în ţară, astfel ca Sârbul, care are casă proprie în ţară să dea 1 fl., iar celce nu are, să fie scutit. Tot astfel şi Grecii şi alţi neguţători din ţări străine, să plătească fiecare după averea şi neguţătoria sa.

Satele arse în cursul acestui războiu să fie scutite de dare; unde nu se pot încasa dările din pricina sărăciei, să fie ţinut iobagul până se achită darea, iar unde ar fi rămas moşia nemeşească pustie, fără iobagi, să se încaseze darea de pe altă moşie a proprietarului cu pricina.

Dieta roagă apoi pe Mihai, să adune oastea la un loc anumit şi drumurile de ţară să le facă slobode de tâlhari, dupăcum s'a milostivit a făgădui încredinţându-l că toţi locuitorii Transilvaniei vor să trăească în pace, ca să poată fi „mai potriviţi pentru slujba Măriei Sale şi a patriei".

Fiindcă în unele părţi ale Transilvaniei iobagii, folosindu-se de tulburările împreunate cu noua schimbare în conducerea ţării, începură a se răscula, săvârşind felurite necuviinţe, jafuri şi chiar omoruri, dieta roagă pe Mihai, să dea porunci aspre tuturor să fie cu ascultare căci „numai aşa se pot încasa dările şi se pot face transporturile de bucate pentru armată". Servitorii fugiţi să fie trimişi la vechii lor stăpâni; tot asemenea şi ceice au intrat în cetele Cazacilor sau în oastea lui Mihai. Iobagii, cari au fugit din alte ţinuturi în pământul locuit de Secui, dacă nu vor să se întoarcă la

www.dacoromanica.ro

vechii lor stăpâni, să fie spânzuraţi. Toţi căpitanii scaunelor secueşti să fie îndrumaţi a respecta hotărîrea aceasta. Atât faţă de nobili, cât şi faţă de Secuii cari vor fi jefuit sau păgubit pe alţii, să se urmeze de asemenea fără nici o cruţare, nobilii fiind datori să se înfăţişeze în persoană, spre a-şi da seama de faptele lor; cei osândiţi pot face apel, dar să rămână închişi până li se va da sentinţa. In ce priveşte săsimea, care nu este mai puţin însemnată în ţara aceasta, plângându-se şi ea de oarecare lipsuri şi jafuri, s'a hotărît ca nici un om, de ori ce rang şi treaptă socială ar fi, umblând printre Saşi, să nu cuteze a le lua ceva cu puterea, ci de ori ce ar avea trebuinţă, să plătească cu bani.

Mai departe roagă dieta pe Mihai să ia sub ocrotirea sa văduvele şi orfanii nobililor căzuţi în războiu, făcând să li se înapoieze averile înstrăinate; apoi îi arată mulţămirea că a hotărît să respecte drepturile şi privilegiile nobililor în afară de donaţiunile lui Sigismund Báthory, precum şi să înfrâneze încălcările Cazacilor, cari năvălind asupra oraşelor le-au jefuit şi le-au ameninţat cu pârjol.

Procesul verbal al acestei diete se încheie deasemenea cu un cuvânt de mulţumită, adresat lui Mihai care după obiceiul şi datina celorlalţi principi creştini a făgăduit a face jurământ că va **„apăra libertatea patriei"**.

Mihai întări toate aceste hotărîri ale dietei în calitate de „Voevod al Ţării Româneşti, sfetnic locţiitor al M. Sale sacratissime chesaro-crăeşti în Transilvania şi căpitan general al oştirii împărăteşti dintre graniţele Transilvaniei şi ale părţilor supuse acestei ţări".

A doua dietă ardeleană din timpul lui Mihai s'a ţinut la Braşov în zilele de 12—15 Martie 1600, când se luară hotărîri, la fel cu cele votate în Noemvrie 1599 la Alba Iulia cu privire la dări, la opreliştea de transportare a grâu-

www.dacoromanica.ro

lui în alte părţi, în afară de Ungaria şi de Ţara Românească, precum şi la jalbele nobililor împotriva iobagilor, dintre cari unii porniră a-şi ucide stăpânii. Dar Mihai se ridică fără întârziere luând măsuri pentru aşezarea ordinei. Prin oraşele din sudul Transilvaniei, ca şi în capitala acestei ţări, membrii familiei lui Mihai făceau adâncă impresie asupra populaţiei. Un raport oficial înfăţişează pe soţia sa, doamna tânără („proaspătă") cu faţa ovală şi cu ochii negri; aşa era şi fiul ei Pătraşcu Vodă; împreună intrară în oraş cu opt rădvane, trase de câte 6 cai. Al Doamnei Stanca era căptuşit cu mătasă roşie, având nasturi de argint şi auriţi...

Nici în articolele dietei din Alba-Iulia, nici în ale celei din Braşov nu se găseşte vre-o amintire lămuritoare despre Românii Transilvaniei. Cine s'ar mulţămi să cunoască viaţa de atunci a acestei ţări numai din cuprinsul pomenitelor articole de lege, ar putea fi ispitit să creadă, că în toamna anului 1599, după biruinţa dela Şelimbăr, Mihai ar fi luat în stăpânire o ţară lipsită de populaţie românească.

Abia în dieta ţinută la Alba-Iulia în cursul lunei Iulie 1600, au ajuns în cercetare şi treburi curat româneşti, votându-se articolele privitoare la soarta preoţimii şi a ţărănimii române din Transilvania.

Inainte să se cunoască atât cuprinsul cât şi însemnătatea acestor articole, trebue să facem amintire de altă faptă de vitejie a lui Mihai Voevod, săvârşită în Mai 1600: de cucerirea Moldovei.

www.dacoromanica.ro

VI

Cucerirea Moldovei. Mihai în culmea puterii. „Al doilea Alexandru Machedon". Hotărîrile dietei din Alba-Iulia (1600) cu privire la Români.

După aşezarea sa în capitala Transilvaniei Mihai lăsă cârma Ţării Româneşti în grija fiului său Nicolae Pătraşcu şi a sfetnicilor de încredere, dându-le trupe ardelene de pază; iar în Transilvania păstră lângă sine trupe muntene stăpânind aci — cum scria în acele timpuri Sigismund Forgách — ca un „principe de moştenire şi chiar mai aspru, fiindcă luase ţara cu arma". El înţelegea să împartă „vorbe şi speranţe bune la toţi".

Il neliniştea însă faptul că împăratul Rudolf stăruea prin trimişii săi, ca să părăsească Transilvania şi să se întoarcă înapoi la cârma Ţării Româneşti. In măsură şi mai mare îl nelinişteau uneltirile lui Sigismund Báthory, care, sprijinit din partea Polonilor şi a Moldovenilor, ameninţa să zdruncine din nou liniştea abia câştigată în cuprinsul Transilvaniei. Intr'un raport al comisarilor împărăteşti (20 Aprilie 1600) e zugrăvită starea sufletească, prea zbuciumată, a lui Mihai care se plângea că împăratul nu-l ajută cu bani, cum s'ar cuveni în astfel de împrejurări grele, când el este nevoit a porni spre Moldova, de unde a primit ştiri că Sigismund Báthory se pregăteşte să-l atace. Trebue să ia înainte cu orice preţ acestui atac. Deşi lipsit de mijloace băneşti, el va porni la luptă, chiar dacă ar fi să-şi vândă hainele de pe trup, va sluji împăratului şi creştinătăţii până la moarte. Asta o spune nu limba, ci inima lui... Comisarii împărăteşti au fost mişcaţi de cuvintele lui Mihai.

Dacă nu primea banii aşteptaţi dela împăratul Rudolf

www.dacoromanica.ro

ca ajutoare pentru oştire, în schimb Mihai era cercetat cu oferte şi făgăduieli din partea papei Clement VIII, care la 22 Aprilie 1600 îi adresa o scrisoare cu momeli sfătuindu-l să-şi schimbe credinţa, căci dacă va trece la biserica apuseană — catolică — va primi ajutoare băneşti. Cronicarul Szamosközy, de obiceiu bine informat, spune că Mihai ar fi primit scrisoarea papei „strâmbând din nas, că acesta cutează să-i atace şi defaime credinţa". Răspunzând papei Clement, i-ar fi făcut propunerea ca „părăsind rătăcirile italice, să se întoarcă el dimpreună cu poporul creştin la adevărata legătură obştească a bisericilor răsăritene, căci numai aşa va fi cu putinţă alungarea Turcului spurcat din spinarea creştinătăţii"... Mihai era om adânc credincios, după cum a dovedit în cele mai însemnate clipe ale carierii sale ostăşeşti şi după cum ne încredinţează martorii faptelor lui, politice şi militare. Astfel episcopul Ştefan Szuhay, care a avut prilej să-l cunoască încă dela Târgovişte, din vara anului 1598, îl laudă pentru „credinţa şi evlavia sa vestită în toată lumea".

Această însuşire sufletească a lui Mihai poate fi socotită ca o moştenire părintească din partea vrednicei şi evlavioasei sale mame Tudora, care a înţeles a-şi creşte odorul din cea mai fragedă copilărie în deprinderea şi cinstirea datinelor bisericii străbune.

Respinse deci Mihai ajutorul îmbiat pe un preţ aşa de scump, cum era al unei vânzări sufleteşti, şi cu deplină încredere în steaua norocului său, strângându-şi oştile ce putea să aibă atunci la îndemână, se repezi în luna lui Maiu în Moldova contra lui Ieremia Movilă, pe care — cu tot ajutorul de oaste polonă — îl fugări şi închise în cetatea Hotinului, de unde însă acesta izbuti a ieşi pe furiş, fugind cu boierii săi în Polonia.

www.dacoromanica.ro

Lupta dela Hotin s'a dat într'o zi de Marți (23 Maiu 1600) după Rusalii, iar știrea despre fulgerătoarea-i izbândă a sosit la Brașov a treia zi împreună cu porunca lui Mihai să se vestească în orașele ardelene, prin pușcături de tunuri, biruința lui asupra Moldovenilor și Polonilor.

La 1 Iunie 1600 a primit Mihai în Iași închinarea boierilor moldoveni, începând cum arată cronica **„a se scrie și a se mărturisi Domn și a treia țară"...**

Moldovenii arătară dorința să-l vadă pe Nicolae Pătrașcu așezat în scaunul domnesc din Iași. Dar Mihai socotindu-l prea tânăr și temându-se că „nu va putea fi Domn într'o țară de margine", amenințată de apropiata răzbunare a lui Ieremia Movilă, a lăsat la cârma Moldovei o locotenență domnească de patru boieri ca „ispravnici de scaun": Udrea hatmanul, Andronic vistierul, Sava armașul și Negrea spătarul. El însuș se grăbi înapoi la Alba-Iulia, unde soseau trimișii împăratului Rudolf cu propunerea să rămână el Domn al Munteniei și al Moldovei, iar a treia țară: Transilvania s'o lase în grija Austriacilor! Stăruințele împărătești au fost însă zadarnice. Mihai nu se putea învoi să arunce în chip ușuratec o izbândă ostășească răsunătoare, nici să nesocotească dreptul pecetluit cu sânge; de aceea **„nu se îndura de Ardeal"** să-l părăsească, ci, trimițând o nouă solie la împăratul Rudolf, îl ruga stăruitor „să-i lase Ardealul, **cum și l-a dobândit,** și să-l slobozească asupra Turcilor". Apoi la cârma Moldovei trimise pe nepotul său Marcu Vodă, fiul lui Petru Cercel, împreună cu Preda Buzescu.

In vara anului 1600, după biruința dela Hotin, ajunsese Mihai culmea gloriei sale ostășești și a puterii politice. Stăpânea acum trei țări cu populație românească de baștină. Faima și vitejia lui începuse a fi răspândită cu laude meritate în toate țările Europei creștine. Insuși împăratul Rudolf

www.dacoromanica.ro

(ascunzându-şi necazul pentru tăgada întâmpinată când a cerut să i se lase Transilvania) s'a simţit (încă din August 1599) dator a lua în dreaptă socotinţă râvna lui Mihai în slujba creştinătăţii întregi, precum şi „eroica lui vitejie ostăşească, strălucitele lui merite şi mai ales credinţa lui vrednică de laudă şi statornicia lui încercată în serviciul cauzei împărăteşti", dăruindu-i cetatea Königsberg, în Silezia, împreună cu întreaga moşie ce-i aparţinea, ca s'o stăpânească el şi urmaşii lui, fără ca vreo-dată să poată fi luat îndărăt acest dar. Mihai a şi încasat timp de doi ani veniturile moşiei, cu a cărei administraţie încredinţase pe italianul Carlo Magno ca „prefect şi administrator". Acest Carlo Magno scria la 1600 din Milano lui Mihai încunoştiinţându-l că împăratul Rudolf a trimis în Franţa, în Spania, la papa şi la toate căpeteniile ţărilor ştiri despre bărbăţia şi vitejia lui care este ca un **al doilea Alexandru** (Machedon).

Fruntaşii Boemiei lăudau şi ei pe Domnul român, care „s'a închinat cu desăvârşire în slujba pentru binele întregii creştinătăţi" şi rugau pe Dumnezeu, să-i ajute şi în viitor, ca în cursul celor şapte ani trecuţi, când au dat şi ei „cu dragă inimă" ajutoare mari şi puternice, spre a împlini cererea împăratului.

Misionarul Andrei Bobbi, — un călugăr dominican care a pierit cu prilejul unei năvăliri a Tătarilor în Moldova pe la 1604 — se mângâia în taina cugetului său cu nădejdea că Mihai va fi ridicat prin succesele sale războinice, în scurtă vreme, în vechiul tron împărătesc din Constantinopol. Aşa se exprima acest dominican într'o scrisoare a sa dela 25 Iunie 1600 privindu-l pe Mihai ca pe un apropiat **restaurator al imperiului bizantin.**

Nu este deci de mirare că, în culmea puterii sale politice,

www.dacoromanica.ro

Mihai află prilej potrivit să smulgă dietei ardelene chemate la Alba-Iulia, în vara anului 1600, câteva măsuri privitoare la îmbunătăţirea sorţii poporului român şi a preoţilor săi, măsuri pe cari trimişii celor trei naţiuni privilegiate prin nedreapta constituţie a Transilvaniei nu cutezau atunci să le respingă, ci s'au grăbit să le voteze cu obştească învoire.

Pe lângă hotărîrile privitoare la „darea porţii" de câte 6 florini şi la îndatorarea nobililor să meargă personal la oaste, în dieta aceasta s'au ridicat din nou jalbe contra iobagilor, cari nu vor să mai asculte de stăpâni, şi s'a cerut lui Mihai să dea nobililor voie liberă spre a-i pedepsi, în schimb să fie pedepsiţi fără întârziere şi nobilii, cari au bătut ori au tăiat în timpul acela vre-un iobag.

Articolul 20, votat în dieta aceasta, are următorul cuprins: S'au întâmplat şi astfel de lucruri, că unor oameni de ai noştri li s'au adus scrisorile Măriei Tale, — scrise unele în limba sârbească, altele în limba românească — din care pricină nu au putut înţelege din ele porunca şi voinţa Măriei Tale. De aceea am hotărît ca astfel de scrisori să fie trimise nobilimii sau în limba maghiară sau în limba latină; cine ar mai umbla pe la nobili cu astfel de scrisori româneşti sau sârbeşti, pe nişte oameni ca aceia să-i prindă şi să-i trimită la Măria Ta împreună cu scrisorile". In cuprinsul acestui articol găsim, pentru întâia oară, în scurta domnie a lui Mihai o **împotrivire oficială a nobilimii maghiare faţă de caracterul românesc al acestei stăpâniri.**

Articolul 23 vorbeşte, în sfârşit, de un lucru care dovedeşte că dieta ardeleană a putut fi înduplecată prin puterea domnească a lui Mihai să încuviinţeze oarecari înlesniri de ordin economic pe seama **satelor româneşti,** în privinţa **dreptului de păşunat.** In întemeierea acestui articol dieta a simţit trebuinţa să arate, pentru ce nu s'a putut îngădui în

www.dacoromanica.ro

trecut Românilor din vecinătatea satelor ungureşti şi săseşti dreptul de păşunat cu vitele lor în hotarul acestor sate. Pricina ar fi fost anume, că ei nu cruţau cu turmele de oi nici semănăturile, nici fânaţele, că ardeau pajiştea şi făceau pagube în vii. Cu toate acestea acum „din respect faţă de Măria Ta şi din bunăvoinţa noastră faţă de Măria Ta — scriu membrii dietei — încuviinţăm aceasta ca toate satele lăzuite, atât cele ungureşti cât şi cele săseşti, să dea celor româneşti, precum şi acestea să dea altor sate loc slobod de păşune pentru cai, boi, junci, vite şi porci, afară de oi, deoarece pentru oi nici până acum nu au dat unii altora asemenea locuri de păşune... Se vor lua însă măsuri, ca vitele să nu fie lăsate nici în păduri, nici în holde, nici în fânaţe, nici în vii, nici în alte locuri oprite... In schimb satele româneşti să încuviinţeze aceasta satelor ungureşti şi săseşti din vecinătate, dar numai în locurile, unde li se întâlnesc hotarele, iar nu până la al treilea şi al patrulea sat".

Este lămurit că dieta s'a înduplecat a vota acest articol de lege numai din respect faţă de Mihai, simţindu-se datoare să ţină seamă de dorinţa lui rostită în sprijinul ţărănimii române din Transilvania, după cum a ţinut să i-o îndeplinească şi pe aceea privitoare la scutirea preoţilor români de îndatorirea şi povara slujbelor iobăgeşti.

Cuprinsul articolului 24 ne înfăţişează această dorinţă a lui Mihai devenită lege prin votul dietei din Alba-Iulia, după cum urmează: „In ce priveşte a doua dorinţă a Măriei Tale, ca persoanele preoţilor români să nu le silească nimeni la robotă în rând cu obştea iobagilor, am respectat şi în această cauză dorinţa Măriei Tale şi am hotărît, ca preoţii români să fie scutiţi în toate locurile, în persoanele lor, de orice slujbă de acest fel".

In sfârşit, se mai găseşte în procesul verbal al acestei

www.dacoromanica.ro

diete încă un articol cu privire la preoţii români, articolul 31 şi ultimul de următorul cuprins: „Am hotărît şi aceasta ca, dacă vre-un preot român s'ar fi însurat a doua oară şi satul nu ar spune aceasta vlădicului cu prilejul vizitaţiei canonice, işpanii să ia dela acest sat o pedeapsă de 200 florini pe seama Măriei Tale".

Prevederea acestui articol de lege se lămureşte prin pornirea de împotrivire ortodoxă faţă de înnoirile protestante, strecurate în viaţa şi rânduiala bisericească din Transilvania prin hotărîrile sinodului dela Aiud, unde în toamna anului 1569, cu învoirea episcopului Pavel din Turdaş, li se încuviinţase preoţilor evlavioşi **dreptul să se căsătorească-a doua oară,** dacă s'ar întâmpla să le moară întâia soţie. Numeroşi preoţi văduvi se vor fi bucurat de îngăduinţa aceasta. In zilele lui Mihai fiind însă legăturile ierarhice dintre biserica Transilvaniei şi mitropolia Ungrovlahiei mai strânse, aceasta din urmă şi-a dat silinţa şi a isbutit să pună stavilă pornirii de reformă protestantă, stăruind ca Mihai să interzică preoţilor şi pe calea unor măsuri de lege căsătoria a doua, pe care tradiţia şi practica bisericii ortodoxe nu o încuviinţase. Astfel aflăm din cronica protopopului Vasile dela biserica Sf. Nicolae din Şcheii Braşovului că, murind întâia soţie a preotului Balea şi acesta însurându-se a doua oară, a fost lipsit de darul preoţiei, fiind adus în locul lui un preot din târgul Floci, deci din locul de naştere al lui Mihai: popa Neagoslav care mai târziu (1606) purtându-se cu necuviinţă şi trufie, a fost înlăturat pe calea legii de către vlădica Teoctist al Bălgradului (Alba-Iulia) în înţelegere cu mitropolitul Luca din Târgovişte şi trimis înapoi la locul, de unde venise.

Abia îşi încheiase lucrările dieta ardeleană din vara anului 1600, care înfăţişează unirea celor trei ţări din preajma Car-

www.dacoromanica.ro

paţilor înjghebată, iar pe înfăptuitorul acestei uniri, pe neîntrecutul luptător Mihai în culmea stăpânirii sale, când nori grei, încărcaţi de primejdii apropiate, începură să întunece strălucirea acestei stăpâniri. Privilegiaţii constituţiei transilvane, dând uitării jurămintele de credinţă dela sfârşitul anului 1599, căutară şi găsiră aliaţi, cu ajutorul cărora să poată surpa domnia lui Mihai în ţara Ardealului. Insuş generalul Gheorghe Basta le veni în ajutor cu oştile împăratului, al cărui sfetnic locţiitor şi căpitan general era Mihai în cuprinsul acestei provincii. De altă parte nici Ieremia Movilă, nici ocrotitorii săi poloni nu se puteau împăca cu starea ce li se pregătise prin înfrângerea dela Hotin şi prin pierderea Moldovei. Sultanul aştepta de asemeni prilej potrivit spre a se răzbuna asupra „hainului" care-i pricinuise prin vitejiile sale atâta înfrângere şi nelinişte la Dunăre.

VII

Politica de românizare în Transilvania. Măcelul dela Huedin. Bătălia dela Mirislău. Impăcarea cu Gheorghe Basta. Biruinţa dela Goroslău. Uciderea lui Mihai pe câmpia Turzii.

Nobilii maghiari din Transilvania uneltiseră în taină, destul de repede, răscoala împotriva lui Mihai: în cursul lunei lui August izbutind a îndupleca pe Basta să-i sprijinească, atraseră curând şi burghezia oraşelor săseşti de partea lor. Alături de Mihai mai rămâneau Secuii şi mulţimea ţăranilor români, la ridicarea cărora nu se putea gândi Domnul cel de un sânge cu ei poate din pricină, că nici nu ar fi avut mijloacele de trebuinţă pentru înarmarea lor. Pe Secui s'au grăbit Sibienii a-i sfătui, să se lepede fără

www.dacoromanica.ro

întârziere de Mihai, alăturându-se la tabăra potrivnicilor lui. Dela începutul lui Septemvrie 1600 s'a păstrat o scrisoare în acest înţeles, în care Saşii din Sibiu reaminteau Secuilor, cât de fericit ar fi fost traiul lor înainte de domnia lui Mihai, care cuprinzând Ardealul cu ajutorul împăratului, mai târziu s'a împotrivit să i-l lase în stăpânire austriacă şi s'ar fi silit, prin felurite uneltiri, să împuţineze naţia ungurească, pe Secui şi pe Saşi „umplând cu Români acest pământ frumos care mai înainte îi hrănea şi îngrăşea" numai pe ei, pe fiii naţiilor privilegiate ale acestei ţări. Scrisoarea încheie cu ameninţarea că, de nu-l vor părăsi pe Mihai, împreună cu Braşovenii vor năvăli în secuime, vor da foc caselor şi vor trece prin ascuţişul săbiei femeile şi copiii lor. Ca să le slăbească încrederea în Mihai, Sibienii adaugă la sfârşitul scrisorii ştirea că oamenii lui ar fi părăsit cetatea Buii, retrăgându-se cu tunurile spre Sebeşul săsesc în strâmtoarea munţilor; se poate deci vedea cât e de şubredă nădejdea ce ar mai avea în Mihai.

Tot din acele zile de grea cumpănă s'a păstrat o scrisoare românească, — a jupânului Nectarie, omul lui Mihai, — adresată din Sebeşul săsesc lui Luca Engeter, primarul Sibiului, reamintindu-i de jurământul făcut, întrebându-l pentru care pricină „a ridicat săsimea toată" de ucid oamenii lui Mihai şi sfătuindu-l să nu-şi potrivească mintea cu a celor „ce sânt deşerţi de minte" căci va avea „să dea seamă înaintea lui Dumnezeu"... Sfaturile lui Nectarie au răsunat însă ca glasul care strigă în pustie. Pofta de răzbunare şi duşmănie, care mocnea în sufletul privilegiaţilor din Transilvania, n'a mai putut fi potolită fără vărsare de sânge. Aceasta s'a început la Huedin (jud. Cluj) cu o cruzime înfiorătoare. In târgul Huedinului erau vre-o 180 de doro-

www.dacoromanica.ro

banţi (roşii) din oastea lui Mihai. Intr'o zi de Duminecă, fiind lumea adunată la bâlciu, unul dintre ei — mai chefliu — a făcut rămăşag pe o găleată de vin că el singur va pune pe fugă întreg târgul. Lovind cu toiagul în dreapta şi în stânga, stârni o astfel de gălăgie şi spaimă, încât oamenii fugiră cu toţii din târg lăsându-şi unii marfa, alţii vitele aci. Câţiva Români s'au repezit în hohote de râs asupra vitelor şi le-au luat făcând haz de fricoşii târgoveţi, pe cari un singur om i-a putut goni şi împrăştia cu toiagul.

Intr'una din Duminecile următoare s'a ridicat tot târgul „în vremea predicii" (deci înainte de amiazi) asupra Românilor, urmărindu-i din casă în casă, încât din cei 180 de dorobanţi abia dacă au mai putut scăpa vre-o 12 inşi fugind în câmp, prin pădure sau prin casele nobililor. Ceilalţi toţi au fost omorâţi şi aruncaţi într'o groapă mare lângă biserica ungurească. Cronicarul vremii, Szamosközy spune că unii dintre ei, fiind vii de jumătate, cu buzele fripte de durere cereau apă din fundul groapei, dar ucigaşii lor le răspundeau în bătaie de joc: mai înainte nu vă puteam sătura nici cu vin, acum v'aţi mulţumi şi cu apă. Apoi cu înspăimântătoare sălbătăcie aruncau pământ asupra lor, îngropându-i de vii.

Cum a aflat Mihai de această fărădelege, a ţinut **scaun de judecată** la Alba Iulia cerând a se lua măsuri pentru pedepsirea celor vinovaţi. „Deşi era tiran, a ascultat rugămintea nobililor; mare minune la un astfel de om — scrie cronicarul — acum nici domnii, nici căpitanii creştini nu fac ceeace a făcut Mihai Vodă, căci fără nici o pravilă de judecată prind, omoară, taie, jefuesc şi gonesc pe nobili, pe orăşeni şi pe nenorociţii dela sate"... Asupra Huedinului a trimis Mihai dorobanţii sub comanda lui Ştefan Csáki din Aghireş poruncindu-le să pedepsească târgul.

www.dacoromanica.ro

Locuitorii au fugit speriaţi spre Sălaj şi Bihor, abia au mai rămas 12 cerşetori nenorociţi cari au fost tăiaţi, iar târgul a fost ars întreg afară de câteva case nemeşeşti, unde erau adăpostiţi Românii.

Intâmplarea aceasta dela Huedin poate fi socotită ca un început al răscoalei generale, ce pregătiseră nobilii contra lui Mihai. Flacăra ei a şi izbucnit în luna următoare, în Septemvrie, zdruncinând stăpânirea ardeleană şi grăbind sfârşitul nenorocit al eroului dela Călugăreni, dela Şelimbăr şi dela Hotin.

Intemeiaţi pe sprijinul lui Basta şi al oştilor împărăteşti, cari împreună cu ale răsculaţilor ardeleni se urcau la 30—35.000 de luptători, potrivnicii lui Mihai au deslănţuit războiul, abia lăsând acestuia răgaz să-şi strângă oştirea (20—22.000) şi s'o aşeze în ordine de bătaie lângă satul Mirislău (jud. Alba) într'o poziţie strategică aleasă cu pricepere şi dibăcie.

Dacă Mihai şi-ar fi păstrat liniştea de trebuinţă, rămânând în poziţia aceasta în cursul luptei, ar fi putut ieşi cu izbândă şi din această învălmăşeală, cunoscută fiind iscusinţa lui să smulgă biruinţa din mâna unor oştiri adeseori mult mai numeroase decât cele comandate de dânsul. Dar sufletul îi era frământat ca o corabie pe creasta valurilor înviforate, arzând de setea să se răfuiască mai repede cu generalul hain Gheorghe Basta, care a fost destul de viclean, spre a-i întinde o cursă primejdioasă chiar la începutul luptei. Prefăcându-se a se pregăti de retragere, îşi ridică tabăra din locul, în care o aşezase. Mihai nebănuind cursa, fu ispitit a crede că duşmanul ar fi gata s'o rupă la fugă. Se repezi deci după Basta strigând: unde fuge cânele de Italian? nu ştie că în orice loc îl voiu ajunge?... Dar când să-l ajungă, după ce oştirea lui, părăsind minu-

www.dacoromanica.ro

nata poziţie strategică dela început, se răspândise în largul câmpiei, Basta se întoarse cu iuţeală, întărâtându-şi oastea la o luptă aprigă, din care Mihai n'a mai putut ieşi învingător, ca de obiceiu. Ci cu vre-o 15.000 de ostaşi, câţi îi mai rămăseseră, s'a văzut nevoit a se retrage spre Făgăraş, pentru ca de aci să treacă munţii alergând repede spre Ţara Românească, unde năvăliseră Polonii lui Zamoiski, să aşeze pe Simion Movilă, fratele lui Ieremia, în scaunul domnesc dela Târgovişte.

In Octomvrie s'a dat lupta cu Polonii în valea Teleajenului, o luptă tot aşa de puţin norocoasă pentru Mihai, care fiind atacat în faţă de oastea lui Zamoiski, iar în spate de Ardelenii trădătorului Moise Székely şi fiindu-i trupele obosite, a rămas învins prin numărul mai mic, de-o parte, prin starea sufletească zdruncinată a oştirii sale, de alta. Eroismul său personal nu l-a părăsit însă nici în aceste clipe grozave. Cronicarul Miron Costin laudă vitejia lui Mihai scriind în letopiseţul său că şi de astă dată sta „singur Mihai Vodă ca un leu în fruntea războiului" Zamoiski a isbutit a se icui între cavaleria şi pedestrimea lui Mihai, învingând pe aceasta din urmă într'o luptă inegală. Mihai s'a retras apoi spre Târgşor, unde Polonii temându-se de vre-o nouă cursă, nu l-au mai urmărit. Cu ajutorul lui Udrea banul mai strânse Mihai o oaste de vre-o 7000, dar şi aceasta fiind învinsă, o seamă dintre boieri se alăturară taberii lui Simion Movilă, a cărui înscăunare la cârma Munteniei însemna o strălucită izbândă pentru Poloni, dar o dureroasă înfrângere pentru politica Habsburgilor.

In starea aceasta nespus de grea, lui Mihai nu i-a rămas decât o singură nădejde: la împăratul Rudolf, pe care lămurindu-l cu privire la isprăvile Ardelenilor, Moldovenilor şi Polonilor, cari au primejduit roadele dobândite

www.dacoromanica.ro

de Liga creştină contra Turcilor, să-l înduplece din nou a-i da ajutoare pentru continuarea luptelor. A pornit deci spre Praga, unde a fost primit la Curtea împărătească şi i-au fost ascultate păsurile. Intr'un raport din Praga (9 Martie 1601) Mihai e înfăţişat ca o „persoană ageră şi serioasă, pe care M. Sa (împăratul Rudolf) ţine s'o trateze după cuviinţă".

S'a păstrat memoriul amănunţit, pe care-l înaintase atunci Mihai împăratului Rudolf. Intreagă politica lui sbuciumată se poate urmări din cuprinsul acestui memoriu. Mihai spune că el a luptat şi în Transilvania în interesul creştinătăţii şi împotriva duşmanilor împăratului, împotriva Ungurilor vicleni ca nişte vulpi, iar în Moldova împotriva Polonilor tot atât de vicleni; a trebuit să cuprindă repede ţara aceasta, fără ştirea împăratului, dar tot în numele lui. Dacă l-a pândit nenorocul şi a fost învins la Mirislău, aceasta s'a întâmplat din pricină, că sabia lui a fost obişnuită să bea numai sânge păgânesc. Acolo însă, văzându-se faţă în faţă cu oastea împăratului, i s'a muiat inima de milă: cum să omoare el creştini? A cerut deci lui Basta dovezi, că din porunca împăratului ar fi pornit cu oaste asupra lui. Nu a primit însă alt răspuns decât: **să iasă din Transilvania,** căci altfel nu va fi pace. I se cerea deci un lucru, pe care el **nu putea nicidecum să-l împlinească,** fiindcă aceasta ar fi însemnat să lase pradă Turcilor, Polonilor şi Moldovenilor — Transilvania, care e foarte uşor de cucerit şi din spre Ţara Românească şi din spre Moldova. Ştie, că are mulţi potrivnici cari vor să-l piardă şi că s'au lăudat toţi nevrednicii cu toate biruinţele lui de pe câmpiile de luptă. E împăcat însă în conştiinţa sa că, de-l vor pierde oamenii cei răi, îl va răsplăti Dumnezeu pentru cât a făcut el spre binele creştinătăţii. Adevărat că a intrat în

www.dacoromanica.ro

tratative şi cu Turcii, nu însă spre a-i servi, ci spre a-i zăpăci...

Stăruinţele lui la Curtea împărătească avură de astădată răsunet, deoarece la Praga a sosit ştirea despre reaşezarea lui Sigismund Báthory la cârma Transilvaniei, fapt care l-a îndârjit pe Rudolf şi pe curtenii lui. Ajutorul cerut de Mihai a fost deci încuviinţat, dar cu condiţia ciudată, să lupte împreună cu Basta pentru alungarea lui Sigismund Báthory din Transilvania. Era o condiţie aşa de grea pentru Mihai, care nu putea să uite niciodată ce a păţit în lupta dela Mirislău. De aceea tremura de supărare când i s'a spus că trebue să lupte împreună cu „cânele de Italian". Dar partizanii, cari îl sprijineau la Curtea împărătească, stărueau să-l înduplece la o împăcare cu Basta. Ne având încotro, a primit învingându-se pe sine însuş. Dar — după cum spune Giovanni Beducino din Parma — la această împăcare **Mihai a „întins mâna cu multă greutate, biruindu-şi împotrivirea din lăuntru"**. La fel scrie şi Antonio Constantini într'un raport din Kosice (28 Maiu 1601) că Mihai la cea dintâi întâlnire cu Basta „schimba feţe" abia putând să şoptească un cuvânt către tălmaciu spre a răspunde cuvintelor ce i-au fost rostite.

Impăcaţi astfel, Mihai şi Basta au pregătit lupta care s'a dat la Goroslău (jud. Sălaj) în vara anului 1601 (24 Iulie). Sigismund Báthory a rămas învins, oştile împărăteşti comandate de Mihai şi Basta luându-i 54 tunuri şi 130 steaguri. Curând după biruinţa dela Goroslău au izbucnit neînţelegeri între cei doi comandanţi. Pricina născocită pentru ceartă era: cine să trimită prada războiului la Curtea din Viena: Mihai sau Basta? Cel dintâi a trimis 63 de steaguri. Intr'o scrisoare semnată chiar în tabăra dela Goroslău (4 August 1601) împărtăşea Mihai împăratului

www.dacoromanica.ro

Rudolf ştirea că, dupăce împreună cu Basta a isbutit să învingă pe Sigismund Báthory, îi trimite 63 de steaguri şi-l roagă să nu dea crezământ răuvoitorilor lui, cari sunt foarte numeroşi dorind chiar **să-l ucidă.** Simţea deci eroul Mihai, ce-l aşteaptă şi ce poate însemna pentru zilele lui nenorocita îmbinare de comandament cu generalul Basta. Dela data acestei scrisori până la asasinatul depe câmpia Turzii n'au mai trecut decât două săptămâni.

Gheorghe Basta căuta felurite pricini, ca să-l răpună pe Mihai. Invinuindu-l că ar fi rostit cuvinte grele împotriva împăratului, l-a chemat să se apere; nedând Mihai urmare acestei chemări, Basta trimise spre cortul lui trupe de Valoni şi Germani, sub comanda căpitanului Iacob Beauri.

In dimineaţa unei sfinte Dumineci (9—19 August 1601) ucigaşii au tăbărît asupra lui Mihai şi găsindu-l fără pază în cortul său „se repeziră — cum spune cronicarul vremii — ca nişte dihanii sălbatice cu săbiile scoase; iară unul se repezi cu sulița şi-l lovi drept în inimă; iar altul de grab' îi tăie capul, şi căzu trupul lui cel frumos ca un copaciu, pentrucă nu ştiuse nici se prileji sabia în mâna lui cea iute; şi-i rămase trupul lui gol în pulbere aruncat... şi **rămaseră creştinii, şi mai vârtos Ţara Românească, săraci de dânsul"...**

Eroismul lui Mihai a fost preaslăvit în versuri greceşti de către Stavrinos într'un poem, care s'a tipărit mai târziu la Veneţia (1742). Istoricul german Engel, amintind versuri din acest poem, adauge: publicul cititor va primi cu mulţămire ştirea că acest Achile românesc (adecă Mihai) a meritat să-şi aibe Homerul său care, deşi mai prejos decât vechiul Homer al Greciei, are totuş meritul să fie o carte populară foarte răspândită printre Grecii de astăzi cari repetă cu plăcere versurile sale.

www.dacoromanica.ro

Alt Grec, Gheorghe Palamide, l-a preaslăvit de asemeni pe Mihai în versuri punându-l alături de Moise, de Alexandru cel Mare, de Hector şi de Achile.

Cronicari ardeleni, ca Ştefan Szamosközi şi ca Gaşpar Boitinus, l-au asemănat cu Hanibal numindu-l „**Hanibal-valah**".

Scriitorul german Teutschländer, publicând la Viena (1879) o carte întreagă despre Mihai Viteazul — îl înfăţişează, alături de oamenii vremii, ca pe **un uriaş între pitici**, scriind: cât de mici ne par pe lângă el figurile unui Sigismund şi Andrei Báthory, Ieremia Movilă, regele-umbră Sigismund al Poloniei şi chiar împăratul Rudolf însuş!

Iar un tânăr istoric ceh, Macurek, îl aseamănă pe Mihai Viteazul cu Wallenstein, eroul tragic al Boemiei, răsplătit şi acesta, pentru însemnatele servicii făcute Habsburgilor în războiul de 30 de ani, din partea căpitanului asasin Deverenk cu o lovitură de paloş, care i-a răpus viaţa în noaptea dintre 24 şi 25 Februarie 1634.

VIII

Insemnătatea domniei lui Mihai şi a faptelor lui de vitejie. Ideea de ţară, de neam şi de creştinătate în menirea domniei lui Mihai. Nestrămutata lui hotărîre de luptă şi de jertfă. Mărimea lui istorică. Amintirea lui a luminat căile destinului românesc până la împlinirea din 1918.

Domnia lui Mihai Viteazul are o deosebită însemnătate nu numai în istoria Românilor, ci şi în a celorlalte popoare creştine din răsăritul Europei, fiindcă prin bărbăţia şi îndrăsneala sa, prin atacurile repezi şi biruinţele strălu-

www.dacoromanica.ro

cite asupra Turcilor a trezit în sufletul lor speranţa izbăvirii şi îndemnul de luptă necurmată pentru desrobire de sub jugul păgânului.

In ce priveşte însemnătatea acestei domnii pentru istoria Românilor în deosebi, ea e netăgăduită, mai ales pentru cuvântul că Mihai a fost **cel dintâi înfăptuitor al unităţii naţionale-politice.** Adevărat că la începutul luptelor şi strădaniilor sale nu era călăuzit de gândul acestei înfăptuiri, ci pornise războiul contra Turcilor numai ca să-şi scape ţara de umilinţa spre care o adâncise stăpânirea lor de jafuri, de mită şi de stoarceri nemăsurate.

Dupăce însă prin biruinţele dela Călugăreni, Giurgiu şi Nicopol umpluse de groază pe Turci şi de speranţa izbăvirii neamurile creştine din Balcani, acţiunea politică şi militară a lui Mihai începuse a lua înfăţişări cari depăşeau graniţele ţării cârmuite de dânsul. Ştim că din cugetul unor oameni ai timpului nu a lipsit nici părerea că el ar fi fost menit să ajungă restauratorul imperiului creştin din răsăritul Europei.

Ideea de ţară s'a lărgit deci îmbrăţişând în acţiunea lui Mihai interesele neamului şi ale creştinătăţii. Cele dintâi s'au vădit, în parte măcar, în pregătirea iscusită a expediţiei în Transilvania, ca şi în fulgerătoarea cucerire a Moldovei. Timp de 7 luni i-au fost de-ajuns, spre a întinde hotarele cârmuirii româneşti până aproape de marginile fireşti ale neamului şi graiului străbun. Trebue arătat însă, că sămânţa ideii naţionale nu a lipsit din faptele de cârmuire ale lui Mihai, nici în Transilvania, nici în Moldova. Intărirea vechilor legături ierarhice dintre mitropolia Transilvaniei şi a Ungrovlahiei, scutirea preoţilor români de poverile robotelor iobăgeşti şi încuviinţarea dreptului de păşunat pe seama satelor româneşti, tot atâ-

www.dacoromanica.ro

tea măsuri impuse dietei ardelene prin mijlocirea personală a lui Mihai — dau dovezi îndestulătoare că în sufletul lui ardea dorinţa să fie ocrotitor părintesc al neamului său dintre Carpaţi şi Tisa. Şi dacă destinul istoric nu ar fi fost atât de vitreg cu acest neam şi cu eroul său, hotărîri prielnice preoţilor şi ţăranilor români din Transilvania — cum erau cele votate în dieta dela Alba Iulia din Iulie 1600 — ar fi putut să mai urmeze. De altă parte, însăşi actele soborului ţinut la Iaşi (2 Iunie 1600), îndată după ce i s'a închinat şi ţara Moldovei, scot la iveală chiar un fel de naţionalism neînduplecat, întru cât membrii soborului au hotărît atunci, să nu mai fie primiţi la înalte slujbe bisericeşti oameni străini, din alte ţări, fiindcă nu au nici un simţ de milă pentru sfintele lăcaşuri, ci pricinuesc numai „risipă şi sărăcie".

Pe lângă ideea de ţară şi ideea de neam acţiunea lui Mihai poartă şi pecetea puternică a ideii creştine, care l-a călăuzit neîntrerupt sădindu-i în adâncul sufletului hotărîrea eroică să-şi jertfească toate puterile şi însăş fiinţa sa pentru izbânda creştinătăţii. Cu numele Mântuitorului Christos pe buze şi cu inima întărită pe piatra credinţei în ajutorul de sus a pornit Mihai atacul în lupta dela Călugăreni, unde amestecul său personal avu înrâurire hotărîtoare, ca şi în lupta dela Şelimbăr, despre care un martor (italianul Malaspina de Sansevero) scrie că s'ar fi început cu slabi sorţi de izbândă pentru Mihai şi că oastea lui, cuprinsă de spaimă, nu ar fi putut smulge biruinţa, dacă nu ar fi năvălit el personal cu suflet eroic şi cu mare vitejie împingând desfăşurarea luptei spre izbânda ostaşilor săi.

Puternică rostire a ideii creştine găsim într'o scrisoare (din 24 Iunie 1600) în care Mihai arată cum, prin clevetirile oamenilor pismătareţi, credinţa şi statornicia lui au

www.dacoromanica.ro

fost trase la îndoială, cu toate că hotărîrea sa de a lupta şi a se jertfi pentru cauza creştinătăţii a avut prilej s'o întărească prin multe **dovezi mai strălucitoare decât lumina soarelui la amiazi.** Iar în memoriul către împăratul Rudolf, arătând că este împresurat de mulţi duşmani şi de mulţi prieteni făţarnici, cari vor să-l piardă, spunea simplu şi mişcător: „pentru binele creştinătăţii sunt gata a pătimi orice, lăsând în mâna lui Dumnezeu răzbunarea cauzei mele".

Dacă Mihai a fost atât de lăudat pentru vitejia sa în toate ţările Europei, el a ajuns mai târziu şi un puternic îndrumător al neamului românesc atât prin domnia-i scurtă, dar glorioasă care a dovedit lumii că unirea tuturor Românilor sub o singură cârmă e cu putinţă, cât şi prin moartea sa dureroasă, prin sfârşitul năprasnic pe care i l-a pricinuit hainul Gheorghe Basta cu asasinatul dela Turda. Acest omor politic nu putea să rămână nerăsplătit, iar singura dreaptă răsplătire, vrednică de numele eroului Mihai, nu putea fi decât înfăptuirea din nou şi pentru totdeauna a unirii Românilor, — unire înfiripată de dânsul în chip trecător. Tot ce s'a lucrat şi s'a plănuit dela 1601 până la 1918 de o latură şi de alta a Carpaţilor, fie pentru, fie contra acestei uniri, a fost ca o pregătire îndelungată şi temeinică pentru dorita ei înfăptuire pe vecie.

Iată moştenirea, iată urmarea cea mai însemnată a domniei lui Mihai! Amintirea acestei domnii a luminat ca un stâlp de foc căile destinului românesc, cutremurând sufletul generaţiilor următoare, ca să poată încerca din nou şi cu izbândă îndeplinirea menirii istorice a neamului românesc.

Dacă vrem să preţuim cu dreptate mărimea unei personalităţi istorice, măsura cea mai potrivită ni-o dă înrâurirea, ce a putut să aibă prin faptele sale nu numai asupra oamenilor vremii, cât a vieţuit, ci şi după moarte, asupra ur-

www.dacoromanica.ro

maşilor din neam în neam. In lumina acestei măsuri de judecată istorică Mihai Viteazul rămâne, fără îndoială, una din cele mai puternice personalităţi în trecutul Românilor. Vestea faptelor lui de vitejie a însufleţit nu numai pe cei înţelegători din toate ţările creştine, dar amintirea faimei lui a înrâurit de-alungul vremilor simţirea şi cugetarea românească, întemeind prin învăţămintele culese din jertfa vieţii lui — un cult religios naţional, sporindu-i apoi adâncimea şi lărgindu-i puterea cuceritoare cu atât mai mult, cu cât lucrarea pentru desăvârşirea unităţii naţionale-politice a Românilor se apropia de ţintă.

La întemeierea acestui cult a luat parte mai ales de pe la mijlocul veacului al XIX-lea înainte şcoala românească şi învăţământul istoric propovăduit cu ajutorul ei. Când îşi ţinea la Bucureşti Aron Florian (de obârşie din satul Rod, judeţul Sibiu) **cursul de istoria Românilor**, înţelegea să vorbească despre eroismul lui Mihai cu mare însufleţire trăgând încheieri potrivite a întări speranţa într'o apropiată înfăptuire a unirii naţionale-politice, după cum arată aceste cuvinte ale lui: „Viitorul ne dă speranţe mari şi când Românii se vor reuni într'un singur stat, atunci fericirea lor va fi la culme. Gloria trecută se va reîntoarce şi supt cerul senin al libertăţii, fie, într'un imn divin inimile patriotice să înalţe la Dumnezeu sublimele lor bucurii!"

Iar unul dintre foştii săi elevi, Nicolae Bălcescu, întemeiat pe o largă cunoaştere a ştirilor privitoare la domnia lui Mihai, a scris o însufleţită carte intitulată **Românii sub Mihai-Vodă-Viteazul.** Păcat că moartea nemilostivă, curmându-i viaţa la vârsta de 33 de ani, l-a împiedecat a isprăvi această carte de rară frumuseţă, care a fost şi va mai fi încă multă vreme izvor de înalte cugetări şi de alese simţiri naţionale pentru toţi Românii. Cu câtă evlavie s'a apropiat

www.dacoromanica.ro

Bălcescu de povestirea faptelor lui Mihai, arată propria lui mărturisire cuprinsă în cuvinte ca acestea: „Deschid sfânta carte unde se află înscrisă gloria României, ca să pun înaintea ochilor fiilor ei câteva pagini din viaţa eroică a părinţilor lor. Voiu arăta acele lupte uriaşe pentru libertatea şi unitatea naţională cu care Românii, sub povaţa celui mai vestit şi mai mare din voevozii lor, încheiară veacul al XVI-lea. Povestirea mea va cuprinde numai opt ani (1593-1601), dar anii Istoriei Românilor cei mai avuţi în fapte vitejeşti, în pilde minunate de jertfire pentru patrie. Timpuri de aducere aminte glorioasă! Timpuri de credinţă şi de jertfire, când părinţii noştri — credincioşi sublimi — îngenunchiau pe câmpul bătăliilor cerând dela Dumnezeul armatelor laurii biruinţei sau cununa martirilor şi, astfel îmbărbătaţi, ei năvăleau unul împotriva a zece prin mijlocul vrăjmaşilor, şi Dumnezeu le da biruinţa, căci El e sprijinitorul pricinilor drepte, căci El a lăsat libertatea pentru popoare şi ceice se luptă pentru libertate, se luptă pentru Dumnezeu. Moştenitori ai drepturilor, pentru păstrarea cărora părinţii noştri s'au luptat atâta în veacurile trecute, fie ca aducerea aminte a acelor timpuri să deştepte în noi simţământul datoriei, ce avem de a păstra şi de a mări pentru viitorime această preţioasă moştenire".

Inainte de a se coborî în mormântul dela Palermo, în trupul lui Nicolae Bălcescu sleit de puteri şi istovit de boală, mai sălăşluea o puternică însufleţire îndemnându-l să înalţe cuvinte de slavă către „înzeita libertate" şi să rostească nădejdea că va veni ziua fericită, ziua izbândirii, când omenirea întreagă se va scula şi duşmanii libertăţii se vor „împietri la vederea soarelui ei"... Era în aceste cuvinte o prevestire a desrobirii popoarelor înlănţuite, prea multe veacuri dearândul, în jugul cârmuirilor străine.

www.dacoromanica.ro

CARTEA A IV-A

DE LA INTÂIA PÂNĂ LA A DOUA UNIRE

1601 — 1821

www.dacoromanica.ro

I

Urmările căderii lui Mihai. Biruinţele lui Radu Şerban asupra lui Moise Székely şi Gavriil Báthory. Răsunetele lor în poezia populară. Incercările făcute de Gavriil Bethlen pentru unirea Transilvaniei cu Muntenia şi cu Moldova. Proiectul unui regat al Daciei protestante. Radu Mihnea în Muntenia şi în Moldova.

După căderea lui Mihai urmează pentru Transilvania un deceniu, pentru Muntenia şi Moldova trei, în cursul cărora aceste ţări, izbite de toate vrăjmăşiile, trăiau zile de necurmată zguduire nerămânându-le aproape nici o clipă de linişte şi de siguranţă. In Transilvania se răsculară nobilii sub conducerea lui Moise Székely împotriva lui Basta, dar fură învinşi la Braşov (1603) de viteazul Radu Şerban, un vrednic urmaş al lui Mihai şi continuator neînfricat al politicei creştine, alături de Habsburgi. Este vrednic de amintire răsunetul pe care-l găsim în poezia populară cu privire la urmările, asupra Ardelenilor, ale trecerii oştirilor Ţării Româneşti peste Carpaţi spre luptă şi izbândă. Intr'o astfel de poezie despre Radu Şerban Basarab se arată cum un cioban, care păştea oile pe muntele **Pietricea,** deasupra Branului, unde poposiseră oştile lui Radu, s'ar fi adresat acestuia cu următoarele cuvinte de tânguire şi de îndemn:

„Aoleu, Măria Ta,
Ce potop în ţara mea:
Ungurii ne necăjesc,

www.dacoromanica.ro

Turcii vitele răpesc,
Tătarii ne jefuesc. —
Vai de neamul românesc!
Hai Doamne, Măria Ta,
Ştiu ascunsă cărarea:
Printre stânci, strâmtă vâlcea
Să nu simtă pasărea,
Te tulesc **în ţara mea —**
Hai Doamne, s'o stăpâneşti,
De păgâni s'o izbăveşti!...

Urmă apoi altă răscoală în Transilvania contra Habsburgilor, sub conducerea lui Ştefan Bocskay — frate cu mama lui Sigismund Báthory — scurta şi neputincioasa domnie a bătrânului Sigismund Rákoczi şi svârcolirile nebunatecului Gavriil Báthory, care în neastâmpărata sa râvnă ca să urce tronul de rege în Polonia, a încercat să cucerească mai întâi Ţările Române. Deaceea s'a pregătit să atace Muntenia. Inainte să facă pasul acesta, crezând că Transilvania poate fi stăpânită numai de cine are „în buzunar cheile Sibiului", cuprinse pe neaşteptate la sfârşitul anului 1610 această cetate, apoi porni pe la Braşov spre Muntenia împotriva lui Radu Şerban. Acesta, încunoştiinţat însă la timp de către prietenul său Mihail Weiss, primarul Braşovului, s'a adăpostit în Moldova, unde a încheiat alianţă cu tânărul Constantin Movilă şi cu Matia Habsburgul, la începutul anului 1611, spre a-şi putea recuceri ţara cuprinsă de Gavriil Báthory, care se grăbi a-şi lua titlul de **principe al Transilvaniei şi al Munteniei,** îngăduind trupelor sale săvârşirea multor jafuri şi cruzimi. Cronicarul sas al vremii, Paul Sutoris, spune că locuitorii Munteniei, cari nu au putut fugi, au fost ucişi, multor femei li s'a tăiat şi sărat

www.dacoromanica.ro

sânul, bătându-şi joc de ele. Simţind că Radu Şerban se întoarce cu oaste, Gavriil Báthory trecu în Transilvania, dar fu ajuns şi bătut de oastea lui Radu în lupta dela Braşov, unde cu 8 ani înainte îşi aflase sfârşitul şi principele Moise Székely. Pe locul biruinţei Radu a aşezat o cruce aurită, cu chipul Mântuitorului şi cu slove româneşti săpate în lemnul din care era dăltuită troiţa de amintire. Crucea a fost stricată însă mai târziu de Secui. In clipa, când ar fi fost în drept să se bucure de strălucita izbândă dela Braşov, Radu Şerban îşi pierdea tronul muntean, căci Turcii se grăbiră să aşeze în scaunul dela Târgovişte pe potrivnicul său: Radu Mihnea Voevod.

La 1613 ajungând, cu sprijinul voevozilor români Radu Mihnea şi Ştefan Tomşa, isteţul şi cumpătatul Gavriil Bethlen în scaunul Ardealului, izbuti să statornicească aci o domnie de întremare politică-constituţională şi de progres cultural, spunând chiar dela început că vrea să înalţe principatul său la ceeace a fost odinioară **vechea Dacie.** Cu prilejul înscăunării lui Gavriil Bethlen s'au încheiat legături de alianţă între cele trei ţări (Muntenia, Moldova şi Transilvania) făcând cârmuitorii lor jurământ „să fie ca fraţii şi să nu se lase unul de altul până la moarte". Işi dădeau seama toţi trei că ţările lor stau sub aceeaş poruncă dela Constantinopol sau, cum se rostea Bethlen într'o scrisoare către Sigismund al III-lea, regele Poloniei, Transilvania se afla (ca şi Muntenia, ca şi Moldova) „în gâtlejul Turcilor", trebuind să-şi „cumpere pacea dela ei".

Legăturile de unire între cele trei ţări nu lipseau deci în timpul lui Bethlen, cum nu au lipsit nici mai înainte, nici mai târziu. Fiind el om ambiţios şi cu planuri mari, s'a gândit să le atragă pe toate trei sub stăpânirea sa. La 28 Decemvrie 1627 cardinalul Petru Pazman înştiinţa pe

www.dacoromanica.ro

împăratul din Viena, că Bethlen a mijlocit la Poarta din Constantinopol, să fie lăsate în grija lui Moldova şi Ţara Românească, spre a putea fi înălţat la treapta de **rege al Daciei.** Adăoga însă părerea sa, că Turcii nu vor face nebunia să sporească — împotriva artei de cârmuire — aşa de mult puterea unui om îndrăzneţ, neliniştit, schimbăcios şi viclean. Socotea totuş de trebuinţă a fi cu priveghere la Poarta otomană, să nu pătimească vre-o pagubă coroana Ungariei!

Proiectul lui Gavriil Bethlen să se facă rege al Daciei avea însă tot aşa de puţini sorţi de izbândă ca şi dorinţele lui de mai înainte să urce tronul de rege, fie al Boemiei, al Ungariei sau al Poloniei. Către sfârşitul domniei a mai făcut totuş o încercare la Constantinopol stăruind pe lângă patriarhul Chiril Lucaris, să sfătuească pe Românii din Transilvania a nu se împotrivi propagandei calvine. Patriarhul i-a răspuns însă cu hotărîre, că nu-i poate îndeplini dorinţa nefiind îngăduit a supune convingerile religioase ale creştinilor unor socoteli de ordin politic.

Proiectul lui Gavriil Bethlen, să se vadă **rege al unei Dacii protestante-calvine, a rămas deci în împărăţia visurilor.**

In Muntenia, cu Mihai Viteazul, s'a stins vechia familie a Basarabilor. Cele dintâi trei decenii ale veacului ce urmează, se pierd în frământări înverşunate, dar sterpe, în cursul cărora se rostogoliră cu repeziciune nu mai puţin decât 11 domnii deşerte de folos sau facere de bine pentru ţară şi pentru poporul românesc. Tot în acei ani se întâmplă alte 17 schimbări de domnie în Moldova, unde se desfăşură mulţime de lupte sângeroase, de omoruri năprasnice sub stăpânirea sbuciumată şi des întreruptă a Movileştilor. Dintre toate aceste domnii scurte şi adeseori cu sfârşit năprasnic mai însemnată pare a fi fost aceea a lui Radu

www.dacoromanica.ro

Mihnea, care, după ce a stăpânit în Muntenia, s'a învrednicit să urce şi tronul Moldovei (1616—1619 şi 1623—26), fiind destul de dibaciu spre a îndupleca pe Turci, să aşeze în scaunul Munteniei pe fiul său Alexandru Coconul (1623—27). Astfel soarta Munteniei şi a Moldovei putea fi călăuzită câţiva ani de aceeaşi voinţă a lui Radu Mihnea, lăudat de Miron Costin pentru înţelepciunea lui, dojenit însă pentru pornirea-i spre lux şi risipă.

In timpul acesta principatul Transilvaniei întărit prin tactul politic şi înţelepciunea lui Bethlen, începu să aibă o înrâurire adesea binefăcătoare asupra Ţărilor Române, înrâurire, prin care era să se pregătească şi pentru aceste ţări statornicia unor domnii mai liniştite şi mai îndelungate, cum a fost a lui Matei Basarab (1632—1654) în Muntenia, iar în Moldova a lui Vasile Vodă Lupu (1634—1653).

II

Matei Basarab — „al doilea Mihaĭ". — „Iubea ţara pe Domn şi Domnul pe ţară". Alianţa munteano-transilvană şi valoarea ei. Matei - „Domn al Răsăritului". Vasile Lupu şi Racoţeştii. Proiectul cuceririi Transilvaniei de către Moldova. Prigonirea mitropolitului Ilie Iorest pentru pricini religioase şi politice.

Pe Matei Basarab îl ajută la domnie adânca nemulţumire a boierilor împotriva voevozilor, cari veneau în Ţară înconjuraţi de Grecii nesuferiţi şi numai pe aceştia îşi întemeiau domnia. In Muntenia înaintea lui Matei Basarab domnise Leon Vodă Tomşa, zis şi Grecul sau Stridie, care nu se gândea decât la propria îmbogăţire prin strângerea birurilor multe şi grele. Prigonit de acest Grec, Matei Basarab — în jurul căruia se strânseseră toţi boierii nemulţu-

www.dacoromanica.ro

miţi ai partidului naţional — trecuse cu tovarăşii săi în Transilvania de unde, cu ajutorul lui Gheorghe Rákoczy I, a încercat să alunge pe Leon Grecul şi să ia însuş cârma ţării. Intâia lui încercare se izbi de împotrivirea norocoasă a Grecului, în rândul al doilea însă izbuti să-şi ajungă scopul pe la sfârşitul anului 1632, după ce Leon fu mazilit, iar Radu, fiul plăpând al lui Alexandru Iliaş din Moldova, învins dimpreună cu oştile turceşti, cari îi veniră în ajutor împotriva lui Matei.

Acesta urcă deci scaunul domnesc fără învoirea Porţii otomane. Lipsit de încuviinţarea Sultanului, Matei a cercat şi a isbutit să-şi asigure domnia prin sprijinul lui Gheorghe Rákoczy I „craiul Ardealului", care i-a fost de mult ajutor şi până aci. Dar numai cu acest sprijin Matei n'ar fi fost în stare să smulgă domnia, nici chiar biruinţa pe câmpul de luptă. El avea la îndemână încă două puteri dintre cele mai însemnate: iubirea poporului şi vitejia ostaşilor săi. Residentul din Constantinopol, Rudolf Schmidt, spunea cu dreptate că Matei Basarab a luat principatul mai mult prin vrednicia şi sabia sa decât prin alte mijloace şi aceasta i-a asigurat înaintea Turcilor o astfel de faimă, încât îl preţuiau aproape ca pe un al doilea Mihai... Matei Basarab era fiul lui Danciu Vornicul şi al soţiei sale Stanca din Brâncoveni. Tatăl său luptase în oastea lui Mihai Viteazul pentru Transilvania şi, murind aci, fu înmormântat la 1600 în mitropolia din Alba Iulia, de unde rămăşiţele lui trupeşti au fost mai târziu ridicate şi aşezate spre odihna de veci (1648) în mânăstirea Arnota, ctitoria fiului său, care s'ar prea putea să fi luat şi el parte la lupte alături de Danciu, având astfel prilej să cunoască din tinereţe împrejurările ardelene.

Matei a purtat o politică externă demnă şi prevăzătoare,

www.dacoromanica.ro

iar în cârmuirea din lăuntru a urmat o direcţie creştinească sănătoasă, ocrotind pe cei năpăstuiţi şi purcezând cu dreptate faţă de toţi supuşii săi. Cronicarul Constantin Căpitanul îl laudă că „s'a nevoit... de a dres ţara foarte bine, care-şi după orânduiala lor, boierii, ţăranii, slujitorii, cât tuturora le era bine în zilele lui... că iubea ţara pe Domn şi Domnul pe ţară"...

Fiindcă din partea Turcilor îl aştepta un viitor nesigur, el a încheiat cu Rákoczy alianţă, în temeiul căreia se îndatorau amândoi a-şi da mână de ajutor ori când va cere trebuinţa. De alianţa aceasta avea nevoie atât Matei cât şi Gheorghe Rákoczy, fiind şi acesta ameninţat din partea Turcilor, pe cari îi îmbulzea cu făgăduieli fratele lui Gavriil Bethlen: Ştefan, un pretendent la tronul Ardealului. Deci primejdia comună făcu să se unească cei doi stăpânitori dela nordul şi sudul Carpaţilor.

In sfârşit, după ce timpurile se mai liniştiră şi mânia Turcilor se mai potoli, Matei isbuti, prin dibăcia sa şi prin mijlocirea lui Rákoczy la Poartă, să capete dela Sultan caftanul de întărire în primăvara anului 1633. Astfel se începu o domnie îndelungată, care veni ca o binecuvântare pentru popor şi pentru ţară. Să îndrepte tot ce au stricat înaintaşii lui lacomi şi nestatornici, să readucă trecutul de mărire, cu toate bunătăţile lui de orânduieli şi obiceiuri, să întemeieze şcoli şi biserici, să dea Ţării Româneşti legi statornice, cari să asigure biruinţa dreptăţii — acestea erau scopurile înalte pe cari Matei se sili şi izbuti să le ajungă în cursul stăpânirii sale de 22 de ani. In politica externă Matei a reluat tradiţia creştină din timpul lui Ştefan şi Mihai, având legături cu împăratul Ferdinand III, cu Veneţienii, cu Polonii şi cu popoarele din Balcani, cari îl rugau să ia conducerea unei coaliţii creştine contra Tur-

www.dacoromanica.ro

cilor şi îi făgăduiau că-l vor alege „**Domn al Răsăritului**". Toate stăruinţele lui pentru înjghebarea acestei coaliţii au rămas însă zadarnice, ca şi ale lui Ştefan cel Mare în veacul XV. Toate nădejdile pe care creştinii din Balcani le puneau într'însul, s'au spulberat din pricina lipsei de ajutor adevărat dela monarhii creştini, cu toate că el se arăta şi la bătrâneţe gata a lua comanda şi a merge „cu barba lui albă" în fruntea oastei, care va porni contra Turcilor.

Ce credea însuş Matei despre sine şi oastea sa, cunoaştem dintr'un răspuns pe care-l trimetea la 1652 aliatului său Gheorghe Rákoczy II, când acesta îi atrăgea luarea aminte asupra primejdiei ce-l ameninţa dinspre Moldova lui Vasile Lupu. El însuş — mărturisea chibzuitul Matei Vodă — nu a avut niciodată încredere în nestatornicul Domn moldovean, căruia nu i-a ajutat Dumnezeu la nici o întreprindere. Deşi nu se temea de el, a trimis totuş oaste de pază la graniţa Moldovei, ca să nu-l găsească nepregătit vre-un atac din partea aceea. Ar putea să ia înainte lui Vasile, atacându-l însuş, dar pricini însemnate îl îndeamnă să fie prevăzător fiindcă „Muntenia nu este ca Transilvania, nu are nici o desăvârşire statornică, **trage unul în dreapta altul în stânga...**" De altfel el nu se temea nici de Turci, căci împăratul lor era un copil care-şi schimba zilnic sfetnicii. De două ori au încercat Turcii să-l mazilească, dar n'au izbutit; cum vor izbuti acum, când oamenii au ajuns aşa de mici? şi sfârşea răspunsul într'un ton de încredere: „**De cine ne vom teme**, dacă ţările noastre — Muntenia şi Transilvania — vor păstra buna înţelegere de până acum? **In afară de Dumnezeu, de nimeni!**"

Iată, ce încredere avea Matei Basarab în puterea oştirii

www.dacoromanica.ro

sale şi cât de mult preţuia alianţa cu Transilvania! Adevărat că alianţa aceasta i-a fost de bun ajutor nu numai în luptele pentru tron, ci şi mai târziu. In cursul domniei de aproape un sfert de veac el s'a obişnuit a preţui alianţa **munteano-transilvană** ca cel mai puternic stâlp al stăpânirii sale ameninţate adeseori şi dela Milcov de către Moldova, şi dela Dunăre — de către Turci.

In amintirea urmaşilor făptura lui Matei Basarab s'a păstrat ca una din cele împodobite de faima vredniciei deosebite şi a recunoştinţii obşteşti. De aceea, în revărsatul zorilor istoriei noastre moderne, când boierii pribegiţi din Muntenia în timpul revoluţiei lui Tudor Vladimirescu făureau proiecte („întocmiri") de reforme sociale şi politice, nu uitau să ceară cu stăruinţă la începutul anului 1822: „să se dea ţării **toate drepturile,** ce le avea în **timpul lui Matei Basarab,** când ea nu intrase încă sub jugul grecesc".

Ar fi putut îndeplini Matei măcar o parte a speranţelor creştine, dacă „oarba neunire dela Milcov" nu l-ar fi oprit de multe ori din calea sa de muncă şi pregătire.

Aproape în acelaş timp urcase (1634) scaunul domnesc al Moldovei trufaşul şi nestatornicul **Vasile-Vodă-Lupu** pe care, după vorba lui Miron Costin, „nu-l încăpea Moldova, ca pe un om cu hirea înaltă şi împărătească mai mult, decât domnească". Chiar dela începutul domniei, acest ambiţios voevod pornise cu vrăjmăşie împotriva lui Matei, pe care voia să-l doboare din scaun şi să aşeze în locu-i pe fiul său Ioan ori, mai târziu, pe ginerele său Timuş, fiul lui Bogdan Hmielniţchi, hatmanul Cazacilor.

Aproape întreagă domnia lui Matei a fost tulburată din pricina atacurilor făţişe ori uneltirilor tăinuite, pe cari Vasile Lupu le îndrepta necontenit împotriva lui Matei, când la Poartă, când la Rákoczy în Ardeal, ori la Tatari şi la

www.dacoromanica.ro

Cazaci. In toate aceste tulburări Rákoczy părtinea de obiceiu ori se făcea că părtineşte pe Matei, dar încuviinţa de multe ori sprijinul său şi lui Vasile, cu care a încercat să înfiripeze legături de cuscrie, plănuind să însoare pe fiul său Sigismund Rákoczy, cu fata lui Lupu, frumoasa domniţă Ruxandra. In acest scop a şi îndemnat pe tânărul candidat la însurătoare, să nu pregete a învăţa româneşte şi a trimis peţitori la Curtea domnească din Iaşi. Vasile a întârziat câtva timp cu răspunsul, apoi a respins cererea lui Rákoczy sub cuvânt că preoţii moldoveni nu-şi dau învoirea ca fiica lui să se mărite cu un prinţ de altă lege decât cea ortodoxă.

Ca să fie pe placul lui Vasile Lupu, la sfârşitul anului 1640, când scaunul mitropolitan era văduvit în urma morţii lui Gheorghe Ghenadie II, Rákoczy nesocotind propunerea aliatului său Matei Basarab, care sprijinea candidatura lui Meletie Machedoneanul, a întărit la cârma mitropoliei din Transilvania pe Ilie Iorest, care-şi făcuse ucenicia călugărească la mânăstirea Putna şi era sprijinit de Vasile Lupu.

Acesta n'a înţeles a-şi arăta recunoştinţa faţă de Rákoczy decât făurind un proiect pentru cucerirea Transilvaniei. La începutul anului 1643 Polonii au isbutit să prindă o scrisoare tainică a lui Vasile Lupu către Sultanul turcesc arătând acestuia că, dacă-l va aşeza pe el sau pe fratele său în scaunul Munteniei, nu va întârzia să ducă oştile turceşti contra Poloniei, să intre apoi în Transilvania, unde cunoaşte toate potecile şi, făgăduind Românilor de aci **libertatea**, e sigur că va pricinui o astfel de încurcătură, încât Ungurii nu vor şti, încotro s'apuce, iar Turcii vor avea prilej să-şi lărgească hotarele împărăţiei. Consiliul de război din Viena, ajungând în stăpânirea acestei scrisori, a trimis o copie şi lui Rákoczy care s'a putut convinge din nou de greşala

www.dacoromanica.ro

ce a săvârşit, când a stat la îndoială să sprijine pe Matei Basarab, ca să-i poată da lui Vasile Lupu o lovitură hotărîtoare, înlocuindu-l în tronul Moldovei cu Ioan Movilă, care era pribeag prin Transilvania încă din timpul lui Gavriil Bethlen.

Rákoczy nu avea chip să se răzbune asupra lui Vasile Lupu decât prigonind şi întemniţând pe mitropolitul ocrotit de el: pe Ilie Iorest, pe care pentru pricini religioase şi politice l-a şi scos din rosturile lui vlădiceşti în acelaş an (1643) punând la cale pâri mincinoase împotriva lui.

III

Năzuinţe de unire naţională şi de întindere, peste graniţele Ţării Româneşti, cu ajutorul culturii. Pornirea împotriva Grecilor. „Cuvintele acelea sunt bune care le înţeleg toţi". Grija mitropolitului Varlaam pentru unitatea sufletească a neamului. Fii de ţărani din Transilvania, luându-şi partea din moştenirea părintească, pleacă în Moldova să înveţe carte (1651). Români toţi „dintr'o fântână cură"

Stăpânirea lui Matei Basarab înfăţişează o mare însemnătate politică prin faptul, că ea s'a rostit ca o împotrivire faţă de Greci, cari amestecau domniile, stricau obiceiurile şi despoiau ţara. E plină de înţeles întemeierea hotărîrii lui Matei pentru izgonirea străinilor din ţară, întemeiere străbătută de amintiri biblice şi de mustrări cari par smulse din frământările sufleteşti ale vremii de azi: „Doamne, veniră străinii în moşia noastră şi spurcară mânile lor cu mite şi îndrăznîră a vinde şi cârciumări sfintele tale şi a goni pre moşneni şi în tihnele şi ostenelele lor a băga pe străini; fu-

www.dacoromanica.ro

răm de ruşine şi împuţăciune vecinilor noştri... Deci... adunatu-s'au **tot soborul ţării** înaintea noastră, şi parte duhovnicească şi parte mirenească, carii plecând genunchii lor înaintea noastră, **cu lăcrămoasă strigare au jeluit şi s'au plâns înaintea noastră de strâmbătatea, ce au răbdat dela străini"**.

Cu toate acestea, povăţuit de simţul cumpătării şi al legalităţii în lucrarea de aşezare naţională, Matei Basarab a lăsat şi mai departe în grija şi chivernisirea călugărilor greci mânăstirile închinate, întru cât vor putea dovedi cu cărţile ctitorilor hotărîrea acestora de a le închina sfintelor locuri din afară de graniţele ţării, iar, dacă nu vor putea arăta astfel de dovezi, înseamnă că mânăstirile au fost cuprinse pe nedrept şi „fără voia soborului" de către călugări străini, cari urmează „să fie lipsiţi de dânsele".

Firește că o domnie începută cu izbânda braţului înarmat şi întărită repede prin iscusinţă diplomatică, prin tact şi prevedere, putea să aducă întărirea curentului naţional nu numai prin înlăturarea unor elemente străine primejdioase, ci şi prin opera de înflorire culturală-artistică săvârşită în cursul acestei domnii prin numeroase mânăstiri şi biserici, parte drese, parte clădite din nou, prin înfiinţarea de şcoale şi tipografii, prin traducerea cărţilor bisericeşti şi a pravilelor în graiul neamului. Sunt dovezi că Matei îşi frământa creerul şi cu făurirea unor proiecte de întindere culturală-religioasă, gândindu-se a retipări „cărţile bisericeşti de rit oriental" nu numai pentru trebuinţele ţării sale, ci şi pentru ale altor neamuri ortodoxe din răsăritul Europei.

Dacă împrejurările nu au îngăduit înfăptuirea acestor proiecte decât mai târziu, în timpul lui Constantin Brâncoveanu, în schimb Matei Basarab prin legăturile lui cu

www.dacoromanica.ro

Petru Movilă, dela care a primit meşteri tipografi, şi cu ajutorul unor ierarhi luminaţi, ca Teofil şi Ştefan ai Ungrovlahiei, Ghenadie II şi Simion Ştefan ai Transilvaniei, a izbutit să îndrume spre izbândă străduinţile îndelungate pentru mărturisirea drepturilor limbei româneşti din sudul şi nordul Carpaţilor.

Toţi cei ce au luat parte cu munca lor pricepută la tipărirea şi răspândirea cărţii româneşti de amândouă laturile Carpaţilor, erau povăţuiţi de pornirea lămurită spre unitate naţională, pornire rostită în prefaţa Noului Testament dela Alba Iulia (1648) în cunoscutele cuvinte: „Aceasta încă vă rugăm să luaţi aminte, că Românii nu grăiesc în toate părţile într'un chip, încă nici într'o ţară într'un chip; pentru aceea cu anevoie poate să scrie cineva, să înţeleagă toţi, grăind un lucru unii într'un chip, alţii în alt chip: au veşmânt, au vase, au altele multe nu le numesc într'un chip. Bine ştim că **cuvintele trebue să fie ca banii**, că banii aceia sânt buni, cari umblă în toate ţările, aşa şi cuvintele acelea sânt bune, care le înţeleg toţi. Noi, drept, aceea, ne-am silit, de încât am putut, să izvodim aşa cum să înţeleagă toţi; iară să (dacă) nu vor înţelege toţi, nu-i de vina noastră, ce-i de vina celui ce **au răsfirat Românii** printr'alte ţări, de s'au amestecat cuvintele cu alte limbi, de nu grăesc toţi într'un chip"...

Această mult grăitoare asemănare a cuvintelor cu banii arată marea grijă a scriitorului ardelean pentru o singură limbă românească. Asemănarea însăş, nu este decât traducerea românească a unui proverb latin cu largă răspândire în veacurile XVI şi XVII: cuvintele au valoarea banilor. Cu toate acestea scriitorul prefeţii a isbutit s'o întrebuinţeze cu multă iscusinţă, arătând luminos şi puternic, năzuinţa neîntreruptă spre unitate naţională cu ajutorul căr-

www.dacoromanica.ro

ţii bisericeşti, precum şi râvna de a coborî graiul scripturilor sfinte pe înţelesul tuturor Românilor „răsfiraţi printr'alte ţări"...

Râvna aceasta nu era numai o ridicare firească, trezită prin înrâurirea binefăcătoare a reformei religioase, luterane şi calvine, împotriva slavonismului, ci ea deschidea în acelaş timp şi o luptă nouă contra catolicismului, cum arată aceste rânduri din prefaţa Psaltirii româneşti (dela Alba-Iulia, 1651): „rugăciunile şi cântările şi alte slujbe dumnezeeşti numai ce-s în deşert în limba străină şi înaintea lui Dumnezeu încă nu-s voite... şi cu vină se vor păgubi ceeace slujesc slujba dumnezeească în limbă străină, neînţelegând-o, cum fac Papii dela Râm şi cei bărăţi (călugări) şi paterii (preoţii) ce se chiamă părinţi, cari nimic nu ştiu carte şi încă cântă Tatăl nostru şi Ave Maria şi psalmii în limbă străină fără de toată ştiinţa, că aceia-s ca gaiţele şi ca pasările, care-s fără de toată ştiinţa şi încă vor să grăiască ca şi omul".

Când propaganda religioasă a calvinilor din Transilvania, prin răspândirea catehismului tipărit la Alba Iulia cu cheltuiala lui Gheorghe Rákoczy, părea să ameninţe unitatea sufletească a neamului românesc, din Moldova lui Vasile Lupu, care nu vrea să rămână mai prejos decât protivnicul său Matei, ci se silea să-l întreacă — a pornit cuvântul apărării ortodoxe prin condeiul înzestratului mitropolit Varlaam cel lăudat de Mihail Eminescu, ca unul care a făcut „să vorbească Duhul Sfânt în limba neamului românesc, să redee în graiul de miere al coborîtorilor armiilor romane Sf. Scriptură şi învăţăturile blândului Nazarinean".

Mai ales la Românii din Transilvania s'a gândit mitropolitul Varlaam când a tipărit în Iaşi (1645) — la doi ani după **Cazania** închinată „ca un dar limbii româneşti" — **Răspunsurile** prin cari s'a simţit dator a răsturna rătă-

www.dacoromanica.ro

cirile catehismului dela Alba Iulia. In predoslovia acestor **Răspunsuri** Varlaam trimetea credincioşilor săi pravoslavnici de sub stăpânirea calvinului Rákoczy următoarele cuvinte izvorîte dintr'o părintească grijă pentru unitatea sufletului românesc şi ortodox: „fiii mei întru Christos iubiţi, scris-am asupra acestui catehism nou, cu carele cei din afară de pravoslavie au nădăjduit să vă sperie, cu mărturiile Scripturii Sfinte, să vă înşele întru erezia lor cea rătăcită. Ce-am scris, una-i pentru **să puteţi sta împotrivă**, când va fi vreme de nevoie, alta: **pentru ca să vă aflaţi întru învăţăturile pravoslaviei întăriţi** ca **nişte stâlpi neplecaţi şi neclătinaţi...**; dacă ar fi cine ar fi să vă înveţe altă credinţă, măcar dacă ar fi înger din cer, să nu-l credeţi, ci să-i ziceţi **anathema** (afurisenie!) şi să vă lepădaţi şi să vă depărtaţi de unul ca acela... nu vă teamereţi de ceia ce ucid trupul, că sufletul nu-l pot ucide"... Şi nu l-au putut. Tăria sufletească a neamului românesc a rămas, împotriva tuturor încercărilor vrăjmaşe, neclintită pe piatra credinţii străbune, prin care s'a cimentat unitatea lui de credinţă şi de cugetare, de porniri şi de sfinte dorinţe de a-şi mântui fiii răsfiraţi printr'alte ţări, chemându-i mereu spre limanul aceleiaşi cârmuiri naţionale româneşti.

Aceasta a fost cu putinţă fiindcă a străbătut **cartea românească** a lui Varlaam din Moldova, ca şi ale mitropoliţilor Teofil şi Ştefan din Ungrovlahia ca şi ale urmaşilor lor pretutindeni la Românii dintre Carpaţi şi Tisa, mai păstrându-se şi până în zilele noastre exemplare din aceste bătrâne tipărituri — pregătitoare şi paznice ale unităţii naţionale — prin altarele bisericilor dela sate; a fost cu putinţă, fiindcă împreună cu astfel de cărţi se refugiau adeseori de prin Moldova şi dieci scriitori, prin ţinuturile Bihorului şi ale Hunedorii, îndeletnicindu-se ani de-arândul cu pregătirea şi răspândirea manuscriselor româneşti de cuprins bi-

www.dacoromanica.ro

sericesc. Interesul pentru izvoarele de lumină creştinească şi românească din răsăritul Carpaţilor a putut fi trezit, în felul acesta, nu numai în cercurile conducătorilor bisericeşti ai Transilvaniei, ci până jos în straturile ţărănimii. Avem o frumoasă dovadă, ieşită de curând la iveală din arhivele Sibiului, unde s'a păstrat scrisul german al **testamentului** făcut de văduva **Stanca, soţia lui Oprea Alămănuţ** din **Săliste, la 28 Noemvrie 1651.** Această ţărancă-văduvă, simţind că i se apropie sfârşitul, a ţinut să fie scrisă în protocolul scaunului Sălişte dorinţa ei cea din urmă cu privire la împărţirea smeritei sale averi între **două fiice** şi doi fii: Stanciu şi Oprea, dintre cari despre acesta din urmă spune că şi-a primit partea, ce i se cuvenea, când a **plecat în Moldova, să înveţe carte...**

Cazul fiului de cioban dela 1651, Oprea Alămănuţ, doritor să se lumineze la şcoala din Moldova — poate chiar la cea dela Trei Ierarhi, înfiinţată în timpul lui Vasile Lupu — îl cunoaştem deci din cuprinsul acestui testament. Dar câte cazuri asemănătoare nu vor fi fost, despre cari nu s'au păstrat ori nu au ieşit până acum la iveală dovezi documentare!

Mitropolitul Dosoftei al Moldovei isbuti să îmbrace în versuri de frumuseţă nouă plângerile psalmistului şi tipări cărţi de slujbă ca Liturghierul şi Molitvelnicul, precum şi cărţi de întremare ca „Viaţa şi petrecerea Sfinţilor", ca să înţeleagă **toţi.** Ştefan Fogaraşi tipărise la Alba Iulia un **catehism** cu **litere latine** pe seama şcoalelor româneşti din Banat, folosit mai târziu şi în cele din Ardeal, cum era şcoala cu internat înfiinţată la Făgăraş (1657) pentru pregătirea dascălilor şi a preoţilor din Ţara Oltului, în timpul păstoririi mitropolitului Sava Brancovici. Se cuvin amintite şi cărţile tipărite de protopopul Ioan Zoba din Vinţi: **Săcriul de aur (1683)** şi **Cărare pe scurt spre fapte bune în-**

www.dacoromanica.ro

dreptătoare (1685), tradusă aceasta din urmă după cartea predicatorului maghiar Ştefan Matko, care o prelucrase după un autor englez. La 1688 apăru însfârşit, la Bucureşti, cu cheltuiala lui Şerban Cantacuzino (1678—1688) Biblia întreagă în românește, o lucrare menită nu numai pentru Muntenia, ci şi pentru ceilalţi Români „cari tot dintr'o fântână cură". Prin aceasta Muntenia s'a ridicat la treapta de centru al producţiei literare bisericeşti, iar în Moldova a înflorit literatura cronicarilor crescuţi în şcoli polone şi înrâuriţi de curentul umanist, câtă vreme Transilvania unde propaganda calvină a fost zădărnicită prin năvălirea catolică a Habsburgilor, ajunse prada luptelor şi frământărilor confesionale, din care abia către sfârşitul veacului al XVIII-lea s'au putut Românii întrema.

IV

Răsturnarea lui Vasile Vodă Lupu din tronul Moldovei. Alianţa lui Gheorghe Rakoczy II cu Gheorghe Ştefan şi Constantin Şerban. Indreptare spre Rusia. Tratatul încheiat de ţarul Alexie cu Moldova (1656). Călătoria mitropolitului Sava Brancovici la curtea aceluiaş ţar (1668). Prigonirea lui Sava Brancovici (1680). Laudele mitropolitului Dosoftei al Moldovei pentru tipografia dăruită de patriarhul Ioachim al Rusiei (1683). Biruinţa creştinilor la Viena. Întinderea Austriei spre răsărit. Gândurile înalte ale lui Duca-Vodă al Moldovei. Şerban Cantacuzino, Domnul Ţării Româneşti, vrea să păşească pe urmele lui Mihai Viteazul. Sfârşitul ocrotirii turceşti în Transilvania, prin declaraţia dela Sibiu (1688), prin diploma leopoldină (1691) şi prin pacea dela Carlovăţ (1699).

www.dacoromanica.ro

In timpul domniei lui Matei Basarab şi Vasile Lupu au putut fi Ţările Române ceva mai scutite de amestecul Turcilor, de o parte fiindcă aceştia prinseră frica oştirilor muntene, de când cu straşnicele înfrângeri din vremea lui Mihai Viteazul, de altă parte fiindcă Matei Basarab, ridicat în scaunul domnesc prin încrederea Ţării, se bucura şi de sprijinul principatului Transilvaniei, care isbuti să aibă în războiul de 30 de ani, un rost însemnat chiar în politica europeană.

Vasile Lupu fu alungat în primăvara anului 1653 din scaun, de Gheorghe Ştefan, ajutat de Matei Basarab şi de Gheorghe Rákoczy II; dar curând se putu întoarce cu ajutorul căzăcesc dat din partea ginerelui său Timuş, ceeace îndemnă pe Gheorghe Ştefan să se retragă din Iaşi. Când setea de răzbunare şi vechea lui vrăjmăşie îl împinse însă la expediţia contra lui Matei Basarab, care deşi rănit la picior în lupta dela Finta (1653) rămase biruitor, Vasile Lupu a cercat zadarnic a se mai împotrivi reîntoarcerii lui Gheorghe Ştefan în scaunul Moldovei. Acesta cuprinse Suceava luând ca pradă bogăţiile lui Vasile Lupu şi câţiva membri din familia lui, iar Vasile fugit la Tătari fu dat în mâna Sultanului din Constantinopol, care l-a aşezat în temniţa cu 7 turnuri (Iedicule). Scăpat de aci mai târziu, cu ajutorul soţiei sale care făcu rost de mari sume de bani, a izbutit să deschidă fiului său Ştefăniţă calea spre tronul Moldovei. El însuş nu s'a mai putut întoarce să-şi vadă împlinită din nou dorinţa să urce tronul, ci a murit la 1661. Scriitorul vremii, Paul dela Alep, povestind sfârşitul domniei lui Vasile Lupu întreabă: Unde era acum, o Vasile, isteaţa ta politică, neobosita-ţi muncă şi belşugul bogăţiei? Le-ai pierdut pe toate! Adevărată fu vorba aceluia, care a zis: când norocul ne părăseşte, orb rămâne ochiul prevederii.

www.dacoromanica.ro

După moartea lui Matei Basarab, pe care italianul Angelo Alesandri îl numea om foarte înţelept, a urcat fără întârziere tronul Munteniei Constantin Şerban, care n'a fost în stare să potolească răscoala seimenilor decât cu ajutorul lui Gheorghe Rákoczy II. Pornise şi Gheorghe Ştefan cu Moldovenii, să-i dea ajutor; a sosit însă numai după ce seimenii au fost sfărâmaţi în lupta sângeroasă dela Şoplea (lângă Teleajen).

Cei trei domnitori se întâlniră atunci la Gherghiţa (Prahova) prăznuind împreună izbânda asupra seimenilor răzvrătiţi. Aci au încheiat alianţa (1655), pe care Gheorghe Rákoczy a cercat în curând s'o folosească pentru nemăsurata sa poftă să urce tronul de rege al Poloniei. Miron Costin îl înfăţişează pe tânărul principe ardelean şezând, la Gherghiţa, în capul mesei cu Gheorghe Ştefan deadreapta şi cu Constantin Şerban deastânga, înghiţind „mari şi înalte gânduri, cum s'ar vedea **craiu peste crai şi domn peste domni**", fără să-şi dea seama că proiectele lui erau privite de Turci „cu coada ochiului". Expediţia lui în Polonia n'a fost decât o aventură primejdioasă ducând la cumplit dezastru oastea Transilvaniei şi stârnind urgia Turcilor, cari l-au mazilit împreună cu amândoi aliaţii săi, fiindcă şi trupe moldovene şi muntene luaseră parte la nenorocita aventură.

In cursul luptelor lui Mihai Viteazul se închegase un partid al boierilor cari, încrezători în ajutorul ţărilor creştine, doreau să curme legătura de atârnare faţă de Turci şi să împartă între dânşii cârmuirea, întemeind o stăpânire a câtorva sub ocrotirea vre-uneia din puterile creştine. Unii aşteptau dela Rusia, să scape Ţările Române de sub jugul turcesc. Pe la jumătatea veacului al XVII-lea stăpânea la Moscova unul dintre ţarii cei mai vestiţi: Alexie Mihai-

www.dacoromanica.ro

lovici (1645—1676), tatăl lui Petru cel Mare. Gândul lui era să izbăvească popoarele creştine ortodoxe din jugul Turcilor; a îmbiat deci ocrotire şi lui Matei Basarab (1654), care însă cu firea lui chibzuită şi prevăzătoare nu se grăbi s'o primească, şi noului Domn al Moldovei: Gheorghe Ştefan. Acesta trimise la Moscova pe mitropolitul Ghedeon, urmaşul lui Varlaam în scaun, şi pe logofătul Grigorie Neaniul, să arate ţarului Alexie, în ce condiţii ar putea primi Moldova protectoratul rusesc. Condiţiile, cuprinse în scris într'un tratat au fost încuviinţate din partea ţarului (la 29 Iunie 1656) apoi întărite cu jurământul, pe care solii moldoveni îl făcură (la 7 şi 21 Iulie 1656) în biserica Uspenia din Moscova.

Cu toate acestea Gheorghe Ştefan n'a avut norocul să primească vre-un ajutor din partea ţarului, când Turcii l-au izgonit din tronul Moldovei.

Cu 12 ani mai târziu, în vara anului 1668, a călătorit şi **Sava Brancovici, mitropolitul Transilvaniei,** la Moscova, unde a fost bine primit din partea aceluiaş ţar Alexie, căruia îi împărtăşea într'un însemnat memoriu că Sârbii, Bulgarii şi Românii aşteaptă să pornească de undeva o năvală a creştinilor asupra „blestematului Turc, căci sunt în mare lipsă, necaz şi strâmtoare; dacă ar vrea Dumnezeu, aceştia **toţi ar fi cu oaste gata...**" Marele ierarh al Transilvaniei îşi frământa deci cugetul cu proiecte privitoare la o apropiată unire **a popoarelor creştine ortodoxe** împotriva „procletului de Turc". Curând după întoarcerea lui Sava în Transilvania, sfetnicii principelui Mihail Apafi au început a-l prigoni din pricini religioase şi politice asemănătoare cu acelea cari au deslănţuit în zilele lui Rákoczy prigoana împotriva mitropolitului Ilie Iorest, scornind tot felul de învinuiri nedrepte împotriva lui. Sava s'a împotrivit cu pu-

www.dacoromanica.ro

tere apărându-şi biserica şi credinţa ortodoxă până în vara anului 1680, când prin o judecată fără de lege a fost alungat din scaunul mitropoliei, aruncat în temniţă, deşi era bolnav, şi bătut cu vergi. Şerban Cantacuzino aflând despre această ne mai pomenită urgie, a protestat îndemnând pe trimisul său la Constantinopol, pe Constantin Brâncoveanu, să încheie o învoială cu potrivnicii lui Apafi pentru reaşezarea lui Sava Brancovici la cârma bisericii româneşti din Transilvania.

Din îndreptarea spre Rusia urmară şi oarecari foloase culturale ca tipografia dăruită de patriarhul Ioachim al Rusiei în urma stăruinţelor mitropolitului Dosoftei al Moldovei, care în **Paremiile de peste an (1683)** îi mulţămea în versuri:

Că şi dela Moscova luceşte lucoare
Intinzând lungi raze şi bun nume sub soare
Din patriarhie datu-ne-au tipare
Sufletească treabă şi bine ne pare...
Ioachim sfântul în sfânta cetate
Acea 'mpărătească de creştinătate
La dâns pentru milă cine năzueşte
Cu ovilit (blând) suflet, bine-l dăruieşte.
C'am năzuit şi noi la sfânta lui faţă
Primitu-ne-au bine ruga cu dulceaţă...

Puterea Turcilor, clătinată de mai înainte, începu a fi ameninţată şi din partea Austriei, ca şi din a Rusiei. In cursul luptelor ce au urmat, Domnii Ţărilor Române au stat în aşteptare şi au căutat foarte iscusit să se menţie. Pe faţă se arătau a fi de partea Turcilor, ca ai unor stăpânitori, de cari atârnau şi cărora le erau datori să le plătească regulat mulţimea de pungi, încărcată cu biruri grele. Şerban

www.dacoromanica.ro

Cantacuzino — căruia îi era scârbă de mirosul Turcilor, cum scria Dimitrie Cantemir — obişnuia să scape de această îndatorire într'un chip destul de ciudat, ceeace făcea ca banii trimişi pe sama Sultanului din Constantinopol, să ajungă uneori iarăşi în ţară. Aşeza anume în strâmtorile Balcanilor haiduci bulgari, cari prindeau şi despoiau regulat solia lui Vodă, aşa că aceasta ajungea la Constantinopol cu mâna goală, iar banii îi înapoiau în ţară oamenii lui Vodă.

In ascuns unelteau Principii cu Austriacii şi cu Ruşii, cari nu-i mai slăbeau din făgăduieli amăgitoare. Cu toate acestea nu cutezară a păşi pe faţă cu planurile lor, până nu li se vor da dovezi, că creştinii sunt mai puternici decât otomanii. Aşa se întâmplă, că la asedierea Vienei prin Turci (1683), atât Şerban Cantacuzino, cât şi Gheorghe Duca al Moldovei, deşi amândoi înclinau spre politica creştină, se găseau totuş luptând — de voie, de nevoie — în tabăra Turcilor ca şi Mihail Apafi, principele Transilvaniei.

După izbânda creştinilor, cari cu ajutorul regelui polon Ioan Sobieski au isbutit să alunge mulţimea oştilor turceşti de sub zidurile Vienei, s'a apropiat sfârşitul stăpânirii otomane în Transilvania. Asupra acestei provincii, ca şi asupra Moldovei şi Munteniei, ar fi dorit să-şi întindă puterea de o parte Polonia, de alta Austria.

Politica filo-polonă secerase victime dintre cârmuitorii Moldovei, cum a fost Ştefan Vodă Petriceicu — „om bun, slab şi prost" (cum îl numeşte cronicarul Ioan Neculce). După biruinţa lui Sobieski asupra Turcilor la Hotin în toamna anului 1673 Ştefan Vodă a trecut cu totul de partea Polonilor părăsindu-şi ţara şi tronul, iar cu un an mai târziu trimise pe ieromonahul Teodor la ţarul rusesc Alexie cu rugămintea să apere pe Moldoveni de

www.dacoromanica.ro

„duşmanii sfintei cruci". Spre sfârşitul anului 1683 s'a grăbit cu ajutor polon să-şi reia tronul înlăturând pe Gheorghe Duca, despre care scrie Neculce că era om cu gânduri înalte: se ispitea să fie crai în Ardeal, un fecior al lui să rămână Domn în Moldova, altul în Muntenia şi ginerele său hătman în Ucraina. Nici din gândurile unui Domn străin de neamul românesc, cum era Duca, nu lipsea deci năzuinţa să-şi întindă stăpânirea asupra Transilvaniei, Munteniei şi Moldovei — năzuinţă întâlnită adeseori la cârmuitorii acestor provincii în cursul veacului al XVII-lea. Dar măreţele lui proiecte s'au spulberat după ce el căzu în prinsoare polonă şi se stinse, la sfârşitul anului 1684, de voie rea („lovit de cataroi", cum scrie Neculce). Nici potrivnicul său Şerban Cantacuzino nu era străin de gândul să-şi întindă stăpânirea asupra Transilvaniei.

Apafi se temea de proiectele lui Şerban Cantacuzino, după cum se vede dintr'o scrisoare a sa (14 Martie 1686) trimisă la Constantinopol solului ardelean Macskássy împărtăşindu-i cu îngrijorare că acest Voevod vrea să păşească **pe urmele lui Mihai Viteazul,** trimiţând solie la Curtea die Viena şi strângând oaste...

Austria având la îndemână mijloace mai însemnate decât Polonia, izbuti să-şi ajungă scopul trimiţându-şi generalii cu trupe de ocupaţie în numeroase oraşe din Transilvania şi vestind prin călugărul iezuit Antidie Dunod pe sfetnicii lui Apafi că Măria Sa împăratul dela Viena îi va lua sub înalta-i ocrotire, ori vor vrea ei, ori nu vor vrea... Sfetnicii înspăimântaţi au iscălit (la 10 Mai 1688) **declaraţia dela Sibiu,** prin care vesteau că Transilvania se desface pentru totdeauna de orice legături cu Sultanul din Constantinopol şi se supune împăratului Leopold. Cu trei ani mai târziu acesta a întărit cu iscălitura şi pecetea sa condiţiile, în care urma să fie

www.dacoromanica.ro

cârmuită de aci înainte Transilvania, intrată sub ocrotirea pajurei cu două capete. Aceste condiţii, cari nu au fost respectate, se găsesc cuprinse într'o diplomă solemnă, numită după numele împăratului: **diploma leopoldină** (1691). Sultanul se mângâia cu nădejdea că va putea să întoarcă Transilvania din nou sub puterea Porţii otomane, ceea ce nu s'a mai întâmplat. Dimpotrivă, prin pacea dela Carlovăţ (1699) a fost silită Poarta să recunoască faptul împlinit al trecerii Transilvaniei sub stăpânirea austriacă.

V

Constantin Brâncoveanu şi înaintarea culturală şi artistică din timpul său. Laudele italianului Del Chiaro pentru talentul Românilor şi ale mitropolitului Antim Ivireanul pentru dărnicia lui Constantin Brâncoveanu. Grija lui pentru soarta Românilor din Transilvania. Urmările neprielnice ale stăpânirii austriace în Transilvania. Sfâşierea sufletească a Românilor. Impotrivirea mirenilor de a se amesteca sufleteşte cu „papistaşii" şi hotărîrea lor de a primi „toate ale legii dela mitropolitul Ţării Româneşti". Stăruinţele lui Brâncoveanu de a-şi întinde stăpânirea în Transilvania pe cale economică. Porniri de unire pe calea unor legături dinastice.

Urmaşul lui Şerban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu, a purtat şi el o luptă plină de dibăcie până la o vreme, dar care îi zdruncină în cele din urmă tronul. Era la început contra Austriacilor, apoi s'a înţeles cu ei pricepându-se a face în ascuns şi Ruşilor făgăduieli, dacă vor ieşi învingători asupra Turcilor. La 1711 însă, când în faţa acestora, ţarul

www.dacoromanica.ro

Petru cel Mare, pentru a scăpa de ruşinea unei închinări, se văzu silit a primi o pace rea, Brâncoveanu îşi pierdu încrederea în Ruşi, spunând că „Turcii trebuesc învinşi cu altceva, decât cu glăji de rachiu". Prin pungile de bani trimise la Constantinopol cerca să-şi asigure din nou prietenia Turcilor, dar la Poartă unelteau Cantacuzineştii, cari cu toate că-i erau înrudiţi deaproape, l-au pârât pentru înclinările lui spre Austriaci şi Ruşi. Chemat la Constantinopol, fu omorît la 15 August 1714, împreună cu cei trei fii şi un ginere al său. Nu e numai legendă, ci un adevăr istoric deplin dovedit purtarea lui Brâncoveanu de o tărie creştinească, la fel cu a mucenicilor din sinaxare, în clipa când n'a vrut să-şi dea învoirea ca cel mai mic dintre fiii săi, părăsind credinţa creştină, să treacă la cea musulmană, spre a-şi mântui viaţa.

Un martor, care a urmărit cu băgare de seamă încordată întreagă desfăşurarea fioroasă a uciderii Brâncovenilor, a însemnat în aceeaş zi în amintirile sale cum sultanul Ahmed, după ce privise la uciderea ginerelui Enache Văcărescu şi a celor doi fii mai mari ai lui Constantin, când i s'a împărtăşit dorinţa celui mai mic dintre fraţi de a se turci ca să-şi scape viaţa, a făcut îndureratului părinte întrebarea „dacă îngădue fiului său, să-şi schimbe legea ca să-şi păstreze viaţa?" Bătrânul Constantin a suspinat adânc. In inima lui sbuciumată „evlavia se lupta cu dragostea părintească, totuş evlavia a învins dragostea şi cu glas limpede a spus: din sângele nostru n'a fost nimeni care să-şi piardă credinţa. Nenorocitul acesta, deşi e fiul meu, dacă şi-a pierdut cinstea prin prostia sa, să plătească cu sângele său"... Indată a fost tăiat şi fiul cel mai mic şi la urmă cuviosul bătrân şi-a plecat capul sub sabia călăului. Aşa scria la 1714, în ziua de 15 August, un străin de neamul şi de credinţa noastră orto-

www.dacoromanica.ro

doxă, un Polon, despre mucenicia Brâncovenilor la Constantinopol.

De altfel, domnia de un sfert de veac a lui Constantin Brâncoveanu a lăsat urme adânci în viaţa culturală şi artistică a Ţării. O înrâurire italiană se simţea atunci în acest domeniu. Învăţatul istoric Constantin Cantacuzino stolnicul învăţase în Italia, precum vestiţii istorici moldoveni Grigore Ureche şi Miron Costin învăţaseră mai înainte în Polonia, rămânând în scrisul lor cu ideile propoveduite prin şcoala polonă.

Brâncoveanu însuşi era sprijinitorul artei şi literaturii. Italianul Del Chiaro se minuna de grădinile lui „foarte frumoase, de formă pătrată şi desenate după gustul cel bun italienesc". Talentele încurajate de darnicul Domnitor începură a ieşi la iveală şi din straturile adânci ale poporului. Acelaş Del Chiaro îşi dă seama că „Românii sunt înzestraţi cu o fire cât se poate de bună şi cât se poate de în stare să izbutească în oricare din îndeletnicirile, la care s'ar deda; totul este, bine înţeles, să fie îndrumaţi şi deprinşi. Mi-aduc aminte că am văzut pe un tânăr argat al casei Cantacuzineştilor, care atât de bine învăţase să deseneze cu peniţa, încât desenurile ce făcea, păreau trase pe aramă. Iar un altul se pricepea foarte bine la pictură, până într'atât încât a copiat cât se poate de bine, mai multe icoane bisericeşti la Veneţia şi, întors apoi în Ţara Românească... a făcut acolo mai multe icoane".

Prin dărnicia lui Brâncoveanu pentru lucrări de artă şi literatură, s'a putut înfăptui în cursul domniei sale de un sfert de veac progrese însemnate, cari au fost simţite şi dincolo de graniţele ţării printr'o întindere culturală, pe care mitropolitul timpului Antim Ivireanu o asemăna unui „râu cu curgerile de aur, dintru care au curs aceste patru

www.dacoromanica.ro

izvoare: ale Românilor, Elinilor, Arabilor şi ale Ivirilor tipare". Acelaş mitropolit aşeza pe Constantin Brâncoveanu alături de împăratul Constantin cel Mare, iar Manu Apostol Atenianul în prefaţa cărţii greceşti **Sentinţele unor vechi filosofi**, tradusă din italieneşte la îndemnul lui Constantin Brâncoveanul, scria: „în aceşti preafericiţi ani ai păzitei tale de Dumnezeu domnii înfloreşte iarăş gloria vestită, care din vechime şi de la început a câştigat neamul cu înţelepciunea sa până la marginile lumii... aceste bogate daruri le avem zilnic din mâna ta cea binefăcătoare, prea bunule Domn, care se bucură să 'mpartă necontenit şi pe întrecute tuturor binefacerile sale".

Urmând pilda lui Matei Basarab, care dăruise însemnate ajutoare mitropoliei ardelene şi clădise biserica dela Porceşti, Constantin a trimis şi el bani pentru ajutoare acestei mitropolii, care tocmai atunci se învăluia „ca o corabie" în mijlocul valurilor potrivnice; i-a dăruit apoi şi moşia Merişani din judeţul Argeş, a clădit şi mânăstirea dela Sâmbăta de sus, precum şi biserica din Făgăraş. Unitatea naţională, care nu se putea îndeplini atunci pe cale politică, s'ar fi putut înfăptui în domeniul vieţii sufleteşti, prin credinţă şi cultură, dacă Transilvania nu ar fi ajuns la 1688 sub stăpânirea catolică a Habsburgilor cari, cu toate că i-au garantat în chip solemn respectarea autonomiei, s'au amestecat cu multă stăruinţă şi cu tăinuite planuri chiar în viaţa sufletească a locuitorilor ei de baştină. Vechia trufie nemeşească înveşmântată în protocoale austriace, în uneltiri şi plăsmuiri de acte lipsite de temeiul adevărului, punea fără întârziere în lucrare un vast plan de vânătoare sufletească, izbutind a sfâşia pe Români în două biserici potrivnice, înduplecând o parte dintre preoţi să treacă la o aşa zisă unire cu biserica apuseană-catolică.

www.dacoromanica.ro

Ruptura aceasta, cu îndepărtate urmări, s'a întâmplat în toamna anului 1698, când păstorea mitropolitul Atanasie Anghel. S'a redactat atunci un manifest întărit cu iscăliturile şi peceţile lor, de 38 protopopi cari — neliniştiţi în sufletul lor de pasul făcut şi neîncrezători în făgăduielile împăratului — au ţinut să adauge la sfârşitul manifestului aceste cuvinte lămurite: „aşa ne unim aceşti ce-s scrişi mai sus, cum **toată legea noastră**, slujba bisericii, liturghia şi posturile şi darul nostru (preoţesc) **să stea pe loc. Iar dacă n'ar sta pe loc acelea, nici aceste peceţi să n'aibă nici o tărie asupra noastră**".

Mitropolitul Atanasie însă nu a iscălit manifestul unirii. Deaceea a început a fi bănuit din partea iezuiţilor, cari nu aveau încredere în statornicia lui, deoarece el urma să ţină şi mai departe bune legături, ca în vechime, cu cârmuitorii Ţării Româneşti, trimiţându-le ştirea că dânsul nu s'ar fi „unit" şi că „unirea" aceasta s'ar fi făcut numai pentru ca preoţii români să poată fi scutiţi de dări, cum erau şi preoţii catolici. Constantin Brâncoveanu, dându-i crezământ, a încercat să împiedece sfâşierea unităţii sufleteşti a Românilor din Transilvania, atât prin mijlociri la Curtea din Viena, cât şi prin ajutoare încuviinţate pe seama mitropoliei din Alba Iulia, dăruindu-i câte 6000 de galbeni pe an, precum şi moşia Merişanilor. Hrisovul acestei danii, purtând data de 15 Iunie 1700, poate servi ca o dovadă că Atanasie a isbutit, la începutul păstoririi sale, câtva timp a se apropia de Viena, fără a se lipsi însă de foloasele şi de ajutoarele, ce puteau izvorî din legăturile tradiţionale cu capitala Ţării Româneşti, cu Bucureştii. Trecuseră aproape doi ani dela manifestul unirii şi Constantin Brâncoveanu îl credea pe Atanasie încă tot vlădică ortodox. Altfel nu s'ar fi putut lăsa înduplecat să facă un dar, pe care-l soco-

www.dacoromanica.ro

ţea potrivit să ajute tânărului cârmuitor al mitropoliei ardelene a se opri pe povârnişul înstrăinării de biserica neamului.

Indoiala ar fi scurmat şi mai departe în sufletul lui Atanasie; dar Curtea din Viena voia să ştie lămurit, ce temeiu poate pune pe catolicismul lui plăpând. Deaceea luându-l în cercetare, i-a cerut să facă un jurământ, pe care bietul om l-a şi rostit la Viena în ziua de **20 Martie 1701**, lepădându-se de orice legătură cu mitropolitul Ţării Româneşti (care s'a întâmplat să fie şi el un Transilvănean: Teodosie din Veştem) şi supunându-se cu totul mitropolitului maghiar din Strigoniu (Estergom) pe care a mărturisit că-l recunoaşte „drept şi adevărat mitropolit al său"... Prin acelaş jurământ s'a legat apoi a se lepăda şi de „prieteşugul şismaticilor, a ereticilor şi a Craiului sau Vodii Ţării Munteneşti".

In zadar îi scrisese (la 13 Martie 1701) bunul credincios pravoslavnic Pater Ianoş, chiar din „Sfânta Mitropolie" dela Alba Iulia, să-şi aducă aminte de jurământul făcut „în mijlocul mitropoliei Bucureştilor" când a făgăduit a păzi toate învăţăturile şi dogmele bisericii ortodoxe. In zadar îi punea în vedere acelaş bun creştin „blestemul şi afurisenia" ce vor cădea asupra lui „de va îndrăzni a rupe vre-o pecete a legăturii". In zadar îl asigura că mirenii „pentru nemişugul popilor" nu-şi vor părăsi legea, nici chiar de dragul împăratului, pe care-l vor sluji cu trupurile „lut se vor face supt talpele lui", dar din vechea lor lege strămoşească „au rea, au bună, nemica nu vor mişca"... Şi dacă totuş Atanasie va primi cu popii săi, numai ei să fie, iar mirenii **nu vor fi** uniţi niciodată!

Toate aceste cuvinte mişcătoare, cari nu izvorau din frământarea plină de griji a unui singur suflet, au răsunat ca

www.dacoromanica.ro

glasul celui ce strigă în pustie. La 25 Martie 1701 Atanasie fu hirotonit **din nou**, întâi diacon, apoi pater (preot), apoi „vlădică papistaş" de către mitropolitul primat al Ungariei Leopold Kollonits împreună cu doi episcopi unguri (cel din Györ şi cel din Nitra).

După această apostasie a lui Atanasie luă însuş Teodosie Veştemeanul titlul de Mitropolit al Transilvaniei, iar Constantin Brâncoveanu îndemna cu scrisori părinteşti pe Românii ortodocşi, să rămână statornici în legea lor strămoşească. Astfel, îmbărbătaţi şi de Brâncoveanu ca şi de învăţatul Constantin Cantacuzino, Românii din ţinutul Braşovului şi al Făgăraşului îndrăsniră a se rosti împotriva rătăcirii lui Atanasie, chiar cu prilejul aşezării acestuia în scaunul vlădicesc din Alba Iulia, spunându-i lămurit: „de acum nu te vom mai avea ca pe un vlădică, nici nu te vom mai pomeni la biserică". Iar când Atanasie le zise zâmbind: „şi pe dracu îl pomeniţi, dar pe mine de ce nu?" — ei răspunseră cu hotărâre: „pe dracu îl pomenim ca pe un drac, că are nume de rău, iar pe sfinţia ta nici cum nu te vom pomeni... **ci toate ale legii noastre vom avea dela Mitropolitul Ţării Româneşti"...**

Desbinarea bisericească, uneltită de politica Habsburgilor în sânul poporului român din Transilvania, apare deci ca una dintre urmările trecerii acestei provincii de sub ocrotirea turcească sub porunca austriacă. Privită din punctul de vedere al unităţii naţionale-româneşti, această desfacere a Transilvaniei din legăturile cu Constantinopolul sultanului şi îndrumarea ei spre Viena împăratului nu putea fi prielnică, întrucât pregătea pentru ţara Transilvaniei o soartă deosebită de a Munteniei şi Moldovei, câtă vreme rămânând la olaltă cu ele, sub aceeaş putere turcească, desvoltarea ar fi urmat înainte pe căi asemănătoare cu felul

www.dacoromanica.ro

de cârmuire al celor două ţări din răsăritul şi sudul Carpaţilor; pornirile de desbinare sufletească între Români nu s'ar fi ivit, fiind stăpânirea turcească, în privinţa aceasta, cu mult mai îngăduitoare decât domnia austriacă.

Altceva ar fi fost dacă Habsburgii ar fi putut să-şi împlinească proiectele de întindere a stăpânirii lor şi asupra Munteniei şi Moldovei, cârmuitorii cărora s'au împotrivit însă pe toate căile, socotind această întindere cu mult mai primejdioasă pentru ei decât tradiţionala supuşenie faţă de Poarta otomană. S'au învoit mai bine s'o sufere pe aceasta încă aproape două veacuri, fără a părăsi însă cu totul gândul să păstreze şi mai departe vechile legături cu Transilvania, ori câte piedici li se puneau din partea nouilor stăpâni ai acestei ţări.

Astfel însuş Constantin Brâncoveanu cerca să pătrundă în Transilvania **şi pe cale economică** prin moşiile ce le stăpânea în sudul acestei provincii (Sâmbăta de Sus, Berivoii, Poiana Mărului) şi prin casele ce stăruea să cumpere în Braşov, cu toate că întâmpina împotriviri dârze, fiindcă magistratul (primăria) Saşilor încerca totul spre a-şi scăpa un vechiu drept de stăpânire numai a lor asupra acestui oraş.

Cumpărând Constantin Brâncoveanu la 1701 o casă în Braşov (casa lui Francisc Bralis), magistratul nu a voit să-i încuviinţeze actul de cumpărare. Atunci Brâncoveanu, supărat, opri transportul vinului cumpărat de Braşoveni şi ameninţă a nu mai îngădui oierilor din Transilvania să treacă cu turmele lor la păşune pe pământul Ţării Româneşti. Magistratul speriat de aceste măsuri, s'a grăbit să întărească actul de cumpărare. Cazul s'a repetat şi cu prilejul altor cumpărături (la 1708 şi 1709), ceeace a îndemnat pe Brâncoveanu să facă prin secretarul său Dindar mijlociri la

www.dacoromanica.ro

Curtea din Viena. Aceasta, după oarecari şovăeli, a îndemnat magistratul braşovean să încuviinţeze lui Constantin Brâncoveanu dreptul să cumpere case în acest oraş.

Brâncoveanu însuş trimitea Braşovenilor în scris (la 6 Decemvrie 1708) cuvinte ca acestea: „aţi puş în socoteală, ca să nu ne îngăduiţi? Care lucru n'am fi gândit nicidecum, ci noi socoteam: de vor avea unii opreală a cumpăra, iară pentru noi necum să ziceţi ceva, ci încă să vă fie d-voastră cu părere bună. Mai vârtos că, de am cumpărat acele case nu ştiu să se fie făcând d-voastră nici o păgubire, că noi în casele acelea nu doară că vom să punem să se vândă au niscai vinuri au să se lucreze alte meşteşuguri (că din mila lui Dumnezeu cu acea hrană nu ne hrănim) fără cât având prin multe locuri case, ne-au poftit inima ca să avem şi acolo nişte căscioare, să se afle şi câte odată să fie şi pentru odihna oamenilor noştri, ce trimitem cu trebi şi s'ar fi căzut nici decât despre partea d-voastră bănuieli să nu auzim pentru aceasta; că ce mare lucru este? Mai vârtos că noi pe d-voastră în multă dragoste vă avem... şi oamenii d-voastră ori ce le-ar trebui şi ar pofti din ţara noastră a cumpăra — au vii, au case, au niscai bucate — neopriţi sânt; dar d-voastră a ne opri şi a nu ne îngădui să ţinem acele case, din ce pogoară şi ce este pricina, poftim pe d-voastră un răspuns să avem. Şi cu aceasta sfârşind, mila lui Dumnezeu să fie cu d-voastră pururea".

Nu numai pe cale religioasă, culturală şi economică înţelegea Constantin Brâncoveanu să ţină legături cu Românii de dincolo de graniţele ţării cârmuite de dânsul, ci şi prin iscusinţă politică şi diplomatică. Măritându-şi una din fiice (Maria) cu tânărul Constantin Duca (fiul lui Gheorghe cel stins în prinsoare polonă), care a izbutit să urce în două rânduri tronul Moldovei, câtva timp voinţa

www.dacoromanica.ro

lui era hotărîtoare şi la Iaşi, ca şi la Bucureşti. Nu era străin nici de gândul să-şi întindă înrâurirea politică şi asupra Transilvaniei. Astfel de gânduri răsbesc din cuprinsul unui raport trimis la Viena (prin 1692—1693) din partea lui Nicolae Porta, care spune că Brâncoveanu ar fi proiectat să-şi mărite o fată după principele Filip de Lichtenstein aşezându-l pe acesta în locul său la cârma Ţării Româneşti, pentru ca dânsul să urce tronul Principatului transilvan, ajuns vacant în primăvara anului 1690, prin moartea lui Mihail Apafi.

Proiectul acesta, deşi nu era sortit să treacă din rândul plăsmuirilor (obişnuite când are omul fete de măritat la casă şi încep a li se ivi peţitorii) pe tărâmul faptelor istorice, înfăţişează totuş un interes deosebit, fiindcă ne dă putinţa să pătrundem în taina frământărilor sufleteşti dela sfârşitul veacului al XVII-lea, când Domnul Munteniei, urmărind înainte de toate o politică dinastică, pregătea prin ea calea unei apropieri tot mai strânse între politica celor trei Principate din preajma Carpaţilor. Dacă nu-i îngăduiau împrejurările să pătrundă la cârma Transilvaniei şi a Moldovei prin vre-o isbândă războinică, cum se potriviră să fie ale înaintaşului său de odinioară: Mihai Viteazul, — nu pregeta să încerce o politică de întindere a stăpânirii româneşti pe cale sufletească, economică, diplomatică şi chiar pe aceea a unor legături dinastice.

VI

Cantemireştii în Moldova. Urmările politicii rusofile. Veacul zis al Fanarioţilor. Păreri felurite şi cu totul potrivnice despre veacul acesta. De unde purced ele? Numi-

www.dacoromanica.ro

rea de veacul Fanarioților trebue înlocuită cu alta mai cuprinzătoare și mai adevărată. Sămânța virtuții nu a pierit din sufletul poporului român nici în acest veac.

Domnia Cantemireștilor în Moldova nu s'a putut desfășura într'o urmare dinastică neîntreruptă, de o parte din pricina lui Brâncoveanu, care după moartea bătrânului Constantin Cantemir a isbutit să înlocuiască pe fiul acestuia Dimitrie cu viitorul său ginere: Constantin Duca. De altă parte, repetatele stăruințe ale Austriacilor, Polonilor și Rușilor cereau să urmeze și Moldovenii o nouă îndreptare în politica externă.

Față de Austriaci și de Poloni a fost destul de prevăzător Constantin Cantemir purtând cu ei tratative, fără a se abate însă dela politica tradițională alături de Turci. Când biruitorul dela porțile Vienii, regele Ioan Sobieski, căuta să-l înduplece a părăsi politica aceasta, el răspundea că, deși sufletește e alături de creștini, împrejurările îl silesc să aștepte pentru alte timpuri pasul hotărîtor și sfătuia pe Poloni a recuceri mai întâi Cameniță dela Turci, scoțându-și astfel „spinul din picior". Nu se speria când aceștia spuneau că ar avea ordin să cucerească întâi Moldova deoarece, izbutind în această întreprindere, Cameniță nu va mai putea să rămână raia turcească. Văzând că nu-l pot înduplecă să treacă în tabăra lor, cum trecuse, așa de nechibzuit, înaintașul său Ștefan Vodă Petriceicu, Polonii îl amenințau că-i vor pustii țara cu foc și sabie. Nici aceste amenințări nu putură însă înfrânge împotrivirea lui Constantin Cantemir.

Mai puțin statornic s'a dovedit fiul său Dimitrie, căruia studiile istorice despre **Creșterea și descreșterea imperiului otoman** îi întăriră convingerea într'un apropiat sfârșit ob-

www.dacoromanica.ro

ştesc al acestui imperiu. Deaceea la 1711, când Petru cel Mare, ţarul tuturor Rusiilor „în numele Mântuitorului şi al creştinătăţii" pornea război pentru surparea semilunei şi restatornicirea imperiului creştin, tânărul şi prea învăţatul Domn nu a stat mult la îndoială să trimită pe vistiernicul Ştefan Luca, cumnatul lui Ion Neculce, la Iaroslav spre a hotărî împreună cu ţarul asupra punctelor unui tratat de alianţă, care prevedea înlăturarea ocrotirii turceşti dela cârma Moldovei fără a încuviinţa Muscalilor un amestec deadreptul în cârmuirea acestei ţări. Neculce arată în cronica sa că nu l-ar fi sfătuit nici decum pe Cantemir să facă pasul acesta; ceilalţi boieri din sfatul domnesc l-ar fi încuviinţat, afară de vornicul Iordache Ruset care a îndrăsnit să-i spună: „Te-ai cam grăbit, Măria Ta, cu chematul Muscalilor; să fi mai îngăduit, până li s'ar fi văzut puterea, cum le-a merge..."

A chemat deci Dimitrie Cantemir ţara Moldovei la luptă sub steag creştin alături de Ruşi, iar când aceştia au pătimit la Stănileşti o înfrângere destul de ruşinoasă, el se văzu silit a-şi părăsi tronul şi ţara, în care nu i-a fost dat a se mai întoarce viu niciodată. Doar rămăşiţele lui trupeşti au fost aduse la Iaşi cu 212 ani după moartea lui, la 1935, şi aşezate spre odihna de veci în pământul scump al ţării cârmuite de el timp atât de scurt şi după care ofta din adâncul inimii scriind mai târziu: sfântă-i dragostea moşiei!

Această schimbare de front în trebile din afară ale Moldovei a înfuriat pe suzeranul din Constantinopol şi l-a făcut să-şi piardă încrederea în principii din această ţară, cum urma să se poarte cu cinci ani mai târziu şi faţă de cei din Muntenia. Nu le-a mai dat deci „pământenilor" scaunul domniei, ci a început a-l scoate la mezat mai ales pe

www.dacoromanica.ro

seama unor Greci iscusiţi dintr'o mahala a Constantinopolului, care se numeşte Fanar şi unde e reşedinţa Patriarhului ecumenic.

Timp de un veac şi mai bine între câţiva din aceşti fii ai Fanarului şi oameni de încredere ai Sultanului se făcea o adevărată licitaţie pentru domnia Ţărilor Române socotite — după o zicătoare turcească — drept **cei doi ochi ai Porţii din Constantinopol, întorşi spre Europa.** Cine îmbia sume mai mari, acela izbutea să primească domnia. Dela 1711 şi 1716 înainte aceşti Domni străini încep a veni încunjuraţi de cetele nesfârşite ale creditorilor, clienţilor şi rubedeniilor, aducând cu sine mulţime de neamuri străine: Greci, Turci, Arnăuţi, ş. a. Insemnătatea principilor munteni sau moldoveni de aci înainte scăpătase, întru cât ei nu mai erau priviţi decât ca nişte slujbaşi ai Porţii otomane trimişi să stoarcă ţara şi poporul pentru a împăca nesaţul împăratului păgân. Ei nu erau nici moştenitori ai unor vechi drepturi dinastice, nici cârmuitorii, înălţaţi la tron prin încrederea şi voinţa ţării, ci veneau ca nişte musafiri, numiţi de către atotputernicii din Ţarigrad, numai pe câte trei ani. Fiecare înnoire de domnie trebuia răscumpărată cu sume îndoite şi întreite, căci totdeauna se aflau peţitori cari să îmbie mai mult. Pentru o înnoire de domnie se cereau la început, sub numirea de „mucarel", 50.000 lei în Muntenia şi 25.000 în Moldova, dar în curând Mihail Racoviţă urcă suma aceasta, pentru un nou steag de numire, la 250.000, iar Constantin Mavrocordat făgăduieşte împotriva acestuia o dare nouă, un fel de cinste pentru persoana Sultanului, numită geaigeà, şi care nu făcea mai puţin de 500.000 lei. Pentru a răspunde toate sumele acestea, pe lângă sporirea birurilor, storceau poporul în toate chipurile. Unii dintre voevozi cercară a

www.dacoromanica.ro

statornici, cel puţin pentru biruri, o margine, făcând bieţilor oameni înlesnirea să le plătească în patru sferturi pe an, dar veneau alţii, cari în loc de patru cereau opt sferturi, ori câte 12 şi 20 de sferturi chiar, într'un an. „Din pricina acestora — scrie spătarul Ioan Canta — mulţi oameni de frică şi de sărăcie fugeau prin munţi şi prin codri şi mulţi piereau de frig şi de foame şi mulţi dintre fruntaşii satelor s'au primejduit cu uliţa şi le-au ras bărbile"... Adevărat că au fost multe neajunsuri în viaţa poporului român în cursul veacului al XVIII-lea căruia în istorie i s'a dat, cam pe nedrept, numirea de **veacul Fanarioţilor**, cu toate că nu-au domnit în Muntenia şi Moldova numai oameni de obârşie din Fanar, ci s'au mai amestecat printre ei şi oameni răsăriţi din pământul şi din sângele acestor ţări româneşti.

Veacul zis al Fanarioţilor îmbrăţişează trecutul neamului românesc într'un răstimp destul de îndelungat: dela domnia lui Constantin Brâncoveanu până la răsmiriţa lui Tudor Vladimirescu, într'o vreme deci asupra căreia s'au rostit în istoriografia română păreri felurite, adeseori cu totul potrivnice. Unii dintre ceice au cercetat mai de aproape întâmplările şi stările politice-sociale sau economice-culturale din cursul acestui veac, încercând să înfăţişeze priveliştea lui, au aflat cele mai întunecate şi mai mohorâte colori stăruind să scoată la iveală dureroase alunecări pe povârnişul decăderii în toate trebile vieţii de obşte. Alţii au găsit temeiuri să-l zugrăvească în colori mai luminoase arătând că din cuprinsul acestui veac nu au lipsit nici anume paşi de progres, nici prilejuri de afirmare a gândului de viaţă proprie românească. Spre a vădi uimitoarea deosebire de păreri a istoricilor asupa acestui timp va fi deajuns a spune cum zugrăvise răposatul profesor dela

www.dacoromanica.ro

Universitatea din Iaşi, A. D. Xenopol „**Societatea şi moravurile din timpul Fanarioţilor**“ încondeind icoana acestui timp în cuvinte grele: „Se înţelege că în o asemenea stare a societăţii de sus, cea de jos nu putea să fie altfel. Această stricăciune a moravurilor de familie nu era însă decât una din verigile întinsei stricăciuni ce cuprindea ca un lanţ nedescurcat întreagă societatea românească, cu atât mai mult cu cât se înălţa dela baza piramidei către creştetul ei“. Incheierea întunecată a studiului publicat la 1889 de răposatul Alexandru D. Xenopol era aceasta: „în toată societatea Ţărilor Române şi mai ales în straturile ei de sus, o stricăciune înspăimântătoare, care măcina ca şi carii măduva morală a întregului corp, iată icoana ce ne înfăţişează veacul zis al Fanarioţilor“...

Cu un an mai târziu răposatul profesor Ion Bianu dela Universitatea din Bucureşti a publicat această mărturisire izvorâtă dintr'un simţ de vădită vrăjmăşie: „Nu ne putem aduce aminte fără fiori de **trista şi mizerabila, din toate punctele de vedere**, epocă a Fanarioţilor în care aceste ţări au ajuns printr'înşii **la cea mai înjosită decădere**, la care a decăzut vre-un popor vreodată“...

Asemenea păreri, rostite uneori cu patimă în cuvinte şi mai grele, au pătruns în cărţile de şcoală şi au prins rădăcini în mintea tineretului şi a unei mari părţi din cărturărimea ţării.

De aici se vede, că a rămas fără rezultat încercarea profesorului N. Iorga de a înfăţişa pe Fanarioţi în colori mai plăcute, încercare făcută la 1898 prin conferinţa „**Cultura română supt Fanarioţi**“ în care urmărise scopul de a dovedi că aceştia n'au fost nişte „personalităţi lipsite de orice simţ de omenie“.

Veţi întreba, de unde purcede o atât de mare deosebire

www.dacoromanica.ro

Vasile Vodă Lupu (1634—1653)

Cronicarul Miron Costin (1633—1691)

Șerban Cantacuzino (1678—1688)

www.dacoromanica.ro

COSTANTINO I. GENITO.
STEFANO II. GENITO.
CONSTANTINO BASSARABA BRANCOVANI PRINCIPE DI VALACHIA DECO EAT.° IN COSTANTINOP.li MDCCXIV
RIDOLFO III. GENITO.
MATTIAS IIII. GENITO.

Constantin Brâncoveanu (1688—1714) cu cei patru fii ai săi.

Mitropolitul Dosoftei al Moldovei

www.dacoromanica.ro

Mitropolitul Antim Ivireanul

Dimitrie Cantemir (1693 şi 1710—1711)

www.dacoromanica.ro

Nicolae Mavrocordat

Constantin Mavrocordat

www.dacoromanica.ro

Grigorie Ghica 1777

Horia (după tabloul din Muzeul Bruckenthal)

www.dacoromanica.ro

Gheorghe Crișan (din Muzeul Bruckenthal)

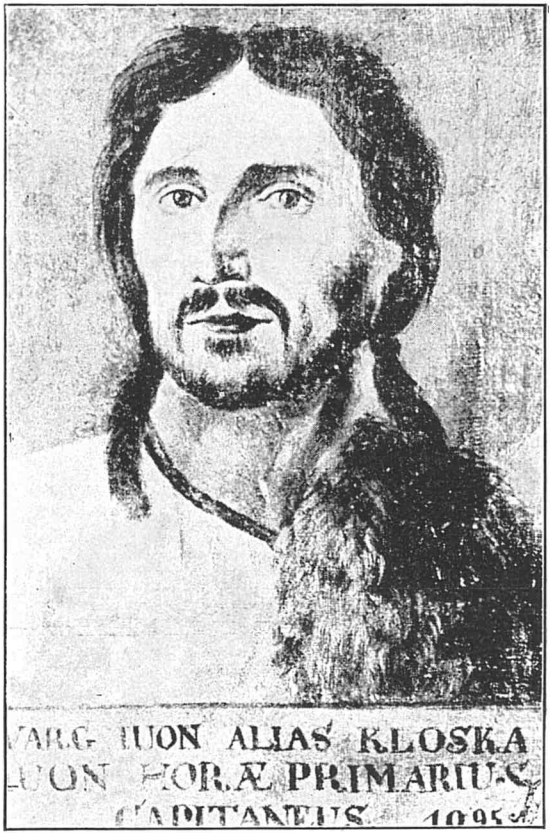

Cloșca (din Muzeul Bruckenthal Sibiu)

www.dacoromanica.ro

Tudor Vladimirescu

Alexandru Ipsilanti

www.dacoromanica.ro

Episcopul Inocențiu Micu-Klein (1692—1768)

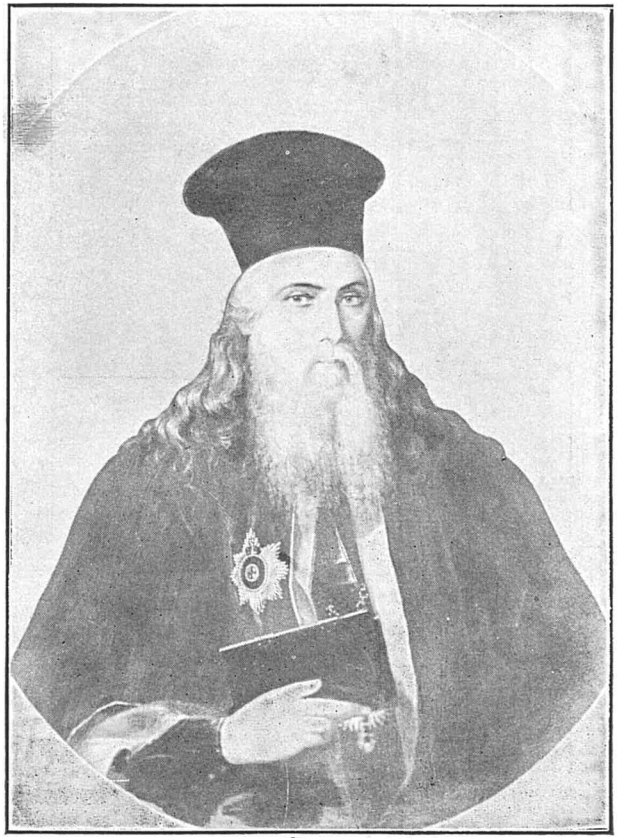

Mitropolitul Veniamin (1768—1846)

www.dacoromanica.ro

de păreri cu privire la un singur veac al istoriei noastre româneşti?

Răspunsul nu poate fi decât acesta: dela simţirile diferite şi dela ideile greşite, de care s'au lăsat călăuziţi cei mai mulţi dintre cercetătorii mărturiilor istorice rămase din veacul acesta, înfăşurat într'o apăsătoare pâclă de prejudecăţi tradiţionale.

S'a pierdut din vedere cerinţa de căpetenie pe care nu-şi poate îngădui să o nesocotească nici o cercetare serioasă a mărturiilor istorice: **simţul dreptei judecăţi.** Cel îmbrăcat în platoşa lui nu va aluneca pe tărâmul prejudecăţilor păgubitoare adevărului, ci se va sili să-şi dea seama cum „ne învaţă istoria, că fiecare veac îşi are o anume meteahnă, sălăşlueşte însă în el şi sămânţa virtuţii".

La fel stau lucrurile şi cu veacul XVIII în istoria Românilor, veac numit în deobşte al **Fanarioţilor** — numire care nu mai poate fi potrivită spre a îmbrăţişa întreagă viaţa poporului român din cursul acestui veac, deoarece între Carpaţi şi Tisa nu a putut străbate nici o domnie fanariotă, diriguită dela Constantinopol. A străbătut însă şi aci o domnie străină, îndrumată şi înlănţuită de politica şireată a Curţii împărăteşti din Viena, care nu era cu nimic mai cruţătoare de cum fusese Poarta otomană timp de un veac şi jumătate faţă de ţara Transilvaniei. Dimpotrivă, era mai dispreţuitoare şi mai pornită spre uneltiri sfâşietoare, ceiace a îndemnat pe cunoscutul cronicar maghiar Mihail Cserei să strige îndurerat că a fost mai uşor pentru Ardeleni jugul de lemn al Turcilor, decât jugul de fier al Nemţilor.

După sfâşitul suzeranităţii turceşti în Transilvania, prin declaraţia dela Sibiu (1688) care făcea mărturie de închinare spre Viena împăratului creştin, s'a curmat şi în Transilvania domnia principilor pământeni, cari sub ocrotire o-

www.dacoromanica.ro

tomană izbutiseră a cârmui această țară timp de peste trei jumătăți de veac și s'a început aceea a guvernatorilor numiți de Habsburgi, după cum la tronul Munteniei și al Moldovei erau trimiși din partea Sultanului oamenii săi de încredere fără a mai ține seamă de dorința băștinașilor.

Stăpânire străină deci de amândouă laturile Carpaților, îndreptându-se cea din Transilvania spre Apus, iar cea din Muntenia și Moldova spre Răsărit, însemnând însă și una și cealaltă o vădită pornire de **înstrăinare politică** față de vechile tradiții de autonomie provincială. De aceea credem că ar trebui căutată o numire mai potrivită, care să arate o însușire obștească, de o potrivă de adevărată și cuprinzătoare pentru politica celor trei Țări, și am fi de părere să i se dea veacului XVIII al istoriei române numirea de **timpul încercărilor de înstrăinare politică**, de abatere de la vechile datini și rânduieli ale Țărilor Române.

Fără îndoială, a fost copleșit de metehne veacul acesta nu numai în Muntenia și în Moldova, ci și în Transilvania. Mărturiile vremii de atunci arată că nici straturile de sus ale societății ocrotite de tronul împărătesc al Vienii nu erau mai puțin pornite spre stricăciune morală decât cele din preajma Porții otomane.

Va trebui să ne ferim însă de primejdia alunecării pe povârnișul rostirilor pripite și să nu pregetăm oboseala de a căuta să descoperim, prin vârtejul numeroaselor metehne ale acestui veac, sămânța virtuții care, dacă n'a ieșit să strige cu glas înalt la toate răspântiile, a sălășluit totuș adânc înrădăcinată în sufletul neamului românesc. Potrivit cu firea lui îndelung răbdătore, dar dârză — virtutea străbună a știut să se îmbrace adeseori, chiar în cursul acestui mult ponegrit veac al XVIII-lea, în haina sângerată a jertfelor supreme, începând cu mucenicia Brâncovenilor, continuând

www.dacoromanica.ro

cu aceea a smeriţilor preoţi şi ţărani ardeleni, martirizaţi în lupta pentru apărarea ortodoxiei, luptă plină de jertfe şi din care nu a lipsit nici eroismul femeilor, nici al copiilor — pentru a încununa rugul muceniciilor româneşti cu oasele sfârticate în roata dela Alba-Iulia (Horia, Cloşca) şi în tăişul iataganelor dela Târgovişte (Tudor Vladimirescu).

VII

Semne de împotrivire faţă de străini. Măsuri de ocrotire a meseriaşilor băştinaşi. Moleşirea boierilor şi lunecarea lor spre treapta unor unelte în mâna străinilor. Încercări pentru apărarea curăţeniei sângelui românesc, oprind căsătoriile amestecate cu străini.

Intreg veacul al XVIII-lea, Ţările Române au fost secătuite fără cruţare de către cârmuitori nemilostivi. Mulţimea sătenilor se istovea de atâtea împovărări, ce îi apăsau cu toată greutatea, până la ruina desăvârşită a satelor. Când li se cereau dări nouă, sate întregi rămâneau pustii. Totuşi regimul fanariot, oricât de păcătos, era mai puţin păgubitor decât o stăpânire turcească nemijlocită precum şi decât o nedorită cucerire rusească sau austriacă, a căror secătuire poate ar fi pătruns şi mai adânc istovind toată vlaga ţărilor. Ca o nouă năpastă se abătură asupra ţăranilor **Jidovii**, cari prin veacul al XVII-lea începură a cumpăra moşii dela răzeşii sărăciţi, iar în veacul al XVIII-lea se întâlnesc ca orândari (arendaşi), luând în arândă şi dreptul de crâşmărit. Traiul rău şi lipsa de treabă în timpul iernii alungau pe ţărani în crâşmă. Aşa se icuiră în satele româneşti aceşti oameni stricăcioşi. Plângeri s'au ridicat destule împotriva lor şi s'au găsit voevozi ca Alexandru Vodă Ghica şi Alexandru Mo-

www.dacoromanica.ro

ruzi, cari au oprit aşezarea Evreilor la sate, dar fără folos. La 1767 s'au luat la Iaşi unele măsuri, pentru ocrotirea ciobotarilor pământeni şi împiedecarea străinilor să le facă concurenţă. Astfel în catastiful întărit de mitropolitul Gavril (la articolul 15) se spune: „nici un meşter să nu aibă voie să vândă ciobote a Jidovului sau a Armeanului, iar care se va afla făcând vicleşug, să se certe unul ca acela şi să dea 5 oca ceară la praznic". Se aruncă dări mai mari asupra străinilor cari vor să se aşeze la Iaşi, iar „năimitul Moldovean, de se va băga la Armean, să aibă a da herăia un ort ciobotarilor peste dările obişnuite".

Boierii nu mai erau, ca în vremile depărtate, iubitori de războaie, căutând cu primejdia vieţii gloria ori prada, ci ajunseseră şi ei scăzuţi cu sufletul, uitaseră meşteşugul războaielor şi vânau acum traiul fără trudă, belşugul fără avânt şi tihna care îi moleşea. Astfel — după cum îi mustra un scriitor din vremea aceea, — părăsind deprinderile de vitejie ale boerilor de odinioară, au ajuns a nu se mai frământa cu alte gânduri, decât ce vor mânca şi ce vor bea, iar a „cinstii pohtă era departe de inimile lor"... Odinioară îşi găseau plăcerea în luptă, acum o căutau în uneltiri şi certuri pentru scopuri de rând. Mulţi dintre ei, pentru a-şi împăca poftele, se făceau unealtă străinilor voevozi. Astfel mărturiseau boerii la 1718 că într'o însemnată pricină de judecată „chemându-i pe rând Neculai Vodă (Mavrocordat) şi dându-le a înţelege să nu răspundă împotrivă nici cum în şedinţa divanului; deci ştiind ei acea poruncă, **nu au avut gură să grăiască spre dreptate, ci cum au zis Domnia Sa, aşa au poftorit** (repetat) **şi dumnealor cu toţii**". In slujbele mai înalte, pretutindeni, ca şi la divan, se îmbulzeau Greci ori boieri greciţi.

Viaţa boierilor din Principate îşi pierdea treptat felul cu-

www.dacoromanica.ro

rat românesc de mai înainte luând o înfăţişare streină, grecească. Ţările Române păreau înecate de năvala Grecilor cari, după căderea Bizanţului în mâna Turcului, se împrăştiară în toate ţările Europei. Ei ajunseră aci chiar la însemnătate politică. Pe la sfârşitul veacului al XVI-lea scria un agent împărătesc, că în Ţările Române „cei mai înalţi dregători sunt străini şi mai cu seamă „Greci fătarnici". Impotriva lor s'a pornit lupta încă din timpul lui Mihai, luându-se hotărîrea să nu poată fi în Divanul domnesc nici un Grec. Iar la începutul domniei lui Matei Basarab au fost alungaţi aducându-li-se învinuirea că despoaie ţara, care îi hrăneşte, căreia însă ei sunt duşmani în sufletul lor.

Şi în cursul veacului XVIII s'a pornit un val de împotrivire românească faţă de grecism, spre a pune stavilă pătrunderii lor la dregătoriile înalte şi amestecurilor de sânge străin în clasa conducătorilor ţării. Divanul Ţării Româneşti bagă de seamă (30 Iulie 1764) că mulţi străini Greci, Albanezi, Sârbi şi alţii „goniţi din ţara şi patria lor pentru feluri de răutăţi şi blestemăţii... după ce vin aici în ţară şi-şi fac chiverniseală şi câştig, nu numai că se înrădăcinează cu întemeiere, ci încă se şi însoară de iau femei de aici şi fete de boieri şi cu multe feluri de mijlociri în ţară şi în rândul boierilor cu diregătorii cari nu sunt de obrazul lor, din care lucru diregătoriile se necinstesc, neamul boierilor pământeni se ocăreşte, câştigul şi folosul ce ar putea să-l aibe pământenii, îl apucă ei şi se pricinueşte de obşte răzvrătire şi stricăciune la toată patria"... De aceea a luat hotărîrea ca pământenii să nu îndrăsnească a-şi mărita fetele sau alte rudenii după străini „măcar oricine ar fi, pentrucă oricare de acum înainte va face peste porunca şi hotărîrea aceasta, să ştie că cei însuraţi se vor izgoni din pământul ţării împreună cu femeea şi toată averea lor se va lua pe

www.dacoromanica.ro

seama domniei, **părinţii fetelor şi naşii se vor pedepsi iarăşi cu grea pedeapsă şi preoţii ce-i vor cununa, luându-li-se darul,** se vor da la judecătoria politicească de se vor pedepsi; dar fetele străinilor au voie a se mărita după pământean, **însă fără de a încuiba pe ai săi aici în ţară".**

Această îngrădire din urmă a rămas însă fără urmare. Curentul de grecizare a claselor conducătoare n'a putut să fie oprit prin astfel de jumătăţi de măsură. Şi mai târziu s'au încuibat în ţară Grecii pe cari iată cum îi zugrăveşte Arhimandritul Vartolomeiu Măzăreanu: „oameni de nimic, vicleni şi răi, mici la inimă... slugi înşelătoare, stăpâni tirani, la primejdii fricoşi, la norociri semeţi şi mândri, la luat lacomi, la dat scumpi, prieteni vicleni, vrăjmaşi neîmpăcaţi".

VIII

Oltenia sub stăpânirea austriacă. Indreptările lui Constantin Mavrocordat. Incercarea de constituţie dela 1740. Măsuri pentru îmbunătăţirea judecăţilor şi învăţătura preoţilor. Interesul lui Constantin pentru bunele moravuri şi pentru scrisul românesc. Desrobirea ţăranilor munteni şi moldoveni. Soarta grea a celor din Transilavania. Hrisovul lui Grigorie Matei Ghica din 14 Mai 1750 pentru primirea ţăranilor pribegi din Transilvania şi aşezarea lor în cuprinsul Ţării Româneşti. „Nişte puncte" pentru iobagii din Transilvania.

Sub prigoana veneticilor, ca şi sub jugul dajdiilor grele, poporul se adâncea în umilinţă dispărându-i şi tăria sufletească să se mai răzvrătească împotriva acestei stări de lucruri, a cărei îndreptare nu ştia, dela cine i-ar putea veni. Nădejdea ce o aveau unii în Puterile creştine, a fost în cu-

www.dacoromanica.ro

rând frântă de amara desamăgire, ce trebuiră să îndure Românii. Căci aceste Puteri, atât Austria cât şi Rusia, arătându-se în ori ce clipă gata a ocroti Ţările Române, nutreau ele însele planuri ascunse de cuceriri. Aşa a ajuns, în urma păcii dela Pasarovăţ (1718) partea cea mai bogată şi mai frumoasă a Ţării Româneşti, **Oltenia**, sub cârmuire austriacă, sub care a rămas până la 1739. Grija de căpetenie a acestei cârmuiri era mai ales încasarea regulată a dărilor. Toată schimbarea ce s'a făcut, era doar atât: vreme de peste 20 de ani acest ţinut a plătit darea unui împărat creştin. Oarecare îmbunătăţire s'a ivit numai întrucât dările erau, sub această cârmuire, hotărîte şi împărţite mai cu dreptate, iar pentru popor a urmat oarecare uşurare din faptul că stăpânirea împărătească a desfiinţat **rumânia** (iobăgia), ridicând ţăranii la treapta mărginaşilor, ne mai fiind siliţi să lucreze moşia decât pentru răscumpărarea zeciuelii.

Urmând sfaturile părintelui său Constantin Mavrocordat care, după pacea dela Belgrad (18 Sept. 1739) a izbutit să vadă Oltenia alipită la Ţara Românească, şi-a dat silinţa să îndrepte multe neajunsuri printr'o aşa zisă **Constituţie**, care a fost încuviinţată de **Adunarea Obştească** a Ţării la începutul anului 1740. In vara acestui an trecuse pe la Curtea lui Constantin prin Bucureşti publicistul francez Flachat. Acesta pare a fi luat cu sine „Constituţia" dela 1740, tipărind-o în traducere franceză, cu doi ani mai târziu (în **Mercure de France** din Iulie 1742) şi îngrămădind pe Constantin cu laude că „nu e stat care nu s'ar fi socotit fericit să aibă un astfel de stăpân". Vlădicii şi boierii din adunare au primit şi ei cu mulţumiri „Constituţia" întocmită de Constantin numindu-l „părintele patriei" şi hotărînd că oricare dintre urmaşi ar lucra împotriva ei, să fie socotit ca un duşman al ţării.

www.dacoromanica.ro

In fruntea judeţelor a aşezat Constantin ispravnici cu leafă plătită din visteria ţării, iar judecăţile a poruncit să fie cuprinse în scris în anume condici bine păstrate. A cerut apoi să se înfiinţeze la fiecare episcopie câte o stampă (tipografie) pentru cărţile de trebuinţă la împlinirea slujbelor bisericeşti şi pentru învăţătura preoţilor. A priveghiat pentru păstrarea bunelor moravuri şi pentru curmarea fărădelegilor, prevăzând pedepse aspre pe seama slujbaşilor cari s'ar fi ispitit să ceară măcar „un ou" peste leafa ce erau în drept să primească dela vistierie.

Cu toate că era străin de obârşie, Constantin Mavrocordat apăra cu deosebit interes drepturile limbii româneşti, stăruind pentru întrebuinţarea ei în toate trebile de obşte. Când Iliaş, căpitanul dela Soroca, i-a trimis un răvaş grecesc, el a ţinut numai decât să-i dea o mustrare ca aceasta: „pentru ce ne scrii greceşte? Au să-ţi dăm noi logofăt, să scrie româneşte? Să-ţi cauţi logofeţelul, să-mi scrii româneşte, să nu-mi mai scrii greceşte!"

Domnind Constantin Mavrocordat, cu întreruperi, de 6 ori în Muntenia şi de 4 ori în Moldova, a avut prilej să ia măsuri şi într'o ţară şi în cealaltă, pentru îmbunătăţirea stării ţăranilor, ştiind că aceasta va aduce cu sine sporirea veniturilor pe seama vistieriei. Boierilor şi mânăstirilor le dăduse ca despăgubire „scutelnici" adecă oameni cari nu erau îndatoraţi să plătească nimic pentru vistierie. Apoi chemă în 1746 pe boieri şi înaltele feţe bisericeşti la Curte, ca să se învoiască a slobozi pe fraţii lor „îngenunchiaţi prin un rău obiceiu". Luară astfel hotărîrea ca tot ţăranul să-şi poată răscumpăra libertatea personală cu 10 taleri iar „nevrând stăpânul să primească, să vină să facă jalbă la divan". In acelaş fel a încercat să uşureze şi soarta vecinilor (iobagi) din Moldova ţinând în primăvara anului 1749

www.dacoromanica.ro

în biserica Sf. Trei Ierarhi din Iaşi un sobor cu mare ceremonie religioasă. Cu acest prilej de sărbătoare a întrebat boierii: dela cine au cumpărat ei pe vecini? Boierii au răspuns că nu i-au cumpărat, ci i-au moştenit spre a-i pune la câte o slujbă ca să le fie de ajutor, dar nu pot să-i vândă, fiindcă nu au drept la aceasta. Atunci Constantin Vodă cu obştească învoire a boierilor a hotărît „să nu mai fie locuitorii ţării vecini, ci să lucreze 24 de zile într'un an boierilor şi mânăstirilor, vara iarna". Hotărîrea aceasta, cuprinsă într'un hrisov sobornicesc (din 1 Iunie 1749) a fost iscălită de toţi membrii marelui sobor. Dar unii dintre cei ce au iscălit hotărîrea privitoare la desrobirea ţăranilor, s'au împotrivit mai târziu la împlinirea ei şi au ridicat pâri la Constantinopol împotriva lui Constantin Vodă, care cu trei luni mai târziu, la sfârşitul lui August, a fost mazilit.

Aceste îndreptări ale lui Constantin Mavrocordat, deşi n'au putut fi înrădăcinate pretutindeni, au avut totuş unele urmări bune, uşurând întru câtva soarta „rumânilor" din Muntenia şi a „vecinilor" din Moldova.

In locul lui Constantin Mavrocordat fu numit la cârma Ţării Româneşti Grigorie Matei Ghica (1749—1752), un văr al lui Constantin şi om cu luminat interes pentru şcoale, pentru biserici şi cu purtare de grije pentru spitale. Aflând despre prigonirile ce îndurau ţăranii români din Transilvania, pentru credinţa lor ortodoxă, la 14 Maiu 1750 prin hrisov domnesc le-a încuviinţat dreptul de a se aşeza în cuprinsul Ţării Româneşti pe ori unde vor găsi locuri libere, deşerte (terra deserta), alcătuindu-şi satele lor, alegându-şi jude (primar) dintre dânşii cu îndatorirea însă de a da dijmă şi de a face câte 6 zile de lucru pe an la stăpânii moşiilor, pe unde se vor fi aşezat. Asupra viilor părăsite prin lenea localnicilor vor avea drept de moştenire,

www.dacoromanica.ro

plătind numai din 20 de vedre una, după obiceiu. Ceice vor sădi via din nou, vor da boierului venitul obişnuit. Economii de oi vor plăti ca şi „străinii unguri şi saşi, cari vin cu oile pentru iernat, câte 15 parale, iar alte supărări nu vor avea". Aceste înlesniri au îndemnat mulţime mare de Români din Transilvania să-şi părăsească vechile aşezări, căutându-şi un traiu mai bun pe plaiurile din sudul Carpaţilor. Stăpânitorii de-atunci ai Transilvaniei, speriaţi de exodul acesta, care ameninţa să lase pustii sate şi ţinuturi întregi, au luat măsuri ca regimentele de grăniţeri, înfiinţate în timpul împărătesei Maria Teresia, să cutreere neîntrerupt potecile din munţi şi să împiedece pe cei porniţi în pribegie spre Ţara Românească.

La 1769 s'au luat şi pentru uşurarea traiului iobăgesc din Transilvania câteva măsuri, cuprinse laolaltă într'un decret al Mariei Teresia cu numele de „**nişte puncte**" (certa puncta). Prin ele se lămurea că iobagii nu-s datori să lucreze pentru stăpânii pământului decât **două zile** pe săptămână (deci **104 zile pe an**), în schimb stăpânii moşiilor trebue să le dea lemne de foc şi de clădit, precum şi locuri de păşune pentru vite. Dreptul de cârciumărit dela Sân-Mihai (8 Noemvrie) până la Crăciun să fie al iobagilor şi stăpânii să nu-i împiedece în deprinderea lui. Locurile lăzuite (curăţite) d eiobagi să rămână în proprietatea lor, ori, dacă li se iau, să fie despăgubiţi pentru munca săvârşită cu lăzuirea. Văduva iobagului să primească 1/3 din averea mişcătoare a bărbatului răposat. Când iobagul vrea să-şi vândă ceva, stăpânul moşiei avea dreptul de a cumpăra întâi; numai după el puteau să urmeze şi alţi cumpărători. Iobagii cari nu-şi împlineau datoria faţă de stăpâni, erau pedepsiţi cu câte 24 toiege sau lopeţi, femeile cu câte 24 lovituri de biciu; bătrânii şi neputincioşii — cu închisoare. Iobagii

www.dacoromanica.ro

asupriţi prin vre-o judecată a stăpânului aveau drept de apel la dregătorii scaunelor şi ai judeţelor, unde erau aşezaţi aşa numiţii „advocaţi ai săracilor" să le dea mână de ajutor.

IX

Sfâşierea Moldovei. Bucovina sub Austriaci. Proiectul unui regat al Daciei cuprinzând Muntenia şi Moldova. Răpirea Basarabiei. Împotrivirea Românilor din Transilvania faţă de politica habsburgică. Răscoala călugărului Sofronie, a lui Horia şi a lui Tudor Vladimirescu. O încercare de a aşeza pe Tudor, luptătorul cu arma, alături de Petru Maior, luptătorul cu condeiul.

Mulţi boieri nu mai puteau suferi dela o vreme jugul turcesc. Agenţi muscăleşti cutreerau prin Ţările Române, răspândind credinţa deşartă într'o mântuire, care le-ar putea veni din partea Ruşilor. Dupăce începuse ţarevna Ecaterina a II-a războiul cu Turcii la 1769, o deputaţie de Moldoveni şi alta de Munteni plecară la Petersburg, unde Moldovenii cereau o stăpânire alcătuită din 12 boieri, cari să se schimbe repede ca să poată ajunge la cârmă „toată partea boierească pe rând", iar Muntenii nu s'au sfiit a cere şi mai mult: legi şi juzi muscăleşti voind să aşeze chiar şi biserica lor sub porunca Sfântului Sinod rusesc. Prin pacea dela Cuciuc-Cainargi (1774) Principatele Române ajung sub tutoratul Rusiei, dar cu asigurarea că teritoriul lor va rămânea neştirbit ceeace însă nu s'a respectat. Căci abia cu un an mai târziu (5 Maiu 1775) Austriacii, cari ajutaseră pe Turci contra Ruşilor, au răpit trei ţinuturi din nordul Moldovei, pământul sfânt în amintiri eroice, Ţara Bucovinei, cu cetatea de scaun domnesc şi arhieresc: Suceava, şi cu mânăstirea Putna, locul

www.dacoromanica.ro

unde se odihnesc moaştele lui Ştefan cel Mare şi Sfânt. Săvârşiră această răpire fără vre-un războiu, ci prin o aşa zisă cucerire paşnică, mituind căpeteniile Turcilor din Constantinopol şi cumpărând câţiva boieri Moldoveni pe cari, împreună cu Domnul lor, Grigore Ghica, i-a încurcat şi primejduit atât de mult intriga muscălească, din pricina căreia Ghica a şi fost ucis de Turci la 1777, iar boierii Bucovinei, prezidaţi de Dosoftei Herescu, episcopul dela Rădăuţi, se văzură nevoiţi a face jurământ de credinţă împărăţiei austriace.

Se desfăcu astfel de ţara Moldovei, prin viclene uneltiri străine, dar şi prin nepriceperea şi slăbiciunea cârmuitorilor, frumoasa Bucovină, cu mulţimea ţăranilor români, peste cari cârmuirea streină aduse Ruteni din Galiţia, Ciangăi din Ardeal, Poloni şi Germani, aşa că în veacul următor Românii erau ameninţaţi să-şi piardă precumpănirea numerică în această regiune din nordul Moldovei. Orice legătură oficială cu Moldova strămoşilor a fost oprită. In Maiu 1780 Iosif II, împăratul Austriei, se întâlni la Mohilev cu ţarevna Ecaterina, plăsmuind împreună un proiect pentru împărţirea Turciei între Austriaci şi Ruşi. Ecaterina făcu apoi propuneri ascunse, al căror miez era înfiinţarea unui regat al Daciei cu graniţă răsăriteană la Nistru şi cu cea apuseană la Olt. El ar fi fost menit să cuprindă Muntenia şi Moldova având la cârma lui pe favoritul ţarevnei: Grigorie Potemkin. Proiectul acesta nu s'a împlinit, după cum neîmplinită a rămas şi dorinţa Ecaterinei să vadă pe nepotul său Constantin urcând tronul împărătesc al Constantinopolului creştin, de unde credea că vor putea fi alungaţi Turcii cu uşurinţă.

Ţara Moldovei avea să sufere în curând o nouă sfârtecare, din partea Rusiei, care în lăcomia ei cerea Principatele Române în întregime; dar sub apăsarea celorlalte Puteri

www.dacoromanica.ro

europene s'a mulţumit să smulgă, la 1812, Basarabia. Astfel au rămas până la 1918 ţinuturile Moldovei, cele dela răsărit şi dela miază-noapte, ţări înstrăinate, cu locuitorii lor gemând sub cnutul muscălesc şi sub prigoana slujbaşilor (beamterilor) austriaci.

Politica habsburgică, prin trecerea silită la catolicism şi-a dat silinţa să înstrăineze sufleteşte măcar o parte dintre Românii Transilvaniei de restul neamului. Constantin Brâncoveanu a protestat zadarnic împotriva acestei porniri. Ceeace n'a putut dobândi cuvântul lui de protestare, a dobândit împotrivirea îndelungată a preoţilor şi ţăranilor ardeleni cari, nevoind să primească „legea împăratului", s'au răzvrătit în repetate rânduri până când cercurile politice din Viena, văzând zădărnicia propagandei catolice, din care împărăteasa Maria Teresia făcuse cea mai însemnată problemă de stat a monarhiei, au părăsit mijloacele silnice, puse în serviciul acestei propagande, recunoscând astfel după multe sbuciumări, falimentul unei politici, care n'a făcut decât să adâncească în sufletul poporului duhul răzvrătirii.

Acesta a frământat zeci de ani dearândul satele româneşti din Transilvania, atingându-şi culmea în răscoala fără sânge a călugărului Sofronie din Cioara, de teama căruia tremura guvernul din Sibiu mai ales în timpul războiului de şapte ani (1756—1763) când oştile împărăteşti erau comandate la luptă pe frontul apusean. Rezultatul răscoalei lui Sofronie a fost trimiterea învăţatului episcop sârb Dionisie Novacovici în Transilvania pentru păstorirea sufletească a Românilor ortodocşi — deci o însemnată izbândă, smulsă prin îndârjita împotrivire a preoţilor şi oamenilor dela sate faţă de politica înaltelor cercuri diriguitoare dela cârma Transilvaniei şi a împărăţiei austriace.

Când a păşit Horia în fruntea ţăranilor nemulţumiţi, pe

www.dacoromanica.ro

lângă pricinile de ordin social, politic şi economic, răscoala lui avea şi una de ordin religios: sila care se mai făcea încă poporului român pentru părăsirea bisericii sale străbune. Răscoala s'a început în biserica din comuna Mesteacăn (jud. Hunedoara) la sfârşitul lui Octomvrie 1784 şi a ţinut aproape două luni. Pe la mijlocul lui Decemvrie şi-a risipit Horia tabăra cetelor de răsculaţi şi s'a adăpostit cu Cloşca în pădurea Scorăcetului (lângă Huedin, jud. Cluj), unde au fost prinşi a treia zi de Crăciun şi duşi în temniţa dela Alba Iulia. Aci îl aşezară ceva mai târziu şi pe Gheorghe Crişan, care s'a sinucis spânzurându-se cu nojiţele dela opinci. Iar asupra lui Horia şi Cloşca s'a rostit sentinţa de moarte la 26 Februarie 1785: „să li se frângă cu roata toate membrele corpului începând de jos în sus, anume întâi lui Ioan Cloşca, apoi lui Horia zis şi Ursu Nicola, şi în felul acesta să fie trecuţi din viaţă la moarte, iar corpurile lor să fie despicate şi tăiate în câte 4 bucăţi şi aşezate pe roate la marginea drumurilor, anume în comunele în cari au săvârşit cruzimile cele mai fioroase". In răscoala aceasta au pierit 111 Unguri, pe urma cărora au rămas 28 văduve şi 77 orfani, iar dintre răsculaţii români au fost ucişi 349 inşi rămânând 243 văduve şi 580 orfani. La pregătirea răscoalei a avut rost însemnat şi ofiţerul român Mihail Popescu care, fiind trimis de domnitorul Moldovei cu însărcinări tainice la Viena, a putut să cunoască pe Horia şi a venit în Transilvania, umblând prin Munţii Apuseni îmbrăcat în uniformă de ofiţer rusesc. El a stat ascuns la moşia contelui Gyulai în Zălau până la 17 Noemvrie 1784 când a plecat apoi prin Bucovina spre Iaşi, unde i s'a pierdut urma.

In cursul răscoalei spuneau ţăranii că **Transilvania e ţară românească**, nobilii unguri n'au ce căuta aci,

www.dacoromanica.ro

să poftească în ţara lor, care era Ungaria. Erau deci călăuziţi de aceeaş lozincă politică, pe care urma s'o rostească la 1821 hotărît, şi în sudul Carpaţilor, Tudor Vladimirescu faţă de Greci, ca unelte ale stăpânirii turceşti. De altfel, şi mai înainte boierii ceruseră să fie numit Domn al Ţării Româneşti unul dintre ei, Ştefan Prâşcoveanu din părţile Buzăului. Dar cererea pentru Domni pământeni nu li s'a încuviinţat decât după ce Tudor Vladimirescu, ca un apărător al dreptăţii şi al sărăcimii, a păşit în fruntea poporului înarmat cu furci şi cu topoare chemându-l la luptă împotriva Grecilor. Răscoala lui Tudor a pornit la începutul anului 1821 din comuna Padeş (pe valea Motrului). Intreagă Oltenia alergase repede sub steagul lui, după ce îşi făcuse o mare tabără la Corcova, unde protopopul Şontea împărtăşi pandurilor binecuvântarea bisericii, după cum le-o împărtăşise şi preotul Ioanăş Căzan din Mesteacăn, răsculaţilor porniţi sub comanda lui Gheorghe Crişan spre Alba Iulia. Cetele de panduri din Dolj şi Gorj se întruniră la Coţofeni, unde se strânsese odinioară oastea, care l-a ajutat pe Matei Basarab să alunge pe Leon Vodă Grecul din tronul Ţării Româneşti.

Sufletul lui Tudor era întărit în hotărîrea să se jertfească pentru Ţară, dar în acelaş timp era chinuit de îndoială. Prietenilor săi le punea adeseori întrebarea: trăi-voiu oare să scap Ţara din ghiarele străinilor? Cei-ce l-au cunoscut, îl laudă pentru simţul lui de dreptate şi pentru disciplina straşnică în care se silea să-şi ţină cetele pandurilor. Ca organ pedepsitor avea o aşa numită **gardă a uciderii**, alcătuită din 45 ostaşi îmbrăcaţi în haine roşii.

Când se apropia de Bucureşti, oastea lui sporise la 8—10.000 panduri, având şi 7 tunuri şi 500 călăreţi. Intrarea în capitala Ţării s'a întâmplat la 21 Martie, într'o frumoasă

www.dacoromanica.ro

zi de primăvară. In seara aceleiaşi zile primi pe mitropolitul Dionisie Lupu împreună cu boierii divanului, cari i se închinară ca unui cârmuitor. Dar rosturile lui în Bucureşti erau foarte grele îndată ce a intrat şi Alexandru Ipsilanti, cu eteriştii greci, stârnind şi trecerea oştilor turceşti în nordul Dunării. Intr'o scrisoare dela 4 Aprilie 1821 spunea Tudor: „eu sânt bucuros, ca mai bine să pier cu cinste în casa mea, decât să umblu prin păduri după poftele şi planurile fanarioţilor... pentru că eu nu caut cevaş pentru mine, ci Ţara îşi caută dreptăţile cele robite de fanarioţi"... Iar a doua zi scria mtropolitului Dionisie Lupu şi boierului Alexandru Filipescu-Vulpe îndemnându-i a lua înţelegere şi cu boierii moldoveni, ca să ştie unii de alţii ce fac; fiind „de **un neam** şi de **o lege**", se cuvine să lucreze „la un gând şi într'un glas, ca să poată dobândi deopotrivă dreptăţile acestor principaturi" ajutându-se unii pe alţii. Nu-i lipsea deci lui Tudor, nici **ideea unirii, nici simţul legăturii între cele două Ţări Româneşti din sudul şi răsăritul Carpaţilor.** Dar împrejurările i-au fost cu totul împotrivă. De aceea, pela jumătatea lui Mai fu nevoit a se retrage din Bucureşti, iar cu 12 zile mai târziu, în noaptea dintre 26—27 Mai oamenii lui Ipsilanti îl sfârticară cu iataganele, aruncându-i rămăşiţele trupeşti într'o fântână părăsită, la marginea Târgoviştei.

Astfel şi-a încheiat Tudor viaţa neprihănită ca o jertfă scumpă în lupta pentru Ţară şi Neam, fiind convins chiar dela începutul răscoalei că, intrând în focul luptei pentru dobândirea drepturilor naţionale „s'a îmbrăcat cu cămaşa morţii"... Jertfa lui n'a rămas însă zadarnică. Prin ea s'a deschis calea domniilor naţionale, zise şi „pământene" — în cele două ţări. Turcii se simţiră înduplecaţi a mulţumi o veche cerere numind pe Grigore Ghica în Muntenia, la

www.dacoromanica.ro

1822, iar în Moldova pe Ioan Sandu Sturza. Intr'o cuvântare de amintire, rostită la Academia Română cu prilejul împlinirii unui veac dela moartea învăţatului protopop ardelean Petru Maior (1921), profesorul Nicolae Iorga, încerca să facă o apropiere între Tudor, luptătorul cu sabia pentru libertăţile româneşti, şi între Maior, luptătorul cu condeiul, spunând: „Şi el se înfruptase din lumina cărţilor, care vorbeau de lucruri ce nu se vedeau în jurul lui: dreptul şi dreptatea. Şi el avuse a suferi de pe urma „ciocoilor" lui, cu cari sămănau anume „ciocoi" ai Blajului, şi el luptase cu „Grecii" lui, cari erau de aceeaşi fire, în tăgăduirea rosturilor noastre, ca şi scriitorii de cărţi din Austria contra fiinţei poporului nostru. Şi pe dânsul îl scosese din liniştea unei vieţi paşnice şi supuse jignirea, pe care n'o putea îngădui. „Fraţii-oameni ai adunării noastre" erau argumente o omeneşti în sensul argumentelor, pe care le înşiruia Petru Maior în polemicele sale, lucru de războiu hotărît şi neînduplecat şi acela. Iar când, vorbind de congresul din Viena, Tudor scria de acolo: „se sună că va fi ceva şi pentru locurile acelea; ci **mult a fost, puţin a rămas**"... era în gura acestui necărturar şi naiv, **pentru viitorul românesc** aceeaş idee care se desfăcea din **„Istoria pentru începutul Românilor în Dacia"**. Îi putem reuni deci în aceeaş idee, ca să-i cuprindem în aceeaşi recunoştinţă, punându-i pe amândoi, pentru cărturari ca şi pentru popor, în legătură cu neînlăturatele noastre datorii de astăzi".

Această încercare este şi mai îndreptăţită acum, după ce în timpul din urmă ceice au cercetat cu deamănuntul scrisorile lui Tudor Vladimirescu, au ajuns la încheierea că el nu a fost numai un straşnic luptător cu arma, ci şi un iscusit mânuitor al condeiului.

www.dacoromanica.ro

X

Înaintare în domeniul vieţii culturale şi şcolare. Încercările lui Ioan Piuariu (Molnar) pentru răspândirea ziarelor româneşti. Predica preotului Sava Popovici din Răşinari despre obârşia şi stăruinţa Românilor în Dacia. Samuil Micu-Klein, Şincai, Petru Maior — pribegesc spre Buda, Gheorghe Lazăr se îndreaptă spre Bucureşti. Spaima veneticilor, când au simţit că încep a se deştepta Românii. „Focul aprins" în dieta Transilvaniei. Gândul unirii mijeşte din nou în sufletul Românilor. Dorinţa rostită în versurile mitropolitului Veniamin Costache.

In cele culturale veacul al XVIII-lea nu se înfăţişează în culori tocmai aşa mohorîte ca în privinţa vieţii politice şi economice. Activitatea culturală a mânăstirilor şi a tipografiilor a dat şi în acest veac un număr însemnat de cărţi româneşti: 184 în Muntenia, 86 în Moldva şi 162 în Transilvania, câtă vreme numărul publicaţiilor greceşti abia s'a urcat la 30—40.

Şcolile şi-au urmat munca lor cu încetineală, fără nici un avânt mai însemnat. Dar, oricât de smerite erau aceste şcoli româneşti din Transilvania, ocrotite sub scutul bisericii ortodoxe, puteau să arunce totuş piedeci în calea celor porniţi spre desbinare şi înstrăinare sufletească între fiii poporului român. Dovada se găseşte în hotărârea, pe care o votează de două ori sinodul preoţilor greco-catolici, de a pedepsi cu bani pe ţăranii şi preoţii cari stăruesc a-şi trimite copiii la şcoalele „şismatice" să înveţe carte (1729 şi 1732). Numărul şcoalelor româneşti a sporit în Transilvania prin înfiinţarea celor din Blaj, prin mai buna organizare a celor dela Braşov, prin cele ivite în ţinuturile

www.dacoromanica.ro

grăniţăreşti, dintre cari îndeosebi cele dela Năsăud, Orlat şi din părţile bănăţene au înaintat repede. O statistică oficială din 1781 arată în judeţele Timiş-Torontal şi Caraş-Severin 293 învăţători şi 4403 şcolari. După potolirea revoluţiei lui Horia autorităţile speriate începură a da o însemnătate şi mai mare treburilor şcolare româneşti, înfiinţând cursuri speciale pentru pregătirea învăţătorilor la Sibiu, la Blaj, la Timişoara şi la Oradea. In credinţa că poporul, împărtăşit de binefacerile şcolii şi ale culturii, va fi mai greu de înduplecat la răzvrătiri sângeroase, împăratul Iosif II spunea lămurit că sporirea şcoalelor româneşti pentru popor este un mare interes al Statului. In acelaş timp începură a se cerceta măsurile şi pentru o mai bună educaţie a clerului. In scopul acesta se înfiinţară la începutul veacului următor seminariile teologice din Sibiu (1811) Arad şi Vârşeţ, apoi gimnaziul din Beiuş (1828) căruia avea să-i urmeze peste două decenii cel din Braşov şi peste trei cel din Năsăud şi din Brad. Valul de redeşteptare naţională se întinse şi prin acţiunea politică, întreprinsă de Românii ardeleni în anii 1790—92 cu scop să câştige drepturile politice şi cetăţeneşti dela care ei fuseseră înlăturaţi atâta timp prin faimoasa uniune a celor trei naţiuni privilegiate. Odată cu această mişcare s'au ivit şi încercările lui Ioan Piuariu (Molnar) din Sadu să înfiinţeze ziare pentru luminarea poporului, precum şi acelea ale preotului Sava Popovici din Răşinari (lângă Sibiu) să lămurească în predică (1792) pe înţelesul tuturor chestiunea obârşiei şi a stăruinţii poporului român în Dacia lui Traian. In felul acesta începuse a pătrunde, încetul cu încetul, până în păturile de jos ale poporului dela sate conştiinţa vredniciei naţionale şi urmarea ei: dorinţa unei vieţi libere, neatârnate de străini.

Ea a fost hrănită apoi cu însufleţire şi îndrumată cu înţe-

www.dacoromanica.ro

lepciune prin o propagandă neîntreruptă a ideilor naţionale, prin scrierile felurite ale lui Samuil Micu-Klein, Gheorghe Şincai şi Petru Maior, Ioan Piuariu-Molnar şi ale bănăţenilor Paul Iorgovici şi Diaconovici-Loga, ideile cărora au pătruns prin apostolia lui Gheorghe Lazăr, destul de repede şi în sudul Carpaţilor. Cei trei mari dascăli ai neamului: Micu-Klein, Şincai şi Maior, prigoniţi de către cei ce ar fi fost datori să-i ajute, au pribegit spre Buda, capitala Ungariei, şi s'au stins între străini. Fiul ţăranului din Avrig, Gheorghe Lazăr, alungat şi el din pământul Transilvaniei, pare a fi avut în mai mare măsură darul să pătrundă taina vremilor viitoare. De-aceea a pornit spre Bucureşti, de unde avea să răsară în curând soarele redeşteptării naţionale pentru toţi fiii poporului. Această îndreptare spre apus a unora, spre miază-zi-răsărit a celuilalt îşi poate găsi tâlcuirea în faptul că pe cei-dintâi a isbutit a-i desrădăcina încâtva dela tulpina neamului înaltele şcoli străine, picurându-le în suflet oarecare neîncredere în viitorul neamului „şismatic", câtă vreme credinţa lui Gheorghe Lazăr în viitorul neamului, din care s'a ridicat, n'a putut fi sguduită prin nici o şcoală străină, ori cât de înalte i-ar fi fost învăţăturile.

Cât de mare era spaima ce cuprinsese sufletele asupritorilor, când vedeau că Românii din Transilvania, luminaţi prin învăţătură, încep a-şi cere drepturile firesti de străvechi cetăţeni ai acestei ţări, arată două întâmplări dela sfârşitul veacului XVIII.

Când s'a înfăţişat în şedinţa dietei dela Cluj (21 Iunie 1791) cererea naţiunii române (Repraesentatio Nationis Valachicae, căreia i s'a zis în batjocură Supplex Libellus Valachorum) s'a auzit glas de clopot dela biserica cea mare vestind izbucnirea unui foc într'o mahala a Clujului. Deputaţii s'au ridicat să plece, spre a vedea unde s'a aprins fo-

www.dacoromanica.ro

cul. Dar baronul Wesselényi i-a oprit îndemnându-i să rămână, căci în dieta Transilvaniei s'a aprins un foc destul de mare, prin această îndrăsneaţă cerere a Românilor. Dangătul clopotului a pătruns din cea dintâi clipă în urechile baronului Wesselényi ca un cântec de prohodire a vechilor şi nedreptelor privilegii nemeşeşti. In punctele cererii româneşti el a putut întrezări, fără întârziere, scânteia din care urma să se aprindă în veacul XIX „focul destul de mare", menit a curăţi Transilvania de cele „şapte păcate de moarte" (3 naţiuni: Nobili, Secui şi Saşi — 4 religii recepte=primite: rom.-cat., ev.-luterană, reformată-calvină şi unitară) şi a reaşeza dreptatea istorică pe pământul Daciei Superioare, de unde fusese izgonită prin multe fărădelegi, fără a i se fi putut stârpi însă cu desăvârşire sămânţa.

Iar cu trei ani mai târziu, când gazeta lui Piuariu-Molnar şi a lui Paul Iorgovici începuse a se răspândi pe la Sibiu, guvernatorul Transilvaniei, contele Gheorghe Bánffy n'a întârziat a cere (prin raportul său din 24 Aprilie 1794) Curţii din Viena măsuri de oprelişte arătând că răspândirea gazetelor româneşti printre Românii Transilvaniei este mai de neîngăduit decât oricând, căci „primejdioasele idei ale libertăţii franţuzeşti" se răspândesc cu mare iuţeală"...

Ideea unirii începuse a miji din nou în sufletul Românilor de amândouă laturile Carpaţilor. Sămânţa ei a putut găsi prilej să încolţească nu numai între conducătorii poporului român din Transilvania, ci într'un fel destul de răspicat a străbătut, din când în când, şi prin adunările mulţimilor ţărăneşti. Cu toate că în cursul veacului al XVIII-lea Habsburgii au făcut tot felul de încercări pentru desbinarea sufletească a Românilor şi pentru răşluirea Transilvaniei de către Muntenia şi Moldova, au fost siliţi să vadă că legăturile nedesminţite dintre locuitorii de baştină ai acestor

www.dacoromanica.ro

ţări sunt prea adânci, ca să poată fi desfiinţate prin măsurile guvernului ardelean din Sibiu sau din Cluj, ori prin poruncile Curţii împărăteşti din Viena.

Oricât de numeroase erau mijloacele, pe care le avea Monarhia habsburgică la îndemână în acest veac, ca şi în cel următor, ea nu a fost în stare niciodată să desfacă pe toţi Românii din Transilvania din străvechile lor legături de limbă şi de credinţă cu fraţii de peste munţi.

Dimpotrivă, prigonirile ei de ordin religios, politic şi economic făceau să se adâncească în sufletul poporului tot mai mult nemulţumirea cu această cârmuire străină din Ţransilvania şi să sporească în taină dorinţa de a fi la olaltă cu fraţii din cele două ţări surori. La începutul veacului al XVIII-lea ţăranii ardeleni de pe la Alba-Iulia ameninţau că, de nu vor fi îngăduiţi să trăiască netulburaţi în vechea lor credinţă ortodoxă, vor părăsi cu toţii Transilvania care „nu e închisă cu garduri" şi **vor trece în Ţara Românească.** Pe la mijlocul aceluiaş veac au şi pornit în cete numeroase din mai multe sate de pe la graniţa Transilvaniei şi, trecând Carpaţii, s'au aşezat în cuprinsul Ţării Româneşti, în locurile slobode îmbiate prin hrisovul lui Ghica-Vodă (1750).

Însuşi episcopul greco-catolic **Ioan Inochentie Micu** (Klein), cel mai aprig luptător pentru drepturile bisericii sale, — ocrotite de Curtea din Viena, oropsite însă de guvernul transilvan — când se văzu silit să plece la Curtea împărătească, spre a răsturna învinuirile ce ridicaseră împotrivă-i duşmanii, a chemat la Blaj în vara anului 1744 un sinod în care a spus că, de va izbuti a se mai întoarce acasă, — **nu va sta la îndoială să treacă cu oamenii săi peste munţi...** Oricât de mult s'ar fi îndreptat el, în cele bisericeşti, împreună cu preoţii săi blăjeni, spre legea împăratu-

www.dacoromanica.ro

lui din Viena şi a papei din Roma — în ceasuri grele nădejdea sufletului lor, sbuciumat şi chinuit, căuta totuşi scăpare spre răsărit: peste munţi în sfintele legături străvechi cu Ţara Românească!

Dacă se găseau organe oficiale împărăteşti, cari să privegheze cu străşnicie la punctele de vamă împiedecând în veacul al XVIII-lea trecerea cărţii româneşti — trecere cu desăvârşire liberă în timpul principilor ardeleni din veacurile XVI şi XVII — ceice simţeau o tainică chemare spre slujba ideii de unire şi legătură sufletească a neamului, smeriţi călugări şi dieci pribegi, lăsau în grija vameşilor împărăteşti paza graniţelor. Ei cunoşteau mulţimea potecilor tăinuite, pe unde treceau în dragă voie munţii, cu dăsagii încărcaţi de cărţile mângâierilor creştineşti, potrivite să trezească noui nădejdi în sufletele copleşite de viforul impilărilor străine.

Şi mai târziu, în cursul răscoalei lui Horia, s'a auzit din nou glasul ţăranilor răsvrătiţi, strigând că nu mai vor să se întoarcă la starea cea veche a iobăgiei, ci mai curând sunt hotărîţi a părăsi cu toţii Transilvania şi a trece în apropiata Ţară Românească.

Toate aceste dovezi arată lămurit, cât de puternică a rămas, chir de-alungul sbuciumatului veac al XVIII-lea, nesdruncinata legătură de frăţie, de unire şi de încredere între Românii de pe amândouă laturile Carpaţilor.

Iar pe la începutul veacului următor — după cum spunea un profesor de istoria literaturii române (Aron Densuşianu dela universitatea din Iaşi) — se cântau prin Moldova, ca un fel de imn naţional, aceste versuri, puse în seama înzestratului mitropolit Veniamin Costache, rostind cu tărie dorinţa sufletelor româneşti să fie împreună „în patria cea dulce" :

www.dacoromanica.ro

Dumnezeule prea înalte, de ce suferi tirănia?
Izgoneşte toţi vrăjmaşii şi-i zdrobeşte cu mănia
Şi în **patria cea dulce pe noi pe toţi ne adună**
Ca la a tale altare să putem cânta 'mpreună"...

De la rostirea acestei dorinţi în forma versurilor lui Veniamin Costache şi până la putinţa înfăptuirii, a trebuit să mai treacă un veac întreg de frămîntări, de lupte şi jertfe nepregetate, prin cari şi-a răscumpărat acest popor **dreptul la unire naţională-politică deplină.**

www.dacoromanica.ro

CARTEA a V-a

A DOUA UNIRE

1822 – 1866

www.dacoromanica.ro

I

Timpul naţionalismului luptător. Porniri spre îndreptări constituţionale în Ţările Române. Cel dintâi proiect de constituţie a Moldovei. Proiecte muntene. Deosebirea între Moldoveni şi Munteni. „Totimea trupului românesc întru întregimea sa cea dintâi" — ca idee răsărită din şcoala lui Gheorghe Lazăr. Dinicu Golescu pentru Dacia Mare.

Din cele arătate până aci s'a putut înţelege, că ideea unirii celor trei ţări: Muntenia, Moldova şi Transilvania nu a slăbit în cursul veacului al XVII-lea şi al XVIII-lea. Dimpotrivă, ea a frământat creerul unor principi ai Transilvaniei ca Gavriil Báthory, Gavriil Bethlen şi Gheorghe Rákoczy II, precum şi al unor Domni ca Vasile Lupu şi Gheorghe Duca din Moldova sau ca Şerban Cantacuzino şi Constantin Brâncoveanu din Muntenia, precum şi pe al altora dintre înaintaşii lor mărunţi şi lipsiţi de însemnătate. A povăţuit condeiul scriitorilor bisericeşti şi al cronicarilor, cari stăruiau în dovedirea unităţii naţionale a Românilor din cele trei ţări. A adâncit legăturile sufleteşti prin aceeaş credinţă şi slujbă dumnezeească. Chiar când a izbutit uneltirea stăpânirii habsburgice să sfâşie încâtva unitatea bisericească a Românilor din Transilvania, ceice au semnat aşa numitul „manifest al unirii" dela 1698, au ţinut să adauge la sfârşitul lui, ca o condiţie de căpetenie pentru tăria acestui act, că nimic din tipicul religios îndătinat să nu se schimbe, ci toată legea să stea pe loc; să rămână deci cum a fost! Chiar ţăranii din Transilvania, când prigonirile străi-

www.dacoromanica.ro

nilor îi pătrundeau la os, ameninţau să părăsească această temniţă a suferinţei şi răbdării lor de veacuri, ca să treacă munţii la fraţii de un sânge şi de o lege.

In veacul al XIX-lea pornirea spre libertate şi unire naţională se face tot mai lămurită, răspândindu-se în cercuri largi şi stăpânind cugetele celor chemaţi să îndrume soarta poporului din aceste trei ţări spre un viitor mai senin.

Intr'un articol intitulat „Trecutul şi prezentul" (Junimea Română din Paris 1851) Nicolae Bălcescu scria: „Ridicarea lui Tudor fu deşteptarea naţiei; de atunci... Ţara începu a mai da semne de viaţă"... Îndemnurile spre înfăptuirea libertăţii şi unităţii naţionale erau în deplină potrivire cu gândirea obştească din acel timp. Tocmai de aceea erau ajutate, în calea norocoasei lor desfăşurări, prin un puternic curent de cugetare şi acţiune europeană.

La începutul veacului al XIX-lea năzuinţele lui Napoleon de a întemeia o monarhie universală, au trezit în toate părţile Europei popoarele din vechia aţipire, dând naştere unor însemnate porniri spre libertate şi neatârnare naţională. Astfel, în acest veac una din pornirile de căpetenie ale popoarelor a fost lupta îndârjită pentru a închega state naţionale în locul statelor dinastice, rămase ca moştenire din veacul de mijloc. De o parte înrâurirea ideilor răspândite de revoluţia franceză, de alta curentul împotrivirei fireşti la aceste idei, a îndrumat desfăşurarea politicii europene în cursul veacului al XIX-lea. Vremea aceasta poate fi numită epoca naţionalismului luptător în toate întocmirile de viaţă a popoarelor doritoare de propăşire. Ca o ridicare împotriva monarhiei universale şi cosmopolitismului se trezeşte şi se întăreşte tot mai mult simţul de aparţinere la o singură fiinţă naţională, de preţuire şi iubire a tuturor însuşirilor şi comorilor proprii unui neam. Fiii aceluiaş po-

www.dacoromanica.ro

por începe a se simţi cu mult mai apropiaţi, mai strâns uniţi sufleteşte decât în vechime, când deosebirile de treaptă socială deschideau adeseori prăpăstii adânci între cei de un sânge şi de o lege. In vremea aceasta încep a ieşi tot mai mult la iveală, în statele europene, trăsăturile cele mai de seamă ale patriotismului nou: preţuirea unităţii pământului şi a unităţii neamului căruia insul aparţine. Din această stare de suflet au răsărit şi năzuinţele spre o nouă întocmire socială şi politică. Dar ele n'au putut să pătrundă în viaţa neamurilor civilizate decât luptând să înlăture şi să dărâme prejudecăţile rămase ca moştenire din veacul de mijloc.

Revoluţia franceză dela sfârşitul veacului al XVIII-lea a trezit în cercuri largi spiritul de protestare contra apăsării. Am văzut cum la 1794 guvernatorul Transilvaniei, contele Gheorghe Bánffy, de teama „primejdioaselor principii ale libertăţii franceze" ruga Curtea din Viena să nu mai îngădue ardeleanului Ioan Piuariu şi bănăţeanului Paul Iorgovici tipărirea gazetelor româneşti şi trimiterea lor în Transilvania. In îndrumările pe cari le primea (la 1796) Constantin Stamati pentru îndeplinirea funcţiei de consul al Republicii franceze la Bucureşti şi la Iaşi, era rostită şi datoria de căpetenie să răspândească germenii revoluţiei în Austria şi Rusia împotriva „istovitorului despotism al celor două curţi imperiale". Această datorie par a şi-o fi îndeplinit cu izbândă consulii francezi. Dacă nu tocmai spiritul revoluţionar, în înţeles de răsturnare neamânată a vechiului regim, dar acela de adâncă nemulţumire cu stările tradiţionale şi de încercări dibuitoare pentru oarecari schimbări, a prins a încolţi şi în societatea românească. Intr'un raport consular francez (1798) se spune că „o mică parte din boierime, care poate judeca, ascultă fermecată despre revolu-

www.dacoromanica.ro

ţia noastră" şi e speranţă că încetul cu încetul „adevărurile franceze vor sfârşi prin a pune în lucrare dulcea şi binefăcătoarea lor lumină". Aceste adevăruri au pătruns în cele din urmă neliniştind pe conducătorii politici nu numai din Transilvania, ci şi din Moldova. În Martie 1804 se aruncase la Curtea domnească din Iaşi un pamflet isvorît — cum scria mitropolitul Veniamin Costache într'o adresă către domnitorul Alexandru Moruzi — „din duhul tulburător al unor netrebnici", care nu se sfiau a face pomenire „de un cuget al **nesupunerii franţuzeşti** cutezând a zice şi către stăpânire **cuvinte de îngrozire**"... Pentru potolirea cugetelor rătăcite, mitropolitul Veniamin socotea de trebuinţă să se încerce aplicarea mijloacelor de apărare îmbiate de rânduiala slujbelor bisericeşti, poruncind a se ceti molitfele Sfântului Vasile cel Mare „pentru alungarea duhurilor necurate"... Din scrisorile lui Vasile Melinescu iese la iveală teama de revoluţie. Acesta scria îngrijorat (la 1 Iulie 1804): „Am auzit că boerii de mijloc **îngrozesc cu pilda Franciei.** Se vede că sămânţa cea rea... se ascunde în ţară"... Pentru preîntâmpinarea răului credea că trebue deschis un drum legiuit dând fiecărei stări de oameni putinţa să-şi descopere nevoile căci „toată revoluţia se cuibăreşte în inimile oamenilor, cari n'au drum legiuit de a-şi arăta ahturile şi necazurile sale, ca o scânteie ce se tăinuieşte în cenuşă"... Curentul odată pornit printre boierii de stare mijlocie, cari se simţeau asupriţi de protipendada (ceata) marilor boieri, era aţâţat şi prin emigranţi, ca şi prin soldaţi francezi cari după catastrofa lui Napoleon în Rusia (1812) trecuseră în Moldova ca pribegi. Acest curent al „nesupunerii franţuzeşti" a ajutat în parte şi la pregătirea sufletească a revoluţiei lui Tudor, revoluţie înrâurită însă şi de mişcările de neatârnare ale Sârbilor din sudul Dunării, în rândurile cărora au luptat şi cete de Români.

www.dacoromanica.ro

Despre Tudor Vladimirescu s'a păstrat amintirea că şi-ar fi rostit odată dorinţa să umple cu paie pe ciocoi şi să-i trimită ca plocon din partea ţării la curţile împărăteşti unde „vor fi puşi la muzeu, căci acolo e locul lor lângă hiarele sălbatice". Dar sfetnicul său, episcopul Ilarion dela Argeş, i-a răspuns că ciocoii nu trebue omorîţi trupeşte, ci politiceşte, „fiind mai grea decât moartea pentru ei soarta să se vadă fără slujbe şi smeriţi înaintea boierilor celor mici, cari se vor urca în scaunele lor în divan, în adunare şi în slujbele cele mari".

Cu un an mai târziu, în timpul domniei lui Ioan Sandu Sturza, mica boierime din Moldova începe să aibă o purtare aproape revoluţionară alcătuind partidul pe care protipendada îl numea în batjocură al „cărvunarilor" după numele italian obişnuit în întâiele decenii ale veacului al XIX-lea. Scopul acestui partid nu era însă desfiinţarea drepturilor boiereşti, ci lărgirea lor în aşa măsură încât să poată fi de folos şi micilor boieri: să fie deci coborîtă puterea din mâna protipendadei — în cursul domniilor fanariote înstrăinate adeseori de ţară — spre mulţimea boierilor mici, cari păstrau legături mai strânse cu poporul.

Pornirea aceasta îşi află cuvânt în **întâiul proiect de constituţie a Moldovei** (1822) care cuprindea în „77 de ponturi (articole) cererile cele mai însemnătoare, ce se fac din partea obştei Moldaviei". Proiectul prevedea să fie Ţara îndrumată printr'un **Sfat obştesc** care să facă legi împreună cu Domnul, astfel însă că în cazul vreunei deosebiri de păreri între Sfat şi Domn ,acesta să fie dator a primi şi întări hotărîrile Sfatului obştesc. Puterea executivă rămânea deci în mâna Domnului, iar cea legislativă urma „să fie pururea în mâna Domnului **împreună** cu Sfatul obştesc". Intr'un articol (76) se spunea că Sfatul obştesc

www.dacoromanica.ro

ar fi fost „lucrul cel mai cu de adinsul cerut de toată obștia pământului", cu toate că era destul de mărginită alcătuirea lui, având ca membri numai pe mitropolitul țării, cu cei doi episcopi dela Roman și dela Huși, pe boierii divanului cu încă 16 inși aleși de obștea boierilor din cele 16 ținuturi ale Moldovei. Numai ierarhia înaltă bisericească și tagma boierilor ar fi avut glas, iar țărănimea și tagma negustorilor rămânea cu totul în afară de barierele plănuite în acest proiect de constituție românească.

Protipendada îl socotea, cu toate acestea, vătămător pentru vechile așezăminte și primejdios pentru viitorul țării.

Proiectul cerea: 1. **libertatea credințelor religioase** (rămânând însă stăpânitoare credința ortodoxă a răsăritului), 2. **libertatea individuală** (nimeni să nu poată fi închis sau pedepsit decât după litera pravilei), 3. **libertatea muncii și comerțului**, 4. **libertatea proprietății** (afară de cazurile de utilitate publică), 5. **egalitatea înaintea legilor**, 6. **alegerea funcționarilor** (cari să se schimbe anual cu toții „dela mare până la mic" făcându-se alegerea „numai după meritul bunelor fapte și după puterea vredniciei fieștecăruia").

Se mai cerea prin „ponturile" acestui proiect, să se înființeze școli românești și străine în Iași, să fie opriți străinii să cumpere moșii, mai ales Evreii „nefiind lucrători de pământ, **să nu fie îngăduiți a se mai înmulți cu venirea din alte părți**"!...

Ca principal autor al proiectului dela 1822 e socotit tânărul boier **Ionică Tăutu**, om pornit contra marilor boieri, cari au monopolizat dreptul de conducere a Statului și prin învrăjbirile lor au deschis calea domnilor fanarioți spre cârma țării. El a scris și pamfletul **Strigarea norodului Moldovei**, în care învinuia pe mitropolitul Veniamin că a binecuvântat armele eteriștilor greci menite a vărsa sângele Oto-

www.dacoromanica.ro

manilor. Cu privire la cei din urmă întreba: ce rău a avut pământul acesta dela neamul Otomanilor? Au nu sub umbra lui am sprijinit biserica, legea, obiceiurile şi tot ce aveam? După pilda aşezământului din Basarabia (Aşezământul obrazovaniei oblastiei Basarabiei dela 1818) cerea Tăutu a se recunoaşte şi boierimii de treapta a doua drepturi deopotrivă cu ale marilor boieri. El fericea pe Basarabeni şi Bucovineni pentru starea lor, pe care o credea mai bună decât pe a Moldovenilor din pricină că n'au avut boieri mari.

Ionică Tăutu fu sprijinit de Ion Sandu Sturza, care-l trimise în slujba de capuchehaie (om de încredere) al Moldovei la Constantinopol (1826), unde a murit însă curând (1828) în vârstă de 30 de ani.

Deşi proiectul lui Ionică Tăutu n'a intrat în vigoare, câteva prevederi ale lui par a fi fost înfăptuite în timpul lui Ion Sandu Sturza, a cărui domnie se sprijinea pe mica boierime înălţând numeroşi membri ai ei la slujbe şi ranguri de frunte. De aceea era învinuit la Ruşi de către Mihail Sturza că ar fi pus în aplicare proiectul dând parvenitilor dreptul să voteze şi să hotărască „prin majoritatea glasurilor asupra vechilor nobili ai Moldovei". Ion Sandu Sturza părea, la începutul domniei hotărît să înfrângă împotrivirea marilor boieri, ameninţându-i cu „topuzul şi cu sabia spre înfrânarea celor neînţelepţi", dar în cele din urmă, de teama Ruşilor, după convenţia dela Akkerman, care sporise dreptul acestora să se amestece în trebile Ţărilor Române — s'a împăcat cu boierii încuviinţându-le prin anaforaua din 1827 drepturi cu mult mai întinse decât cele din trecut, năzuind spre scutirea lor de orice îndatorire către Stat. Era o prevestire de apropiata biruinţă politică, ce urma s'o aibă marea boierime, cu ajutorul Rusiei, prin legiuirea Regulamentului Organic.

www.dacoromanica.ro

Nici boierii din Muntenia n'au rămas nepăsători în faţa curentului de înnoiri. Proiectele lor se deosebeau însă de ale Moldovenilor, sprijinindu-se mai mult pe ajutorul Rusiei, pe care o socoteau „apărătoarea neamului creştinesc şi românesc", decât pe Turcia al cărei hotar dunărean cereau să fie reaşezat „până în jumătate apă", încuviinţându-se Ţării Româneşti toate drepturile de pe vremea lui Matei Basarab, dela 1641 „când patria nu intrase încă sub jugul grecesc". Proiectau şi ei un **Sfat de obşte**, care să chibzuiască în toate treburile, iar puterea executivă s'o aibă un **divan de 8 inşi** (mitropolitul, 2 episcopi, 4 boeri mari şi un legist=nomicos). Alături de acesta să funcţioneze **un al doilea divan** (cu 8 boeri mari, având puteri judecătoreşti), **un departament al împăciuirilor** (cu 3 boeri) şi **altul al hotărniciilor** (cu patru boeri şi un inginer). Pentru drepturile financiare să fie alcătuită **o comisie a vistieriei**, ai cărei membri să nu amestece însă punga ţării cu punga proprie, cum făceau Domnii fanarioţi. **Oltenia** să fie cârmuită de un mare ban, trimis din Bucureşti; împreună cu episcopul Râmnicului şi cu 5 boeri localnici el va îndruma **divanul Craiovei**. La slujbe să fie primiţi numai pământenii, cu îndepărtarea Grecilor şi a altor străini.

Funcţionarii să nu poată fi scoşi din slujbele lor decât prin judecată şi pentru vină dovedită „fiindcă schimbarea sminteşte cursul trebilor". Consulul rusesc Pini scria din Sibiu (20 Martie 1822) lui Alexandru Vilara mulţumindu-i pentru trimiterea proiectului de organizare, ca şi pentru memoriul, în care arăta că răscoala lui Tudor a izvorît din suferinţele poporului şi din făgăduinţele de jefuire a bogaţilor, precum şi din duhul nesupunerii şi îndărătniciei „care nu poate fi stăpânit cu biciul", deoarece locuitorii ţării nu mai vor să rabde asuprirea. Schimbările erau deci trebuitoare.

www.dacoromanica.ro

In Muntenia curentul democratic se vădea în proiectele şi memoriile dela începutul domniilor pământene, mai lămurit decât în Moldova, unde făuritorii de proiecte nu se gândeau să ceară drepturi decât pentru boieri. Temeiul se poate găsi în înrâurirea micii boierimi polone asupra celei moldovene. După cum în părerea celei dintâi statul se făcuse de mult una cu „şleahta", la fel şi în Moldova părerea aceasta tradiţională a căutat să tragă din adevărurile revoluţiei franceze întreg folosul pentru sine.

Şcoala lui Gheorghe Lazăr a avut şi ea parte la întărirea şi răspândirea noului curent. Ca o întrupare a tineretului însufleţit ce răsărise din şcoala aceasta, era doritorul de îmbunătăţiri Eufrosin Poteca. Intr'un memoriu, crezut al lui Naum Râmniceanu sau al lui Eufrosin Poteca, se dovedeşte superioritatea Românilor faţă de Greci, fiind cei dintâi coborîtori ai Dacilor — neam stăpânit de **crai pământeni,** cu pravile şi obiceiuri ale pământului şi cu putere ostăşească „simţită în destul şi de puternica împărăţie a Romei". In temeiul obârşiei sale, fie „din neamul Dacilor, ori din al Romanilor de vor zice că ne tragem, tot se arată neamul nostru cu bună dovadă mai cinstit şi mai slăvit decât neamul pismaşului elinesc. Se cuvine deci **unirea Românilor** căci **„neamul românesc,** îndată ce se va **împicioroga prin înfrăţită unire,** se va depărta de cel străin. Abia au cugetat Românii a încerca să se unească spre o glăsuire şi iată, fără zăbavă, **au desrobit ţâţa cea dreaptă a maicii lor...** care de nenumăraţi ani sta strânsă întru încleştarea dinţilor greceşti"... Tot aci se stăruia şi asupra trebuinţei de conlucrare între toate clasele sociale la îndreptarea neajunsurilor (cerere care de asemenea lipseşte din memoriile Moldovenilor). Apelul îndreptat prin acest memoriu către Români, aminteşte acoperit şi de ceice nu avură norocul

www.dacoromanica.ro

să ajungă sub cârmuire națională, are deci în vedere tot neamul, cum se vede lămurit din aceste cuvinte: „Măcar că s'a slobozit un izvor de hrană în gura Românilor și a început a-și face lucrare firească spre împiciorogarea românescului trup, dar fiindcă, după parimie, **unul este nici unul,** e de mare trebuință a se desrobi și **ceealaltă,** spre a alcătui **totimea trupului românesc întru întregimea sa cea dintâi!** Corabia putredă a neamului românesc, are trebuință de **un corăbier iscusit** și acesta este **unirea Românilor!** Ajungă-vă punerea de fii, pe cari până acum îi încuibați în lăcașul vostru și ei, în loc de mulțămire, v'au făcut astăzi de ați rămas ticăloase leșuri ale defăimării... Românilor! aveți frați din maica voastră, cari destoinici sânt a sluji în ocolul țării. Nu-i mai dați la spate... Dați-le rând! Fiți dar uniți într'o glăsuire **și statornici întru toate spre folosul patriei, căci voi sunteți patria!**"

Eufrosin Poteca, frământat și el cu proiecte de îndreptare, nu sta la îndoială a-și mărturisi convingerea despre datoria cârmuitorului să întrebuințeze puterea ce are dela popor **numai** în folosul acestuia căci „întrebuințând-o spre folosul său, norodul poate să-l scoată și să aleagă altul". Un om al vremii, Constantin N. Filipescu, care luase bacalaureatul în drept la Paris (1829), se gândea la o **cârmuire ereditară** (de moștenire) de care țara ar avea nevoie.

Iar Dinicu Golescu, potrivind învățăturile culese din călătoriile sale în străinătate la stările înapoiate ale neamului, scria că „neînvățătura și **înjuguirea** prostește pe om, făcându-l rău". Dorința unui progres obștesc îl îndemna deci să spună că ar fi gata să se lipsească de toate drepturile boierești. Înființând la Goleşti o școală cu internat și pentru fiii țăranilor, aduse aci ca profesor pe Aron Florian din Transilvania. Unirea Românilor o vedea luminatul boer, încă de pe la anul 1826, cu putință într'o Dacie Mare.

www.dacoromanica.ro

II

Ideea Unirii în preajma păcii dela Adrianopol şi în punctele Regulamentului Organic. Generalul Pavel Kisseleff prieten al ţăranilor. Teama Austriei.

Prin prevederile Regulamentului Organic, pus în aplicare pentru Muntenia la jumătatea anului 1831, iar pentru Moldova la începutul anului următor s'a început în viaţa politică a Ţărilor Române regimul constituţional-reprezentativ. Acest început de regim parlamentar, cu hotărît caracter aristocratic, s'a făcut sub înrâurirea covârşitoare a politicii ruseşti, care prin isbânzile războiului cu Turcii şi prin pacea dela Adrianopol izbutise a-şi întinde dreptul de ocrotire asupra popoarelor creştine din răsăritul Europei. Austria, ţinându-se deoparte în acest război, a primit prin condiţiile păcii dela 14 Septemvrie 1829 o grea lovitură în mândria ei de ocrotitoare a popoarelor din Balcani, ieşind la iveală neputinţa ei să se amestece în treburi pentru atingerea planurilor, ce urmărea de multă vreme faţă de Ţările Române. Friedrich Gentz, colaboratorul ministrului austriac Metternich, era atât de îngrijorat de înfrângerile politicii vieneze, încât spunea că viitorul Austriei i se arată mai întunecat decât mormântul. Tot atât de întunecat îl văzuse încă de mai înainte contele maghiar Ştefan Széchenyi, care nu s'a sfiit a rosti (1813) prorocia că această alcătuire politică se va prăbuşi în curs de un veac din pricina nedreptăţilor săvârşite contra feluritelor neamuri din cuprinsul ei.

In preajma păcii dela Adrianopol s'a ivit şi din partea conducătorilor Munteniei şi Moldovei încercarea să-şi îmbunătăţească starea politică. Ei nu întârziară a înainta celor în drept un memoriu cerând ca „Valahia şi Moldova

www.dacoromanica.ro

să se împreune şi să se facă amândouă **un principat**" a cărui cârmuire având forma unei **„monarhii mărginite după moştenire**" să fie încredinţată vre-unui prinţ „din familiile domnitoare în **Germania de sus**". Acest prinţ să fie ales deocamdată de Austria, Franţa şi Englitera, urmând să fie aşezat „în scaunul monarhiei prin Rusia şi prin Turchia", cerându-i-se a cârmui **„după o constituţie în toată viaţa sa**". „După moartea lui coroana să treacă la coborîtor în linie dreaptă, însă numai parte bărbătească". Memoriul mai cuprindea şi cererea privitoare la înapoierea cetăţilor Brăila, Giurgiu şi Turnu, precum şi ca „negoţul acestor două întrupate provincii să fie de tot slobod". De amândouă aceste cereri s'a ţinut seamă în actul deosebit dela Adrianopol, prin care Poarta se lega a da îndărăt oraşele de pe malul stâng al Dunării, dărâmând întăriturile cari să nu mai poată fi refăcute niciodată. Iar în privinţa negoţului, locuitorii Principatelor se vor bucura de libertate deplină, fără nici o îngrădire. Prin acelaş act se primea ca durata stăpânirii domnilor aleşi să nu mai fie mărginită la 7 ani, cum prevăzuse convenţia dela Akermann (1826) ci să fie investiţi cu această putere pe viaţă. De încheiere Poarta se lega solemn să întărească „toate regulamentele administrative" cari vor fi pregătite după dorinţa arătată în adunările celor mai de seamă locuitori ai ţării. Aceste regulamente vor fi temelia regimului interior, dar cu condiţia ca prin prevederile lor să nu fie ştirbite „drepturile de suzeranitate ale Sublimei Porţi".

Nu era decât prea firească năzuinţa Rusiei, ca putere ocrotitoare, să facă să se ţină seamă de părerile sale în opera de pregătire şi redactare a acestor regulamente organice, cari îmbrăţişând întreg domeniul vieţii de Stat luară înfăţişarea unei adevărate constituţii. In toate treburile de

www.dacoromanica.ro

seamă au servit deci ca linii de îndreptare, îndrumările ruseşti din Varşovia, cuprinzând în opt capitole prevederile călăuzitoare, cari urmau să alcătuiască scheletul noilor legiuiri.

Incheierea acestor îndrumări trebue amintită îndeosebi, fiindcă scoate stăruitor la iveală **ideea unirii.** Insufleţită de simţimintele cele mai binevoitoare faţă de aceste Ţări, Impărătească Curte a Rusiei ar fi privit — după cum spune încheierea îndrumărilor — totdeauna cu supărare răceala şi neînţelegerea, ce se vedeau între dânsele. De aceea doreşte acum să fie „instituţiile ce au a regularisi pe Moldavia şi pe Valahia atât de asemănate şi **deopotrivă,** pe cât iartă obiceiurile şi ideile primite între locuitorii lor" putând sluji „această deopotrivă asemănare să le apropie între ele pe **două noroade,** a căror **unime de lege, de începutul neamului** şi de **starea locului** se cuvine a le ţine **strâns legate în oricare întâmplări".**

Aceste îndemnuri spre unire au fost trecute şi în textul Regulamentului Organic între dispoziţiile generale (cap. VIII) ca **„începuturi de o unire mai de aproape între amândouă Principaturile,** arătându-se elementele acestei uniri, cari sunt: începutul, religia, obiceiurile sălăşluitorilor într'aceste două Principaturi, precum şi cele de opotrivă trebuinţe". S'a hotărât ca locuitorii să aibă aceleaşi drepturi şi să poată dobândi proprietăţi în amândouă ţările, monedele să aibă acelaş curs şi aceleaşi preţuri.

Stăruinţele Rusiei, pentru organizarea constituţională a Ţărilor Române, nu erau numai spre binele lor, după cum se vede lămurit din scrisoarea (20 Februarie 1830) generalului Pavel Kisseleff către un prieten al său (gen. Zakrevski) căruia se destăinueşte astfel: „Eu lucrez aici ca îndeplinitor al voinţii Împăratului şi ca creştin. Mult mai

www.dacoromanica.ro

rămâne să facă cel ce va domni peste aceste ţări, dar eu **mă silesc mai ales să câştig pentru Rusia bogăţiile acestor ţări,** prin legături comerciale, **şi să supun pe Moldoveni şi pe Valahi obiceiurilor şi regulelor noastre".**

Generalul Kisseleff era un prieten al ţăranilor, a căror slobozire treptată o ceruse ţarului Alexandru I încă dela 1816, când era ministru al domeniilor Statului, scriind într'un memoriu: Sire, libertatea cetăţenilor este temelia belşugului şi a bunei stări obşteşti. Acest adevăr e atât de neîndoelnic, încât găsesc de prisos a mai arăta Maiestăţii Voastre, cât este de dorit să se întindă în tot imperiul Vostru **slobozirea robilor** îngrijitori de pământ, cari **pe nedrept sunt lipsiţi de libertate".** Iar mai târziu, către sfârşitul zilelor sale, când primi la Paris ştirea despre manifestul pentru desrobirea ţăranilor ruşi (19 Februarie 1861) se grăbi să mulţămească ţarului Alexandru II cu lacrămi de bucurie. „Istoria nu va uita — scrie un cercetător rus (A. R. Zabloţchi — Desiatovschi) — că el a fost cel dintâi dintre oamenii de Stat ai Rusiei, care a început a zice cu tărie. că a venit vremea să se ia în privire nenorocita stare a ţăranilor — jertfe ale neştiinţei lor şi ale nepăsării guvernelor".

Ca om cu tragere de inimă faţă de cei obidiţi, Kisseleff a căutat să uşureze şi în Ţările Române ocârmuite de dânsul, traiul ţăranilor. Din pricina împotrivirii boierilor, mari proprietari, n'a isbutit însă decât în măsură mică. De aceea a rămas nemulţumit. Când şi-a luat rămas bun dela Adunarea Obştească (1833) făcând o reprivire asupra faptelor mai însemnate ale administraţiei provizorii, pe care o prezidase, a ţinut să atragă în deosebi luarea aminte a viitorilor cârmaci ai ţării asupra clasei muncitorilor de pământ, subliniind că numai când măsurile contra impilărilor

www.dacoromanica.ro

vor fi cu stăruinţă aplicate, numai atunci ţăranul va răsplăti prin muncă, bogăţie şi linişte ceeace-i daţi făcându-i dreptate".

Isbânzile Rusiei pricinuiau destulă neliniște Turciei şi mai cu seamă Austriei. Cea dintâi nu se putea bucura văzând cum Rusia ocrotitoare începe a lua tot mai mult locul Porţii otomane ca putere suzerană în politica Principatelor Române, cari i-au fost vasale de atâta timp. La începutul anului 1834, prin convenţia dela Petersburg, recunoscu totuş Regulamentul Organic legându-se a întări şi legiuirile desvoltătoare ce vor urma.

Iar Austria se simţea stânjenită în mândria ei şi în planurile de întindere spre sud şi răsărit de o parte, de alta se temea că noua organizare a Ţărilor Române, având ca urmare îmbunătăţirea împrejurărilor de traiu, nu va lăsa nepăsători pe Românii din cuprinsul imperiului habsburgic sporind nemulţumirea şi îndârjirea lor în luptele de ordin politic, naţional şi economic. Această îngrijorare din partea Austriei era deplin îndreptăţită, deoarece mulţimea Românilor din Transilvania şi Banat, aflând că fraţii lor de peste munţi porniră pe calea unei propăşiri mai vădite, începură a-şi îndrepta gândul spre Ţara Românească şi spre Moldova. Mânaţi de dorinţa de a trăi sub cârmuire românească, oameni cu multă învăţătură ca Ardelenii Ioan Trifu-Maiorescu, Aron Florian sau ca Bănăţenii Damaschin Bojâncă, Eftimie Murgu ş. a., urmând exemplul lui Gheorghe Lazăr, au trecut munţii spre Bucureşti, Craiova şi Iaşi.

www.dacoromanica.ro

III

Frământări revoluționare în Transilvania, Banat, Moldova și Muntenia. Societatea secretă „Constituția" din Lugoj. Porniri de maghiarizare. Soarta grea a Românilor din Transilvania, înfățișată de scriitori maghiari. Conspirația lui Leonte Radu în Moldova. Pornirile de unire ivite în cursul acestor frământări. Românii din Transilvania — răspânditori ai ideii de unitate națională. Proiectul lui Ioan Câmpineanu pentru „un singur popor unit și independent". Cununia lui Gheorghe Bibescu la Focșani. „Dreptate, frăție" — lozinca revoluției din 1848.

Austria era bântuită de neliniște adâncă și din pricina repetatelor încercări de comploturi și revolte, ce se iviră în diferitele ei provincii. Cu toate că împăratul Francisc I s'a silit zeci de ani dearândul să păzească popoarele de orice atingere primejdioasă cu propagandiștii ideilor revoluționare, aceste silințe ale lui n'au putut avea urmări statornice. Sistemul poliției secrete și al cenzurei s'a dovedit neputincios în lupta cu aceste idei. Revoluția polonă din 1830—1831 a trezit simpatii în Ungaria și în Transilvania. Svonuri despre o apropiată răscoală românească se răspândiră la începutul anului 1831. Preotul satului Bala (județul Turda) ar fi vestit în biserică într'o Duminecă din Ianuarie, că peste patru săptămâni va izbucni răscoala. Guvernul Transilvaniei s'a grăbit să roage comanda militară a lua măsuri pentru ajutorul ostășesc de trebuință. A chemat apoi la Cluj pe episcopul Vasile Moga din Sibiu și pe vicarul Dumitru Caian din Blaj îndrumându-i să liniștească poporul. Nobilii unguri nu se mai simțeau în siguranță pe la sate.

www.dacoromanica.ro

Incepură deci a se adăposti la oraş cerând voie să poată purta arme. La 12 Martie 1831 guvernul roagă din nou comanda militară să trimită armată în mai multe comitate ale Transilvaniei.

Agenţi secreţi şi propagandişti mişunau în diferite părţi, îndemnând pe Unguri să se desfacă de Habsburgi. Tinelli, un propagandist italian din Milano, mărturisea că Iosif Mazzini, care întemeiase societatea **Giovine Italia** (Italia Junǎ) cu scop să pregătească unirea acestei ţări ca republică democratică, socotea că şi Ungaria ar fi plină de elemente revoluţionare, cari la timp nimerit ar putea da mână de ajutor Italienilor.

La 27 August 1834 s'a otrăvit în Sibiu Adolf David în clipa, când era să fie închis. Din scrisorile lui s'a putut vedea că avea legături cu elemente revoluţionare din Transilvania, Banat şi Ţara Românească urmărind scopul **să unească pe Români într'o republică.** S'a găsit între hârtiile lui şi o taducere românească a imnului revoluţionar francez şi o proclamaţie în limba latină. Această pregătire tăinuită aştepta numai un îndemn din afară, spre a păşi pe tărâmul faptelor. Un negustător din Cluj, Caetan Biazzini, comandase dela fabricantul Hausmann din Viena săbii cu inscripţia: **„Trăiască Constituţia!"** Insuşi cuvântul **constituţie** era pe atunci pricină de îngrijorare, întrucât — după cum scria moldoveanul Mihail Sturza (1823) — singur acest cuvânt e „o atingere a autorităţii".

Poliţia secretă din Viena era înştiinţată că agenţi revoluţionari din Franţa şi din Elveţia încearcă toate mijloacele ca să înfiinţeze în Ungaria şi în Transilvania organizaţii secrete cu scop să răspândească ideile destrămătoare ale revoluţiei. Metternich, atotputernicul ministru austriac, spunea mai târziu (1844) că Ungaria se află în anticamera iadului revoluţionar.

www.dacoromanica.ro

In Banat, la Lugoj, se înfiinţase o societate secretă: **Constituţia,** ai cărei membri şi conducători erau intelectuali şi meseriaşi români. Societatea a fost descoperită la sfârşitul anului 1830, dar ea funcţionase de mai înainte ţinând şedinţe secrete în casa căldăraşului **Damaschin Nedelcu** sub conducerea preoţilor ortodocşi Dumitru şi Constantin Popovici, Ioan Lăpădat şi Ştefan Bercean. Învinuiri mai grele i se aduceau lui Ioan Lăpădat pentru „o ispitire scandaloasă a poporului".

Episcopii români de atunci, cunoscând îngrijorarea ce cuprinsese cercurile oficiale din Viena, au socotit timpul potrivit să înnoiască cererile de ordin politic-naţional din 1790—1792, cari au rămas atâta vreme neîmplinite. Ioan Lemeni şi Vasile Moga au înaintat deci (1834) un memoriu cerând ca **„naţiunea română** care întrece cu mulţimea celelalte naţiuni din Transilvania şi poartă în mai mare măsură toate greutăţile în timp de războiu şi în vreme de pace, **fără a avea vre-un drept cetăţenesc,** să fie recunoscută ca naţiune **de sine stătătoare** şi întru toate la fel cu celelalte trei **naţiuni recepte** (primite)". Isprava n'a fost mai mare decât cea din 1792 a înaintaşilor lor: Gherasim Adamovici şi Ioan Bob. Li s'a spus din partea Curţii împărăteşti „să aştepte în linişte silindu-se a fi şi în viitor vrednici de bunăvoinţa şi de mila cu adevărat părintească a Maiestăţii Sale Sacratissime".

Cu trei ani mai târziu, fiind dieta Transilvaniei întrunită la Sibiu, episcopul Moga a încercat din nou să mijlocească vre-o îmbunătăţire pentru preoţii şi credincioşii săi, locuitori împreună cu Saşii, în aşa numitul pământ crăesc.

Incercarea a rămas din nou fără ispravă, ca şi cea repetată de Moga împreună cu episcopul Lemeni la dieta din Cluj (1842). In loc de vre-o uşurare, Românii au rămas

www.dacoromanica.ro

adânc jigniţi de proiectele de maghiarizare ale acestei diete şi nu au întârziat a protesta împotriva lor prin memoriile consistoriilor din Blaj şi din Sibiu. La 1843 deputaţii Ioan Horváth şi Gavril Bethlen făceau în dietă propunerea că, nefiind destul de ducătoare la scop educaţia naţiunii române prin dascăli români, să se înfiinţeze tot în al 5-lea sat câte o şcoală, în care să fie şi un dascăl maghiar. Iar în legătură cu cererea Curţii din Viena să fie primiţi şi credincioşii bisericii ortodoxe române la funcţii publice şi la egalitate de drepturi cu credincioşii celorlalte biserici din Transilvania, o comisie specială întrunită la 3 Mai 1845 sub preşedenţia lui Emeric Mikó, n'a găsit nimic de adaus la raportul lui Anton Liszai, care spunea că dieta din Cluj ar fi încuviinţat creştinilor ortodocşi tot ce a putut cere **spiritul timpului**, fără vătămarea legilor de temelie din Transilvania. Aceasta însemna, firește, mai puţin decât nimic, cu toate că raportorul se pricepea să îmbrace acest nimic în fraze din cele mai pompoase şi mai văduve de orice cuprins: „...nici dreptatea dumnezeească, nici cea omenească, nici politica înţeleaptă nu mai îngădue ca ortodocşii, cari de veacuri ne-au fost tovarăşi credincioşi în zile bune ca şi în zile rele, să fie ţinuţi şi mai departe în afară de barierele constituţiei şi înlăturaţi din drepturile politice, dacă nu voim **ca trupul bolnăvicios al constituţiei noastre** să se prăbuşească la cea dintâi întâlnire cu vre-o Putere din afară"...

Elementele conducătoare ale dietei erau cuprinse de teama că se va prăbuşi în curând constituţia feudală a Transilvaniei. Presimţeau pericolul, dar le lipsea voinţa să ia măsuri pentru înlăturarea lui. In publicistica maghiară din Transilvania începuse a se strecura câte un glas de osândă împotriva felului, cum era tratat poporul român de

www.dacoromanica.ro

atâtea veacuri. „Priviţi — scria autorul unui articol despre **cauza română (în Erdélyi Hiradó** nr. 182 din 1846)—oare nu noi i-am făcut pe Români trândavi, tăgăduindu-le dreptul la propria lor moşie, oare nu noi i-am făcut gospodari răi, răpindu-le în dijmă partea cea mai bună a muncii lor!"... Asemenea glasuri de osândă şi de mustrare s'au auzit şi mai târziu. Bartolomeu Szemere, care ca membru al guvernului revoluţionar din timpul lui Kossuth încercase la Seghedin în vara anului 1849 să împace pe Nemaghiari prin o lege făcută în pripă, dupăce a pornit în pribegie, recunoştea nedreptăţile îndurate de Românii din Transilvania veacuri dearândul, mărturisind într'o scriere a sa (memoriu) că „nu este popor a cărui soartă tristă s'ar putea asemăna cu a Românilor... constrânşi de cârmuirea austriacă la unire cu Roma, prin toate mijloacele ce se pot închipui, ale apăsării morale şi ale puterii armate. Bisericile li s'au închis, nou născuţii le-au rămas nebotezaţi, perechile căsătorite fără binecuvântare, iar morţii neînmormântaţi... Ei nu s'au putut afirma şi nu s'au putut desvolta în nicio direcţie potrivit cu firea lor, ci au stat ca un minunat copac viu, bogat în frunze, dar nici o floare n'a putut înmuguri şi nici un rod nu a strălucit vreodată în crengile lui întunecate"... Poate şi din această pricină a luat în cuprinsul Transilvaniei revoluţia anilor 1848—1849 înfăţişări de cruzime înspăimântătoare. Dacă răspundea unei triste stări politice cuvântul lui Metternich, că Ungaria se afla, la 1844, în anticamera iadului revoluţionar, el era tot atât de adevărat şi pentru stările din Transilvania.

Nu erau mulţumiţi nici Moldovenii, cu atât mai puţin Muntenii de starea în care au fost aduşi prin regimul parlamentar întemeiat pe dispoziţiile Regulamentului Organic. Intr'un memoriu din toamna anului 1837 comisul **Leonte**

www.dacoromanica.ro

Radu din Moldova arăta că alegerea deputaţilor pentru Obştească Adunare se face după propunerea Domnului, voinţa Ţării fiind cu totul dispreţuită; slujbele Statului se vând pe bani unor oameni „fără dreptăţi şi fără merite". Şcoalele şi spitalele ţării, precum şi alte aşezăminte erau slab îngrijite. In toate ramurile ocârmuirii formele noului Aşezământ (Regulament) şi pravilele erau socotite ca nişte cărţi de joc. Nimeni nu căuta să stârpească răul. Creditul public era cu totul scăzut din pricina părtinirii, ce păzea ocârmuirea către treapta boierilor mari. Luxul şi desfrânarea erau încuibate prin toate instanţele şi „pricinile se căutau cu mare prelungire"...

Pentru îndreptarea acestor neajunsuri şi pentru reorganizarea Ţării a înfiinţat Leonte Radu în acelaş an aşa numita **conjuraţiune confederativă a Moldovei** cerând partizanilor săi jurământ că vor păzi „taina şi legile şi vor împlini instrucţiile **Sfatului patriotic**, ce vremelniceşte s'a alcătuit, că nu vor cruţa nimic şi vor lupta până la cea de pe urmă răsuflare, fără a gândi la interes în parte", silindu-se în acelaş timp **„spre sporirea complotului"**.

Complotiştii voiau ca Moldova să păstreze legăturile tradiţionale cu Poarta otomană, dar aceasta să nu se amestece în treburile interne; **protectoratul rusesc** să fie **înlocuit cu unul colectiv**: al Angliei, Franţei, Austriei şi Prusiei cari să pună Ţara la cale precum se vor îndura „siguripsind fiinţa ei". Domnia să fie ereditară, cu Domn ales dintre principii străini, iar Mihail Sturza să fie izgonit ca un „călcător de jurământ şi de legi, tiran şi duşman, ce s'a arătat Ţării".

Moldova împreună cu Muntenia şi cu Sârbia să alcătuiască o „confederaţie potrivită cu aceea a Germaniei".

Intr'un proiect deosebit pentru „îndreptarea ocârmuirii

www.dacoromanica.ro

din lăuntru" era cuprinsă şi cerinţa răspunderii ministeriale, astfel ca miniştrii „să răspundă pentru greşelile şi abaterile Gospodarului înaintea Obşteştii Adunări şi a judecăţii criminaliceşti". Ţara să fie împărţită, din punct de vedere administrativ, în **cantoane** sau **mici gubernii** (din câte 4 judeţe, cu centru la Iaşi, Galaţi, Roman şi Botoşani) sub conducerea câte unui **mare vornic sau gubernator.** Ocârmuirea bisericească să fie încredinţată unui sinod de arhierei în frunte cu mitropolitul ţării şi „în tot cantonul să poată fi arhiereu şi consistorie, atât pentru cinstea naţiei, cât şi pentru buna cuviinţă şi orânduială". Pentru înlesnirea creditului să se aşeze în ţară „**un banc de împrumutare** prin bancheri străini, însă cu folositoare condiţii"; să se înfiinţeze fabrici, să se organizeze poşte „după orânduiala Europei pentru înlesnirea corespondenţii obşteşti". Evreii şi străinii „să fie opriţi a **posesui** (a stăpâni) în Moldova moşii cu sate". Să fie desrobiţi Ţiganii, spre a nu mai fi socotiţi în numărul dobitoacelor, să fie îngrădită libera mutare a ţăranilor, deoarece s'a dovedit a fi „pentru însăş paguba şi sărăcia lor; de aceea să se hotărască globiri şi înfrânări şi pentru cei ce ar fugi de prin sate şi pentru cei ce i-ar primi şi i-ar mistui". Să se izgonească luxul, să se ridice moralul „spre a se putea reînoi patriotismul în inimile Moldovenilor".

Din mulţimea punctelor de program ale complotiştilor lui Leonte Radu se cuvin scoase la iveală cele înfăptuite în cursul deceniilor următoare: unirea Moldovei cu Muntenia, precum şi autonomia internă faţă de Turcia, cu respectarea vechiului drept de suzeranitate, era o dorinţă ce s'a putut înfăptui în timpul lui Cuza-Vodă; înlocuirea protectoratului rusesc cu unul colectiv al Puterilor europene a fost încuviinţată prin hotărîrea congresului din Paris (1856);

www.dacoromanica.ro

cererea dinastiei cu drept de moştenire s'a împlinit prin constituţia dela 1866; ideea unui Stat federativ cu Sârbia a rămas numai ca un gând, care a muncit însă şi mai târziu, chiar până în zilele noastre, pe făuritorii de proiecte pentru înjghebarea unei „confederaţii a statelor dunărene".

Organizarea sinodului de arhierei, ca supremă instanţă bisericească, s'a putut înfăptui la 1872, în timpul domniei lui Carol, iar „bancul de împrumutare", la 1880, nu însă prin bancheri străini, ci prin înfiinţarea **Băncii Naţionale** din Bucureşti, organizată şi condusă de elemente româneşti.

Complotul fiind repede descoperit, Mihail Sturza a luat măsuri să fie isgonit autorul, Leonte Radu, în Basarabia fără mult sgomot. Ministrul de externe al Rusiei, Nesselrode, a felicitat pe Sturza pentru dibăcia, cu care a ştiut descoperi şi înnăbuşi acest complot.

Odată cu complotul din Moldova s'au ivit încercări de turburări revoluţionare şi în Muntenia. Conducătorul opoziţiei naţionale din Obştească Adunare, Ioan Câmpineanu, luptând împotriva amestecului rusesc în politica internă şi făcând apel la sprijinul Statelor europene, fu întemniţat împodobindu-şi astfel numele cu faima de martir al cauzei naţionale. Agentul polon Woronicz (Carol Werner) îi făcea propuneri pentru o alianţă polono-română şi raporta principelui Adam Czartoryski, conducătorul emigraţiei polone dela 1830—1856, că **ideea unirii tuturor populaţiilor române sub acelaş sceptru** frământă pe toţi; că a ajuns oarecum **ideea stăpânitoare** sau **„ideea la modă"**. Muntenia are legături mai strânse cu Românii din Transilvania, decât cu Moldovenii, fiindcă cei dintâi nu aşteptau poftiri deosebite dela Munteni, ci veneau în ţară ca profesori şi neguţători îndeplinind însă şi menirea de **răspânditori ai ideii de unitate naţională**; prigoniţi de Unguri şi de Austriaci

www.dacoromanica.ro

ei se adăposteau în Muntenia având aci o trecere însemnată prin cultura lor ceva mai aleasă şi prin spiritul lor mai viu.

Din scrisorile trimise de Câmpineanu lui Czartoryski se vede lămurit dorinţa lui ca Românii să fie „un singur popor unit şi independent", spre a putea alcătui, la nevoe împreună cu Sârbii, o barieră între Rusia şi Turcia, lucrând „pentru cauza polonă sau pentru o coaliţie împotriva Ruşilor". Câmpineanu era înclinat să pregătească o revoluţie fiind sigur că va izbuti să atragă la revoluţia aceasta şi pe Românii transilvăneni; de Moldoveni nu era tot atât de sigur.

La 1 Noemvrie 1838 membrii partidului naţional din Muntenia în frunte cu Ioan Câmpineanu redactară un manifest arătând că au datoria „să redea **o patrie independentă" tuturor membrilor risipiţi ai neamului românesc** şi jurând pe Evanghelie în faţa episcopului Chesarie dela Buzău că vor lupta jertfind totul pentru înfăptuirea acestui ideal. Dela sfârşitul anului 1838, când se svonise că Alexandru Ghica va fi mazilit din scaunul domnesc al Munteniei, Câmpineanu era gata să plece la Constantinopol, unde cu sprijinul Angliei şi al agenţilor poloni spera să poată lua el domnia Ţării Româneşti. Dar s'a ivit ideea că Unirea Principatelor s'ar putea înfăptui mai uşor sub domnia lui Mihai Sturza. Câmpineanu era gata să primească această deslegare, părăsind planurile sale de domnie. Sturza însă nu a primit, deoarece nu se învoia cu proiectul alianţei polone şi nu socotea timpul potrivit spre a pune problema Transilvaniei şi a Basarabiei. Câmpineanu îşi menţinu programul, fără a se lepăda nici de acţiunea pentru Transilvania şi Basarabia, nici de plănuita alianţă cu Polonii.

www.dacoromanica.ro

Acţiunea lui politică, deşi nu a putut avea urmări în împrejurările de atunci, a arătat însă drumul de întregire naţională, drum ce urma să se deschidă cu opt zeci de ani mai târziu.

In toamna anului 1840 poliţia capitalei a descoperit „o alcătuire tainică de câţiva rău cugetători împotriva liniştei obşteşti". Cercetarea făcută bănuia ca autori morali ai acestui complot pe Ioan Câmpineanu şi Cesar Boliac, stăruind asupra legăturilor ce ar fi avut ei cu Constantin Negri din Moldova şi cu Gheorghe Bariţiu din Transilvania. Scopul era pregătirea unei răscoale care să aşeze în tronul domnesc pe Câmpineanu, iar în cel metropolitan pe episcopul Chesarie şi să aplice pravilele cari se aflau în pregătire. In anii următori au fost mişcări revoluţionare la Brăila.

Alexandru Ghica fu silit a părăsi tronul în toamna anului 1842, pribegind la Viena şi la Drezda, iar în locul lui a urmat Gheorghe Bibescu, şeful opoziţiei boiereşti din Adunarea Obştească. Bibescu a liberat pe cei osândiţi pentru revoluţia proiectată la 1840 socotindu-i ca duşmani personali ai lui Ghica. In Septemvrie 1845 Gheorghe Bibescu s'a cununat la Focşani cu Maria Văcărescu, naş fiind Mihail Sturza, Domnul Moldovei. Intr'o carte păstrată în biserica armeană s'a scris cu acest prilej însemnarea că această cununie s'a făcut numai „spre o strânsă legătură între Moldova şi Valahia, având drept hotar Focşanii".

In toamna anului 1843 s'a înfiinţat societatea secretă **Frăţia**, organizată de Ioan Ghica şi Nicolae Bălcescu, după pilda carbonarilor. Lozinca ei: **dreptate, frăţie** a rămas cuvântul de îndrumare şi pentru revoluţia din 1848, la pregătirea căreia a luat parte.

www.dacoromanica.ro

IV

Momente de ordin constituţional în mişcările revoluţionare din 1848—1849. Cheia de boltă: Unirea Moldovei cu Ţara Românească. Teama Rusiei şi a Austriei de o apropiată Daco-Românie. Mihail Kogălniceanu respinge învinuirea de daco-românism. Proclamaţia dela Islaz şi nereuşita încercărilor de îmbunătăţiri în Muntenia. Dăinuirea mai îndelungată a revoluţiei în Transilvania. Cererile dela 25 Februarie 1849 pentru Unirea Românilor din împărăţia habsburgică. Saşii — doritori să trăiască mai bucuros în unire cu Românii decât cu Ungurii. Românii împreună cu Sârbii, Slovacii şi Croaţii cereau (la 26 Aprilie 1849) dreptul de a-şi întocmi viaţa politică deosebit de a Ungariei. Înăbuşirea mişcărilor revoluţionare şi convenţia dela Balta Liman.

Mişcările revoluţionare din anii 1848—49, deşi n'au avut putinţa să înfăptuiască, statornic vreo cerere de ordin constituţional, au fost însufleţite de amândouă laturile Carpaţilor de dorinţa unor îmbunătăţiri cari să îmbie poporului putinţa să scape de sub povara vechilor asupriri. In Ţara Românească şi în Moldova haina Regulamentului Organic se dovedise prea strâmtă şi ocrotirea rusească prea supărătoare.

Cu toate acestea, când se întruniră la 27 Martie 1848 mai mulţi boeri moldoveni la Hotel Petersburg în Iaşi cu „ştiinţa cârmuirii", alcătuind o listă de dorinţe, cuprinse în 35 puncte, ei nu cereau schimbarea Regulamentului Organic, ci **sfânta lui păzire** în tot cuprinsul şi fără nici o răstălmăcire. Mihail Sturza domoli repede mişcarea aceasta, arestând pe unii dintre conducători, exilând pe alţii,

www.dacoromanica.ro

între cari şi pe viitorul principe Alexandru Cuza. La 31 Martie publică înştiinţarea primită dela Nesselrode, că Rusia nu va îngădui **pornirile anarhice.** Câţiva dintre cei exilaţi s'au întâlnit în Bucovina la moşia lui Hurmuzaki, însărcinând pe Mihail Kogălniceanu să cuprindă în scris dorinţele şi cererile partidului naţional din Moldova. El a întocmit un **proiect de constituţie** cerând **ocârmuire neatârnată, sufragiu universal,** alegerea domnului pe 5 ani din toate clasele societăţii, neamestecul lui în pricinile judecătoreşti, oaste regulată, gardă naţională, desfiinţarea rangurilor boiereşti, luarea averilor mânăstireşti pe seama Statului, împroprietărirea ţăranilor cu câte 2½ fălci de fiecare, cu o despăgubire potrivită a proprietarilor. In August 1848 Kogălniceanu a publicat la Cernăuţi broşura întitulată „**Dorinţele partidului naţional din Moldova**" în care arată că Moldovenii nu sunt răsvrătiţi, dar cer ca **dreptatea,** iar nu **puterea** să prezideze la soarta lor. Cel mai sfânt drept este neatârnarea din lăuntru: **autonomia.** Ca o cunună a tuturor aşezămintelor menite să ajute la refacerea patriei partidul naţional mai propune una ca o **cheie a bolţii,** fără care s'ar prăbuşi tot edificiul naţional: **Unirea Moldovei cu Ţara Românească!** Acum e dată putinţa a **împlini** ceeace înaintaşilor nu le era iertat decât a **dori.** Faţă de bănuiala Rusiei, în legătură cu pornirile întemeierii **unui nou Stat neatârnat** cu numele de **regatul daco-român,** se arată aci că ar fi o „învinovăţire ridicolă", nefiind Românii în stare să facă **nebunia** să se pună deodată în războiu cu Austria, cu Ungaria şi cu Rusia. Fireşte, că starea în care se găseau refugiaţii atunci, pe pământul Bucovinei, sub cârmuire austriacă, îi silea să aibă purtare chibzuită. Aceasta nu însemna însă, că ei s'ar fi lepădat de ideea unirii şi libertăţii naţionale, pe care o şi rosteau în aceeaş broşură astfel:

www.dacoromanica.ro

„Prin bărbăţia noastră în nenorocire să ne arătăm **vrednici de fericirea şi libertatea,** ce Tatăl cel de Sus dela întemeierea lumii **a pregătit tuturor popoarelor,** şi care prin urmare curând sau târziu **trebue să vie şi Românilor**".

Destul de răspicată era purtarea Muntenilor, cari cereau înlăturarea Regulamentului Organic şi autonomie politică internă, însă respectând legăturile tradiţionale cu Poarta. Mişcarea lor era îndreptată contra protectoratului rusesc, nu contra suzeranităţii turceşti şi urmărea să încetăţenească o democraţie cumpătată prin organizarea constituţională, în care tot Românul să aibă dreptul „de a fi chemat şi unde numai capacitatea, virtutea şi încrederea publică" să-i dea dreptul să fie ales (în Adunarea obştească). Pornirea spre republică se vădeşte în cererea, ca Domnul să fie ales din toată naţia pe timp de 5 ani. Avea un sunet demagogic fraza că „tot Românul e liber, tot Românul e nobil, tot Românul e domn", ca pe vremea revoluţiei franceze, când oratorii iacobini spuneau Francezilor: „Voi sunteţi regi". Dorinţele cuprinse în cele 22 puncte ale proclamaţiei dela Islaz, citite în legătură cu ceremonia religioasă a preotului Radu Şapcă dela Romanaţi, urmau să fie legiferate într'o viitoare Adunare constituantă. Autorul proclamaţiei şi conducătorul mişcării revoluţionare era Eliade Rădulescu, care îşi luase ca pildă de urmat pe poetul **Lamartine,** aşezat de revoluţia franceză din Februarie 1848 în fruntea guvernului şi a republicei. Fraza proclamaţiei dela Islaz: „respect către proprietate şi respect către persoane" era tot o lozincă a lui Lamartine. Fire plină de contraziceri, suflet avântat, Eliade se văzu ridicat la un loc, pentru care nu era în de ajuns pregătit. S'a dovedit în curând slab şi nehotărît la lucru însuşindu-şi rostul de liniştitor, care încerca să înfrâneze mişcarea. Urmărea „binele general, fără

www.dacoromanica.ro

paguba nimănui", spunând că urăşte tirănia, dar se teme de anarhie.

Proclamaţia se sfârşeşte cu un îndemn către Bibescu-Vodă, pe care-l roagă să păşească în fruntea mişcării, să nu rămână ţara fără cap în astfel de împrejurări, în prada intrigei, ce ar putea duce la anarhie. Bibescu se învoise la 11 Iunie dar, protestând a doua zi consulul rusesc Kotzebue împotriva înnoirilor, s'a speriat şi s'a grăbit să părăsească tronul (13 Iunie 1848).

Proclamaţiile revoluţionare sunt lesne de aşternut pe hârtie, mai anevoie însă de înfăptuit. O problemă grea era şi pentru guvernul revoluţionar împroprietărirea ţăranilor, urmând a se face cu despăgubirea proprietarilor de către Stat. Ar fi fost mai potrivită o păşire grabnică şi hotărîtă. Lipseau însă studiile pregătitoare, lipseau inginerii şi funcţionarii în stare să deslege o problemă atât de grea.

La 9 August 1848 s'a întrunit la Bucureşti **o comisie specială** pentru a pregăti un proiect de lege, care să fie înaintat **Adunării Constituante.** Din fiecare judeţ fusese chemat câte un reprezentant al proprietarilor şi un reprezentant al ţăranilor. Desbaterile conduse de Ioan Ionescu dela Brad, s'au încheiat fără nici o ispravă simţită. Jules Michelet, urmărind aceste desbateri, a rostit următoarea părere: „ţăranii dădură atunci cele mai frumoase dovezi de bună judecată, de vorbire frumoasă şi de aleasă simţire. Îndrăznesc a spune, că poate în nici o ţară nu s'ar fi putut găsi la locuitorii satelor un mai puternic bun simţ strămoşesc şi în acelaş timp o dreaptă şi pătrunzătoare judecată, însuşiri pe cari cei de sus îşi închipue, că le au numai ei". Comisia a fost însă desfiinţată la 19 August fără nici un rezultat, ceeace a făcut ca ţăranii să-şi piardă încrederea în conducătorii revoluţiei.

www.dacoromanica.ro

Nu au fost mai norocoşi revoluţionarii nici în pornirea lor de organizare constituţională. Pregătiseră un proiect de lege electorală, care era urmarea unei tocmeli între dorinţele democratice şi temerile, pe cari le aducea lipsa oricărei educaţii politice a mulţimii alegătorilor. **Adunarea Constituantă** era proiectată pentru ziua de 25 August 1848, cu participarea unui număr de 250 deputaţi, cari să fie aleşi tot la câte 10.000 cetăţeni un deputat. Procedeul electoral era gândit astfel, ca să trimită câte 25 de familii 1 alegător la reşedinţa judeţului, unde alegerea deputaţilor să se facă de către aceşti delegaţi ai sătenilor. Dreptul electoral activ era statornicit la vârsta de 21 ani, cel pasiv la 25. Pe lângă deputaţii judeţelor, capitala Bucureşti ar fi urmat să trimită 16 deputaţi şi Craiova 3. Dar nefiind listele electorale pregătite, guvernul provizor, deşi publicase aceste norme, se văzu silit să amâne alegerile. Revoluţia fu înnăbuşită la 13 Septemvrie, fără ca ele să se mai fi putut face.

Revoluţia Transilvănenilor, pregătită şi îndrumată prin circulările lui Simion Barnuţiu, cu toate că a ţinut până în vara anului 1849, nu s'a bucurat nici de timp, nici de mijloace pentru realizări de ordin constituţional. Trebuinţa cea mai mare era organizarea forţelor militare ţărăneşti în legiunile înfiripate sub comanda „marelui prefect general" Avram Iancu, care s'a putut împotrivi cu izbândă repetatelor atacuri ale răsculaţilor maghiari. Dela începutul anului 1849 s'a păstrat însă adresa colectivă, înaintată de reprezentanţii Românilor din Transilvania, Banat şi Bucovina la Curtea împărătească din Viena pentru înmănuncherea tuturor acestor Români de sub sceptrul habsburgic, într'o singură naţiune independentă" cu senat românesc, cu un „**cap naţional**" propriu, al cărui nume să-l hotărască împăratul, cu adunare generală anuală. Pornirea spre **unire şi indepen-**

www.dacoromanica.ro

denţă naţională nu a lipsit nici din faptele politice ale Românilor din împărăţia habsburgică. După cum ceruse Kogălniceanu în broşura sa din August 1848 Unirea Principatelor ca o cheie de boltă pentru întreg edificiul naţional, tot aşa cereau ei prin adresa din 25 Februarie 1849 unirea şi independenţa naţională deocamdată în marginile împrejurărilor de atunci. Dacă s'ar fi putut înfăptui, ar fi dat puternic avânt mişcării istorice de întregire, a cărei desăvârşire a fost îngăduită de stările politice europene numai la sfârşitul războiului mondial.

Cuprinsul adresei dela 25 Februarie 1849 a rămas însă atunci pe hârtie. Şaguna dându-şi seama de neputinţa înfăptuirii acestei uniri naţionale-politice, a pus toate stăruinţele şi, după lupte de 16 ani, a isbutit să creeze unirea naţională bisericească între Ardeleni şi Bănăţeni prin reînviata mitropolie ortodoxă, în care ar fi dorit să cuprindă şi pe Bucovineni. Dar caracterul schimbăcios şi împotrivirea episcopului Eugenie Hacman l-au împiedecat în această năzuinţă a sa care era împărtăşită şi de Bucovinenii naţionalişti.

Precum era învinuit Kogălniceanu, că vrea să înfiinţeze regatul daco-român şi simţea trebuinţa să respingă la 1848 această învinuire a Ruşilor, tot astfel a fost învinuit şi Andrei Şaguna că, luptând pentru reînfiinţarea mitropoliei ortodoxe, nu face decât să pregătească drumul pentru **Daco-România.** Intr'un ziar din Viena (**Wanderer** din 8 Maiu 1850) apăru o corespondenţă, în care se spunea că cele două biserici române din Transilvania se vor uni într'o biserică naţională şi prin străduinţele lui Şaguna se va înălţa în piaţa cea mare a Sibiului o mitropolie pentru toţi Românii din Austria şi astfel prin o singură trăsătură de condeiu **Dacoromânia** va fi gata. Ca să înspăimânte şi mai

www.dacoromanica.ro

mult pe cititorii ziarului vienez, corespondentul zicea: „**O mitropolie daco-română în Transilvania şi Răsăritul e pierdut pentru Austria!**“

Un scriitor sas (D. Roth) tipărind la Sibiu (1848) o broşură despre „**Unire şi un cuvânt despre o posibilă monarhie daco-română sub coroana Austriei**“ arăta că **Dacoromânia** este o idee ce s'ar putea înfăptui aevea în scurtă vreme; dacă Muntenia şi Moldova s'ar uni fără Transilvania, ţara aceasta nu ar putea dăinui, câtă vreme **cu Transilvania împreună** éa va dobândi o alcătuire minunată, rotundă şi puternică. Işi arăta deci scriitorul sas părerea că mijlocul cel mai potrivit pentru a zădărnici unirea Transilvaniei cu Ungaria ar fi o monarhie daco-română sub coroana imperiului austriac. Saşii ar fi pentru înfăptuirea acestei idei „dorind să trăiască mai bucuros într'o unire cu Românii îngăduitori decât cu Ungurii cei crânceni“.

Mişcările revoluţionare ale popoarelor din cuprinsul împărăţiei habsburgice au dat celor asupriţi de cârmuirea ungurească prilej a se întâlni la o luptă politică obştească, urmărind acelaş scop al desrobirii de sub jugul maghiar. Astfel în primăvara anului 1849 întâlnindu-se la Viena Andrei Şaguna cu conducătorii politici ai Croaţilor, Sârbilor şi Slovacilor din Ungaria, au întreprins cu toţi împreună o acţiune politică, menită să grăbească desfacerea regatului ungar, dând popoarelor din cuprinsul lui putinţa să-şi întocmească viaţa politică în temeiul egalei îndreptăţiri naţionale, care fusese încuviinţată atunci ca punct de mânecare pentru o nouă întocmire a monarhiei habsburgice. Intr'un temeinic memoriu, înaintat guvernului central din Viena la 26 Aprilie 1849, se arăta cu deamănuntul ce piedecă aruncă în calea monarhiei regatul ungar, — despre care se zicea că e „călcâiul lui Achile“ pentru Austria —

www.dacoromanica.ro

şi se cereau drepturi pentru a se putea organiza Slovacii, Românii şi Sârbii în ţinuturile lor, în mod cu totul deosebit şi fără nici o atârnare de cârma Ungariei. Era deci o cerere, pe care Nicolae Wesselényi o prevăzuse de când a scris cuprins de îngrijorare (1843) că Ungaria va fi micşorată în graniţele pământului locuit de Maghiari, comitatele Slovacilor, ale Românilor şi ale Sârbilor urmând să-şi dea organizare proprie.

Ioan Maiorescu, în calitate de trimis al guvernului revoluţionar din Bucureşti la parlamentul german din Frankfurt, socotea că a sosit clipa pentru înfăptuirea unirii naţionale politice a Românilor înjghebându-se din Bucovina, Moldova, Muntenia şi Transilvania un Regat la cârmă cu un principe austriac sub suzeranitatea Germaniei. Şi făcea lui Gagern, preşedintele parlamentului german, o propunere nu prea îndepărtată de ideea fostului ministru francez Talleyrand care sfătuise la începutul veacului al XIX-lea pe Napoleon să ia Austriei provinciile italiene, dându-i ca despăgubiri teritoriale „Valahia, Moldova, Basarabia şi partea de nord a Bulgariei". Ideea a fost îmbrăţişată mai târziu şi de Cavour, înfăptuitorul unităţii italiene, care prin stăruinţele lui pe lângă Napoleon III părea a-i fi pregătit îndeajuns terenul, încât pe la începutul anului 1866 să poată afla crezare svonul că Austria va lăsa Italiei Veneţia, ca să primească în schimb Principatele Române. Acest svon înspăimântă pe studenţii români, cari îşi urmau studiile la Torino şi îi îndemnă să protesteze pe cale ziaristică împotriva unei asemenea deslegări a chestiunii Veneţiei în paguba Ţărilor Române.

Înăbuşirea mişcărilor din Ţara Românească s'a făcut prin conlucrarea Turcilor cu trupele ruseşti. O îndoită ocupaţie ruso-turcă a fost soarta Principatelor în urma acestor acţiuni

www.dacoromanica.ro

revoluţionare, neîndestul pregătite. Puterea suzerană şi Puterea ocrotitoare au luat prin convenţia încheiată la Balta-Liman măsuri de ordin constituţional şi administrativ pentru ambele ţări. Inlăturând dreptul lor prevăzut în Regulamentul Organic dela 1831 să-şi aleagă Domni pe viaţă, au strecurat din nou prevederea din convenţia dela Akkerman (1826) să-i numească pe 7 ani, păstrându-şi cele două Puteri dreptul să cerceteze din nou lucrurile cu un an înainte de încheierea acestui termen, ca să-şi poată da părerea asupra măsurilor, ce vor trebui luate pentru viitor.

Chemarea Obşteştilor Adunări ordinare şi extraordinare o ţinu pe loc sub cuvânt că aceste întruniri au dat adeseori prilej la ciocniri dureroase şi chiar la fapte de nesupunere. Rosturile lor deliberative au fost încredinţate în mod trecător unor consilii sau **divanuri adhoc,** alcătuite din boerii cei mai vrednici de încredere şi din câţiva membri ai înaltului cler. Insărcinările acestor consilii erau: aşezarea impozitelor şi examinarea bugetelor anuale.

S'a alcătuit şi la Bucureşti şi la Iaşi câte un **comitet de revizuire** pentru a cerceta Regulamentul Organic şi a arăta schimbările trebuitoare spre a da administraţiei acestor ţări „regularitatea şi precizia, care adesea le-au lipsit". Cele două Curţi cercetând aceste schimbări, prin încuviinţare de-o parte şi de alta, ar fi urmat să le dea întărire deplină.

Pentru grabnica înăbuşire a oricărei încercări de răscoală, rămâneau 25—35.000 ostaşi turci şi tot atâţia ruşi, ca să păzească hotarele Principatelor iar, după reaşezarea liniştei la graniţe, aceste trupe scădeau la câte 10.000 de fiecare parte până la încheierea lucrărilor de îmbunătăţire organică.

Un comisar extraordinar turc şi altul rus rămâneau în Principate pentru a controla mersul treburilor.

www.dacoromanica.ro

Actul dela Balta-Liman s'a încheiat pe o durată de 7 ani, la sfârşitul căreia Puterile semnatare aveau de gând să ia măsuri potrivite „a asigura pentru un lung viitor bunăstarea şi liniştea" Ţărilor Române.

Urmarea de neînlăturat a mişcărilor revoluţionare din Principate a fost deci convenţia dela Balta-Liman, prin care starea Ţărilor Române ajunsese chiar mai rea decât aceea de mai înainte. N'au lipsit însă mai târziu nici urmările bune trezindu-se poporul din vechia-i nepăsare şi începând a se interesa de trebile obşteşti, socotite mai înainte numai ca dreptul de îndeletnicire al unei păturî foarte subţiri. De altă parte, revoluţionarii emigraţi în străinătate pregătiră, prin o propagandă publicistică iscusită, opinia publică europeană aşa de bine, încât la vreme potrivită au putut afla în ea un însemnat sprijin în strădania lor de a duce la împlinire treptată dorinţele politice şi naţionale româneşti.

V

Tratatul dela Paris (30 Martie 1856). Convocarea divanurilor adhoc. Uneltiri împotriva Unirii în Moldova. Sprijinul Franţei şi al Angliei pentru Unire. Mihail Kogălniceanu şi Ioan C. Brătianu arată dorinţele naţionale ale Ţărilor Române. Ele au fost primite prin votul divanurilor adhoc.

Când a trecut terminul convenţiei dela Balta-Liman, starea europeană era schimbată în folosul Ţărilor Române. Rusia pierduse războiul Crimeii şi se găsea fără prieteni, iar Turcia era sprijinită de Anglia, Franţa, Austria, Sardinia, Prusia. Măsurile pentru o viitoare organizare a Ţărilor Române nu mai puteau fi luate numai de 2 Puteri, potrivit convenţiei dela Balta Liman, ci de toate Puterile europene

www.dacoromanica.ro

întrunite în congresul de pace dela Paris. Prin tratatul de pace semnat la 30 Martie 1856 Ţările Române scapă de ocrotirea supărătoare a Rusiei, rămân mai departe sub suzeranitatea Turciei, dar cu chezăşia tuturor Puterilor semnatare. Prevederile privitoare la Ţările Române sunt cuprinse în articolele 21—27 ale tratatului din Paris.

Articolul 21 arată că „pământul luat dela Rusia (cele trei judeţe basarabene: Bolgrad, Cahul, Ismail) se va adăuga la ţara Moldovei, subt suzeranitatea Porţii. Locuitorii acestui pământ se vor bucura de drepturile şi înlesnirile asigurate Ţării Româneşti şi Moldovei şi în trei ani vor fi îngăduiţi a-şi muta locuinţele aiurea, având volnicie asupra proprietăţilor lor.

Potrivit cu hotărîrea cuprinsă în articolul 24 al tratatului din Paris au fost chemate în toamna anului 1857 divanurile adhoc spre a rosti dorinţa ambelor ţări cu privire la organizarea lor constituţională-politică.

Alegerea membrilor divanului adhoc a pricinuit în Moldova frământări şi nemulţumiri adânci, datorite abuzurilor electorale săvârşite cu consimţământul caimacamului (locţiitorului de Domn) Vogoride.

Sprijinul lui Napoleon III şi al Franţei le era garantat, ceeace a putut fi de mare ajutor conducătorilor politici în luptele grele cu uneltirile Austriei şi cu aţe Turciei, cari se năpustiră mai cu seamă asupra Moldovenilor din două pricini: întâi, pentru Muntenia urmând numai foloase din proiectata unire ar fi fost anevoie a găsi aci teren potrivit spre a o combate şi al doilea, Moldova putea fi mai uşor atrasă într'o acţiune potrivnică unirii, fiindcă se ştia că ea trebuia să aducă pe altarul unirii jertfe destul de mari chiar însăş fiinţa sa de Stat.

Pentru îndrumarea acţiunii potrivnice Unirii s'a găsit

www.dacoromanica.ro

unealta în caimacamul Moldovei Nicolae Vogoride, ginerele poetului Conachi. Însărcinând cu conducerea unor alegeri abuzive pe ministrul de interne Costin Catargiu, acesta luase măsuri să nu pătrundă nici un deputat unionist în adunarea Moldovei.

In pornirea sa nesocotită Vogoride a hotărît scoaterea arhimandritului unionist Neofit Scriban din postul de director al Seminarului înlocuindu-l cu Vladimir Suhopan, dar mitropolitul Moldovei Sofronie Miclescu s'a împotrivit sprijinind pe Scriban, care spusese că nu se va lăsa îndepărtat din postul său decât cu sila. Consulul francez Victor Place laudă purtarea mitropolitului care „a simţit că dacă boierii, corporaţiile, ţăranii se lăsau zdrobiţi în alegeri, el ca şef al bisericii trebuea să-şi ridice vocea, întru cât însăş înalta lui demnitate nu era respectată; a simţit că datoria lui era a nu lăsa, să se îndeplinească fără protestare, ticăloasa comedie şi neruşinata înşelăciune, ale cărei mijloace şi scopuri nu mai erau pentru nimeni taine. Dupăce a siluit toate clasele societăţii, ocârmuirea Moldovei a atacat pe Arhiereu, ultima şi cea mai serioasă piedecă". Însăş soţia lui Vogoride, supărată de fărădelegile întâmplate, şi-a ameninţat bărbatul cu divorţ, dacă nu va înlătura pe Catargiu care a şi fost înlocuit cu Vasile Ghica, fără ca această schimbare de ordin personal să fi adus cu sine şi contenirea procedeelor abuzive. Astfel au fost aleşi pentru adunarea electivă a Moldovei numai deputaţi antiunionişti.

Această fărădelege a îndemnat pe reprezentanţii Franţei, Prusiei, Rusiei şi Sardiniei să mijlocească la Sultanul din Constantinopol, ameninţând cu ruperea legăturilor diplomatice, dacă nu se vor strica nelegiuitele alegeri moldovene. Napoleon III ordonă ministrului Thouvenel să ceară paşapoartele şi să plece din Constantinopol, dacă Poarta ar men-

www.dacoromanica.ro

ţine alegerile din Moldova. Insuş Napoleon III, înţelegându-se cu Victoria, regina Angliei, cu condiţia ca Principatele să se învoiască a rămâne mai departe sub două guverne deosebite, Anglia se amestecă şi ea, cerând stricarea alegerilor. Astfel uneltirile turceşti şi austriace au putut fi spulberate, iar dintre deputaţii cu mandatele anulate nu au mai isbutit în nouile alegeri decât trei inşi. Unioniştii au triumfat.

In şedinţa dela 7 Octomvrie 1857 Mihail Kogălniceanu a înaintat divanului ad-hoc al Moldovei propunerea să arate că „cele întâi, cele mai mari, mai generale şi mai naţionale dorinţe ale Ţării sunt:

1. Respectarea drepturilor Principatelor şi îndeosebi a **Autonomiei** lor în cuprinsul vechilor capitulaţii încheiate cu Inalta Poartă.

2. **Unirea Principatelor** într'un singur Stat sub numele de **România.**

3. Prinţ **străin** cu moştenirea tronului, ales dintr'o dinastie domnitoare de ale Europei şi ai cărui moştenitori să fie crescuţi în **religia ţării.**

4. **Neutralitatea** pământului Principatelor.

5. **Puterea legiuitoare** încredinţată unei Obşteşti Adunări, în care să fie reprezentate **toate** interesele Naţiei.

Toate acestea sub **garanţia colectivă a Puterilor,** cari au semnat tratatul de Paris".

Propunerea a fost votată cu **81** glasuri **pentru** şi **2 contra** (logofătul Alecu Balş şi episcopul Hermeziu al Romanului). Fiecare deputat şi-a întărit votul cu iscălitura proprie. Mitropolitul Sofronie ca prezident al Adunării, semnând cel dintâi, a rostit cuvintele: „Unde-i turma, acolo-i şi păstorul". Iar un deputat sătean, Ioan Roată, a zis: „Noi nu ştim a ura, dar Dumnezeu ştie a se îndura".

www.dacoromanica.ro

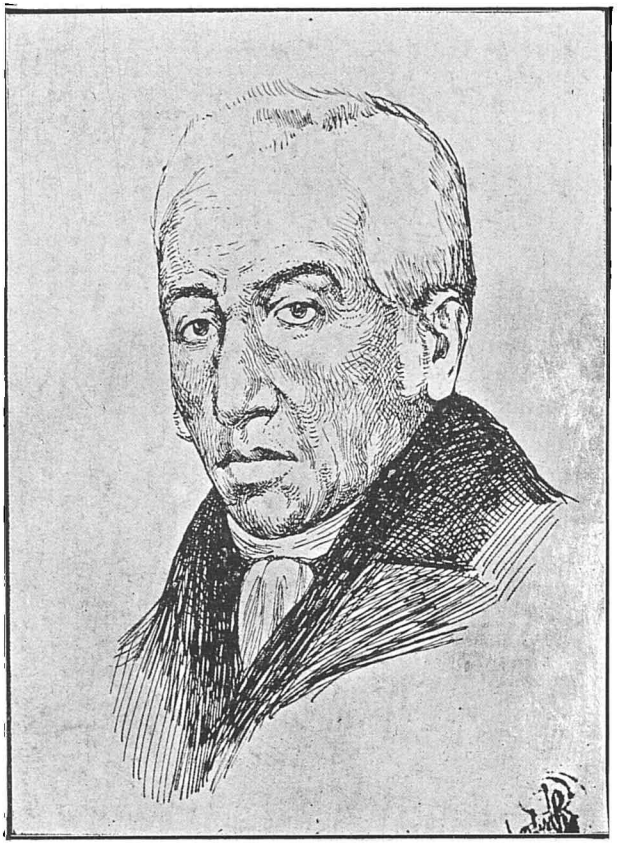

Petru Maior (1754—1821)

Gheorghe Lazăr (1794—1823)

www.dacoromanica.ro

Grigore Ghica (1822—1828)

Ioan Sandu Sturza (1822—1828)

www.dacoromanica.ro

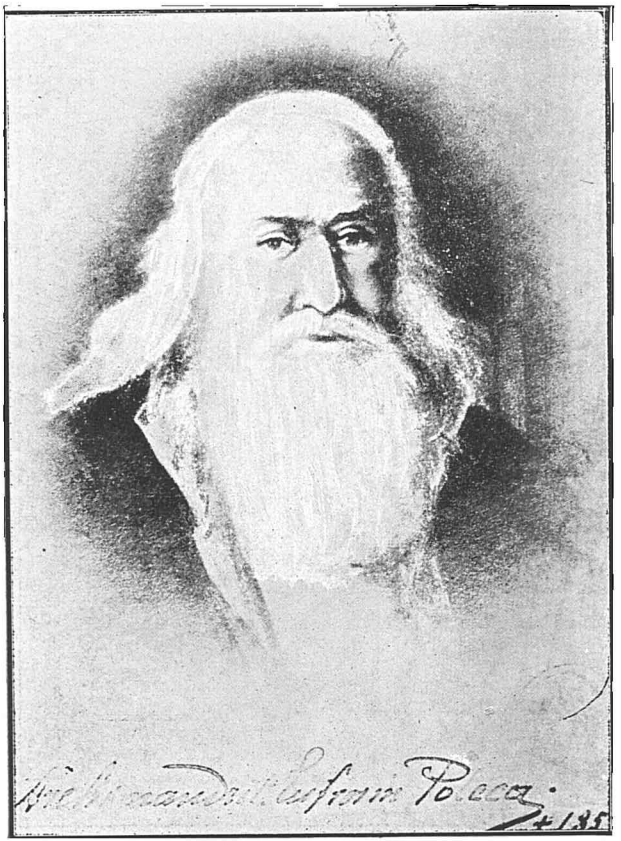

Eufrosin Poteca (1786—1859)

Dinicu Golescu (1777—1830)

www.dacoromanica.ro

Mihail Sturza (1834—1849)

Generalul Pavel Kisseleff (1788—1863)

www.dacoromanica.ro

Gheorghe Bibescu (1842—1848)

Maria Gh. Bibescu
(După originalul dela Academia Română)

www.dacoromanica.ro

Avram Iancu 1824—1872)

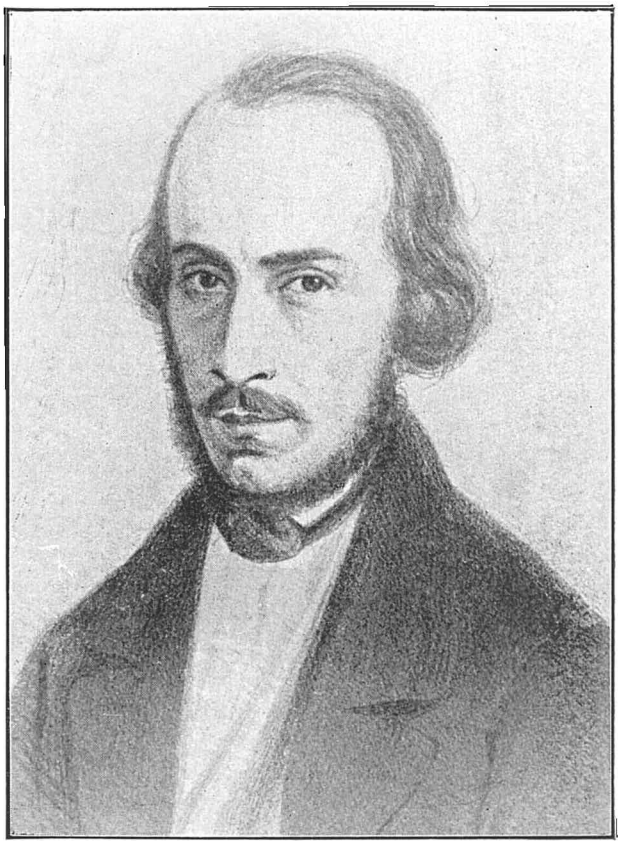

Nicolae Bălcescu (1819—1852)

www.dacoromanica.ro

Mitropolitul Andrei Șaguna (1808—1873)

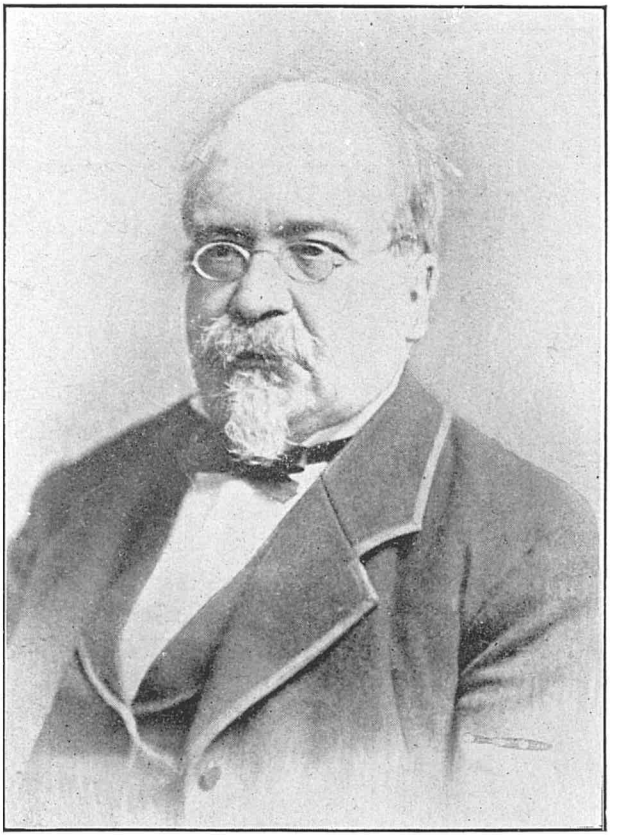

M. Kogălniceanu (1817—1891)

www.dacoromanica.ro

Simion Bărnuțiu (1808—1864)

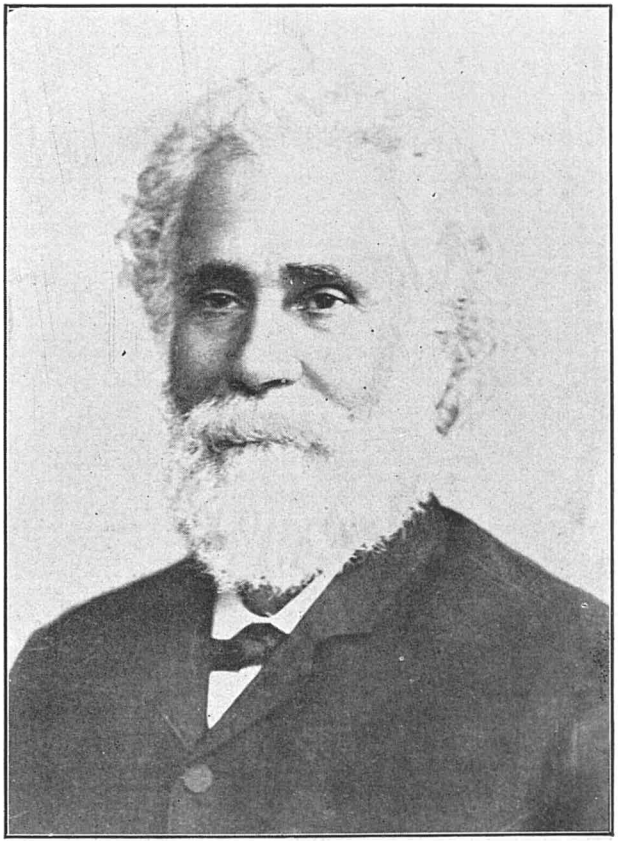

Ioan C. Brătianu (1821—1891)

www.dacoromanica.ro

În şedinţa din 9 Octomvrie a divanului adhoc al Munteniei **Ioan Brătianu** a adus următoarele 4 puncte, în miezul lor, deopotrivă cu cele votate la Iaşi:

1. Chezăşuirea **Autonomiei** şi a drepturilor noastre internaţionale, după cum sunt hotărîte amândouă prin capitulaţiile încheiate între Ţările Române şi Inalta Poartă, precum şi **neutralitatea** teritoriului moldo-român.

2. **Unirea ţărilor România şi Moldova** într'un singur Stat şi sub un singur guvern.

3. **Prinţ străin cu moştenirea tronului,** ales dintr'o dinastie domnitoare de ale Europei, ai cărui moştenitori născuţi în ţară am dori să fie crescuţi **în religia ţării.**

4. **Guvern constituţional representativ** şi, după datinele cele vechi ale ţării, **o singură Adunare Obştească,** care va fi întocmită pe bază electorală largă, încât să reprezinte interesele generale ale populaţiei române".

In şedinţa dela 6 Noemvrie înaintează tot Ioan Brătianu un memoriu sau „act desvoltător votului Adunării ad-hoc a României din 9/21 Octomvrie" arătând că dorinţele cuprinse în cele patru puncte sunt „condiţiile sine qua non ale vieţii noastre politice, ale existenţei noastre naţionale". Întemeind fiecare punct în parte, trebuinţa unirii Principatelor o înfăţişează astfel: „Lumea întreagă ştie astăzi, că totdeauna strădaniile necurmate ale locuitorilor ambelor Principate au fost să recâştige unitatea naţională; că ei au fost şi sunt **un singur popor,** omogen, identic: că au **aceeaş origine,** acelaş **nume,** aceeaş **limbă,** aceeaş **religie,** aceeaş **tradiţie,** aceeaş **istorie,** aceleaşi **instituţii, legi, obiceiuri, moravuri, aptitudini, interese;** aceleaşi **primejdii** a înconjura, aceleaşi trebuinţe a mulţumi, aceleaşi păsuri, bucurii, speranţe, suveniri, aspirări, cugetări, instincte, aceeaş **ursită,** aceeaş **misiune,** acelaş **geniu,** acelaş **suflet,** că tot recla-

www.dacoromanica.ro

mă, că micile diferinţe chiar, ce există între dânşii, reclamă a lor Unire, când nici un interes legitim, nici o raţiune serioasă nu se găseşte, ca să o combată; că uniţi într'un singur Stat... vor fi în stare să-şi apere pământul, să desvolte resursele lor morale şi materiale, să-şi mulţumească toate dorinţele legitime, să dea sbor geniului român şi astfel să-şi dobândească pacea sufletului, fără de care ei niciodată nu vor putea fi ceeace le cere să fie interesul Europei şi interesul conservării lor... Şi numai Românii să nu ştie, ceeace lumea întreagă cunoaşte? Ei singuri să nu simtă, ceeace este în inimile lor? Socotim dar de prisos, să mai stăruim a demonstra că Unirea Principatelor este avantajoasă, necesară şi că dorinţa unanimă a Românilor este s'o vază cât mai curând realizată în faptă, precum ea este realizată în cugetarea şi în inimile lor".

Iar dinastia străină o înfăţişează ca „imperioasă, absolută, căci caută s'o mărturisim — spunea Brătianu — regimul Domnitorilor pământeni este atât de compromis în Moldo-România, încât astăzi un Domn ales dintre pământeni, chiar de ar fi un om de geniu şi de ar avea virtuţile unui sfânt, nu s'ar putea susţine mult timp în contra generalei şi nestrămutatei dorinţe a Românilor de a avea un Domn dintr'o dinastie europeană. Astfel Înaltele Puteri garante, în înţelepciunea şi solicitudinea lor pentru Principate, pot vedea, că refuzându-se un principe străin, calamităţile şi suferinţele, în cari ele zac de veacuri, nu numai n'ar înceta, ci s'ar înmulţi cu un Principe pământean".

In sfârşit, guvernul constituţional representativ cu o singură Adunare Obştească îl întemeiază pe împrejurarea că acesta ar fi „forma preferată şi adoptată astăzi de mai toată Europa" şi pe faptul că „niciodată Românii n'au simţit trebuinţă, nici n'au posedat elementele, ca să consti-

www.dacoromanica.ro

tue şi un Senat şi astăzi acele elemente le lipsesc şi mai mult decât în timpii trecuţi".

Memoriul prezentat de Brătianu a fost primit de Adunare în aceeaş şedinţă.

Tocmai cererile, asupra cărora se stăruea mai mult în acest memoriu urmau să întâmpine greutăţi din partea Puterilor garante.

VI

Convenţia dela Paris (7—19 August 1858). Amestec de unire şi viaţă aparte. Influenţa franceză şi cea belgiană asupra Convenţiei. România — „Belgia Orientului". Unirea e cu putinţă peste uneltirile turceşti şi austriace. Sfatul lui Napoleon III pentru amânarea alegerii unui Prinţ străin.

Dorinţele naţionale rostite prin hotărîrile divanurilor ad-hoc urmau să fie cercetate de către reprezentanţii Puterilor garante cari, primind autonomia internă, nu au încuviinţat decât în parte Unirea Principatelor, iar de dinastia străină n'au vrut să ţie seamă, arătând în articolul 13 al convenţiei din Paris că nu poate fi ales la domnia vre-uneia din aceste Ţări decât „fiu al unui tată născut moldovean sau valah".

Pentru a împăca interesele potrivnice ale Puterilor garante — Turcia, Austria, Anglia fiind contra Unirii Principatelor, iar Franţa, Sardinia, Rusia şi Prusia pentru — s'a urmat calea mijlocie a unui amestec nefiresc între cerinţa de unire şi tradiţia de viaţă aparte a celor două Ţări Române. Astfel ele urmau să poarte de aci înainte numirea: **Principatele Unite Moldavia şi Valahia,** continuând să rămână cu guverne şi adunări obşteşti deosebite. In servi-

www.dacoromanica.ro

ciul ideii de unire se întocmea o comisie centrală cu reşedinţa în Focşani pentru a pregăti proiectele de legi de interes comun; în acelaş loc urma să ia fiinţă o „Curte înaltă de dreptate şi de cassaţie, comună amânduror Principate", iar „miliţiile regulate" ale ambelor Ţări vor primi aceeaş organizare „ca să poată la trebuinţă să se unească şi să facă o **singură armie**" (articolul 42).

Articolul 46 al convenţiei avea o însemnătate deosebită întrucât statornicea îndreptările viitoarei desvoltări constituţionale astfel ca toţi cetăţenii să fie egali înaintea legii şi de o potrivă primiţi la dregătorii publice în ambele Ţări: libertatea individuală să fie garantată, nimeni să nu poată fi urmărit şi închis decât potrivit cu prevederile legii, exproprierea să fie îngăduită numai în interes public şi cu despăgubire corespunzătoare. Privilegiile să fie desfiinţate şi să se înceapă fără întârziere revizuirea legilor agrare pentru a îmbunătăţi soarta ţăranilor.

In măsurile liberale ale convenţiei din Paris se simte în parte înrâurirea constituţiei franceze dela 1852, dar şi mai mult a celei belgiene dela 1831, ceeace nu se poate înţelege decât socotind că vre-unul dintre emigranţii români va fi înaintat contelui Walewski, reprezentantul Franţei la lucrările comisiei, un proiect făcut după modelul constituţiei din Belgia, spre a servi ca temeiu discuţiilor, din cari a ieşit textul convenţiei.

După zădărnicirea mişcării revoluţionare în toamna anului 1848 şi îndeosebi după lovitura de stat a lui Napoleon III emigranţii români se adăpostiră în Belgia continuându-şi propaganda publicistică în capitala acestei ţări (unde apărea la 1853 numărul 2 al revistei **Republica** Română; I-iul apăruse la Paris 1851). **Steaua Dunării** ne mai putând fi publicată în Moldova din pricina censurii, apăru şi ea la

www.dacoromanica.ro

Bruxelles (Decemvrie 1856) preaslăvind Belgia ca ţara libertăţilor, care poate servi ca model pentru viitoarea organizare a Românilor dela Dunăre, a căror ţară era numită în acelaş număr: **Belgia Orientului.** Interesul emigranţilor pentru organizarea constituţională-politică a Belgiei spori, mai ales după încheierea tratatului dela Paris, care deschidea Principatelor calea către un viitor mai bun. Moldoveanul Teodor Veisa, care studiase acolo cu „oarecare jertfă" a ţării, se simţi îndemnat să traducă (1857) constituţia belgiană, legea electorală şi legea de organizare judecătorească, spre a-şi da partea la o mai bună îndreptare a compatrioţilor săi, cuprinşi de grijile viitoarei organizări politice.

In codul civil lucrat după Unirea Principatelor, de o comisie alcătuită la 1862, se găsesc de asemenea urme belgiene, mai ales în partea despre regimul ipotecar.

Mai puternică însă decât în domeniul dreptului civil a pătruns înrâurirea belgiană în acela al dreptului constituţional. Fruntaşii mişcării revoluţionare româneşti, adăpostiţi în Belgia, au rămas încântaţi de felul cum cârmuia regele Leopold II, pe care îl numeau „**rege sublim**", socotindu-l ca pe un model de suveran constituţional. S'au simţit deci îndemnaţi a părăsi deocamdată pornirile republicane, stăruind însă pentru monarhie constituţională, sub un principe din dinastie străină. La alcătuirea proiectului de constituţie dela Focşani (1859) nu s'a ţinut îndeajuns seamă de îndreptările constituţiei belgiene, iar în proiectul dela 1863, ajuns apoi Statutul lui Cuza, s'a luat ca temeiu mai mult constituţia franceză din 1852, fiindcă asigura monarhului puteri mai largi. Se găsesc totuş în textul acestui Statut prevederi potrivite a dovedi, că înrâurirea belgiană nu a lipsit nici la redactarea lui.

www.dacoromanica.ro

Celor ce au rămas nemulţumiţi de jumătăţile de măsuri, încuviinţate Ţărilor Române prin textul convenţiei dela Paris, Vasile Boerescu le spunea în chip de încurajare că deşi s'a recunoscut numai o jumătate de unire, rămâne ca prin o purtare cu tact şi prin înţelepciune înşişi Românii să o întregească. El se simţea dator să aducă reprezentanţilor Puterilor europene mulţumiri, fiind că au arătat Românilor că **unirea este cu putinţă.** Până la închegarea Principatelor sub o singură cârmă nu mai era decât un pas: alegerea aceleiaş persoane ca Domn atât în Moldova, cât şi în Ţara Românească, ceeace urma să se întâmple la începutul anului 1859.

Dar împărăţiile vecine, Turcia şi Austria, priveau cu groază pornirile de apropiată unire a Ţărilor Române. Au încercat deci să le împiedice. Mai ales Austria se temea foarte de urmările mai îndepărtate, pe cari prevedea că le va avea pentru viitorul ei Unirea Principatelor. Reprezentantul Austriei la Constantinopol, baronul Prokesch-Osten, scria ministrului francez Thouvenel că, dacă vor fi încurajaţi Românii din Principate a se uni într'o singură ţară, nu se vor mulţumi numai cu atât, ci „vor găsi ţara lor prea mică şi vor năzui la un Stat neatârnat cuprinzând **Bucovina, Transilvania, Banatul şi cu cerinţa Balcanilor ca graniţă.** Frumos viitor pentru Austria!... Nu, un asemenea Stat nu trebue să ia fiinţă. El ar ameninţa Austria **până în măduva oaselor"...** Cu tot protestul şi cu toate încercările de zădărnicire a Unirii Principatelor, ea s'a putut împlini, nu însă îndată cu „prinţ străin", cum îşi rostiseră divanurile adhoc dorinţa, ci deocamdată cu un domnitor pământean, cum îi sfătuea Napoleon III. In ce măsură se interesa el de soarta Principatelor Române, dovedeşte şi biletul secret adresat la 1858 agentului român la Paris,

www.dacoromanica.ro

Ioan Bălăceanu, arătându-i că nu ar avea sorţi de izbândă combinaţia cu prinţ străin, fiindcă se împotrivesc Turcia, Rusia, Anglia şi Austria. Singura cale pentru a se putea împlini mai târziu această dorinţă era, după părerea lui Napoleon, să se mulţumească Românii deocamdată cu o stare de trecere, alegându-şi un domnitor pe timp de 4 ani, iar chestiunea prinţului străin amânând-o, spre a da timp Puterilor cari resping acest lucru, să gândească mai adânc asupra lui şi, poate, chiar să-l primească".

VII

Indoita alegere a lui Alexandru Cuza. Cuvântarea lui Mihail Kogălniceanu. Lauda lui Ludovic Kossuth despre alegerea lui Cuza la Bucureşti. Firmanul din 2 Decemvrie 1861. „O singură Românie". Autonomia. Reformele. Rostul lui Mihail Kogălniceanu. Părerea unui istoric francez despre domnia şi politica lui Alexandru Cuza.

Articolul 49 al convenţiei din Paris prevedea că „în momentul publicării hatişerifului (actului de promulgare a acestei convenţii") administraţia Principatelor va fi dată în grija unor „comisii vremelnice" alcătuite potrivit cu hotărîrile Regulamentului Organic, cu îndatorirea să pregătească listele electorale şi să le afişeze în termin de 5 săptămâni, după afişare la 3 săptămâni urmând alegerile, iar după săvârşirea lor la 10 zile se vor întruni deputaţii în fiecare Principat spre a trece „la alegerea hospodarilor".

La 5 Ianuarie 1859, după oarecari frământări între partizanii peţitorilor de tron, colonelul Alexandru Cuza a fost ales Domn al Moldovei.

www.dacoromanica.ro

După alegere făcu înaintea Adunării următorul jurământ: „Jur în numele Prea Sfintei Treimi şi în faţa Ţării mele, că voiu păzi cu sfinţenie drepturile şi interesele Patriei, că voiu fi credincios constituţiei în textul şi în spiritul ei, că în toată domnia mea voiu priveghea la respectarea legilor pentru toţi şi în toate uitând toată prigonirea şi ura, iubind deopotrivă pe cel ce m'a iubit şi pe cel ce m'a urât, neavând dinaintea ochilor mei, decât binele şi fericirea naţiei române. Aşa Dumnezeu şi compatrioţii mei să-mi fie ajutor".

Iar Mihail Kogălniceanu rosti aceste cuvinte: După 154 ani de dureri, de umiliri şi de degradare naţională, Moldova a reintrat în vechiul ei drept, consfinţit prin capitulaţiile sale, dreptul de a-şi alege pe capul său, pe Domn. Prin înălţarea ta pe tronul lui Ştefan cel Mare, s'a înălţat însăşi naţionalitatea română... Alegându-te pe tine Domn în ţara noastră, am voit să arătăm lumei ceeace toată ţara doreşte: la legi nouă oameni noi.

O Doamne! Mare şi frumoasă îţi este misiunea. Constituţia din 7 (19) August ne însemnează o epocă nouă şi Măria ta eşti chemat s'o deschizi!

Fii dar omul epocei; fă, ca legea să înlocuiască arbitrarul; fă, ca legea să fie tare, iar tu, Măria ta, ca Domn fii bun, fii blând; fii bun mai ales cu acei pentru care mai toţi Domnii trecuţi au fost nepăsători sau răi... Fă, dar, ca domnia ta să fie cu totul de pace şi de dreptate; împacă patimile şi urile dintre noi şi reîntrodu în mijlocul nostru strămoşească frăţie. Fii simplu, Măria ta, fii bun, fii Domn cetăţean; urechea ta fie pururea deschisă la adevăr şi închisă la minciună şi la linguşire.

Porţi un frumos şi scump nume, numele lui Alexandru cel Bun. Să trăeşti dar mulţi ani, o Doamne! ca prin drep-

www.dacoromanica.ro

tatea Europei, prin desvoltarea instituţiilor noastre, prin simţemintele tale patriotice să mai putem ajunge la acele timpuri glorioase ale naţiei noastre, când Alexandru cel Bun zicea ambasadorilor din Bizanţ că: România nu are ocrotitor decât pe Dumnezeu şi sabia sa. Să trăieşti, Măria ta!"

In Ţara Românească antiunioniştii lucrau făţiş pentru realegerea fostului Domn Gheorghe Bibescu, care chiar în preajma alegerii se simţea atât de sigur de rezultat încât îşi pregătise şi banchetul de izbândă. Era îngrijitoare lipsa de îndrumare a opiniei publice în această însemnată pricină naţională chiar şi în preziua alegerii, când toţi consulii din Bucureşti telegrafiaseră că alegerea lui Bibescu este aproape sigură.

Dar la 24 Ianuarie 1859 partidul naţional unionist avu şi aci o mare izbândă: Colonelul Cuza a fost ales cu toate glasurile ca Domn al Ţării Româneşti. Despre alegerea aceasta s'au păstrat în amintirile lui Ludovic Kossuth din pribegie câteva pagini, în cari arată prin ce cuvinte înţelepte a izbutit tânărul deputat Vasile Boerescu să înduplece pe membrii Adunării din Bucureşti a se ridica la înălţimea de întemeietori ai Patriei, spre a pune **Unirea** ca fapt **împlinit în faţa Puterilor europene.** 64 deputaţi au fost chemaţi să-şi dea votul în taină. Mitropolitul Ţării cu crucea într'o mână şi cu evanghelia în cealaltă, le-a citit jurământul acesta: „Jur că la vot nu voiu fi povăţuit nici de interese personale, nici de şoapte străine sau de altă socotinţă, ci numai şi numai de binele obştesc". După rostirea jurământului, deputaţii purced la votare. S'au dat 64 de buletine şi, despoindu-se urna, Alexandru Cuza avea 64 de voturi. Prin votare tainică a fost deci ales **cu unanimitate.** Incepură atunci să sune clopotele şi strigătele de bucurie

www.dacoromanica.ro

ale poporului cutremurau văzduhul. Însufleţirea era de nedescris. Şi guvernatorul pribeag al Ungurilor răsvrătiţi din 1848-49 îşi încheie povestirea scriind: **Aşa duh este de trebuinţă, ca un popor să-şi întemeieze o Patrie ori, dacă a pierdut-o, să şi-o redobândească!...** Işi va mai fi adus aminte Kossuth scriind aceste cuvinte de laudă pentru duhul sănătos al neamului românesc din sudul Carpaţilor, că cu 11 ani mai înainte, într'o cuvântare rostită în toamna anului 1848 ameninţase cu stârpirea cealaltă jumătate a acestui neam, pe Românii din Transilvania, dacă nu se vor grăbi să depună armele, la porunca lui?... Prin această îndoită alegere a lui Cuza, — care se abătea, dacă nu dela litera, de sigur însă dela spiritul convenţiei din Paris, — naţiunea română păşea cu îndrăsneală spre îndeplinirea dorinţelor sale de unire naţională.

Indoita alegere a lui Cuza şi prin aceasta Unirea Principatelor fu încuviinţată din partea Puterilor europene, la stăruinţa Franţei şi a lui Napoleon III, care sprijinea cu toată hotărîrea năzuinţele spre unitate naţională atât ale Italienilor, cât şi ale Românilor. De aceea în cuvântarea de deschidere a Corpurilor legiuitoare din 8 Februarie 1859 spunea: „dacă ne-ar întreba cineva, ce interes are Franţa în acele ţinuturi depărtate, udate de Dunăre, aş răspunde că interesul Franţei este pretutindeni, unde e vorba de a sprijini o cauză dreaptă şi civilizatoare". La 6 Septemvrie 1859 întrunindu-se miniştrii plenipotenţiari ai Austriei, Franţei, Angliei, Prusiei, Rusiei, Sardiniei şi Turciei în conferinţă la Constantinopol, spre a hotărî cu privire la Unirea Principatelor dunărene, cel din urmă s'a rostit că Sublima Poartă, ţinând seamă de recomandaţia făcută de către cinci dintre Puterile garante, dă **în chip excepţional** şi pentru astă dată investitura pentru colonelul Cuza ca hos-

www.dacoromanica.ro

podar al Moldovei şi Valahiei, urmând bine înţeles ca pentru toate alegerile şi investiturile viitoare să se lucreze întocmai după cum cereau principiile cuprinse în convenţia dela 19 August 1858.

Îndoita alegere a lui Alexandru Cuza şi prin ea Unirea personală primi deci încuviinţarea Puterilor garante, cu toate că nu era „întocmai" cu principiile convenţiei dela Paris. Turcia nu era însă în stare a se împotrivi, iar Austria care combătuse cu mai multă stăruinţă această Unire, fiind învinsă de către Napoleon III în războiul pentru independenţa italiană, a trebuit să se supună şi ea, după cum s'a supus şi Sublima Poartă.

Trei ani a domnit Cuza deosebit în fiecare ţară cu alte guverne şi camere legiuitoare. In acest scurt răstimp se schimbaseră 9 guverne în Ţara Românească şi 6 guverne în Moldova. Atât de mare era lipsa de aşezare statornică.

La 24 Ianuarie 1862 camerele legiuitoare s'au putut însă întruni în Bucureşti ca întâiul parlament al României, după ce Cuza izbuti să câştige încrederea Sultanului şi învoirea lui la contopirea guvernelor şi adunărilor legiuitoare, învoire ce i-a fost încuviinţată prin „firmanul de organizare administrativă a Moldovei şi Valahiei cu data de 2 Decemvrie 1861", prin care erau desfiinţate drepturile comisiei centrale din Focşani pentru întreagă durata unirii acestor guverne şi adunări. Cuza putea să aducă la cunoştinţă cu îndreptăţită mulţumire, în proclamaţia sa dela 11 Decemvrie, că **„Unirea este îndeplinită, naţionalitatea română este întemeiată.** Acest fapt dorit de generaţiile trecute,... chemat cu căldură de noi a fost recunoscut de Inalta Poartă şi de Puterile garante... **Alesul vostru** vă dă astăzi **o singură Românie"...**

Cele mai însemnate probleme, cărora Cuza cu ajutorul

www.dacoromanica.ro

lui Mihail Kogălniceanu, isbuti a le da o deslegare corespunzătoare intereselor naţionale, erau: secularizarea averilor mânăstireşti, împroprietărirea ţăranilor şi democratizarea Ţării prin o lege electorală, care să asigure drepturile cetăţeneşti şi pe seama celor nerăsfăţaţi de soartă. Fiindcă acestedouă din urmă reforme nu se puteau împlini cu o cameră privilegiată, ca cea aleasă pe temeiul convenţiei din Paris, Kogălniceanu îndupleca pe Cuza, să facă o potrivită lovitură de Stat, care a şi urmat la 2 Mai 1864.

Guvernul prezidat de Mihail Kogălniceanu (cu Alex. Papiu Ilarianu la justiţie şi D. Bolintineanu la culte) deslegă mai întâi chestiunea anevoioasă a secularizării mânăstirilor închinate, fără consimţământul Puterilor garante, dar cu sprijinul vădit al împăratului Napoleon, care în Noemvrie 1863 spunea lămurit că „ar fi potrivnic dreptului public european să se silească guvernul Moldo-României să lase **mânăstirile** cari alcătueau, în stare de mână moartă, o foarte mare parte din teritorul lor, sub **ocârmuirea călugărilor străini**". Legea secularizării a fost votată cu însufleţire aproape din partea tuturor (la sfârşitul anului 1863).

Cu mult mai anevoioasă era chestiunea legii **rurale** şi a legii **electorale.** Proiectul înaintat de Kogălniceanu urmărea **deplina împroprietărire** a ţăranilor. Majoritatea Adunării fiind contra acestui gând, împiedecă desbaterea lui, dând vot potrivnic guvernului. Acesta îşi înaintă dimisia, pe care însă Cuza nu o primi, ci însărcină pe Kogălniceanu, să prezinte Adunării **proiectul de lege electorală** care să asigure tuturor claselor sociale putinţa să fie representate în Adunare şi să-şi apere interesele. La 2 Maiu 1864 Adunarea nu voi să ia în desbatere proiectul, până nu se va înlătura neînţelegerea constituţională dintre ea şi guvern. Atunci Kogălniceanu citi **decretul de disolvare.** Constantin Şuţu ce-

www.dacoromanica.ro

ruse intervenţia armată a Turciei contra lui Cuza şi Kogălniceanu, scriind: „dacă prea puternicul împărat are milă de aceste provincii şi nu voeşte a le trăda unor **tâlhari de drumul mare**, să se milostivească înainte de 2 Maiu, să ne mântuiască de biciu prin prea biruitoarele sale oştiri şi să ne scape de **lepra sansculotismului**, ai căruia şefi sunt prinţul şi adjutantul său, primul ministru, **visul dracului**"...

La 2 Mai păşi Cuza la lovitura de Stat arătând într'o proclamaţie către popor că, după ce toate serviciile sale pentru cauza naţională au fost uitate de Adunare şi drept răsplată pentru devotamentul său „alesul României n'a găsit decât ultragiul şi calomnia", s'a văzut nevoit a supune votului obştesc al poporului **schimbarea constituţiei şi noua lege electorală**. La 21 Maiu s'a proclamat rezultatul plebiscitului cu 683.928 voturi pentru reformele lui Cuza şi 1307 contra.

Prin noua organizare cuprinsă în **Statutul lui Cuza**, se prevedea şi un **Senat** ca un **corp cumpănitor** cu membri de drept şi 64 senatori numiţi de Domn; afară de buget, nici un proiect de lege nu putea lua fiinţă fără încuviinţarea Senatului. Pregătirea legilor o putea face cu temeiu **consiliul de stat**. In caz de grabă însă guvernul va putea să ia orice măsuri prin **decrete-legi**, cari urmau să fie supuse mai târziu încuviinţării Corpurilor Legiuitoare. Statutul lui Cuza nu înlătura convenţia dela Paris, care a continuat să rămână la temelia organizării constituţionale a Principatelor-Unite, schimba însă acele părţi ale ei, cari nu mai aveau rost prin desăvârşirea Unirii sub un singur Domn, cu un singur guvern. Caracterul cesarian al Statutului însemna, că el a fost dat Ţării de către Domn, a avut însă şi încuviinţarea naţiunii prin plebiscit. Câtă vreme Regulamentul Organic şi convenţia dela Paris fuseseră constituţii im-

www.dacoromanica.ro

puse în parte de străini, Statutul lui Cuza era dăruit de un Român, de Domnul ales al Ţărilor Unite. Sistemul unicameral de mai înainte fu deci înlocuit cu sistemul bicameral.

Legea electorală prevedea două colegii. Câte 100 de alegători **primari** delegau un alegător **direct**; la 25.000 de suflete se alegea un deputat (i se cerea vârsta de 30 ani) pe ţara întreagă erau **160 de deputaţi.** Era prevăzut şi un **cens material** (48—110 Lei dare) şi un **cens intelectual** (cunoştinţa scrisului şi cititului).

Presa străină pornise la atacuri împotriva loviturii de Stat, socotind-o ca o idee napoleoniană. Conferinţa diplomaţilor din Constantinopol de asemenea o privea cu ochi răi; Turcia cerea intervenţie diplomatică.

Cuza plecă la Constantinopol (25 Maiu) unde isbuti să capete recunoaşterea Statutului şi a legii electorale, cu mici schimbări, precum şi a plebiscitului care le consfinţise. Lovitura de stat trecu astfel în domeniul legalităţii internaţionale. S'a încuviinţat chiar principiul autonomiei depline, ca Principatele Unite să-şi poată schimba în viitor legile privitoare la ocârmuirea din lăuntru fără nici un amestec străin, afară, bine înţeles, de legăturile cu imperiul otoman.

La 6 Iulie 1864 Cuza putea să vestească Ţării prin proclamaţie acest rezultat spunând: „România numai de astăzi intră în autonomia ei dinlăuntru. Inaltele puteri au consfinţit acum în toată întinderea, **autonomia noastră**". Adversarii politici (Eugen Carada ş. a.) îl învinuiau pe Cuza, că prin călătoria sa la Constantinopol ar fi făcut act de vasalitate şi crimă de les-naţionalitate. Vorbă izvorâtă din patimă politică! De fapt, Alexandru Cuza a izbutit să desfiinţeze privilegiile sociale şi politice ale oligarhiei şi să asigure **autonomia internă a Ţării Româneşti.** Răsplata lui fu **detronarea** (la 11 Februarie 1866). Avea dreptate Mihail

www.dacoromanica.ro

Kogălniceanu să spună că nu greşelile Principelui Cuza au fost cauza căderii lui, ci faptele sale l-au răsturnat. Intărirea naţionalităţii române, închegarea Statului român, demnitatea lui de adevărat Român au îndârjit pe străini, pe răuvoitorii naţiunii române. De aci noaptea urâtă din 11 Februarie. Arată totodată convingerea că faptele cele mari ale lui Cuza rămân nepieritoare. In adevăr, îndreptările cele mai de seamă, făcute cu ajutorul lui Kogălniceanu, un principe străin nu ar fi avut nici îndrăsneala, nici putinţa a le îndeplini atât de repede şi cu rezultat aşa de mulţămitor. Ele vor păstra pentru totdeauna în istoria Românilor numele lui Cuza şi pe al lui Mihail Kogălniceanu, al cărui rost în pregătirea unirii naţionale-politice a Românilor a fost asemănător cu al lui Bismarck în făurirea unităţii germane şi cu al lui Cavour în pregătirea celei italiene cu deosebirea însă, că el a isbutit să împlinească năzuinţele neamului său din sudul şi răsăritul Carpaţilor, fără a fi fost silit să arunce — cum spune Bălcescu — greutatea puterii armate în cumpăna politică.

Un cercetător francez (profesorul Paul Henry) publicând despre abdicarea lui Cuza o carte temeinică, ţine să scoată la iveală, cu câtă stăruinţă urmărea el deslegarea celor mai însemnate probleme, luptând pentru izbândirea lor, cât curaj şi câtă răbdare trebuea să aibă şi faţă de Puterile europene, cari nu pierdeau nici un prilej de a-i pune piedeci în cale şi faţă de Poarta otomană, ca şi faţă de opoziţia îndârjită şi necruţătoare a potrivnicilor săi din lăuntrul Ţării. Cu toate că i s'au adus lui Cuza multe învinuiri, profesorul francez nu stă la îndoială să-l înfăţişeze ca pe un mare Domnitor, ca pe cel dintâi care a izbutit să aşeze piatra de temelie a României de astăzi. Politica lui Cuza, deşi nu putea fi primită în toate împre-

www.dacoromanica.ro

jurările, din pricina unor mijloace anevoie de încuviinţat, a rămas însă totdeauna o politică de mare curaj, o politică a faptelor îndeplinite fără şovăire. Dela el şi-au însuşit şi ceice i-au surpat domnia în noaptea dela 11 Februarie 1866 acest fel de politică roditoare de isprăvi neaşteptate.

VIII

Incercări constituţionale la Românii din Transilvania (1861—65). Cererile lui Andrei Şaguna în senatul imperial din Viena. Conferinţele naţionale-politice. Dieta Transilvaniei la Sibiu şi legile ei prielnice naţiunii române. Asemănare între progresele Românilor din Transilvania şi ale fraţilor de peste munţi. Pentruce nu a fost cu putinţă în zilele lui Cuza-Vodă să se unească şi Transilvania cu România? Anul 1873 — „anul lăcrămilor".

Incercările triste din cursul revoluţiei dela 1848 dădură tânărului împărat Francisc Iosif I prilej a risipi parlamentul din Kremsier în primavara anului 1849 şi-l îndemnară să arate în manifestul răspândit atunci popoarelor că şi-a pus ca ţintă a vieţii sale reînvierea Austriei tari, pe care socotea că n'o poate înfăptui decât printr'un regim absolutist. Absolutismul austriac, al cărui reprezentant principal era ministrul de interne Alexandru Bach, urmărea scopuri de centralizare şi de germanizare. Acest fel de politică a dăinuit până la înfrângerea armatelor austriace în luptele cu Italienii (1859). In urma neisbânzii de pe câmpul de luptă s'a făcut încercarea să se înlocuiască absolutismul cu un fel de constituţionalism, întemeiat pe felurite **„individualităţi istorice-politice"** cu un **parlament central** în Viena şi cu

www.dacoromanica.ro

diete provinciale în numeroasele ţări ale monarhiei. Aceasta însemna o biruinţă a autonomiştilor şi o înfrângere a centraliştilor, cari nu erau împăcaţi socotind că prin mulţimea dietelor provinciale unitatea monarhiei va fi pusă la grele încercări. Nu erau mulţumiţi nici federaliştii, întrucât organizarea pe temeiuri naţionale a fiecărui popor era împiedecată de individualităţile istorice-politice. Teama că monarhia va fi primejduită de năzuinţele naţionale diferite, nu putea să dispară. Scriitorul maghiar Iosif Eötvös, cu ager simţ de pătrundere în tainele viitorului, spunea că prăbuşirea neapărată a imperiului otoman va crea şi în Sârbia şi în Principatele Române câte un **Piemont** în folosul Jugoslavilor şi al Românilor asupriţi.

Constituţia din 26 Februarie 1861 era privită ca temelia desvoltării Austriei de atunci şi până la prăbuşire. Ca autor al ei se amintea ministrul **Anton Schmerling,** căruia i se zicea „părintele constituţiei". Adevăratul autor a fost însă învăţatul doctor în drept **Hans von Perthaler,** care a întocmit toate actele de stat mai însemnate în legătură cu pregătirea ei, chiar şi cuvântarea cu care împăratul a inaugurat la **1 Mai 1861** viaţa parlamentară în Austria.

La două zile după promulgarea constituţiei din Februarie împăratul Francisc Iosif I a chemat în consiliu de coroană pe toţi miniştri spunându-le, că în această constituţie sunt marginile cele din urmă, până la cari a putut merge, şi rugându-i să apere cu tărie tronul de alte cereri. Tot atunci le-a spus că nu îngădue parlamentului nici un fel de amestec în chestiunile externe, nici în cele privitoare la armată, fiindcă s'ar putea întâmpla, să ia hotărîrile cele mai primejdioase. Din acest amestec între ideea de **stat dinastic** şi între cerinţele **constituţionale ale veacului XIX** a ieşit parlamentarismul austriac jalnic, sprijinit pe o părere de libe-

www.dacoromanica.ro

ralism şi pe alta de **autonomism.** La cel mai apropiat prilej Francisc Iosif s'a grăbit a pune capăt acestui parlamentarism în anul 1865 prin ministerul contelui Belcredi.

La lucrările senatului imperial chemat la Viena, în preajma întocmirii acestei constituţii, a luat parte şi Andrei Şaguna, care şi-a lămurit părerea sa faţă de această însemnată problemă de Stat cerând într'o cuvântare: 1. unitatea monarhiei cu puterile, pe cari le va hotărî împăratul; 2. constituţii provinciale corespunzătoare autonomiei şi împrejurărilor din fiecare provincie; 3. deopotriva îndreptăţire a tuturor naţiunilor şi religiilor, precum şi dreptul limbei lor la toate dregătoriile. A stăruit însă ca sub numirea de individualităţi politice-istorice „să nu se înţeleagă numai însemnarea graniţelor teritoriale ale singuraticilor ţări, ci şi **egala îndreptăţire** şi **egala îndatorire** a tuturor factorilor sociali şi organici, cari au ajuns a se afirma în cuprinsul individualităţii istorice-politice a unei ţări".

La începutul anului 1861 s'a întrunit la Sibiiu o **conferinţă naţională-politică,** la care au fost de faţă mulţi Români ardeleni, sub conducerea arhiereilor Şaguna şi Şuluţiu. La propunerea celui dintâi „naţiunea română reprezentată aci" s'a rostit din nou ca „**naţiunea politică independentă** faţă cu celelalte naţiuni", cum se rostise şi la 1848 pe Câmpia Libertăţii.

Intrunirea dietei ardelene era plănuită pe ziua de 4 Noemvrie 1861 la Alba Iulia, dar împotrivirea guvernului şi uneltirile aristocraţiei maghiare zădărniciră acest plan. Colaboratorul revistei franceze (Revue des Deux Mondes) era bine informat când scria la 15 Decemvrie 1861 că Ungaria cerea din nou alipirea Transilvaniei la ea, cum o ceruse şi în 1848, peste voia Românilor şi a Saşilor, dar că împăratul nu-şi poate da învoirea la o alipire respinsă de locuitorii

www.dacoromanica.ro

acestei provincii şi fără nici un temeiu istoric. Astfel dieta întârzia mereu. Intr'o conferinţă ministerială din Viena, prezidată de însuş împăratul la 15 Ianuarie 1863, cancelarul de curte Nádasdy a spus că în Transilvania nu ar fi cu putinţă chemarea dietei provinciale decât cu condiţia să fie mulţumiţi Românii şi căpetenia lor politică Andrei Şaguna. La 7/19 Aprilie (Dumineca Tomii) 1863 s'a ţinut în Sibiu un **congres naţional-politic** românesc sub conducerea celor doi vlădici. O delegaţie de 10 inşi în frunte cu Şaguna a fost trimisă de acest congres la Viena pentru a mijloci în folosul Românilor. Aci au fost primiţi cu multe simpatii aceşti „patrioţi dela marginile cele mai îndepărtate ale monarhiei", dând oraşul Viena un banchet în onoarea lor. Şaguna spunea într'o cuvântare că patriotismul vechiu, strâmt şi **foarte provincial,** va trebui înlocuit în viitor printr'un **patriotism nou,** cu vederi mai înalte şi mai cuprinzătoare, potrivit lozincei împărăteşti „cu puteri unite". In sfârşit, dieta Transilvaniei s'a putut întruni la 1 Iulie 1863 în Sibiiu. Românii au isbutit să trimită în dieta aceasta 46 deputaţi, faţă de 43 ai Ungurilor şi 32 ai Saşilor. Impăratul mai chemă şi câte 11 regalişti (senatori) din sânul fiecărei naţiuni. Astfel Românii erau reprezentaţi prin 57 de inşi. Deputaţii maghiari şi 9 dintre regalişti urmând sfatul lui Juliu Andrásy şi Coloman Tisza n'au vrut să ia parte la dieta din Sibiiu, pe care ziarele ungureşti o numeau în batjocură „scupştină valahă".

Intâia lege votată în această dietă sibiană a fost cea privitoare la **egala îndreptăţire a naţiunii române şi a confesiunilor ei,** sancţionată de împăratul la 26 Octomvrie 1863 în castelul din Schönbrunn (şi promulgată la 30 Maiu 1864 în a 49-a şedinţă a dietei ardelene). Iar la 21 Noemvrie se întărise şi legea a doua, privitoare la egala îndrep-

www.dacoromanica.ro

tăţire a celor 3 limbi în Transilvania (română, germană, maghiară).

Soarta acestor legi fu însă curând pecetluită. Căci încercările constituţionale începute de guvernul Schmerling, neputând înfrânge împotrivirea maghiară de o parte, de alta sporind greutăţile în politica externă a monarhiei, au fost părăsite în vara anului 1865, când Schmerling şi-a dat dimisia. Sub guvernul lui Belcredi s'au reluat tratativele de împăcare cu Ungurii, cari cereau aplicarea legilor votate la 1848. Intre ele era şi legea privitoare la unirea Transilvaniei cu Ungaria. Neatârnarea constituţională a Transilvaniei urma să fie jertfită acum din nou, în interesul împăcării Ungurilor cu dinastia Habsburgilor. Impăratul Francisc Iosif avu în această chestiune însemnată o purtare dibuitoare. In conferinţa ministerială dela 27 August 1865 îşi arătase dorinţa să se afle o deslegare, care să mulţumească nu numai elementul maghiar, ci şi năzuinţele drepte ale celorlalte naţiuni ardelene. Spunea chiar că dieta Transilvaniei ar trebui oprită dela orice pas pripit, întrucât nu ar fi potrivit să se contopească Transilvania şi administrativ cu Ungaria, nici nu ar fi practic, deoarece sunt aci multe probleme şi interese cu totul diferite de ale Ungurilor.

Gândindu-se la Români şi la Saşi, împăratul stăruia să fie ocolit cuvântul, că prin unire ar înceta orice autonomie a Transilvaniei. In aceeaşi şedinţă atrăgea luarea aminte şi contele Belcredi că faţă de Români trebue să se lucreze cu deosebită băgare de seamă, deoarece un pas nepotrivit cu împrejurările i-ar jigni şi i-ar împinge spre Principatele Române, spre care şi de altfel se îndreaptă gândurile lor necontenit. Cu două zile mai târziu, în conferinţa ministerială dela 29 August, acelaş Francisc Iosif stăruea însă pentru în-

www.dacoromanica.ro

corporarea Transilvaniei, fiind aceasta o cerinţă neapărată pentru ca dieta Ungariei să-şi poată deslega problema. De-aceea spunea, că măsurile în vederea acestui scop trebuesc luate cu tărie şi stăruinţă, iar guvernatorului ardelean, contelui Crenneville, să i se trimită îndrumări amănunţite şi în toată acţiunea aceasta să se vorbească de continuitatea administraţiei independente a Transilvaniei.

La sfârşitul lui August 1865 a fost primit Şaguna în audienţă la împăratul, care i-a adus la cunoştinţă schimbările de temelie, ce se vor face de dragul împăcării cu Ungurii. La 1 Septemvrie dieta din Sibiu fu desfiinţată prin decret împărătesc şi chemată alta la Cluj pe ziua de 19 Noemvrie, potrivit legii electorale din 1791. Elementul maghiar pătrunse aci în majoritate covârşitoare faţă de Români şi de Saşi. Unirea Transilvaniei cu Ungaria fu votată din nou în această dietă din Cluj; de protestul Românilor şi al Saşilor nu s'a ţinut seamă. Iar la 25 Decemvrie 1865 dieta aceasta fu amânată „până la altă hotărîre" îngăduind împăratul să ia parte şi deputaţii ardeleni la dieta ungară, deschisă solemn în 14 Decemvrie, asigurându-i că „valoarea şi puterea legilor făcute până acum întru nimic n'au să fie slăbite".

Asigurarea aceasta n'a avut însă nici o valoare, căci Francisc Iosif după ce s'a încoronat rege al Ungariei (8 Iunie 1867) a desfiinţat fără întârziere (12 Iunie) cele două legi votate în dieta din Sibiiu şi cari fuseseră sancţionate de el.

Pricina acestor schimbări adânci şi repezi în politica internă a monarhiei o lămureşte înfrângerea armatei austriace în lupta cu Prusia, la Sadova şi Königgrätz. Francisc Deák şi aristocraţia maghiară au ştiut să tragă foloase din această înfrângere, dobândind prin pactul dualist din 1867 o izbândă

www.dacoromanica.ro

neașteptată. Ministrul Beust, atacat mai târziu în parlamentul austriac, unde i s'a spus că locul lui nu ar fi pe „banca ministerială, ci pe altă bancă" fiindcă a dat așa de mult Ungariei în paguba Austriei — a spus că se înfățișează fără teamă înaintea scaunului de judecată al istoriei, unde vor trebui chemați și aceia cari au început în ceasul al 11-lea tratative cu dieta ungară din Pesta, fără a pune alături de aceasta Reichsrat-ul (Impăratul desființase constituția austriacă încă din Septemvrie 1865). Rostea însă tot atunci speranța, că istoria nu va ține scaun de judecată, ci va găsi cuvinte de iertare pentru vina tuturor celor cari au greșit mai mult sau mai puțin.

Totuș greșelile săvârșite de Francisc Iosif în pregătirea pactului dualist au fost scump plătite de dinastia lui și de întreagă monarhia.

Odată cu schimbările de temelie aduse în România din sudul și răsăritul Carpaților prin conlucrarea lui Alexandru Cuza cu Mihail Kogălniceanu, la Românii din Transilvania și Banat s'au putut ivì progrese aproape la fel în domeniul vieții constituționale-bisericești. Fiindu-le interzisă organizarea politică într'un corp național, cum proiectaseră la 1849, ei s'au organizat bisericește într'o mitropolie ortodoxă-autonomă, care unea pe Ardeleni și Bănățeni sub aceeaș cârjă arhierească a lui Șaguna, scoțându-i de sub ierarhia sârbească și legiferând **Statutul Organic** cu introducerea votului obștesc în viața constituțională-bisericească. Au făcut progrese însemnate în domeniul învățământului și au înființat **Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român.** Aceste progrese arată o înrudire în năzuințele, de care erau însuflețiți conducătorii Românilor de amândouă laturile Carpaților. Progresul înfăptuit în Transilvania și Banat anevoie ar fi fost cu pu-

www.dacoromanica.ro

tinţă fără autoritatea covârşitoare a lui Andrei Şaguna, pe care cercurile din Viena îl considerau drept un arhiereu puternic politiceşte. Iar colaboratorul (L. Buloz) unei mari reviste franceze (Revue des Deux Mondes) îl numea la 15 Octomvrie 1867: pe „aprigul" vlădică Şaguna „şeful politic necontestat al rasei româneşti din Transilvania".

Domnia lui Cuza, deşi scurtă, părea menită să dea prilej de alipire şi Transilvaniei la „Principatele Unite". După izbucnirea războiului dintre Austria şi Italia (1859) Alexandru Papiu Ilarian scria într'un memoriu trimis la 1860 lui Cuza că „poate cea mai apropiată luptă în răsăritul Europei e revoluţia ungurească" şi că aceasta, dacă ar triumfa, „ar putea să schimbe faţa Europei şi poziţia politică a României". Amintind numele lui Mihai, înfăptuitorul unirii dela 1600, şi arătând că toţi Românii din Transilvania ar fi gata să moară pentru Domnul Cuza, Papiu îşi încheia memoriul cu dorinţa, care nu era numai a lui: „O Principe şi Domn al Românilor! fie ca să vă stea întru ajutor geniul românesc, ca să răzbunaţi cu înţelepciune moartea şi să fiţi executorul fericit al planului celui mai mare Domn şi Român, ce a avut vre-odată Dacia lui Traian".

Cuza însuş nu era străin de dorinţa aceasta, după cum arată cuvintele lui de atunci către trupele muntene şi moldovene, concentrate în tabăra dela Furceni, lângă Ploeşti. Gândul lui era destul de străveziu, ca să-l poată înţelege cei ce ascultau rostirea Domnitorului Alexandru: „vă stă în mână, ca într'o zi Ţara noastră să vă poată datori mărirea". Aceste cuvinte îndreptăţesc presupunerea că, după convingerea lui Cuza, întregirea României ar fi fost chemată să o înfăptuiască însăş generaţia sa. Nu nesocotea firesţe Domnitorul Ţărilor Unite piedecile ce se iveau în calea acestei înfăptuiri şi înţelegea să se ferească de primejduirea

www.dacoromanica.ro

oricărui element „ce poartă numele de Român", dupăcum se vede lămurit din scrisoarea lui, trimisă la 2 Mai 1860 agentului piemontez din Constantinopol, căruia nu pregeta să-i facă amintire **„de proiectele uriașe ale Daco-României"**, adăugând însă că marginile ei îi par atât de nedesluşite ca şi planul însuş. „Fără îndoială — scria Cuza — evenimentele ce se pregătesc pot rezerva un viitor mai bun Ţării ce m'a aşezat în fruntea ei şi nu voiu scăpa nici un prilej prielnic de a-i întări situaţia. Dar nu mă arunc în aventuri, al căror scop nu-l întrevăd atât de lămurit şi ale căror foloase nu îmi apar destul de sigure; în orice caz şi fără a îndepărta priveliştea unui **câştig teritorial**, nu această speranţă m'ar determina să dau ajutorul Moldo-Vlahiei unei întreprinderi oarecare, cât m'ar hotărî certitudinea de a asigura soarta, bună starea şi **libertatea atot ce poartă numele de Român"**.

Cuminţenia lui Cuza Vodă a fost dovedită de fapte. Dar speranţa împlinirii idealului de unitate naţională nu-l părăsea. Aceasta se vede şi din gândul strecurat cu dibăcie în scrisoarea, pe care o trimetea în Martie 1861 lui Victor Emanuel II după proclamarea oficială a Regatului: „Italienii, cari sunt fraţii noştri mai mari, **şi-au atins scopul înaintea noastră.** Departe însă de a-i pismui, salutăm dimpotrivă **izbânda lor ca o chezăşie şi o nădejde pentru viitorul nostru"...**

Alt prilej s'ar fi ivit la 1866, când s'a deslănţuit războiul dintre Prusia şi Austria, rămânând aceasta din urmă învinsă ca şi la 1859. Nici acest prilej nu a putut fi însă folosit de Principatele Unite, cuprinse atunci de marile îngrijorări pricinuite de întemeierea dinastiei ereditare şi de încetăţenirea noului regim constituţional-politic.

Pe temeliile Unirii dela 1859 trebuiau aşezaţi încă doi

www.dacoromanica.ro

stâlpi: al independenţei şi al regatului, ca să aibă pe ce se sprijini clădirea politică, a cărei cheie de boltă o alcătueşte **Unirea a treia**: cea înfăptuită la sfârşitul anului 1918.

Intâmplându-se moartea lui Alexandru Cuza în acelaş an (1873) cu a lui Napoleon III şi cu a lui Andrei Şaguna, aceste trei nume cu răsunete prelungite în istoria Românilor au fost aşezate alături într'un ziar din sudul Carpaţilor care scria că anul 1873 a fost „anul lacrămilor. Napoleon, Cuza şi Andrei Şaguna în jumătatea întâia a acestui an trecură la eternitate: trei uriaşi luptători pentru Români şi românism. La trecerea lor din această lume lacrămile au curs... dela Tisa până la Marea Neagră"...

Aceste lacrămi vor fi avut şi ele o parte în pregătirea vremilor ce au urmat. Căci — după cuvântul Sf. Scripturi — cei ce samănă întru lacrămi, vor secera întru bucurie.

www.dacoromanica.ro

CARTEA A VI-a

UNIREA A TREIA ŞI CEA DIN URMĂ

1866 – 1918

www.dacoromanica.ro

I

Chemarea lui Carol de Hohenzollern-Sigmaringen. Mişcări separatiste la Iaşi. Sosirea lui Carol în Ţară şi proclamaţia către popor. Bucuria Românilor din Transilvania şi Banat. Prevestiri pentru o apropiată unire a lor cu cei de peste munţi.

După răsturnarea lui Cuza s'a alcătuit **Locotenenţa Domnească** (din care făceau parte gen. Nicolae Golescu, Nicolae Haralambie şi Lascar Catargiu), numind îndată un minister sub preşedinţia lui Ioan Ghica. Spre a lua măsuri pentru deslegarea crizei de tron, Camera şi Senatul se întruniră chiar în ziua de 11 Februarie 1866, chemând prin votul tuturor ca „Domn stăpânitor al Principatelor Unite Române" — potrivit cu dorinţele arătate de „Adunările adhoc din 1857" — pe fratele regelui Leopold II al Belgiei: pe Filip „comite de Flandra şi duce de Saxonia".

Dar în ziua răsturnării lui Cuza nu era sorocită să ia fiinţă şi noua dinastie a României.

Cu trei zile mai târziu ministrul afacerilor străine din Belgia înştiinţa la Bucureşti: „Alteţa Sa Regală crede că nu poate primi chemarea aşa de măgulitoare a poporului român, chemare pentru care, cu toate acestea, Alteţa Sa Regală este foarte recunoscător şi de care a fost şi Regele foarte mult mişcat".

Alegerea comitelui de Flandra a pricinuit nelinişte la Curtea rusească şi nu era nici pe placul lui Napoleon al III-lea. Trebuea deci căutată altă persoană potrivită să urce tronul rămas vacant prin răsturnarea lui Cuza.

Guvernul trimise pe Ioan Brătianu şi Scarlat Fălcoianu ca delegaţi la Paris, unde la 10 Martie se întruni în şe-

www.dacoromanica.ro

dinţe conferinţa Puterilor garante. Imputerniciţii Turciei şi ai Rusiei nu încuviinţau alegerea unui principe străin; ai Franţei, Angliei şi Italiei sprijineau pe Români, ai Austriei şi Prusiei aveau purtare mai puţin lămurită.

Aci s'a ivit părerea să fie chemat principele Carol de Hohenzolern, sprijinit de Franţa şi de Anglia. Carol avea atunci vârsta de 27 ani şi era locotenent în regimentul de dragoni al gardei prusiace. Era al doilea fiu al principelui Carol-Anton de Hohenzolern-Sigmaringen şi prin mamă-sa, principesa Iosefina, înrudit cu împăratul Napoleon al III-lea, coborîtor din Frederic al VI-lea de Zollern, burgravul de Nürnberg, care luptase la Nicopol în 1396 alături de Mircea cel Bătrân.

La 30 Martie (Vinerea Patimilor) sosi la Düsseldorf Ioan Brătianu şi se întâlni cu principele Carol, care venise dela Berlin în concediul de Paşti.

La 1 Aprilie (ziua de Paşti) Brătianu a telegrafiat lui Ioan Bălăceanu, agentul diplomatic al României la Paris: Carol de Hohenzollern primeşte Coroana fără condiţii; s'a pus îndată în legătură cu Napoleon al III-lea.

Şi Ştefan cel Mare fu ales în Joia Paştilor 1457, după biruinţa asupra lui Petru Aron, pentru cea mai glorioasă domnie a Moldovei, timp de 47 ani. O întâmplare vestitoare de bine. Carol avea să domnească chiar ceva mai mult: peste 48 de ani!

Locotenenţa Domnească şi guvernul făcură pregătirile cuvenite pentru alegerea lui Carol prin voinţa de obşte a poporului întreg. In ziua de 8 Aprilie 1866 votară **685.969** cetăţeni pentru, **224 contra alegerii.**

Nu au lipsit însă înteţirile potrivnice între Moldoveni, înteţiri cari au stârnit la Iaşi ciocniri sângeroase, fiind rănit însuş mitropolitul Calinic Miclescu. Locotenenţa dom-

www.dacoromanica.ro

nească fiind îngrijorată de puternicul curent potrivnic al Ieşenilor, generalul Nicolae Golescu şi Lascar Catargiu plecară la Iaşi cu hotărîrea să înăbuşească orice încercare de zădărnicire a plebiscitului.

Unii dintre Moldoveni se îndârjeau însă contra ideii Domnului străin grupându-se în jurul boerului Nicolae Rosnovanu, sub a cărui conducere se alcătuise un comitet separatist. Prin propagandă stăruitoare, neastâmpăraţii Rosnoveni au izbutit să atragă de partea lor şi pe mitropolitul Calinic Miclescu. In întâia Duminecă din Aprilie, fiind catedrala mitropoliei ticsită de lume, după săvârşirea slujbei dumnezeeşti el avu nesocotinţa să iasă în fruntea mulţimii întărâtate pornind spre Palatul administrativ, unde se găseau atunci membrii Locotenenţei. Înainte de plecare, în curtea mitropoliei Teodor Boldur Lăţescu rosti o cuvântare înflăcărată despre drepturile Moldovei, îndemnând mulţimea să urmeze pe mitropolitul Calinic. Porniră apoi cu mare alai, în sunetul clopotelor. Dar în piaţa Palatului mulţimea fu întâmpinată de o companie de soldaţi, carî nu se lăsară înduplecaţi să se dea în lături nici în faţa crucii purtată de mitropolit. Acesta, împins de mulţime, nu s'a mai putut retrage şi într'o clipă de spaimă, în mijlocul învălmăşelii tot mai înteţite, a lovit cu cârja pe unul din soldaţi, care n'a stat la îndoială să răspundă cu baioneta străbătând odăjdiile mitropolitului şi rănindu-l puţin. Calinic a strigat mai mult de spaimă decât de durere, apoi a căzut leşinat la pământ; îndată s'a lăţit svonul că ar fi fost ucis. Unii din mulţime spuneau chiar că i-ar fi văzut sufletul sburând spre cer în chip de porumb. Mulţimea înfuriată, începând să atace soldaţii cu pietre, a fost împinsă de aceştia înapoi până în curtea Mitropoliei.

Invălmăşeala a ţinut până la ora două după masă, dând

www.dacoromanica.ro

capitalei moldovene o înfăţişare tristă, stropită cu păraie de sânge.

Mitropolitul Calinic, cuprins de spaimă şi adăpostit într'o pivniţă adâncă, trimise un preot care chemă pe Titu Maiorescu să-l scape.

Intr'o conferinţă rostită la Bucureşti (1937). „In amintirea zilei de 24 Ianuarie 1859" profesorul N. Iorga făcând amintire şi de ciocnirea sângeroasă dela Iaşi, o tălmăceşte precum urmează: „...Dacă s'a mers până la procesiunea plecată dela Mitropolie, după vechia datină, cu vlădica în frunte, şi la o adevărată luptă cu armata, cu acel regiment muntean care a făcut uz de armă şi s'a vărsat destul sânge, era pentru altceva: pentru detronarea lui Vodă Cuza, care era pentru Moldova jertfită o mândrie şi o mângăiere. Acea zi tristă dela Iaşi represintă astfel pedeapsa pentru noaptea din Februarie a aceluiaş an, şi a fost un mare act de curaj că, peste călcarea de jurământ a unui ofiţer moldovean, un om politic din Moldova, Lascăr Catargiu, regent, a îndrăznit cu primejdia pierderii oricăror simpatii moldoveneşti, să apere şi cu puşca unitatea naţională care abia se înfăptuise. Şi, după tot ce a putut să lase în suflet un astfel de tragic moment, faţă de Bucureşti, dacă nu faţă de toată lumea românească dela miază-zi, a continuat o atitudine de împotrivire... Se evita drumul la Capitala cea nouă şi, dacă n'ar fi fost acolo un singur Parlament, călătoria ar fi fost şi mai rară. Oameni culţi n'o cunoşteau încă. Antipatia era însă mai puternică la femei şi la spiritele cele mai culte şi mai nobile. E adevărat că şi mijloacele de comunicaţie au fost o bucată de vreme foarte grele".

Această vărsare de sânge a putut fi pricinuită şi de agenţi străini, cari vor fi stat în slujba unora dintre Puterile

www.dacoromanica.ro

garante, potrivnice plebiscitului dela 8 Aprilie. Impotrivirea s'a arătat şi prin hotărîrea conferinţei dela Paris (20 Aprilie—2 Mai) care spunea că plebiscitul nu era prevăzut în punctele cuprinse în convenţia dela 19 August 1858; alegerea domnitorului fiind un drept al Adunării elective, trebue să se întrunească aceasta şi, dacă majoritatea ei s'ar rosti împotrivă, votul astfel dat ar avea ca urmare stricarea Unirii celor două Principate. Alegerea nu s'ar putea face decât dintre **pământeni,** potrivit cu prevederea articolului XIII din aceeaşi **convenţie.** Consulii vor veghia într'o înţelegere obştească pentru a apăra libertatea voturilor.

Adunarea s'a întrunit la 1/13 Maiu şi a întărit rezultatul plebiscitului din 8 Aprilie proclamând pe Carol Domn moştenitor al României, votând şi o lege pentru împământenirea familiei de Hohenzollern, ca în felul acesta să poată desarma împotrivirea conferinţei dela Paris.

La 8 (20) Maiu a trecut principele Carol cu un paşaport pe numele: Carol Hettingen în România, pe la Porţile de fier, într'un vapor austriac. El călătorea în clasa a II-a, suita în clasa I-a, ca să nu poată fi împiedecat prin vre-o bănuială din partea Austriei asupra căreia „cancelarul de fier" al Prusiei, neşovăitorul Bismarck, era hotărît să deslănţuiască în curând primejdia războiului. Dela Turnul Severin, unde sosi în Dumineca Rusaliilor apusene, Carol trimise o telegramă de mulţumire Locotenenţei Domneşti. Iar la 10 (22) Maiu, când a intrat în Capitală, o ploaie mănoasă, urmată după lungă secetă, răcorea pământul Ţării ca o solie cerească de bună vestire pentru viitorul domniei atât de îmbelşugate în roade. Mitropolitul Nifon săvârşi serviciul religios, apoi Carol în faţa Adunării făcu acest jurământ: „Jur a fi credincios legilor Ţării şi a păzi religiunea Romă-

www.dacoromanica.ro

niei, precum şi integritatea teritorului ei şi de a domni ca Domn constituţional".

Răspunzând la cuvântarea lui Manolake Kostake, preşedintele Adunării, Carol mărturisea că din clipa în care şi-a pus piciorul pe pământul Ţării, a şi devenit Român; îşi dă bine seama cât de mari sunt datoriile ce îl aşteaptă, nădăjduieşte însă că le va putea îndeplini, fiindcă în slujba Ţării aduce o inimă leală, cugetări drepte şi o voinţă tare de a face binele, un devotament fără margini către noua sa patrie şi un neînvins respect către lege, respect pe care l-a cules din exemplul alor săi... Credeţi în mine, precum eu cred în voi!... Trăiască România!" Aşa îşi încheia mărturisirea. A doua zi noul „Domn al României" a publicat un manifest domnesc către popor încheind cu aceste cuvinte: „Români! Sunt al vostru din toată inima şi din tot sufletul. Puteţi să vă întemeiaţi pe mine în orice timp, precum eu mă întemeiez pe voi".

Sosirea lui Carol în România fu salutată cu bucurie nu numai de către cetăţenii acestei Ţări, ci şi de către Românii din Transilvania şi Banat, după cum arată unele rostiri ale lor de ordin literar. Un versuitor al timpului (Atanasie Marienescu) tălmăcea obştească bucurie într'un fel de colindă:

„Colo sus la Răsărit,
Carole Doamne,
Steaua nouă s'a ivit,
Şi în străluciri cereşti
S'a oprit la Bucureşti"...

Înainte să se fi hotărît să primească tronul României, Carol ceruse şi părerea regelui Wilhelm al Prusiei, care-l sfătuia să aştepte hotărîrea conferinţei din Paris şi să nu

www.dacoromanica.ro

plece, fiind sub demnitatea unui Hohenzollern să urce tronul unui Stat vasal. Carol răspundea însă că va recunoaşte la început suzeranitatea otomană, dar e hotărît a cuceri independenţa cu sabia, pe câmpul de luptă. Să fie convins Regele că va face totdeauna cinste numelui său în orice împrejurare s'ar afla.

In schimb Bismarck, ministru-preşedinte al Prusiei, chemând pe Carol la sine, îl îndemna să primească fără şovăire şi, cerând regelui Wilhelm un concediu pentru străinătate, să plece îndată; ce va fi luat înţelegere şi cu Napoleon al III-lea. Să nu aştepte hotărîrea conferenţei dela Paris, care ar putea să întârzie cu anii. Rusia şi Turcia vor protesta, dar Franţa, Anglia şi Italia îi vor sprijini alegerea. Austria va face totul s'o zădărnicească. Dar să nu se teamă, căci el (Bismarck) va da Austriei altceva de lucru pentru câtva timp...

Europa să fie pusă în faţa unui fapt împlinit, pe care nu-l va mai putea strica. Îl mai sfătuia, să scrie ţarului rusesc asigurându-l că-l va socoti ca pe un puternic ocrotitor şi împărtăşindu-i nădejdea că împreună vor deslega chestiunea Orientului.

Opinia publică din Berlin, preocupată de apropiatul război între Prusia şi Austria, nu avea răgaz să discute amănunţit chestiunea românească. În schimb cea din Viena înţelegea să-i dea mai multă luare aminte, zeflemisind-o şi numindu-l pe Carol un „amestec de familii prusiace-napoleoniene". Soarta prinţilor români şi sârbi nu ar fi fost de pismuit, — după cum scriau gazetele austriace — decât în aceeaşi măsură ca şi a celor eleni şi mexicani. Nici un prinţ pământean, nici unul străin nu va putea face rânduială în ţara aceasta; ea va ajunge să fie stăpânită de o putere vecină, care-şi va întări dreptul cu sabia!... Dacă

www.dacoromanica.ro

gazetele din Viena scriau astfel, este de înţeles necazul lor simţind că Austria a pierdut jocul în această chestiune de mare interes politic pentru ea.

În schimb, într'un serios ziar din Germania se arăta cu drept cuvânt că în împărăţia austriacă, în Bucovina, Transilvania şi Ungaria trăesc **aproape mai mulţi Români băştinaşi** decât în **Principatele Unite** şi că **aceşti Români au început a da dovezi de conştiinţă naţională puternică.** Jugoslavii din Ungaria şi din Austria nu s'ar împotrivi, dacă o treime din teritorul ungar va trece în folosul unui viitor Stat român. Europa s'ar putea felicita de un Stat închegat la Dunărea de jos, în stare să alcătuiască un puternic dig între Rusia şi Turcia, punând stavilă şi curentului panslavist. Austria va încerca, bineînţeles, toate mijloacele spre a împiedeca întărirea României viitoare (hohenzollernice).

Din Constantinopol se răspândeau svonuri că Poarta va împiedeca, chiar cu intervenţie militară, o nouă călcare a punctelor din convenţia dela 19 August 1858. Gazetele austriace publicau ştiri luate din vânt, că trupe turceşti şi ruseşti ar fi intrat în Moldova. Svonurile acestea s'au spulberat şi ele după ce tronul şi-a găsit stăpânul prin hotărîrea bărbătească a Ţării, însoţită de aceea, nu mai puţin bărbătească, a alesului său, a noului Domnitor **Carol.**

www.dacoromanica.ro

II

Încuviinţarea plebiscitului din Aprilie 1866. Constituţia României şi schimbările ei. Înrâurirea belgiană şi rezultatul firesc al străduinţelor constituţionale politice din cursul unei jumătăţi de veac.

După detronarea lui Cuza s'a purces, — după cum s'a arătat mai înainte — repede la chemarea prinţului străin, spre a îndeplini astfel dorinţa divanurilor adhoc din 1857. Locotenenţa domnească şi guvernul provizoriu de sub preşidenţia lui Ion Ghica, alcătuit din conservatori şi liberali, a risipit Adunarea Deputaţilor şi şedinţele Senatului la 18 Martie, vestind alegeri noui pentru aşa numita „**Adunare constituantă**". Alegerile s'au făcut la 9—17 Aprilie, iar şedinţele Adunării s'au deschis la 28 aceeaş lună. Conducătorii politici cu simţ de răspundere sprijineau acţiunea politică, pentru dinastie străină în cursul căreia s'a deosebit prin destoinicia sa Ioan C. Brătianu.

Erau însă şi potrivnici ai acestei acţiuni. Astfel Ioan Eliade Rădulescu scria (în ziarul **Legalitatea**) că e **împotriva prinţului străin**, fiindcă nu-i lucru potrivit ca două corpuri, în care curge sânge românesc, să fie puse sub un cap cu sânge străin.

De asemenea, combătuse ideea prinţului străin, cu drept de moştenire a tronului, şi profesorul dela Iaşi, Simion Bărnuţiu, spunând în lecţiile sale că Românii au pricini foarte multe şi grele să se teamă, să nu fie toată sistema **unirii cu domn străin** numai o apucătură diplomatică scornită de străini cu scop ca Românii să nu poată fi liberi nici după moartea Turciei, ci să înceapă chiar după moartea

www.dacoromanica.ro

acesteia a fi ce n'a mai fost, **dreptul de moştenire al unei dinastii străine,** care să stea mărturie la înmormântarea Turciei şi a României. Naţiunea română are datoria a se ţine de dreptul să-şi aleagă domnitor, pentrucă **domnia cu drept de moştenire** e o sarcină **impusă generaţiilor viitoare,** prin urmare nedreaptă şi socoteşte **maiestatea naţională** ca pe o proprietate a sa.

Din şcoala lui Bărnuţiu a ieşit gruparea politică cunoscută sub numirea de **fracţiunea liberă şi independentă,** ai cărei membri erau antisemiţi şi potrivnici ai prinţului străin. Isbutind câţiva dintre ei să intre în parlament, şi-au păstrat această părere. Aşa s'a întâmplat, că la încuviinţarea plebiscitului pentru alegerea prinţului Carol din 115 deputaţi 109 au sprijinit această încuviinţare, iar 6 inşi (fracţioniştii) au votat contra ei.

Adunarea constituantă, a cărei problemă era să dea Ţării o organizare corăspunzătoare sub viitoarea dinastie ereditară a trebuit să purceadă şi la alcătuirea unei constituţii.

La 16 Iunie s'a început desbaterea proiectului de constituţie. Din cauză că proiectul (publicat în ziarul **Românul** din 5 Maiu 1866) în forma, ce i-o dăduse guvernul Locotenenţei Domneşti, prevedea la articolul 6 că „religia nu poate fi un obstacol la împământenire", — opinia publică s'a alarmat mai ales în Moldova pe **chestia evreească.**

Moldovenii înaintară Adunării proteste cerând să nu se dea drepturi politice Evreilor şi să nu fie împământeniţi. S'au pornit agitaţii antisemite în multe oraşe moldovene, participând şi studenţii crescuţi în ideile lui Bărnuţ şi ale fracţioniştilor. Evreii plângându-se consulului austriac şi prefectului din Iaşi, acesta a intervenit stăruitor întru apărarea lor, arestând cu învoirea guvernului pe antisemiţii Dr. Fătu şi profesorul Petru Suciu, cari au fost însă curând liberaţi.

www.dacoromanica.ro

Sub înrâurirea acestor mişcări antisemite, comitetul delegaţilor însărcinaţi cu cercetarea proiectului, păstrând principiul arătat în articolul 6 adaugă un alineat nou propunând să fie lăsată în grija viitoarei Adunări legiuitoare regularea felului cum să se dea drepturi politice Evreilor. Nu era în această propunere decât un mijloc potrivit pentru amânarea chestiunii.

Agitaţia contra Evreilor spori, după ce a sosit în Bucureşti corelegionarul lor Isac Adolf Crémieux, fost ministru de justiţie al guvernului revoluţionar din Paris la 1848. Cu scop să înduplece guvernul şi Adunarea să fie cu priinţă Evreilor, Crémieux a ţinut o consfătuire intimă cu un însemnat grup de deputaţi chiar în localul Camerei, apărând cauza Evreilor şi făgăduind un împrumut de 25 milioane franci — făgăduială ademenitoare în împrejurările de atunci, când Ţara lupta cu mari neajunsuri şi lipsuri băneşti. Această intervenţie a îndemnat guvernul şi pe mulţi dintre deputaţi să păstreze principiul arătat în articolul 6, ceeace a pricinuit tulburări antisemite şi în capitala ţării. Locuitorii Bucureştilor au înconjurat localul Adunării ameninţând cu strigăte împotriva Evreilor. Brătianu, care la început sprijinise principiul admiterii Evreilor la împământenire, sub apăsarea acestui curent popular, cu simţul său de potrivire la împrejurări, s'a mlădiat repede stăruind pentru retragerea articolului şi afirmând că „Evreii au devenit o plagă socială pentru Români şi când naţiunea este ameninţată, atunci se deşteaptă şi devine **nu intolerantă, ci prevăzătoare**". Mulţimea întărâtată a devastat atunci sinagoga evreească din Bucureşti.

Ceice apărau pe faţă în Adunare ideile antisemite, erau deputaţii moldoveni „fracţionişti", iar dintre Munteni cei grupaţi în jurul ziarului „Trompeta Carpaţilor" (redac-

www.dacoromanica.ro

tată de Cezar Boliac). Antisemiţii nu erau grupaţi într'o singură tabără, ci răspândiţi între celelalte partide politice. Chestiunea evreească luându-se a doua oară în desbatere, textul articolului 6 din proiectul de constituţie a fost înlocuit cu dispoziţia, că **numai locuitorii de rit creştin pot primi dreptul de împământenire.**

Astfel mişcarea populară antisemită a avut atunci rezultat. Majoritatea deputaţilor s'a putut sprijini pe dorinţa maselor populare, potrivnice oricărei concesiuni în folosul Evreilor. Mai târziu însă, cu prilejul revizuirii constituţiei, la 1879, în chestiunea naturalizării Evreilor, România a fost silită a se îndoi sub apăsarea politicii din afară.

A doua chestiune, ce trebuea deslegată, a fost **chestiunea Senatului,** pe care guvernul provizoriu îl lăsă pur şi simplu la o parte, deşi păstrase toate celelalte aşezăminte create în timpul domniei lui Cuza.

Legile votate în timpul Locotenenţei domneşti fură desbătute numai în Adunare. Astfel se iviră îndoieli cu privire la puternicia lor. Insuşi preşedintele guvernului provizor, Ioan Ghica a încurcat puţin lucrurile prin declaraţia că Senatul ar exista, dar n'a fost convocat din motive de economie, fiindcă lipseau mijloacele băneşti pentru a plăti diurnele senatorilor. În adevăr însă, pricina neconvocării Senatului era de ordin politic: potrivnicilor lui Cuza nu le venea la socoteală să mai convoace Senatul în forma rămasă din timpul Domnului detronat, cu majoritatea senatorilor numiţi de el. În urma unor desbateri lămuritoare s'a încuviinţat de guvern propunerea pentru înlăturarea Senatului dintre aşezămintele ţării.

Dar cu prilejul desbateri proiectului de constituţie chestiunea Senatului a fost reluată. Proiectul guvernului era pentru sistemul **unicameral (cu o singură adunare legiuitoare).**

www.dacoromanica.ro

Comitetul delegaţilor sprijinea însă pe cel bicameral (cu două adunări legiuitoare), arătând că „pretutindeni în Europa şi chiar în republicile americane, unde libertăţile publice sunt desvoltate în cel mai înalt grad, există aşezământul Senatului. Prin împărţirea reprezentanţei naţionale în două camere se poate mai cu înlesnire pune stavilă poririlor pripite şi surprinderilor din partea puterii ministeriale, dându-se hotărîrilor luate în ambele camere o chibzuială şi seriozitate mai mare. Dacă pentru garantarea unei bune împărţiri a dreptăţii sunt de neapărată trebuinţă mai multe instanţe de judecată, trebue să se încuviinţeze şi pentru puterea legiuitoare un bun sistem de control mai ales la Românii cei cu firea aprinsă, de obiceiu, ca a tuturor popoarelor de viţă latină. Acestea erau temeiurile celor cari stăruiau pentru păstrarea sistemului bicameral. Minoritatea potrivnică încerca să facă dovada că sistemul bicameral nu are nici un temeiu în tradiţiile Ţării şi că n'ar fi nici un motiv a desbina reprezentanţii naţiuniii în Adunarea deputaţilor, care ar voi să grăbească progresul, şi în Senatul care ar putea să ajungă cuibul conservatismului, deoarece în România şi conservatorii sunt progresişti şi liberalii sunt conservatori.

În cele din urmă propunerea prezentată în comitetul delegaţilor fiind primită, în textul noii constituţii fu prevăzut şi aşezământul Senatului.

Cu privire la dreptul Domnitorului să nu încuviinţeze legile pe cari le socoteşte rele, — s'au ivit iarăşi oarecari deosebiri de păreri, liberalii stăruind ca acesta să nu aibă decât o putere neînsemnată, pentru un timp mărginit. Prinţul Carol, care venea dintr'o ţară cu adânc înrădăcinate tradiţii de autoritate, socotea însă, că dreptul de veto absolut este de trebuinţă mai ales pentru a spori prestigiul

www.dacoromanica.ro

Coroanei. La intervenţia lui a fost deci primit şi trecut în textul constituţiei dreptul de veto necondiţionat ca o prerogativă a celui mai înalt factor constituţional.

Libertăţile publice au fost încuviinţate, în plină măsură, prin constituţia dela 1866. Raportul delegaţilor stăruia să arate că „se garantează poporului român **toate libertăţile** publice, de care se bucură popoarele cele mai liberale din Europa civilizată. Astfel libertatea conştiinţei, libertatea individuală, egalitatea înaintea legii, în dobândirea drepturilor politice, libertatea presei, inviolabilitatea proprietăţii de orice natură, libertatea învăţământului, participarea tuturor Românilor la drepturile civile şi politice.

Liberalii cereau ca aceste libertăţi să fie declarate drepturi fireşti ale omului (ca în revoluţia franceză dela 1789) şi să se prevadă într'un alineat nou că nici o lege viitoare nu va putea să micşoreze aceste drepturi. Vasile Boerescu a combătut însă această propunere, spunând că într'un asemenea caz nici îndemnul la omor, făcut prin presă, nu ar putea fi pedepsit. Conservatorii erau şi ei pentru libertăţi constituţionale, combăteau însă exagerările, arătând că libertăţile trebue să fie potrivite cu starea culturală a ţării, căci n'ar fi de nici un folos a da poporului libertăţi pe hârtie în forme pe cari împrejurările vieţii nu le-ar putea încuviinţa.

Legea electorală a fost de asemenea desbătută de **Adunarea constituantă** dându-i-se cuvenita atenţie ca uneia, care urma să alcătuiască însăşi temelia regimului constituţional. S'a admis în principiu votul obştesc însă nu în chip egal pentru toţi cetăţenii, cu motivarea că însăşi starea de cultură a poporului nu cere aceasta. Corpul electoral urma să fie împărţit în 6 colegii: 2 pentru senat şi 4 pentru cameră (1 al proprietăţii mari, 1 al proprietăţii mici, 1 al

www.dacoromanica.ro

industriei, comerţului şi inteligenţei, al tuturor contribuabililor, deci al maselor populare). Au fost şi oameni politici, care se gândeau să restrângă votul obştesc renunţând la colegiul al 4-lea, dar n'au cutezat a lipsi ţărănimea de un drept câştigat prin Statutul şi legea electorală din timpul lui Cuza. „Nu am voit să se spună — motiva conservatorul Blaremberg — că am făcut mai puţin decât Cuza-Vodă şi nu am putut uita mai ales că chiar noi suntem fructul votului obştesc".

Constituţia din 1866, care izvorîse din lucrarea împreună a conservatorilor şi a liberalilor, a fost votată cu **unanimitatea** deputaţilor prezenţi (91). Principele Carol puse jurământul pe constituţie la 30 Iunie 1866. Constituţia română garanta libertăţi prea largi în unele privinţe, arătând oarecare nepotrivite între starea de fapt a Ţării şi îmbrăcămintea ei juridică. Părerea Principelui Carol era că pentru Ţară ar fi fost mai nimerit un regim mai strâns, dar că un atare regim nu mai era cu putinţă. D-na Cornu, care a avut rost însemnat sprijinind alegerea lui Carol pe lângă Napoleon, spune şi ea într'o scrisoare că „regretă lipsa unui **mic grăunte de absolutism,** de neapărată trebuinţă pentru a face să precumpănească bunele gânduri ale lui Carol". Acesta a izbutit însă prin înţelepciune şi deosebit tact politic a-şi face voinţa sa de Suveran precumpănitoare în toate trebile vieţii de Stat, în şi dincolo de marginile constituţiei dela 1866.

Prin textul acestei constituţii s'a aşezat pentru întâiaş dată în România principiul **monarhiei ereditare** lămurindu-se că „puterile constituţionale ale Domnului sunt ereditare în linie coborîtoare directă şi legitimă a Măriei Sale Principelui Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen din bărbat în bărbat în ordinea de primogenitură şi cu excepţia per-

www.dacoromanica.ro

petuă a femeilor şi coborîtorilor lor" (art. 82). Această dispoziţie s'a păstrat şi în textul constituţiei dela 1923.

Constituţia avea şi are **întâietate** faţă de celelalte legi, întrucât legiuitorul e dator să respecte principiile ei cu ocazia pregătirii oricărei legi nouă. Şi dacă s'ar întâmpla să se strecoare în textul vre-unei legi dispoziţii potrivnice principiilor din constituţie, nu pot fi aplicate. Inalta Curte de casaţie şi justiţie este instanţa de judecată chemată să cerceteze şi să hotărască, dacă o lege este întru toate corăspunzătoare principiilor cuprinse în textul constituţiei.

I s'a garantat constituţiei din 1866 şi neclintirea (rigiditatea), prevăzându-se (în art. 129) că textul ei nu poate fi schimbat de puterea legiuitoare ordinară. Acesteia nu i s'a păstrat decât dreptul să constate trebuinţa schimbărilor de introdus în textul constituţiei. Această constatare citită de **3 ori la intervale de câte 15 zile,** dacă e primită de amândouă Corpurile Legiuitoare, ele se disolvă urmând a se face noui alegeri pentru Adunarea Constitutantă. Aceasta, în înţelegere cu Domnitorul, purcede la pregătirea schimbărilor, pentru a căror votare şi introducere în textul constituţiei se cere majoritatea de 2/3.

Modificări mai însemnate s'au introdus în textul constituţiei din 1866 la 1879 şi la 1884, cea dintâi fiind cerută de congresul din Berlin, iar a doua de înălţarea României la rangul de Regat.

Prin articolul 44 al congresului din Berlin, care a trecut Rusiei judeţele Ismail, Bolgrad şi Cahul din sudul Basarabiei, dând României Dobrogea, pentru recunoaşterea independenţii Statului Român s'a pus condiţia să se introducă în textul constituţiei principiul egalităţii de drepturi pentru toţi cetăţenii **României fără deosebire de religie.** Articolul 7 al constituţiei din 1866 prevedea că „însuşirea de Român

www.dacoromanica.ro

se dobândeşte, se păstrează şi se pierde potrivit regulelor stabilite prin legile civile. Numai **străinii de rituri creştine** pot dobândi împământenirea". In locul acestui text a fost introdusă modificarea următoare: Diferenţa de credinţe religioase şi confesiuni **nu constitue în România o piedică** pentru a dobândi drepturile civile şi politice şi a le exercita. Străinul, fără osebire de religie, supus sau nesupus unei protecţiuni străine, poate dobândi împământenirea în anume condiţiuni (publicate în Monitorul Oficial din 13 Octomvrie 1879) menite a salva interesele naţionale şi materiale ale Ţării. Condiţia ca naturalizarea să se facă **prin lege**, a fost foarte bună, căci altfel, dacă România s'ar fi supus în totul tratatului dela Berlin, un număr mare de elemente străine ar fi ajuns numai decât cetăţenii ei, putând să primejduiască urzeala ţării. Prin constituţia dela 1923 dreptul de a încuviinţa naturalizarea străinilor a fost trecut **dela puterea legiuitoare la puterea executivă.** Articolul 7 are în constituţia dela 1923 textul acesta: „Deosebirea de credinţe religioase şi confesiuni de origine etnică şi de limbă, nu constituie în România o piedică spre a dobândi drepturile civile şi politice şi a le exercita. Numai naturalizarea aseamănă pe străin cu Românul pentru exercitarea drepturilor politice. Naturalizarea se acordă în mod individual de consiliul de miniştri, în urma constatării unei comisiuni compusă din primul preşedinte şi preşedinţii Curţii de apel din capitala ţării, că solicitatorul îndeplineşte condiţiunile legale. O lege specială va determina condiţiunile şi procedura, prin care străinii dobândesc naturalizarea. Naturalizarea nu are efect retroactiv. Soţia şi copiii minori profită, în condiţiunile prevăzute de lege, de naturalizarea soţului sau tatălui".

După înălţarea României la rangul de Regat, trebuia po-

www.dacoromanica.ro

trivit textul constituţiei cu noua stare de lucruri, ceea ce s'a făcut prin modificarea constituţională dela 1884 prevăzându-se în articolul 133 că dispoziţiile constituţiei se vor putea aplica prin legi speciale şi în partea României de peste Dunăre (Dobrogea). S'a schimbat şi legea electorală, scăzându-se numărul colegiilor la trei.

La întocmirea constituţiei din 1866 a servit, în parte, ca model cea belgiană din 1831. Faţă de criticile, adeseori exagerate, ce s'au rostit în legătură cu constituţia română din 1866, — luminatul consilier al Curţii de casaţie Andrei Rădulescu, membru al Academiei Române, — admiţând că ele erau în parte îndreptăţite, s'a simţit dator să arate că în împrejurările de atunci, când era „discutată" din nou şi ameninţată Unirea Principatelor, nu era vreme să facem teorii juridice şi să întocmim pe îndelete o constituţie nouă, care să înlăture toate întâmpinările. În graba, cu care trebuea lucrat, s'a căutat una din cele mai bune. Şi cea mai bună, cea mai înaintată era socotită în acel timp, aproape de toţi, cea belgiană. Socotind-o şi cea mai potrivită pentru idealul politic al generaţiei de atunci, a fost primită şi de Români şi astfel iată unite, prin acest temeiu juridic, cele două mici popoare din apusul şi din răsăritul Europei: Belgienii şi Românii.

Înrâurirea belgiană, dacă nu s'a mai simţit aşa de puternic în deceniile următoare, a continuat să pătrundă atât prin oameni de seamă ca moldoveanul Vasile Conta care a studiat dreptul la Bruxelles sau ca ardeleanul Ioan Lapedatu, care a dobândit titlul de doctor în filosofie în acelaş oraş, cât şi prin aşezăminte la a căror organizare nu s'a pierdut din vedere modelul dat de Belgia.

Astfel, la înfiinţarea institutului de emisiune (1880) a servit ca model Banca Naţională din Belgia, care — după

www.dacoromanica.ro

cum arăta în expunerea de motive Gheorghe Chiţu, raportorul legii — dela 1850 până la 1880 într'un timp destul de scurt, a dat acelei mici, dar fericite ţări cele mai frumoase şi mai bune rezultate, având cea mai binefăcătoare înrâurire asupra comerţului, industriei şi întregii sale bunăstări economice. Încheind, raportorul de atunci rostea nădejdea ca, precum împrumutul constituţional, ce s'a făcut din partea Românilor la 1866 proclamând drepturile şi libertăţile publice, după modelul constituţiei belgiene din 1831, a avut fericite şi mari urmări pe tărâmul politic, social şi moral, tot astfel împrumutul ce se face dela această ţară, să dea tot atât de frumoase şi fericite rezultate pe terenul financiar-economic.

Alt cercetător (Ioan C. Filitti) scriind despre **Izvoarele constituţiei dela 1866**, stărue să arate că nu constituţia belgiană a fost **izvorul direct** al constituţiei dela 1866, şi proiectul pregătit de comisia centrală din Focşani la 1859. Adevărat însă că şi la pregătirea acestui proiect se luase ca **temeiu** modelul belgian. Insuş Mihail Kogălniceanu recomandase acest model, deoarece şi străini asemănau Ţările noastre cu Belgia şi trebuea să merite numele ce li s'a dat de mai multe ori de **„Belgia Orientului"**...

Din studiul comparativ al proiectelor anterioare şi al textului dela 1866 iese la iveală că acesta nu e decât rezultatul firesc al îndelungatelor străduinţe politice-constituţionale din cursul unei jumătăţi de veac (dela 1821—1866), cu toate că nepotrivirea unor articole cu stările sociale de atunci ale Ţării, nu poate fi tăgăduită.

www.dacoromanica.ro

III

Călătoria lui Carol la Constantinopol. Firmanul de investitură (23 Octomvrie 1866). Așezămintele culturale-științifice în slujba ideii de unire națională. Întâlnirea lui Carol cu țarul Rusiei (1868). Greutăți în politica din lăuntru și în cea din afară. Chestiunea Strousberg. Urmările războiului franco-german. Încercarea revoluționară dela Ploești. Frământările din Capitală. Hotărîrea lui Carol să părăsească Țara. Rolul lui Lascăr Catargiu în asemănare cu al lui Ioan C. Brătianu.

Turcia care la început se împotrivise alegerii lui Carol, având chiar purtare amenințătoare, a fost înduplecată în cele din urmă să se închine înaintea faptelor împlinite. Astfel în toamna anului 1866 a putut călători prințul Carol la Constantinopol, unde fu primit în audiență la sultanul Abdul Așis, dela care a dobândit fermanul de investitură (23 Octomvrie 1866) cu condiția ca Principatele Unite să facă parte, ca și până aci, din imperiul otoman, în marginile statornicite prin vechile capitulațiuni și prin tratatul dela Paris. Tatăl său, Principele Carol Anton, s'a grăbit să-l felicite pentru izbânda călătoriei la Constantinopol, izbutind prin acest firman să smulgă Puterilor potrivnice Unirii Principatelor, orice pricină de neliniște pentru desvoltarea normală a Țării. Își arăta tot atunci bucuria și uimirea că prezența fiului său la cârma acestei Țări a putut să aibă în timp scurt urmări așa de însemnate, sfătuindu-l totodată să fie plin de curaj și de încredere în Dumnezeu în orice împrejurări ale vieții.

În anul următor (1867) îi împărtășea știrea că Bismarck urmărește cu viu interes activitatea lui. Fiind convins că România este Belgia sudestică, spunea că în politica ei ex-

www.dacoromanica.ro

ternă trebue să păstreze bune legături cu toate statele vecine. Va veni o vreme când se va bucura de roadele ce-i vor cădea la timp din cerul Europei, dar să nu caute a le culege singură înainte de a fi coapte. Era o vădită sprinire pentru nădejdea Românilor de sub cârmuiri străine, că va veni vremea când vor fi toţi laolaltă cu fraţii din Principatele Unite.

Grijile împreunate cu frământările politicii interne erau destul de grele, cerând o atenţiune şi stăruinţă încordată din partea tânăruluiDomnitor, care se interesa în întâiul rând de oştire şi de îmbunătăţirea stărilor economice-financiare, fără a pierde însă din vedere nici lucrările **Societăţii Literare Academice** care, chemând între membrii ei reprezentanţi ai Românilor din toate provinciile, pregătea prin mijloace de cultură şi de ştiinţă calea spre unitatea lor naţională-politică. Când lucrările acestui însemnat aşezământ de unitate a gândului românesc erau împiedecate din pricina lipsei de bani, Carol scria ministrului de instrucţie: „trebue să puneţi **neapărat** şi **fără zăbavă 1000 de galbeni** la dispoziţia Academiei; lipsa de bani a oprit toate lucrările ei; dacă nu-i găseşti la minister, îi vei lua **din lista mea civilă**".

La 1861 se înfiinţase la Sibiu **„Asociaţiunea transilvană pentru literatura română şi cultura poporului român"** urmărind scopul să deştepte conştiinţa naţională în păturile adânci şi largi ale poporului, iar cu un an mai târziu s'a înfiinţat la Cernăuţi **Reuniunea română de lectură,** care la 1865 şi-a luat numele de **Societatea pentru cultura şi literatura poporului român,** dar autorităţile austriace văzând în acest titlu primejdia unui iredentism panromânesc, au cerut să se arate lămurit caracterul provincial, ceeace a îndemnat pe conducători să-i dea numele de **Societatea pentru cultura şi literatura română din Bucovina.**

www.dacoromanica.ro

Imbunătăţindu-se şi starea politicei externe, Carol făcu în vara anului 1868 o călătorie în Crimea, unde a cercetat la Livadia pe ţarul Alexandru al II-lea, iar în toamna anului următor călătorind la părinţi, s'a oprit în Viena şi a fost primit cu prietenie de tânărul împărat Francisc Iosif I.

Ajuns acasă la părinţi, a fost cercetat de către trimişii Spaniei, cari au venit să-l cheme la tronul vacant al ţării lor. El n'a primit însă spunând că simţul datoriei nu-i îngăduie nici a se gândi măcar să părăsească România. Tronul Spaniei a fost oferit apoi fratelui său mai mare: Leopold care a primit cu condiţia să fie ales de toţi, fără contracandidat.

Făcând cunoştinţă, în cursul acestei călătorii, cu principesa Elisabeta de Wied, s'a cununat cu ea (15 Noemvrie 1869) şi s'a întors în Ţară, fiind primit în capitală cu atâta însufleţire obştească, încât s'a simţit îndemnat a spune că vede cum iubirea către dinastie a început a încolţi în sufletul poporului. 50 de perechi tinere, cari fuseseră cununate în aceeaşi zi (15 Noemvrie) şi înzestrate de către Stat, au defilat sărbătoreşte în faţa înţeleptului domnitor Carol şi a fericitei sale soţii: Elisabeta.

Urmară pentru Carol zile de viaţă familiară fericită; cu atât mai grele erau însă sbuciumările şi amărăciunile pricinuite de valurile politcei din lăuntru şi de întâmplările din afară.

Intre grijile lui de ordin economic-financiar, chestiunea căilor de comunicaţie şi în deosebi aceea a căilor ferate a dat prilej multor frământări. Camera concesionase (la 1867) linia ferată Bucureşti-Giurgiu unei societăţi engleze care a izbutit să o şi dea gata până în anul următor, iar pentru linia Suceava-Iaşi-Galaţi-Bucureşti s'a oferit o societate austriacă. Dar consorţiul berlinez, prezidat de contele Lahn-

www.dacoromanica.ro

dorff şi de doctorul Strousberg, făgăduia să o construiască în timp de doi ani şi în condiţii mai prielnice pentru interesele Statului român. Carol a sprijinit acest consorţiu care-i pricinui mai târziu multe nemulţumiri.

În politica internă chestiunea Strousberg stârnea valuri de nemulţumire împotriva slujbaşilor străini chemaţi la lucrările de construcţie a căilor ferate române. Fiind instituit un comisar al guvernului în persoana consilierului Ambronn, opinia publică nemulţumită cerea să nu fie învrednicit de încrederea guvernului un Prusac, ci un Român. Când s'a cerut chiar de către consiliul de miniştri înlocuirea comisarului Ambronn, Carol s'a împotrivit spunând că schimbarea ar fi în paguba întreprinderii şi nu a stat la îndoială a lua asupra sa întreaga răspundere, fiind convins că mai târziu Ţara îl va binecuvânta pentru lucrările de cari era deocamdată nemulţumită. Frământările în chestia Strousberg s'au adâncit mai ales după ce societatea, ne mai putând plăti cuponul (1 Ianuarie 1871), acţionarii din Prusia pretindeau să-l încaseze dela Stat, cu toate că starea financiară era din cele mai grele. Ioan C. Brătianu spunea într'o cuvântare parlamentară (4 Martie 1871) că, dacă guvernul din Berlin va izbuti să silească Ţara la plata cuponului, atunci se va şti că nu plăteşte o datorie, ci urmarea simpatiilor ce a avut şi are pentru naţiunea franceză. La Cameră şi la Senat s'a cerut să fie daţi în judecată miniştri, cari au avut vre-un amestec în chestiunea Strousberg. In primăvara anului 1872 s'a găsit în sfârşit o deslegare potrivită încheind societatea o înţelegere cu nişte bănci mari din Berlin, care au pus la îndemână mijloacele pentru isprăvirea lucrărilor. S'a ivit totuşi un început de pornire împotriva Nemţilor şi în parte împotriva dinastiei. Această pornire s'a arătat în câmpul vieţii politice prin alegerea de-

www.dacoromanica.ro

tronatului Alexandru Cuza ca deputat, iar în al gazetăriei prin atacurile tot mai îndrăzneţe împotriva lui Carol, care nu a voit să dea guvernului încuviinţare pentru vre-un proces de presă, după cum s'a împotrivit a-şi da învoirea să se chimbe constituţia prea liberală, spunând că el nu-şi poate călca jurământul făcut la 1866 pe textul acestei constituţii.

Izbucnirea războiului franco-german a avut deasemenea urmări neplăcute pentru Carol. Se ştie că acest război a fost pregătit cu iscusinţă de către faimosul „cancelar de fier" Bismarck care, după ce a putut să asigure prin înfrângerea Austriei (1866) stăpânirea Prusiei în toată Germania, socotea momentul potrivit să dea Franţei lovitura şi să deschidă calea stăpânirii germane în Europa. Napoleon al III-lea făcuse greşeala de a nu se fi amestecat în cursul războiului pruso-austriac şi de a nu fi luat măsuri destul de serioase pentru pregătirea armatei franceze în vederea unui apropiat război cu Germania.

Candidatura lui Leopold, fratele lui Carol, la tronul Spaniei pornise din şiretenia lui Bismarck, care ştia că pentru Franţa va fi prilej de nelinişte, dacă s'ar şti împresurată de Hohenzollerni şi la Rin şi la Pirenei, cum fusese odinioară, în vremea lui Carol al V-lea, împresurată de Habsburgi. La stăruinţa lui Napoleon al III-lea, regele Wilhelm n'a întârziat a îndupleca pe Leopold să-şi retragă candidatura. Dar, rău sfătuit, Napoleon a cerut lui Wilhelm o nouă garanţie că el nu va îngădui niciodată vre-o întoarcere la această candidatură. În locul acestei garanţii a urmat vestita telegramă dela Ems (13 Iulie 1870) ticluită de Bismarck anume cu gândul ascuns să întărâte Franţa ca să atace Germania, ştiind că în acest caz va izbuti să arate cât e de mare primejdia franceză şi să dea naştere unui curent prielnic

www.dacoromanica.ro

pentru înfăptuirea unităţii germane. De aceea spunea la sfârşitul telegramei că regele Wilhelm al Prusiei **nu a vrut să primească în audienţă pe ambasadorul francez,** — însărcinat să-i înainteze noua cerere a lui Napoleon — fiindcă nu mai avea nimic de împărtăşit.

În urma acestei telegrame dela Ems s'a deslănţuit războiul franco-german, pentru care preşedintele consiliului de miniştri din Franţa, Emil Ollivier spunea, cu două zile mai târziu în şedinţa parlamentului, că primeşte întreagă răspunderea „cu inimă uşoară". Această mărturisire a fost încărcată de cele mai triste urmări pentru cel ce o rostise în şedinţa dela 15 Iulie şi pentru Franţa, căreia fusese adresată.

Simpatiile Românilor de pretutindeni se îndreptau spre Franţa. Chiar în Camera României s'a auzit, ca răspuns la o interpelare, mărturisirea lipsită de tact a unui ministru (P. Carp) că „unde fâlfâie stindardul Franţei, acolo sunt interesele şi simpatiile României". Iar în numele Românilor din Transilvania şi Banat se publica în ziarul **Albina** (Budapesta la 21 Iulie 1870) această mărturisire cu adânc înţeles: „...Oricât am fi de ataşaţi principelui Carol din România şi rudeniilor lui din Germania, — simpatiile noastre toate trebue să fie lângă Franţa; toate oftările noastre trebue să fie lângă armele franceze"...

Carol era însă mai bine informat, spunea cu hotărîre că războiul va fi de scurtă durată şi se va termina cu înfrângerea Franţei. Iar regelui Wilhelm îi arăta cum împrejurările îi impun să înţeleagă că simpatiile poporului său latin merg în chip firesc spre cei de rasă latină; el însă roagă pe Dumnezeu să întărească viteaza armată prusiacă!...

Ca urmare a înteţirilor antigermane şi antidinastice, s'a înfiripat la **Ploeşti** (8 August 1870) o încercare de revoltă republicană sub conducerea căpitanului de artilerie Candi-

www.dacoromanica.ro

ano Popescu. Acesta având tovarăşi pe Radu Stanian, G. Kiriţescu, Stan Popescu şi Eugen Carada din Bucureşti, a instituit un comitet revoluţionar. Arestând organele administraţiei civile şi proclamându-se prefect al judeţului Prahova răspândi svonul că Brătianu, Creţulescu şi Golescu ar fi detronat pe principele Carol, înscăunând un guvern provizoriu în cap cu generalul Golescu ca regent". Mulţimea striga în neştire: Ura, trăiască republica! Ura, trăiască Brătianu! Ura, am scăpat de Nemţi!... Dar când s'a dus Candiano, însoţit de mulţime, să ceară trupelor jurământ pentru noul guvern provizoriu, a întâmpinat împotrivire din partea acestora. Maiorul Grigore Polizu, luând comanda în locul maiorului absent Paleologu, plecat la vie, a cerut să i se arate ordin venit pe cale ierarhică şi, neputându-i-se arăta, a înaintat raport generalului Solomon, care trimise pe maiorul Gorjan cu un batalion de vânători să restabilească ordinea. Astfel în aceiaşi zi seara s'au început arestările, iar prefectul Roban fu pus în libertate.

Curtea cu juraţi a adus însă sentinţă de achitare în procesul contra autorilor revoluţiei dela Ploeşti. Sentinţa lăudată în ziarele de opoziţie ca o faptă patriotică, l-a supărat pe Domnitorul Carol îndemnându-l a se gândi să părăsească tronul şi ţara. Tatăl său îl sfătuia să fie cu răbdare, să mai rămână în ţară, punând însă condiţii cari, dacă nu vor fi împlinite în cel mai scurt timp, el va fi în drept să plece, neputând consimţi să ajungă o minge în jocul partidelor învrăjbite. Atunci lumea va înţelege că nu strălucirea închipuită a unei „coroane de spini" l-a putut îndemna să facă pasul acesta, ci lipsa de izbândă a încercărilor sale cinstite ca să fie folositor ţării.

Răspunzând tatălui său prin o temeinică scrisoare-memoriu, la sfârşitul anului 1870, i-a dat voie s'o publice ca fi-

www.dacoromanica.ro

ind adresată unui prieten. Astfel scrisoarea s'a tipărit într'un ziar german la 11 Ianuarie 1871, făcând adâncă impresie prin cuprinsul ei, în care situaţia ţării era zugrăvită în culori mohorîte şi nu erau nici de cum cruţaţi conducătorii politici ai acestei ţări „aşa de bogat înzestrată de natură şi totuş aşa de săracă sub alte raporturi"... Lipsa de respect îl supăra pe autorul scrisorii, de aceea spunea cu drept cuvânt că „te necinsteşti însuţi, când nu ştii respecta ceeace ai creat".

La 10 Martie 1871 colonia germană din Bucureşti, vrând să prăsnuiască ziua naşterii regelui Wilhelm printr'un banchet, s'a făcut mult sgomot potrivnic, începând a suna clopotele bisericilor din apropiere şi auzindu-se strigăte: **Trăiască republica!**

Carol a trimis îndată după ministrul preşedinte Ioan Ghica, chemându-l la Palat, împreună cu prefectul poliţiei. Dar nici unul nici altul n'au putut fi găsiţi. Atunci supărat chemă la sine pe foştii membri ai Locotenenţii Domneşti: pe Lascăr Catargiu şi Nicole Golescu spre a le împărtăşi hotărîrea să părăsească tronul şi ţara. Din norocire însă, chibzuitul Catargiu a izbutit să înduplece pe Domnitorul Carol a se abate dela gândul acesta, luând el însuşi sarcina să alcătuiască un guvern din oameni energici şi pricepuţi, în stare să ia măsurile de trebuinţă pentru o mai bună îndrumare a cârmuirii Statului. Astfel s'a înjghebat guvernul conservator, care a cârmuit ţara timp de 5 ani (1871-1876). Era întâiul caz de când s'a introdus parlamentarismul în Ţările Române, că un guvern s'a putut menţine timp aşa de îndelungat, întemeind buna rânduială a unei statornicii folositoare pentru interesele Statului. Era un rezultat, ce putea fi socotit ca o dovadă de progres. Totuş pe unii dintre fruntaşii opoziţiei liberale i-a nemulţămit această lungă cârmu-

www.dacoromanica.ro

ire, îndemnându-i la atacuri destul de grele chiar contra Domnitorului. Într'un ziar din Praga (Politik) Dimitrie Sturza mergea până acolo să scrie că Românii n'ar fi găsit în Principele Hohenzollern pe omul căutat. Acelaş om politic spusese însă mai înainte într'o şedinţă a Senatului despre Carol că, primind alegerea şi urcând tronul, a scăpat România de un război civil şi de prăpastia ce o ameninţa aproape fără nădejde de scăpare. Atacurile din ziarul dela Praga se grăbea C. A. Rosetti să le reproducă în „Românul" din Bucureşti. Nici oamenii politici dela Iaşi nu voaiu să rămână în urmă.

Rolul lui Catargiu în asemenea împrejurări a fost tot atât de însemnat ca şi al lui Ioan C. Brătianu la 1866. Dacă acesta a izbutit să-l înduplece pe Carol a primi tronul oferit, cel dintâi a fost destul de dibaciu spre a-l sfătui şi convinge să nu-l părăsească în împrejurări destul de grele, când Turcia ameninţa cu intervenţie militară pentru a împiedeca repetarea încercărilor de revoltă, iar ministrul Rusiei, Gorceacof spunea că ar fi potrivit a se desface Ţara din nou în două Principate, spre a-i da putinţa să reintre în desvoltarea ei normală!

Carol rămase. Scriind lui Wilhelm, îşi arăta părerea de rău pentru cele întâmplate şi-i împărtăşea că, unindu-se fracţiunile conservatoare, au putut da un guvern tare, hotărît să-l ajute în năzuinţele sale de îmbunătăţiri. „Viitorul stă nepătruns înaintea mea — scria Carol — dar cu cât e pericolul mai mare, cu atât este mai puţin iertat a micşora curajul".

www.dacoromanica.ro

IV

Independenţa şi regalitatea. Convenţia dela Livadia. Desfiinţarea suzeranităţii turceşti (9 Mai 1877). România liberă răspundea unui mare interes european. Tovărăşia militară cu Ruşii. Principele Carol comandant al trupelor ruseşti şi româneşti din faţa Plevnei. Strălucitul rezultat militar, umbrit de rezultatul nemulţămitor al acţiunii diplomatice. Congresul din Berlin. Proclamarea Regatului. Urmarea acestor întâmplări asupra Românilor subjugaţi.

Când şi-a început principele Carol domnia, împrejurările politice îl siliră să recunoască suveranitatea otomană, pe care el o socotea ca o formă fără cuprins prea supărător, fiind hotărît a-şi cuceri independenţa cu arma la cel dintâi prilej. Prilejul acesta nu era să întârzie prea multă vreme. Rusia, neputându-se împăca cu dispoziţia tratatului din Paris, privitoare la neutralitatea Mării Negre, — fiindcă-i restrângea peste msăură puterea navală, — din timpul războiului franco-german, începuse a se socoti deslegată de aceste îngrădiri, (încă din Noemvrie 1870). Prin protocolul dela Londra (1 Martie 1871) pasul ei unilateral a fost încuviinţat. Se prevedea o nouă treaptă în desfăşurarea crizei răsăritene. Bismarck sfătuise pe Carol încă din 1866, să făgăduiască ţarului sprijinul său pentru deslegarea acestei crize.

După repetatele tulburări ale popoarelor creştine din Bosnia şi Herţegovina, la 1876 a pornit şi în Serbia un puternic curent de răsvrătire contra Turcilor. Voluntari ruşi alergau să lupte în oastea sârbească, sub comanda generalului rus Cernaiev. Istoricul sârb Slobodan Iovanovici a dat de curând o prea interesantă descriere a însufleţirii, de care fusese atunci străbătută „sfânta Rusie" pentru cauza Ser-

www.dacoromanica.ro

biei care, abia cu ceva mai mare decât o gubernie rusească, avuse curajul să pornească la luptă împotriva Turciei. Numărul ofiţerilor ruşi veniţi să dea ajutor fraţilor creştini se urca la 700, ofiţeri sârbi nu erau decât 460. Întreaga armată sârbă era sub comanda lui Cernaiev, care la sosirea sa în Serbia spunea cu îngâmfare: întreagă Rusia e la spatele meu! Acelaş istoric arată părerea scriitorului slavofil Aksakov care spunea că voluntarii ruşi se vor bate bine, dacă nu se vor îmbăta!... Mulţi veniseră însă beţi din Rusia şi, sosiţi la Belgrad, cereau numai decât **rachiu de 36 grade**, făceau gălăgie, se băteau prin cafenele, se repezeau asupra femeilor, nu-şi achitau consumaţia şi, dacă autorităţile îndrăzneau să le adreseze vre-o mustrare cât de blajină, scoteau săbiile... Sârbii, cari priveau uimiţi această minune, se întrebau: mai are oare ţarul Ruşilor şi vre-un soldat treaz?"

În astfel de împrejurări nu era de mirare că numai Muntenegrenii cu prinţul Nichita au învins, iar beţivanii lui Cernaiev au rămas bătuţi de Turci în câteva puncte. Carol, întrebat care va fi purtarea României în cazul unui războiu ruso-turc, n'a voit să dea răspuns hotărît. S'a pregătit în schimb inspectând adeseori cazărmile şi magaziile de muniţii.

Iar toamna, prin Octomvrie, a trimis pe Ioan Brătianu la ţarul Alexandru în Livadia unde, stând de vorbă şi cu ministrul Gorceacof, acesta cerea României să încuviinţeze trecerea trupelor ruseşti prin teritoriul ei fără nici o condiţie, căci altfel s'ar expune să fie din nou ocupată, cum a mai fost de atâtea ori în trecut. Brătianu răspundea însă că, urmând astfel, Rusia ar face un rău început al expediţiei sale pentru desrobirea fraţilor creştini de subt jugul păgânilor.

Rusia primi (5 Decemvrie 1876) încurajare din partea

www.dacoromanica.ro

Germaniei, în numele căreia Bismarck spunea că „nimic nu va putea atinge prietenia ei de veacuri cu Rusia". Austria încheiase înţelegerea secretă dela Reichstadt (8 Iulie 1876) făgăduind neutralitate binevoitoare cu condiţia să i se încuviinţeze să cuprindă Bosnia şi Herţegovina. Unii dintre conducători politici ai României erau pentru neutralitate, ca d. p. Dimitrie Sturza, ministru al lucrărilor publice în cabinetul prezidat de Brătianu. Ioan Ghica publicase chiar o broşură cu titlul **O cugetare politică (1877)** stăruind pentru o „neutralitate adevărată, iar nu o neutralitate cu meşteşuguri".

Nicolae Creţulescu, fost ministru — preşedinte în timpul lui Cuza, vedea însă mai lămurit lucrurile, fiind mai bine informat. Intors dintr'o călătorie politică dela Berlin, el spunea încă din Februarie 1877 că Rusia vrea să desfiinţeze cu orice preţ tratatul din Paris şi, în ce priveşte România, să-i răpească Basarabia. Bănuia că trebue să fi avut o înţelegere cu Brătianu pentru acest scop şi că preţul îngăduinţei româneşti va fi **independenţa şi regalitatea...**

La 4 Aprilie 1877 convenţia cu Rusia fu semnată de către baronul Dimitrie Stuart şi de către Mihail Kogălniceanu, căruia Brătianu îi oferise anume pentru durata războiului conducerea ministerului de externe, în locul profesorului Nicolae Ionescu dela Iaşi.

Prin textul acestei convenţii ţarul se îndatora să respecte „drepturile politice ale Statului român astfel, cum rezultă din legile anterioare şi din tratatele existente", precum şi să menţină şi apere **„integritatea actuală a României".** Convenţia ar fi urmat să fie pusă în aplicare numai după întărirea ei prin votul parlamentului român. Dar Ruşii nu au mai aşteptat acest vot, ci la 11 Aprilie au început a trece Prutul cu cele dintâi trupe. Pentru guvernul român situa-

www.dacoromanica.ro

ţia era anevoioasă, întrucât textul constituţiei nu îngăduia nici unei trupe străine să treacă pe teritorul ţării decât în puterea unei legi. O asemenea lege însă nu se votase. Carol primind o telegramă dela Poartă cu invitarea să stabilească în înţelegere cu autorităţile militare turceşti măsurile de luat pentru apărarea teritorului român, a răspuns că în privinţa aceasta va hotărî parlamentul convocat pentru ziua de 14/26 Aprilie. Turcii începură atunci să bombardeze oraşele româneşti dela Dunăre (Calafatul, Giurgiul, Oltenița, Islazul, Bechetul, Corabia). Parlamentului din Bucureşti nu-i mai rămânea decât să ia cunoştinţă că Ţara se află în stare de război cu Turcia şi, întărind convenţia încheiată cu Ruşii, să proclame **independenţa României**, ceeace s'a şi întâmplat în ziua de **9 Maiu 1877.**

Se împlineau tocmai 189 de ani, de când se semnase la Sibiu declaraţia de renunţare a Transilvaniei la legăturile ei cu Poarta otomană. De sigur alta ar fi fost desvoltarea României, dacă provinciile ei dintre Dunăre şi Carpaţi ar fi putut scăpa din cătuşele suzeranităţii turceşti cu două veacuri mai de vreme, deodată cu cele dintre Carpaţi şi Tisa. Mai ales dacă împrejurările ar fi îngăduit şi acestora să păşească spre independenţă, iar nu spre cârmuirea habsburgică, mai apăsătoare decât cea turcească.

A doua zi, la 10 Mai, fu sărbătorit acest moment însemnat din istoria Românilor, cu slujbă dumnezeească la Mitropolia din Bucureşti, aducându-i-se laude lui Carol ca celui dintâi Principe (s'a spus chiar cuvântul: **Rege**) şi ostaş al **României libere.** Carol însuş mărturisea că nu regretă câtuş de puţin părăsirea ţării sale de naştere, fiindcă a izbutit să-şi găsească adevărata patrie în România şi e hotărît să lupte pentru desrobirea ei din ceeace la Constantinopol se numeşte suzeranitate, iar la Bucureşti vasalitate.

www.dacoromanica.ro

Împlinirea acestei chemări istorice l-a îndemnat să coboare dela izvoarele Dunării spre gurile ei. România liberă vrea să fie un factor paşnic şi civilizator între statele Europei. Ea nu va tulbura liniştea vecinilor şi nu va împlini numai cerinţele sale naţionale, dar va servi şi **un mare interes european!**

Iar într'o scrisoare trimisă tatălui său spunea: Am rupt legăturile cu Poarta, suntem în război cu ea. Era **singura cale demnă pentru mine şi pentru Ţara mea;** nu era cu putinţă să rămânem simpli privitori paşnici aşteptând frăţia altora. Chiar dacă declaraţia de independenţă nu ar fi atins plăcut cabinetele europene, armatei mele îi revine **rolul frumos să lupte pentru o idee.** Până acum a primit România totul fără luptă, acum are prilej să-şi apere fiinţa cu arma în mână... Românii şi Ruşii trăesc în cea mai bună înţelegere. Diplomaţia rusească ne dă însă mult de lucru...

În adevăr, diplomaţia aceasta dispreţuia la început stăruinţele desfăşurate din partea Românilor pentru statornicirea unor condiţii lămurite de tovărăşie militară, socotind că trupele române vor putea fi amestecate deavalma cu cele ruseşti, sub aceeaşi comandă. S'au înşelat însă în această socotinţă a lor. Carol nu voia să încredinţeze vreunui general rus comanda oştirii sale, pentru a cărei organizare modernă ostenise atât de mult timp de 11 ani şi nici nu putea consimţi la vre-un rol de a doua mână, ce i s'ar fi dat armatei sale. El ţinea să afirme cu orice preţ **individualitatea** acestei armate. Astfel când Ruşii, după luarea Nicopolului, au cerut să primească armata română îngrijirea prizonierilor turci, Carol a respins această cerere spunând că ostaşii săi nu pot îndeplini servicii de jandarmi ai Ruşilor, nici nu vor intra în grija vre-unui oraş cucerit de oştirea rusească... Aceasta, fiind slab pregătită,

www.dacoromanica.ro

după oarecari succese la începutul campaniei, fu bătută la Eski-Zagra (18 Iulie) şi suferi două înfrângeri la Plevna, a cărei fortăreaţă era bine apărată de trupele viteazului Osman-paşa. Aceste întâmplări au micşorat trufia dela început a Ruşilor, dând bun prilej armatei române să schimbe, prin intervenţia sa energică, cele două înfrângeri ruseşti dela Plevna într'o strălucită izbândă finală.

Marele-duce Nicolae, fratele ţarului Alexandru al II-lea, ceru telegrafic ajutorul lui Carol poftindu-l să treacă Dunărea pe unde va voi. La 16 August, Carol, într'o întrevedere cu Ţarul şi cu Nicolae, fiind întrebat de acesta, dacă doreşte să aibă personal comanda oştirii române, a răspuns că e lucru de sine înţeles. Arătându-şi însă Nicolae teama că s'ar putea ivi încurcături, întru cât n'ar fi cu putinţă să stea el sub porunca vre-unui general rus, Carol a spus cu demnitate: fireşte că nu, dar 10 generali ruşi ar putea sta sub porunca mea! Acest răspuns a impresionat plăcut pe ţarul Alexandru, care i-a oferit comanda tuturor trupelor ruseşti din faţa Plevnei. Carol a cerut puţin timp, spre a-şi culege informaţiile de trebuinţă, apoi a primit această însărcinare pe cât de aducătoare de cinste, pe atât de grea şi plină de răspundere. Ca adjutant i-a fost dat generalul rus Todleben, vestitul apărător al Sebastopolului în timpul războiului Crimeii.

La 20 August, după slujba dumnezeească făcută la Corabia de episcopul Râmnicului Atanasie Stoianescu, armata română a trecut Dunărea pe la Siliştioara având poruncă să continue toată noaptea marşul spre Plevna. Ministrul de războiu al Rusiei, Miljutin, ştiind că starea lucrurilor pe câmpul de luptă e primejduită, a salutat cu bucurie intervenţia armatei române, a cărei artilerie a intrat în foc la 26 August începând bombardarea întăriturí-

www.dacoromanica.ro

lor turceşti dela Plevna, pentru ca patru zile mai târziu, la onomastica ţarului, batalioanele româneşti atacând cu deosebit avânt să izbutească a cuceri reduta Griviţa, care era în nordul fortăreţii cheia situaţiei strategice a Turcilor. Preţul acestei cuceriri l-au plătit Românii destul de scump: cu 50 ofiţeri şi 2600 ostaşi căzuţi în cursul atacurilor şi contraatacurilor repetate de dimineaţa până târziu după miezul nopţii. Deaceea Carol se grăbea să trimită a doua zi soţiei sale ştirea că „ziua de ieri n'a adus o biruinţă, ci numai un **succes militar...** am cucerit un steag turcesc, pe care ţi-l trimit; şi tunurile luate dela Turci le voiu trimite cât mai curând la Bucureşti". Iar ostaşilor le-a mulţumit printr'un ordin de zi, în care spunea cu mândrie că virtuţile strămoşeşti n'au pierit din rândurile oştenilor români, dimpotrivă sub focul cel mai viu al duşmanului ei au ştiut să înfrunte moartea cu bărbăţie. Deplângând moartea viteji-lor căzuţi pe câmpul de onoare, ţinea să afirme că sângele lor n'a fost vărsat în zadar, căci dintr'însul va rodi **mărirea şi independenţa patriei...**

Succesul militar dela Griviţa sporea în însemnătate prin faptul că generalii ruşi Krylov şi Skobelev, cari atacară fortăreaţa în alte puncte, nu putură dobândi vre-un rezultat. In după-amiaza zilei de 30 August când au văzut luptătorii români, că o coloană rusească se apropie de locul, unde atacau ei, s'au grăbit a o împiedeca să pătrundă în linia de foc temându-se ca nu cumva „să le-o ia înainte" şi să le smulgă biruinţa pentru câştigarea căreia porniseră al doilea atac.

Biruinţa dela Griviţa era, după lungă trecere de vreme, **cea dintâi păşire eroică a oştirii române,** reorganizate după cerinţele veacului al XIX-lea. Ţarul Alexandru vădit impresionat de acest câştig, decorând pe Carol cu crucea Sf.

www.dacoromanica.ro

Gheorghe „purtătorul de biruinţe", a preţuit în cuvinte însufleţite eroismul românesc, al cărui martor a fost în ziua numelui său.

Ruşii descurajaţi voiau să-şi retragă trupele, dar Carol stăruea ca ele să rămână pe poziţiile cucerite, fiind convins că de soarta Plevnei atârnă însăş soarta războiului. Spre a tăia lui Osman-paşa orice putinţă de primit vre-un ajutor din spre nord-vest, Domnitorul Carol poruncise trupelor să atace Rahova, oraş întărit lângă Dunăre, pe care Românii au izbutit să-l cucerească (9 Septemvrie) sporindu-şi astfel faima dela Griviţa cu o nouă izbândă militară. Insuş marele-duce Nicolae a recunoscut că „izbânda dela Rahova aparţine în întregime armelor române". Bulgarii au salutat cu bucurie intrarea Românilor în Rahova.

Un ziar englezesc (**The Morning Post** dela 1 Octomvrie 1877) publica despre isprăvile ostăşeşti ale Românilor rânduri pline de înţeles ca acestea: „Dacă vre-odată Ungurii au bănuit că la Bucureşti sunt planuri de a se folosi de vre-un prilej datorit unor întâmplări, spre a întruni părţile împrăştiate ale neamului moldo-valah într'un regat românesc, bănuiala aceasta trebue să fie întărită prin descoperirea că **Românii nu sunt numai ambiţioşi, ei pot să fie bravi.** In faţa Plevnei **brigadele româneşti au secerat singurul succes al zilei...** s'a uitat că numele poporului român e acela al unui neam vânjos şi voinic. Având în vedere că **sunt mai mulţi Români în cuprinsul ţărilor Coroanei austro-ungare, decât în afară de ele,** capacitatea militară (destoinicia ostăşească) şi aspiraţiile vădite ale satelitului Rusiei nu pot fi binevenite pentru oamenii de Stat dela Pesta şi dela Viena".

La Nicopol şi la Rahova fură aşezate garnizoane române, ceeace era un moment însemnat şi din punct de vedere militar şi din punct de vedere politic.

www.dacoromanica.ro

Elena Cuza

Alexandru Ioan Cuza (1859—1866)

www.dacoromanica.ro

Regina Elisabeta (1843—1915)

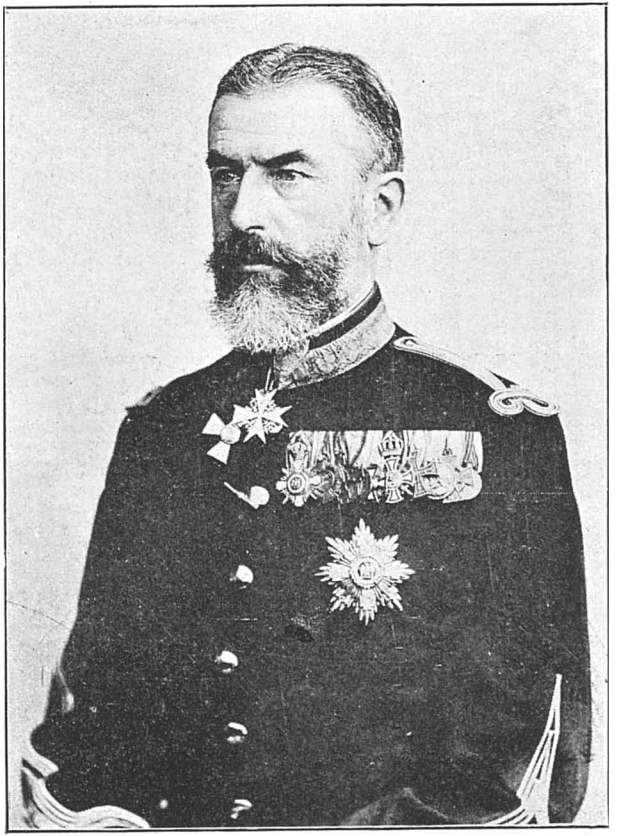

Regele Carol I (1866—1914)

www.dacoromanica.ro

Lascăr Catargiu (1823—1900)

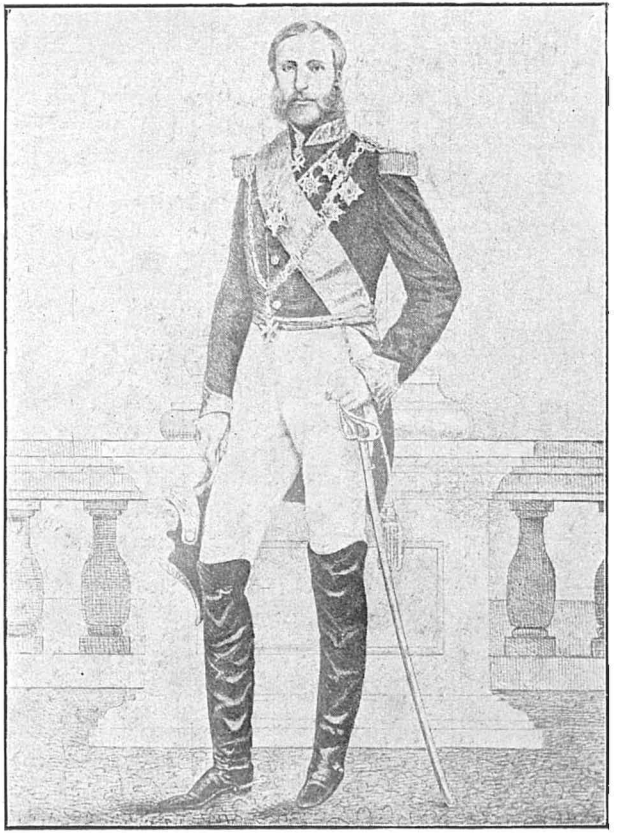

Contele Filip de Flandra

www.dacoromanica.ro

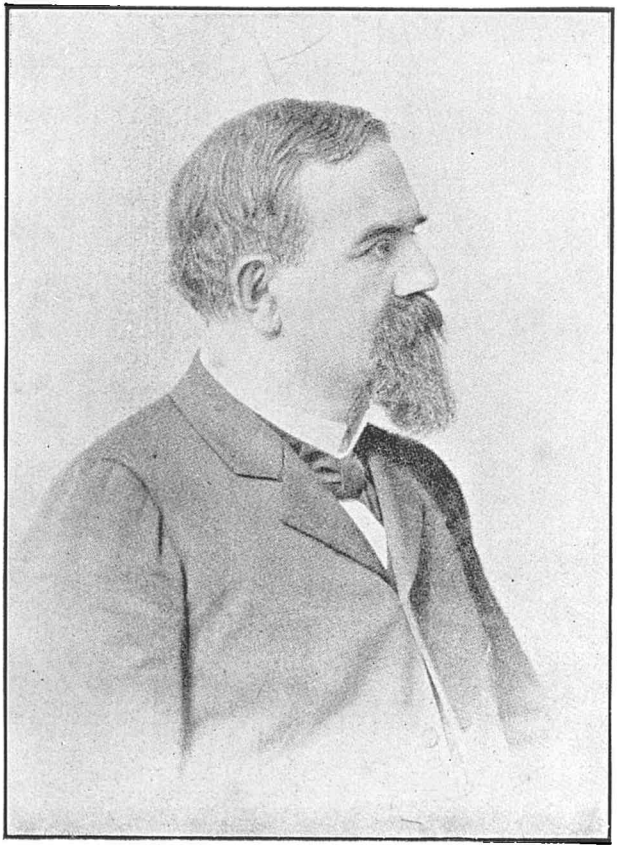

Titu Maiorescu 1840—1917)

Dimitrie Sturdza (1833—1914)

www.dacoromanica.ro

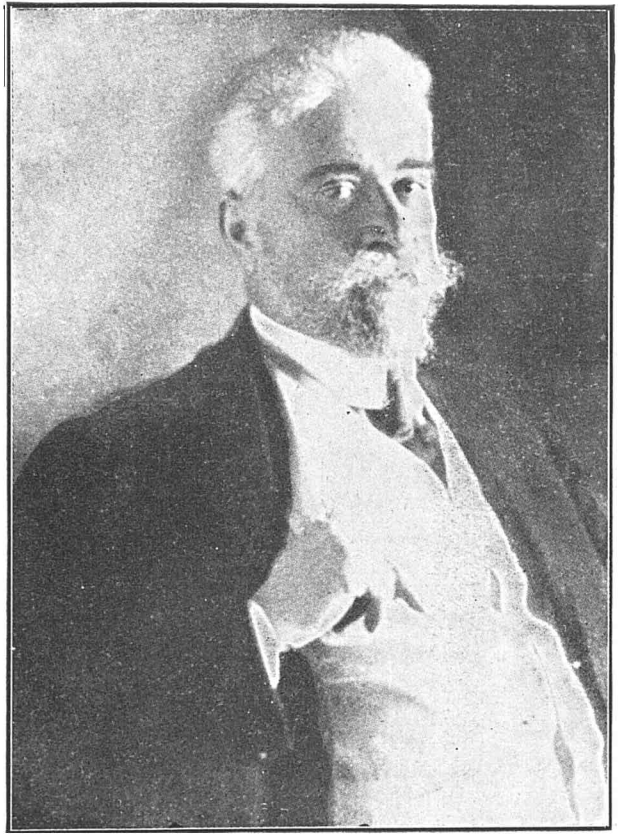

Ioan I C. Brătianu (1864—1927)

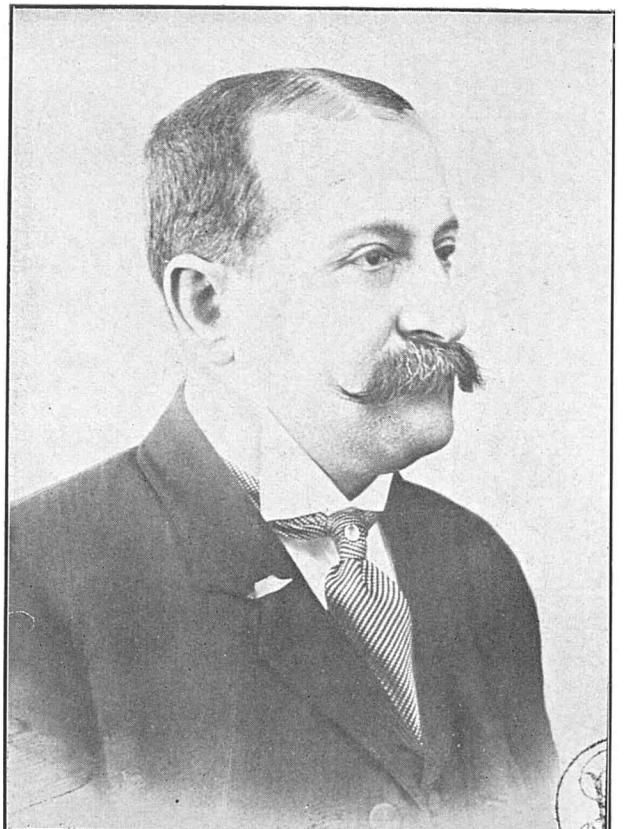

Take Ionescu (1858—1922)

www.dacoromanica.ro

Nic. Filipescu (1861—1914)

Andrei Bârseanu (1858—1922)

www.dacoromanica.ro

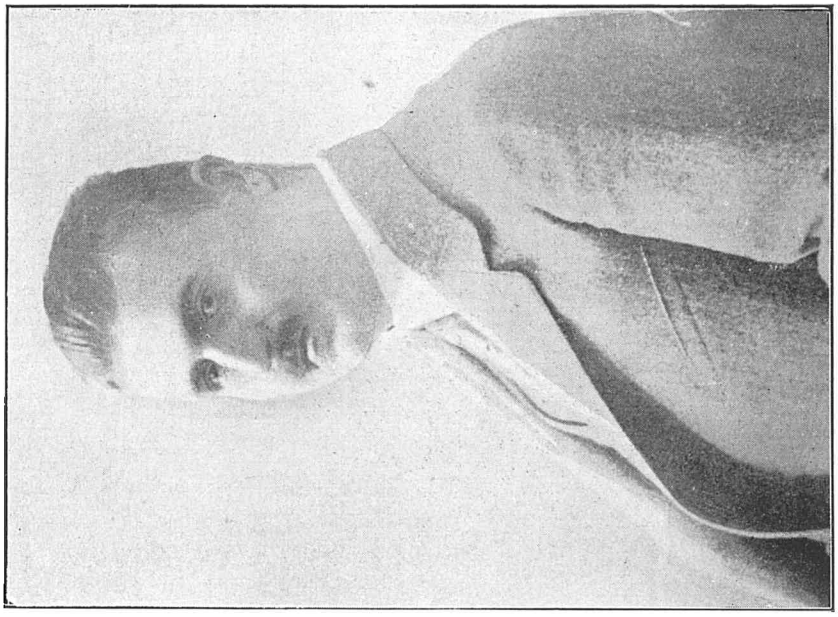

Vasile Goldiș (1861—1934)

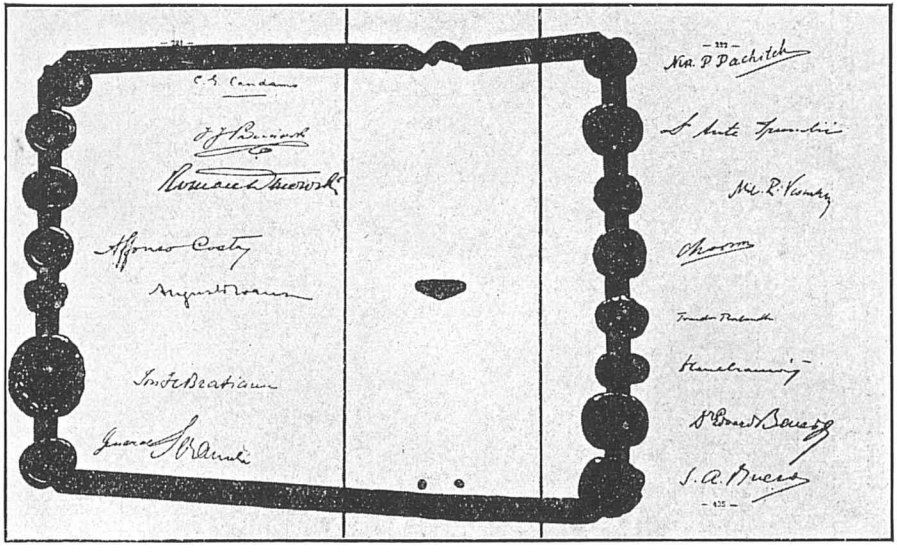

Semnăturile delegaților români pe tratatul de pace

www.dacoromanica.ro

M. S. Regina Maria

Regele Ferdinand (1914—1927)

www.dacoromanica.ro

În sfârşit, la 28 Noemvrie căzu şi fortăreaţa Plevna. Osman-paşa rănit a predat sabia colonelului român Cerchez, care nu voia să o primească, generalul rus Strukow o ceru însă spre a o înmâna ţarului Alexandru. Acesta o înapoie nefericitului erou în semn de respect şi admiraţie pentru vitejia lui.

La începutul lui Decemvrie Domnitorul Carol, lăsând comanda, se întoarse la Bucureşti, unde fu primit şi sărbătorit cu însufleţire (15 Decemvrie). După ce s'a încheiat armistiţiul la Adrianopol, a urmat acţiunea diplomatică — pentru Români cu mult mai slabă şi mai lipsită de rezultate decât cea militară, care pe lângă izbânda dela Griviţa, Rahova şi Plevna mai adaose pe cele dela Smârdan (11 Ianuarie 1878) şi Vidin.

La discuţiile ce au precedat tratatul preliminar dela San-Stefano (3 Martie 1878) România nu a putut lua parte, nefiindu-i încă recunoscută independenţa. Textul acestui tratat cuprindea însă o dispoziţie, îndatorând Poarta să recunoască această independenţă. Iar prin altă dispoziţie se dădea Rusiei sangeacul Tulcea cu putinţa să-l schimbe mai târziu pentru Basarabia, a cărei redobândire o socotea Gorceacof ca o chestie de demnitate pentru Rusia, care nu înapoiase României, ci Moldovei cele trei judeţe arătate în textul tratatului dela Paris (1856). Tratatul acesta Rusia nu-l mai socotea în fiinţă, după ce anume dispoziţii ale lui fuseseră călcate de Principatele Unite atât cu prilejul îndoitei alegeri a lui Cuza (1859) cât şi prin aşezarea dinastiei ereditare şi prin constituţia dela 1866.

Parlamentul României a protestat unanim (26 Ianuarie 1878) contra oricărei înstrăinări de teritoriu. Ameninţările cu împotrivirea armată nu speriau însă pe Ruşi; ei răspundeau că Românii vor fi desarmaţi, ceeace făcea pe Dom-

www.dacoromanica.ro

nitorul Carol să rostească, plin de încredere, neuitatele cuvinte: Armata care a luptat la Plevna sub ochii ţarului, **poate fi sdrobită, nu însă dezarmată!**

La congresul din Berlin, care s'a deschis la 14 Iunie 1878, România a fost reprezentată prin Ioan Brătianu şi Mihail Kogălniceanu, care în şedinţa dela 19 arăta cum trupele române s'au luptat „coastă la coastă" cu oştile ruseşti. Dacă aceasta nu este un titlu pentru a spori teritoriul României, de sigur nu poate fi nici un titlu pentru a-l micşora. Mai amintea apoi şi jertfele nenumărate, pe cari le-a dat România, fiind de repetate ori „baza operaţiilor militare ale Rusiei, grânarul din care se nutreau oştirile ruseşti chiar când ele luptau dincolo de Dunăre şi teatru adeseori al celor mai înverşunate încăierări"... Dar toate silinţele de a susţine drepturile României nu au izbutit să-i asigure atunci integritatea teritorială. Bismarck îi sfătuea să fie îngăduitori în chestiunea Basarabiei primind în schimb o despăgubire de 200 milioane franci şi teritoriul Dobrogei până la Varna şi Rusciuc. Principele Carol şi ministrul de externe Kogălniceanu ar fi fost inclinaţi a se înţelege asupra acestei propuneri, dar Brătianu a rămas neînduplecat pe lângă protestul parlamentului român dela 26 Ianuarie 1878.

Prin tratatul dela Berlin (13 Iulie 1878) care a schimbat în câteva puncte pe cel preliminar dela San-Stefano, drepturile României fiind jertfite, ea a pierdut din nou cele trei judeţe din sudul Basarabiei, oferindu-i-se în schimb Dobrogea până la Silistra şi Mangalia, recunoscându-i-se independenţa cu condiţia însă a schimbării articolului 7 din constituţie îndepărtând îngrădirea privitoare la exerciţiul drepturilor politice numai de către cetăţenii de rit creştin.

Rezultatul congresului din Berlin a pricinuit nemulţumiri în opinia publică a Ţării, care după înălţătoarele isbânzi

www.dacoromanica.ro

de pe câmpul de luptă se vedea acum nevoită a primi ca răsplată înfrângerile diplomatice. Aruncând răspunderea pentru ele asupra lui Brătianu, situaţia lui politică ajunsese destul de puţin plăcută. Spre a şi-o mai uşura, el putea să arunce vina asupra lui Kogălniceanu întrucât semnase convenţia cu Rusia (4 Aprilie 1877) în care nu fuseseră arătate destul de lămurit condiţiile politice şi teritoriale. Învinuirea aceasta era însă fără temeiu, deoarece Kogălniceanu, numit ministru de externe tocmai în preajma semnării, nu luase parte, ca Brătianu, la tratativele din cari a isvorît textul ei.

Amărăciunea pricinuită de slabele rezultate diplomatice a putut fi însă uşurată prin obştească bucurie, de care s'a mişcat sufletul poporului român de pretutindeni, când Ţara i-a fost înălţată la rangul de **Regat** liber şi independent (14 Martie 1881). Puterile europene încuviinţând această înălţare, deschizătoare a nouilor căi de progres în viaţa neamului, Domnitorul Carol a fost încoronat ca cel **dintâi Rege** al României cu o coroană de oţel, făcută din tunurile cucerite la Plevna, iar Regina Elisabeta cu o coroană de aur.

Cu prilejul încoronării întâiul Rege al României a rostit aceste cuvinte de adânc şi bogat cuprins: Primesc cu mândrie coroana aceasta făurită dintr'un tun luat la Plevna, stropită cu sângele eroilor noştri şi sfinţită de biserică. O primesc ca un semn al neatârnării şi puterii României. Ea va fi o mărturie a clipelor grele şi a timpurilor glorioase, ce am străbătut împreună şi va arăta generaţiilor viitoare vitejia Românilor şi unirea ce a domnit între ţară şi coroană. Insă cea mai frumoasă coroană pentru Regină şi pentru mine este şi va fi **dragostea şi încrederea** poporului, căruia i-am închinat toate gândurile şi sentimentele noas-

www.dacoromanica.ro

tre..." Ca într'un sâmbure era cuprinsă în aceste cuvinte făgăduinţa pentru o izbândă apropiată, care urma să răsară spre sfârşitul domniei lui Carol din aceeaş nesdruncinată unire a puterilor regeşti cu cele populare. Atât participarea cu glorie a tinerei armate române la războiul din 1877—1878, cât şi urmările politice, în deosebi proclamarea Regatului, au produs un puternic şi înviorător curent de însufleţire în păturile conducătoare ale Românilor subjugaţi. Acest fericit rezultat politic era sortit să-i încurajeze în nădejdile lor de unitate naţională-politică, pe care o pregăteau stăruitor, de amândouă laturile Carpaţilor, în domeniul vieţii culturale. Bucuria adâncă şi netăinuită a acestor Români se resimte din felul, cum ziaristica lor încătuşată politiceşte înţelegea totuş să tălmăcească înţelesul evenimentului scriind: iată, unde duce urmarea stăruinţii şi a cutezatelor lupte, începute cu alungarea Fanarioţilor, continuate cu Unirea dela 1859 şi cu independenţa, împreunată cu războiu glorios (1877). Cu deosebire însă, unde duce adevăratul patriotism, care a fost sublim şi a înlăturat discuţiile de partid de câte ori România a fost chemată să treacă prin clipe hotărîtoare.

Intr'o descriere englezească a Transilvaniei (tipărită de E. Gerard în Londra la 1888 cu titlul „The land beyond the forest" = **Ţara de dincolo de pădure**) se arată lămurit ca o stare sufletească „mai presus de orice îndoială că mulţimea covârşitoare a Românilor din Ungaria şi Transilvania, simţindu-se asupriţi de jugul cârmuirii străine, privesc în taină peste graniţă spre adevăratul lor monarh şi cine le-ar putea lua aceasta în nume de rău?... În multe colibe româneşti, pe cari le-am cercetat — măturiseşte descrierea engleză — am găsit adeseori chipul Regelui României (Carol) aşezat la locul de cinste, dar nici odată pe al Maiestăţii

www.dacoromanica.ro

Sale austriace (Francisc Iosif). Şi te poţi aştepta, cu oarecare siguranţă să afli pe pereţii unor colibe chipul lui Mihai Viteazul, eroul Românilor, şi pe acela al răzvrătitului Horia"...

Românii osândiţi să mai pătimească, un sfert de veac şi mai bine, sub casna stăpânirilor străine îşi mângăiau amarul cu credinţa într'o apropiată izbăvire. Din când în când isbucnea din adâncul sufletului lor sbuciumat câte un strigăt de revoltă ca acela al ţăranului Ioan Morariu din Sicula (jud. Arad) care în faţa unui judecător maghiar şovinist a avut curajul să strige (în luna Maiu 1914): **pentru noi Românii nu mai este dreptate în ţara aceasta (Ungaria). Ar fi timpul să vie Regele Carol, să ne-o dea!...**

V

Politica externă a Regelui Carol. Îndreptarea României spre Tripla Alianţă. Schimbare de front. Sporirea teritorului României în sudul Dunării ca semn al apropiatei întregiri naţionale. Valoarea morală şi politică a păcii dela Bucureşti — 1913. — Curentul naţional propoveduit prin ziarele Românilor de sub cârmuiri străine. Dualismul austro-ungar — 1867. — Legea naţionalităţilor din Ungaria—1868.—Maghiarizarea prin şcoli. Lupta de cuvinte a lui Björnstjerne Björnson cu ministrul Albert Apponyi. Impotrivirea pasivă şi Memorandul Românilor din Transilvania Erdélyi Magyar Kultur-Egylet şi Liga Culturală din Bucureşti. Inaugurarea activităţii parlamentare. Arhiducele Francisc Ferdinand şi Aurel C. Popovici.

După tristele experienţe în chestiunea Basarabiei, când s'a ivit trebuinţa unei îndreptări noui în politica externă, era de înţeles că tânărul regat al României nu simţea nici

www.dacoromanica.ro

un fel de atragere spre politica rusească, a cărei lipsă de recunoştinţă anevoie putea fi dată uitării. Titu Maiorescu arătase încă dela începutul anului 1881, printr'un articol publicat într'o revistă germană, datoria îndreptării politice spre Puterile din Europa Centrală. Iar Petru Carp, ministrul României la Viena, pregăti cu doi ani mai târziu terenul pentru apropierea României de Tripla Alianţă (Austro-Ungaria, Germania, Italia). In vara anului 1883, călătorind la Berlin, Regele Carol avu prilej să discute chestiunea şi cu împăratul Germaniei şi cu al Austriei. In scurtă vreme se întâlni şi Brătianu cu Bismarck la Gastein statornicind astfel noua direcţie a politicii externe, de care urma să fie călăuzit regatul României timp de treizeci de ani, aproape până la sfârşitul domniei lui Carol I.

Această nouă îndreptare politică a României nu putea fi încuviinţată de publicistica franceză, care socotea alianţa cu Austro-Ungaria ca un fel de impietate, ca „o crimă de lese-naţiune" de care ar trebui „cruţat nobilul popor român". Era, în adevăr, destul de nefirească apropierea României de Austro-Ungaria, în cuprinsul căreia trăiau milioane de Români despoiaţi de drepturi naţionale-politice. Dovada se grăbi să o dea chiar în anul 1883 fostul ministru preşedinte al Ungariei Coloman Tisza, a cărui cârmuire a fost de o durată şi mai lungă de cât guvernarea de 12 ani (1876—1888) a lui Ioan Brătianu în România. Anume în toamna acestui an, cu prilejul serbărilor dela Seghedin, veni în acest oraş însuş Francisc Iosif I, întru întâmpinarea căruia trebuiră să iasă numeroase delegaţiuni. Printre ele era şi aceea a Românilor ortodocşi în frunte cu mitropolitul din Sibiu Miron Romanul, care avu îndrăzneala să rostească în faţa împăratului o cuvântare în limba română, subliniind nemulţumirea credincioşilor săi faţă de anume nedreptăţi săvârşite de guvernul dela Budapesta.

www.dacoromanica.ro

Coloman Tisza potrivi astfel lucrurile, ca împăratul să răspundă în limba maghiară, dând mitropolitului şi credincioşilor săi o lecţie de patriotism şi de respect al legilor ungureşti. Cazul acesta stârnind un val de revoltă în opinia publică românească, a doua zi foaia mitropoliei (Telegraful Român) a atacat pe Tisza într'un articol scris de Ioan Slavici spunând că guvernanţii dela Budapesta nu fac decât să lovească în Românii din Austro-Ungaria" ca să simtă şi Românii din regatul vecin, să se înstrăineze de monarhia noastră şi să se împiedece **alianţa** dintre regat şi împărăţia Habsburgilor. Maghiarii îşi închipuesc a fi nişte Atlanţi, în stare să poarte globul pământului în spatele lor. Să nu cumva să facă Tisza şi ceilalţi şovinişti experienţa proverbului german: **semeţia se arată înainte de căderel...**

Pentru acest articol i s'a cerut mitropolitului Miron să jertfească pe redactorul Nicolae Cristea, care fusese aşezat pe viaţă la cârma „Telegrafului Român" prin însuş testamentul lui Andrei Şaguna, întemeietorul acestui ziar (1852). Era firesc deci ca alinţa silită, poruncită numai de socoteli diplomatice, să nu poată prinde rădăcini mai adânci în opinia publică a Ţării, cu toate că tratatul pe care se întemeia a fost mereu prelungit de către guvernele liberale şi conservatoare ce s'au perândat până la 1913, când însuş Titu Maiorescu, în calitate de ministru-preşedinte, avu prilej să-l prelungească pentru ultima oară, cu durata până la 1920, fără a se mai fi putut ţine seamă de această prelungire. Abia cu câteva luni mai târziu s'a întâmplat o însemnată schimbare de front în politica externă a României, îmbiindu-i-se bătrânului Suveran, în ultimul an al vieţii şi al domniei, prilej să sporească în sudul Dunării teritoriul Regatului român ca un semn prevestitor al apropiatei întregiri naţionale.

www.dacoromanica.ro

Izbucnind în toamna anului 1912 războiul balcanic, Sârbii, Muntenegrenii, Bulgarii şi Grecii aliaţi izbutiră să învingă pe Turci liberându-şi fraţii care tânjeau de atâta amar de vreme sub jug păgân. In anul următor însă Bulgarii, nemulţumiţi de partea ce le venise din teritoriile desrobite şi împinşi de pofta să smulgă mai mult, au pornit război împotriva foştilor aliaţi. Austro-Ungaria şi Germania încurajau pe Bulgari, câtă vreme Rusia era de partea Serbiei, Muntenegrului şi Greciei. România n'a ţinut seamă de sfaturile Vienei şi ale Berlinului, ci a intervenit în războiu mobilizându-şi armata, care sub comanda principelui moştenitor Ferdinand a trecut Dunărea, înaintând în marşuri forţate până la porţile Sofiei. Regele Bulgariei se văzu constrâns atunci să ceară pace. Un congres s'a întrunit la Bucureşti şi a fost prezidat de Titu Maiorescu, ministru-preşedinte al României. Pacea a fost încheiată la 10 August 1913 printr'un tratat care lasă României Cadrilaterul cu judeţele Durostor şi Caliacra, cu oraşele Turtucaia, Silistra, Bazargic şi Balcic, deci partea sudică a Dobrogei, care-i fusese destinată încă din partea congresului dela Berlin.

Era un modest spor de teritoriu. Cu atât mai însemnată era valoarea lui morală şi politică, făcând dovada înălţării şi a bunului nume de care începuse a se bucura ţara noastră în faţa statelor din Peninsula Balcanică, precum şi a curajului conducătorilor ei să se scuture la vreme de sub epitropia politică vieneză şi berlineză urmând calea poruncită de interesele Ţării şi ale neamului românesc.

Armata română mobilizată la 1913, ca să treacă Dunărea, aştepta să fie comandată tocmai în direcţie contrară: peste Carpaţi ca să-şi desrobească milioanele de fraţi, strânşi de veacuri în obezile pajurei cu două capete dela Viena şi dela Budapesta.

www.dacoromanica.ro

În revoluţiile dela 1848—49 curentul naţional, cu toate că se afirmase hotărît în cele mai multe state europene, nu fusese încă destul de puternic, spre a cuceri biruinţa deplină. Unitatea Germaniei şi a Italiei urma să se înfăptuiască în jumătatea a doua a veacului al XIX-lea. Cu atât mai puţin desăvârşită putea să fie isprava politică a acestui curent în răsăritul Europei.

În ce priveşte în deosebi pe Românii de sub stăpânirea Habsburgilor, ideea libertăţii şi a unităţii naţionale a găsit rostire destul de lămurită în ziaristica lor din cursul veacului al XIX-lea. La scurtă vreme după adunarea naţională depe Câmpia Libertăţii „Gazeta Transilvaniei" publica (17 Maiu 1848) aceste cuvinte răspicate: Soarta naţiunii române se va hotărî în Bucureşti şi în Iaşi, iar nu în Cluj, nici în Budapesta; o ştiu vrăjmaşii noştri, pentru aceea se şi aruncă asupra ziselor capitale cu toată povara silei lor... Deşi ideea rostită lămurit în „Gazeta" dela Braşov părea ajunsă în pragul realizării prin revoluţiile dela 1848, cari începuseră a sgudui din temelii monarhia habsburgică, reacţiunea austro-rusă izbuti să mai întârzie câtva timp împlinirea destinului istoric. Deşi Românii pecetluiră cu sânge protestul lor contra unirii silnice a Transilvaniei cu Ungaria, solia lui Simion Bărnuţiu pentru neatârnarea naţională-politică, eroismul dacic al lui Avram Iancu şi înţelepciunea departe străbătătoare a lui Andrei Şaguna urmau să-şi primească neveştejita cunună a înfăptuirii depline abia mai târziu, la 1 Decemvrie 1918.

Dar şi până atunci biserica, şcoala, presa şi aşezămintele culturale au continuat a pregăti sufletul Românilor pentru apropiata întregire naţională. Ziarul **„Albina"**, care se tipărea în capitala Ungariei, publica în vara anului 1870 un articol despre **„Misiunea României"** făcând această măr-

www.dacoromanica.ro

turisire: „aşteptăm ca România să devină **un soare** ale cărui raze să încălzească şi să lumineze pe toţi Românii de prin ţările vecine. Cu acest chip **politica României** în viitor să se înalţe până la identificarea cu o **politică a românismului.** Aşa înţelegem noi misiunea României... dacă e **să ne asecurăm existenţa şi integritatea naţională...** Tot ce ni s'ar pune în contra, dela palat până la ultimul primar de comună, **trebue isbit fără cruţare"!...** Iar când şi-a încetat „Albina" apariţia, la începutul anului 1877, redactorul adresând cititorilor un cuvânt de „adio" se mângăia cu speranţa că tot ce s'a publicat în coloanele ziarului timp de 11 ani „nu se poate să nu fi pătruns şi prins rădăcină în piepturile române" arătându-le calea **din robia Vavilonului spre pământul făgăduinţei: spre România** şi împărăţia gintei lui Traian".

Când a început să apară la Braşov **Orientul Latin** (1874—75) care şi prin titlul său arăta destul de lămurit tendinţa sa panromânească, profesorul liceului Andrei Şaguna, Ioan Al. Lăpedatu împreună cu fraţii Aron şi Nicolae Densuşianu înţelegeau să afirme programatic că „faţă cu Românii din Austro-Ungaria acest ziar va apăra drepturile şi interesele lor politice..., iar faţă cu Românii de dincolo de Carpaţi, călcând peste dăunosul provincialism şi separatism de până acum, chestiunile şi interesele lor **le vom considera şi le vom trata ca pe ale noastre"...**

Pregătirea sufletească se făcea deci, deamândouă laturile Carpaţilor, în chip destul de stăruitor prin mijloace literare, publicistice, culturale şi artistice, cari puteau fi strecurate peste graniţele vameşilor străini, fără ca aceştia să le fi putut prinde de veste şi împiedeca totdeauna. Şi chiar dacă ele ar fi fost oprite în drum, cum se întâmpla adeseori, însăşi cârmuirile străine, atât cea rusească din Basara-

www.dacoromanica.ro

bia, cât şi cea austriacă din Bucovina, dar mai ales cea maghiară din Transilvania şi Banat au fost neobosite în ciudata lor strădanie de a contribui din an în an tot mai mult la pregătirea sufletească a poporului român pentru clipa cea mare, când urma să se îndeplinească destinul istoric al unităţii şi integrităţii naţionale-politice.

La sfârşitul anului 1865 dieta dela Cluj a hotărît pentru a doua oară unirea Transilvaniei cu Ungaria. Deputaţii români şi saşi au protestat contra acestei hotărîri, dar nu s'a ţinut seamă de protestul lor. Dupăce împăratul Francisc Iosif s'a împăcat cu Ungurii şi s'a încoronat ca rege al lor, între Ungaria şi Austria s'a încheiat o învoială, aşa numitul pact dualist (1867) în înţelesul căruia diferitele popoare ale Austriei urmau să fie cârmuite de Germani, iar ale Ungariei de Maghiari. Celorlalte neamuri nu li se recunoştea calitatea de „naţiune". Istoricul austriac Bidermann (într'o scriere a sa intitulată **Uneltirile ruseşti în Ungaria,** tipărită la Innsbruck în 1887), atrăgea atenţia Coroanei împărăteşti că e singura putere în stare să împiedice pornirile naţiunilor nemaghiare din Ungaria. Toate-şi iau refugiul la ea, de groaza supremaţiei maghiare. Dacă însă Coroana le va înşela încrederea, ce o pun în ocrotirea ei, şi **prin pactul dualist le va sacrifica de dragul Maghiarilor,** sentimentul naţional le va îndruma **să-şi caute mântuirea în afară de graniţele Ungariei,** ceeace **în curs de o jumătate de veac va pricinui prăbuşirea monarhiei...**

Această prevestire a istoricului austriac s'a împlinit întocmai micşorând astfel puterea pilduitoare a vechiului proverb că n'ar fi nimeni prooroc în ţara lui.

Dintre conducătorii politici ai Ungariei, meritul principal pentru împăcarea acestei ţări cu dinastia habsburgică, prin pomenita învoială dualistă, revine lui Francisc Deák

www.dacoromanica.ro

care, convins de necesitatea unor legături cât mai strânse între Austria şi Ungaria, nu se sfia să declare că prăbuşirea Austriei ar însemna totodată şi moartea Ungariei, o moarte chiar fără nădejdea reînvierii. El şi tovarăşul său de principii, baronul Iosif Eötvös, fost ministru de culte şi instrucţie publică, înţelegeau că şi celorlalte popoare din Ungaria se cuvenea să li se garanteze prin o lege fundamentală a ţării anume drepturi. Deaceea au făcut să se voteze în parlamentul dela Budapesta aşa numita „lege a naţionalităţilor" (1868) prin care se încuviinţau popoarelor nemaghiare — majoritatea cetăţenilor Ungariei — oarecari drepturi în administraţie, justiţie şi învăţământ. Deşi Statul era obligat prin dispoziţiile acestei legi să dea fiecărui cetăţean putinţa de a se instrui în limba maicei sale atât în şcoala primară, cât şi în cea secundară până la universitate, timp de o jumătate de veac cârmuitorii maghiari nu au voit să înfiinţeze nici o singură şcoală cu limba de predare românească, germană, slovacă sau sârbească. Dimpotrivă, au început o prigonire fără cruţare împotriva tuturor şcoalelor nemaghiare, îndeosebi împotriva celor confesionale româneşti şi slovace, desfiinţându-le sub felurite născociri. Mai ales contele Albert Apponyi, fostul ministru de culte şi instrucţie publică, a devenit, prin legea sa din 1907, prigonitorul şcoalelor româneşti din Transilvania şi Banat, pentru care fapt a şi primit o mustrare deplin meritată din partea vestitului scriitor norvegian Björnsterne Björnson supranumit „Uriaşul dela Nord". Acesta n'a voit să meargă în Septemvrie 1907 la congresul păcii din München, arătând într'o scurtă scrisoare tipărită prin gazete că nu poate sta alături de mincinosul propovăduitor al păcii, contele Apponyi, care în congrese ţine cuvântări pentru buna înţelegere între popoare, câtă vreme acasă la el, în Ungaria, a pornit un război îm-

www.dacoromanica.ro

potriva copiilor nevârstnici ai Germanilor, Românilor, Sârbilor, Slovacilor şi Rutenilor. Această zdravănă palmă norvegiană, aplicată pe obrazul contelui maghiar cu atâta răsunet, în auzul lumii întregi, l-a atins destul de dureros pe fostul ministru Apponyi, care s'a simţit îndemnat a-i răspunde lui Björnson că se va prezenta şi la viitoarele congrese de pace... „**cu capul ridicat**". Replica Norvegianului nu a întârziat a-l fulgera din nou pe trufaşul conte prin cuvintele: Cine se îndoieşte de aceasta? Când s'a prezentat vre-odată altfel un asupritor al popoarelor?... A smulge pe copii dela limba maternă e tot atât ca a-i smulge flămânzi dela ţâţa maicei lor. Şi tocmai aceasta e, ceeace porunceşte prin legea sa contele Apponyi — **cu capul ridicat**... Dacă copiii nu pot învăţa ungureşte — pentru că e o limbă grea şi urmarea e că nu învaţă nimic aşa, încât Ungaria are cei mai mulţi analfabeţi în Europa — ce are a face? Vedeţi, contele Apponyi stă între ei — cu capul ridicat... În cinstea acestui duh ocrotitor aduc eu acum — aşa îşi încheia Björnson răspunsul — martori şi dovezi dela popoarele asuprite ale Ungariei. Nu-i lucru grabnic, căci contele Apponyi le aşteaptă — cu **capul ridicat**".

De altfel, însuş contele Ştefan Tisza, fiul lui Coloman, în calitate de ministru preşedinte al Ungariei, a recunoscut în cuvântarea sa parlamentară din 20 Februarie 1914 că legea naţionalităţilor din 1868 nu a fost respectată niciodată, fiind o lege de care nu se putea ţine seamă. Tot atunci a mărturisit că cerinţele conducătorilor politici ai Românilor din Transilvania şi Banat erau destul de modeste, dar „stomacul maghiar nu le putea mistui"...

Drept răspuns pornirilor vrăjmaşe ale guvernelor dela Budapesta, Românii din Banat, Bihor, Satu Mare şi Maramureş, aşadar din regiunile dela margini, s'au unit într'o

www.dacoromanica.ro

acţiune politică solidară cu cei din Transilvania formând împreună partidul naţional, care în conferinţa sa ţinută la Sibiu în Mai 1881, şi-a votat un program cerând autonomia Transilvaniei, declarând împotrivire faţă de parlamentul din Budapesta şi neîncuviinţând dualismul austro-ungar.

Prigonirile devenind tot mai înverşunate, la 1892 conducătorii partidului naţional au cuprins toate jalbele lor de ordin politic, cultural şi economic într'un **memorand**, cu care o numeroasă delegaţie de intelectuali şi ţărani a plecat la Viena, să-l înainteze împăratului Francisc Iosif I cerându-i măsuri pentru îmbunătăţirea stării lor.

Impăratul însă de teama guvernului maghiar dela Budapesta n'a cutezat să-i primească şi memorandul l-a trimis înapoi, în plic nedesfăcut, celor ce-l iscăliseră şi înaintaseră. S'au găsit ziare franceze cari n'au întârziat a osândi pasul acesta al conducătorilor politicei româneşti din Transilvania, scriind că ar fi „compromis mai mult, decât a servit izbânda dreptelor cereri ale vrednicilor fii ai legiunilor lui Traian. Ce pot ei aştepta dela Viena? Românii din Transilvania au uitat, cum i-a păcălit Curtea de Austria în 1848—49? Să-şi reamintească numai, cum au fost răsplătiţi Avram Iancu, Axente Severu şi alţii. Nu, nu, dela Habsburgi nu se poate aştepta nimic... Dreptatea se dobândeşte luptând deschis, cum şade bine urmaşilor vechei Rome; mila să fie lăsată pe seama cerşetorilor din anticamere!" (**Memorialul Diplomatic** dela 4 Iunie 1892).

Totuş lipsa de prevedere a cârmuitorilor dela Budapesta, pornind împotriva memorandiştilor români din Transilvania un răsunător proces politic şi osândindu-i prin curtea cu juraţi din Cluj (1894) la zeci de ani temniţă de stat, în închisorile din Vaţ şi Seghedin, a izbutit a face să iasă cu folos cauza românească, trezind un interes viu şi statornic pentru ea în opinia publică a Europei.

www.dacoromanica.ro

Prigonirile fiind tot mai numeroase, pricinuiau în chip firesc răsunet în sufletele cetăţenilor din România liberă, dându-le îndemn pentru înfiinţarea Ligii Culturale (la începutul anului 1891) care îşi luase prin statute (art. 2) ca scop să trezească la toţi Românii conştiinţa solidarităţii de rasă de o parte, iar de alta să stârnească un curent, potrivit a îndreptăţi menirea de civilizaţie a Românilor în Orientul Europei. Infiinţarea acestui aşezământ, care a contribuit la trezirea conştiinţei naţionale româneşti, poate fi socotită şi ca un răspuns la pornirile de maghiarizare din Transilvania, unde se întemeiase la 1885 Societatea pentru cultura maghiară ardeleană (Emke) urmărind maghiarizarea Românilor, fie şi prin mijloace silnice. Când îşi începea activitatea, prin o impunătoare întrunire la Cluj, această societate de maghiarizare, câţiva Români din Transilvania, aşezaţi la Bucureşti, încercară să pregătească o revoluţie prin proclamaţia din 18 August 1885 în care scriau: „Ungurii decretă astăzi la Cluj moartea jumătăţii neamului nostru. De pretutindeni s'au adunat sbirii, spre a lua parte la pronunţarea acestei sentinţe. Toate straturile sociale, dela ministru până la pintenul ruginit al nemeşului calicit, sunt representate. In mijlocul luminaţiilor şi între aburii banchetelor, ţipetele lor sălbatice se topesc într'un singur urlet: **să facem din Ardeal o ţară ungurească!...** Spună-se copilului în familie şi în şcoală că patria noastră e sfâşiată de Maghiari; spună-se soldatului că adevărata şi efectiva fortificare a Ţării Româneşti se va împlini numai prin luarea Transilvaniei; convingă-se în fine fiecare Român cugetător că garanţia reală şi statornică a neatârnării patriei sale nici în tratate, nici în politica de azi pe mâne, ci în completarea unităţii noastre politice se va găsi. Cea mai groaznică nenorocire va fi pentru România **căderea Transilva-**

www.dacoromanica.ro

niei; va fi anticiparea căderei sale. Să nu uităm: nu suntem decât jumătate dincoace (de Carpaţi) şi dacă putem avea vre-o misiune în Orient, e numai fiindcă suntem zece milioane şi nu cinci. Să ne strângem rândurile! Să facem cât mai în grabă ca Românii de peste munţi să ne simţească dragostea de frate, şi Ungurii urgia de duşmani. Cine va şovăi, cine va sta la o parte, străin este de neamul românesc"... Guvernul lui Ioan C. Brătianu a luat măsuri pentru expulsarea autorilor acestei proclamaţii revoluţionare, dintre cari cel mai de frunte: Gheorghe Secăşanu, întors mai târziu în ţară, a funcţionat ca profesor la liceele din Severin, Tulcea şi Turnu Măgurele, unde a decedat la 1930, având astfel prilej să trăiască 12 ani în România întregită. (Al. Lapedatu, **Un episod revoluţionar** An. Ac. Rom. M. S. I. Bucureşti 1937).

Acţiunea societăţii de maghiarizare nu putea fi trecută cu vederea nici de către oamenii cu simţ de răspundere pentru viitorul neamului românesc, ci trebuia să-i îndemne a lua măsuri de pregătire, prin mijloace de cultură, a terenului pentru unitatea sufletească a tuturor Românilor, din care să poată răsări, în împrejurări potrivite, şi unitatea lor politică.

La 1895 reprezentanţii Românilor, Sârbilor şi Slovacilor din Ungaria au ţinut în capitala acestei ţări un **congres al naţionalităţilor** alcătuind un program comun de apărare şi luptă politică, program în care se poate găsi sâmburele alianţei politice de azi a celor trei State din Mica Înţelegere.

Iar cu 10 ani mai târziu conducătorii politici ai Românilor, convinşi că pasivitatea politică era păgubitoare, au hotărît să intre în parlamentul dela Budapesta. Inaugurând aşa numita eră a activităţii politice, împreună cu deputaţii

www.dacoromanica.ro

Sârbilor şi ai Slovacilor au făcut un partid al naţionalităţilor, fără a fi izbutit să îmbunătăţească soarta poporului. Dimpotrivă, prigonirile politice începură a fi din an în an tot mai ameninţătoare. Numai în răstimpul din Aprilie 1906 până în August 1908 mai mulţi publicişti şi conducători politici ai Românilor ardeleni au fost osândiţi la **124 ani, 6 luni şi 27 zile** temniţă de stat. Iar suma totală a amenzilor, în bani a depăşit cifra de 200.000 coroane aur.

Naţionalităţile asuprite din Ungaria îşi puneau nădejdea în moştenitorul tronului habsburgic arhiducele Francisc Ferdinand. Se răspândise svonul că acesta va cuteza să păşească împotriva Ungurilor cu aceeaş putere şi hotărîre, ca odinioară Iosif al II-lea şi, înlăturând temelia dualistă, va schimba monarhia austro-ungară într'un stat federal, care să garanteze tuturor popoarelor dreptul de autonomie naţională-politică.

In acest înţeles unul dintre oamenii de încredere ai lui Francisc Ferdinand, Bănăţeanul Aurel C. Popovici a publicat o carte intitulată **Statele Unite ale Austriei Mari.** Întâmplările au luat însă, în cursul războiului mondial, o întorsătură mai prielnică năzuinţelor de întregire naţională a Românilor, Italienilor, Sârbilor, Croaţilor, Slovenilor, Slovacilor şi Rutenilor din cuprinsul monarhiei dualiste. In loc de refacerea ei cu ajutorul autonomiilor naţionale, arătate în cartea lui Aurel Popovici, războiul a sdruncinat cu desăvârşire temeliile împărăţiei habsburgice, grăbindu-i prăbuşirea şi dând popoarelor, chinuite timp prea îndelungat în ghiarele pajurei cu două capete, putinţa să se organizeze **în state naţionale de sine stătătoare.**

www.dacoromanica.ro

VI

Începutul marelui război. Frământarea sufletească a Regelui Carol. Sfetnicii lui „la înălțimea cerințelor vremii". Neutralitatea. Moartea Regelui Carol. Principele moștenitor Ferdinand și soția sa Maria. Contopirea lor sufletească cu țara și cu poporul României. Consiliul de Coroană pentru intrarea României în război. Amintirea lui Mihai Viteazul în sprijinul propunerii pentru războiul de întregire a României. Mărturisirile Regelui Ferdinand. Pregătirea sufletească a mulțimilor.

In vara anului 1914, după ce Arhiducele Francisc Ferdinand, moștenitorul tronului habsburgic, a fost ucis la Sarajevo, împreună cu soția sa Sofia de Chotek, de către studentul sârb Gavriil Prinkipo, a izbucnit războiul cel mare, zis războiul mondial. Sufletul Românilor subjugați din Transilvania, Bucovina și Basarabia se sbătea cumplit între temeri grele și frumoase nădejdi de izbăvire. Mulți erau îngroziți de gândul că vor fi siliți să lupte sub steaguri străine, împotriva fraților de același sânge și de aceeași credință. Se mângâiau însă cu nădejdea că nu vor putea fi spulberate în deșert toate jertfele și suferințele lor, ci cu ajutorul lui Dumnezeu se va răscumpăra în sfârșit întreg neamul românesc din jugul robiei de veacuri.

În mintea și inima tuturor încolțise presimțirea că războiul acesta va face să răsară și pentru ei soarele dreptății. Celor încinși în hora de moarte a înfricoșatului război le venea câte un cuvânt de îmbărbătare ca acela al profesorului Nicolae Iorga care scria în ziarul „Neamul Românesc": Să fiți voioși aceia, cari în strigăte de comandă străină sub steag străin muriți! Undeva un alt steag se ri-

www.dacoromanica.ro

dică în măsura, în care voi vă cheltuiţi vitejia, vă daţi sângele vostru tânăr. El se ridică tot mai înalt, tot mai înalt, tot mai larg, săltat în sus şi răsfirat de fiecare silinţă desnădăjduită a puterii voastre, care se stânge. Şi să ştiţi că **urmaşii voştri**, în ciuda tuturor puterilor lumii, sub acest steag pe care în neştiinţă, în durere şi în întunerec voi l-aţi înălţat, desfăşurat şi sfinţit, — **vor fi toţi împreună!**

Starea sufletească a Regelui Carol, după izbucnirea războiului mondial, nu era nici de cum uşoară. La 28 Iulie 1914 contele Czernin telegrafia ministrului de externe Berchtold la Viena arătându-i nişte spuse ale bătrânului Rege, care i-ar fi mărturisit că, dacă şi-ar putea urma imboldul inimii, armata română ar lupta de partea Triplei Alianţe, dar în anul din urmă s'au întâmplat atâtea schimbări, încât nu mai e în stare să ţină tratatul. In aceeaş zi Regele Carol primise înştiinţare telegrafică dela împăratul Francisc Iosif I că a dat armatei sale ordin să înceapă războiul contra Serbiei, iar împăratul Wilhelm II îi împărtăşea cu o lună mai târziu speranţa că el va fi „credincios ca Rege şi ca Hohenzollern" şi va împlini „fără condiţii" datoriile de aliat. Ministrul de externe al Germaniei mergea cu un pas mai departe cerând telegrafic mobilizarea neîntârziată a armatei române contra Rusiei.

Regele Carol, ca domnitor constituţional, a ţinut să cunoască în împrejurările grele de atunci părerea celor mai încercaţi sfetnici ai săi, pe cari i-a chemat într'un consiliu de Coroană la Sinaia (3 August 1914). Aci s'a cercetat textul tratatului austro-român care în articolul 2 spunea lămurit: „Dacă România ar fi atacată, fără vre-o provocare din partea sa, Austro-Ungaria este obligată a-i da în timp util ajutor şi asistenţă împotriva agresorului. Dacă Austro-Ungaria ar fi atacată în împrejurări asemănătoare

www.dacoromanica.ro

din vre-o parte a statelor vecine cu România, obligaţia de a sări în ajutor se va prezenta imediat pentru aceasta din urmă". Din cuprinsul acestui articol se vedea că România nu putea fi îndatorată la nici un fel de ajutor sau sprijinire militară, de vreme ce Austro-Ungaria nu fusese atacată din nici o parte, ci ea pornise la atac împotriva Serbiei.

Dintre sfetnicii, cari au luat parte la consiliul de Coroană din Sinaia, numai Petru Carp stăruia pentru mobilizarea neîntârziată contra Rusiei, ceilalţi în frunte cu Ioan I. C. Brătianu şi cu Tache Ionescu, ţinând seamă şi de purtarea Italiei, care constatase de-asemenea că nu există în cuprinsul tratatului nici pentru ea vre-o îndatorire de ajutor armat, au hotărît că România va trebui să urmeze, deocamdată, o atitudine de neutralitate ca stadiu pregătitor pentru a face să triumfe la timpul potrivit **politica instinctului naţional**, propovăduită cu multă putere de convingere în cuvântările lui Nicolae Filipescu şi Tache Ionescu. Acesta spunea într'un discurs parlamentar din Decemvrie 1915: „Văd deschizându-se uşile raiului şi o teamă superstiţioasă îmi zice să închid ochii: este prea frumos! Sarcina de a scrie o epopee vie a căzut pe generaţia noastră, deşi nu a fost o generaţie mai puţin pregătită pentru o viaţă eroică, decât generaţia noastră... Şi cu toate acestea, domnilor deputaţi, pe această generaţie a ursit-o soarta **să îndeplinească fapta cea mare. Ea va fi sau gropaşa muncii de veacuri sau zămislitoarea unei vremi aşa de frumoase, încât vedenia ei mă smereşte**".

La întrebarea ce i s'a făcut îndată după consiliu, dacă e mulţămit de hotărîrea luată, Regele Carol a răspuns că e **foarte nemulţămit**, dar Dumnezeu l-a cruţat de dureroasa datorie să fie un judecător. Sfetnicii lui fiind înţeleşi asupra hotărîrii luate, el se simţea dator a mărturisi că toţi au fost la înălţimea cerinţelor vremii de-atunci.

www.dacoromanica.ro

Vârsta înaintată şi frământările sufleteşti ale sfârşitului său de domnie, — care depăşind 48 de ani, este cea mai îndelungată şi mai rodnică dintre toate domniile cunoscute până acum în istoria Românilor — făceau să încolţească în sufletul bătrânului Suveran dorinţa îndreptăţită să scape de toată „grija cea lumească". Înainte să închidă ochii pe veci, la sfârşitul lui Septemvrie 1914, se destăinuia contelui Czernin că nu mai are decât o dorinţă: să moară şi să pună capăt la toate.

S'a spus greşit că noua îndreptare politică a României spre Rusia şi îndepărtarea ei de Tripla Alianţă ar fi fost făcută de Brătianu singur, fără ştirea Regelui Carol. Greşala aceasta a ţinut s'o îndrepte însuş Brătianu în una din conferinţele sale dela Ateneul Român (1927) mărturisind: „Este drept că am hotărît să rămână aprobarea în taină şi chiar guvernul rus să creadă că înţelegerea este făcută numai de mine, fără ştirea Regelui. Dar eu nu aş fi fost prim-ministrul, care să fac asemenea act fără ştirea Suveranului pe care-l serveam. Regele Carol a încuviinţat actul meu şi, ca unul care i-am cunoscut mai de aproape gândul, simţirea şi legătura cu poporul şi menirea lui, pot să declar cu toată conştiinţa că **n'ar fi împiedecat Suveranul dela Plevna desăvârşirea operei,** căreia îi închinase viaţa, şi înfăptuirea celor mai mari aspiraţiuni ale neamului, pe care el le simţea". Această mărturisire e vrednică de crezământ cu atât mai mult, cu cât însuş Regele Carol cu puţine zile înainte de a porni pe drumul din care nu mai este întoarcere, într'o preumblare la Sinaia cu locotenent-colonelul Dabija îşi destăinuia convingerea ce o avea din ziua de „**7 Maiu 1866**, că tot poporul român se va uni odată într'un stat unitar, pe baza principiului naţionalităţilor".

www.dacoromanica.ro

Această desăvârşire a lucrării de întregire naţională era păstrată Regelui Ferdinand I, al doilea fiu al prinţului Leopold, fratele mai mare al Regelui Carol. Venit în ţară la 1889, Principele moştenitor Ferdinand îşi însuşi repede cunoştinţa limbii române cu ajutorul iscusitului profesor Vasile D. Păun care i-a insuflat interes şi dragoste pentru istoria naţinală. După cum mărturisea însuş Ferdinand într'o şedinţă a Academiei Române (16 Martie 1890) cu deosebire scrisul cronicarului Neculce l-a fermecat „cu limba-i curată, cu stilu-i împodobit, cu icoane pipăite şi cu aşa de sănătoase poveţe".

La sfârşitul anului 1892 s'a căsătorit Ferdinand cu principesa Maria de Coburg, înrudită în linie bărbătească cu dinastia Angliei, iar în linie femeiască cu ţarul Rusiei. În memoriile sale tipărite de curând, Regina Maria destăinueşte cu multă duioşie, sfatul înţelept pe care i l-a dat buna ei mamă în clipa despărţirii spunându-i: „**Draga mea, mergi într'o ţară ortodoxă, să-i cinsteşti Biserica şi slujbele şi să săruţi crucea şi evanghelia, când ţi le întinde preotul, şi când vezi pe alţii făcând cruce, să faci şi tu!**"... Această căsnicie, la încheierea căreia au priveghiat ursitoare bune, a dat Principelui moştenitor în scurtă vreme un cămin de viaţă familiară binecuvântată de trei fii şi trei fiice. Pentru desăvârşirea faptei de întregire şi unitate naţională Regina Maria urma să îndeplinească, cu un sfert de veac mai târziu, un rol din cele mai binefăcătoare alături de eroicul ei soţ.

Tânăra pereche a fost neobosită în năzuinţa de cunoaştere a ţării şi poporului român, de preţuire a însuşirilor şi comorilor lui sufleteşti, de cercetare a aşezămintelor străbune şi datinelor pitoreşti, deschizând în taina sufletului lor tânăr loc tot mai larg încântării, pe care iscusitul condeiu al Reginei Maria izbutea să o rostească în cuvinte ca acestea:

www.dacoromanica.ro

„Dela un capăt al României la altul afli frumuseţă: frumuseţă a şesului şi a muntelui, frumuseţă a pădurii şi a râului, frumuseţă de vaste perspective şi de minunate apusuri, frumuseţă de culoare şi de linie, de viaţă simplă, de vechi obiceiuri. Şi frumuseţă şi în domeniul cugetării, al poeziei, al simţirii, al cântecului".

In cursul războiului Regina scria la Iaşi, tălmăcind fără îndoială şi sentimentul Regelui Ferdinand, că nimic nu este în cuprinsul acestei Ţări Româneşti, să nu-l fi iubit, că mai adânc şi decât copiii născuţi pe brazda ei, s'a împărtăşit sufleteşte cu şesurile ei întinse, cu nesfârşitele-i drumuri, cu apusurile de soare, cu pajiştele-i umede de roua zorilor, cu pădurile adânci şi câmpiile-i de grâu copt luminând ca aurul". Prin iubirea însufleţită a ţării şi a poporului, prin nobila strădanie de contopire sufletească deplină cu toate dorinţele neamului românesc şi cu destinul Ţării, Regele Ferdinand a izbutit să-şi deschidă calea spre inima acestui popor bun şi primitor.

Dintre marii domnitori ai trecutului românesc nici Mircea, nici Alexandru, nici Ştefan, nici Mihai, nici Matei Basarab, nici Constantin Brâncoveanu n'au avut norocul să fi putut lăsa în locul lor urmaşi în stare, dacă nu să-i întreacă, măcar să-i apropie în faimă şi vrednicie. Regele Carol este până acum singura abatere fericită în istoria Românilor. Coborînd din castelul strămoşilor săi dela izvoarele Dunării cu chemarea istorică să fie ctitorul neatârnării şi regalităţii române la gurile acestui râu şi în Carpaţi, el a izbutit să întemeieze aci o dinastie nouă şi să urzească în cursul celor 48 de ani de domnie, o tradiţie de moştenire monarhică, în care vrednicul său urmaş putea să găsească nu numai un sprijin al tronului, dar şi o îndrumare preţioasă, un testament moral-politic, măreţ prin conştiinţa neclintită

www.dacoromanica.ro

a datoriei de suveran şi a credinţei către ţară. Ori cât de apăsătoare era povara acestei moşteniri în împrejurările grele din toamna anului 1914, Ferdinand a dovedit cu prisosinţă că nu-i lipsea nici înţelegerea deplină a situaţiei, nici voinţa tare să învingă toate piedecile, care se ridicau înspăimântătoare în calea înfăptuirii unităţii naţionale-politice a Românilor.

În părerea de obşte a ţării se încrucişau atunci două porniri potrivnice: una, mai slabă, cerând intrarea armatei române în războiu alături de Puterile Centrale pentru desrobirea Basarabiei de sub cnutul rusesc, alta mai puternică stăruind pentru intrarea în răsboiu alături de Puterile Înţelegerii — pentru desrobirea Transilvaniei, Banatului şi Bucovinei de sub jugul Habsburgilor. Pornirea aceasta din urmă a trezit viu răsunet în sufletul Românilor de pretutindeni. Cei de sub cârmuiri străine erau lipsiţi însă de libertatea să-şi poată rosti dorinţa în felul cum înţelegea s'o facă înflăcăratul patriot Nicolae Filipescu adresând Regelui Ferdinand (15 Februarie 1915) o urare ca aceasta: Cronicarul zice că trăznete şi fulgere erau în cer, când a urcat tronul Şerban Vodă Cantacuzino. Era o prevestire. Când pe tron s'a urcat Regele Ferdinand, Europa era sguduită de cel mai înfricoşător războiu din câte sunt pomenite în istorie. E şi aceasta o prorocire de ce va fi domnia de azi. Sire, eşti **trimisul lui Dumnezeu** ca să împlineşti visul unui neam. Vei fi cel mai mare voevod al ţării, împodobindu-te cu titlurile lui Mihai Viteazul: Domn al Ardealului, al Ţării Româneşti şi al Moldovei, aducând pe deasupra şi strălucirea purpurei regale, sau răpus în cel mai suprem avânt de vitejie al neamului, vei fi sfinţit ca erou naţional. De aceea mărirea ce ţi-o urăm, Sire, este: **să te încoronezi la Alba-Iulia sau să mori pe câmpia dela Turda".**

www.dacoromanica.ro

Lupta ce s'a dat atunci în sufletul Regelui Ferdinand între conştiinţa datoriei de monarh constituţional şi între toate legăturile lui de sânge, de credinţă şi de neam, a atins culmea în hotărîrea eroică să se învingă pe sine însuş, spre a izbuti să jertfească, fără preget, datoriei sale de Rege al României toate îndemnurile de neam şi de sânge.

La 4/17 August 1916 tratatul de alianţă între România de o parte, Franţa, Marea Britanie, Italia şi Rusia de altă parte a fost semnat. Prin acest tratat România se lega să atace Austro-Ungaria; Puterile aliate în „Înţelegerea cordială" garantau în schimb integritatea teritorială a Regatului român recunoscându-i totodată dreptul să-şi alipească, la sfârşitul războiului, toate ţinuturile locuite de Români din cuprinsul Monarhiei austro-ungare şi făgăduind să nu încheie pace separată, nici pace generală decât împreună şi în acelaş timp.

Cu 10 zile în urmă, în consiliul de Coroană prezidat de Regele Ferdinand la Cotroceni (14/27 August 1916) şeful guvernului Ion I. C. Brătianu propunea ca România să declare războiu Austro-Ungariei, arătând că are datoria morală să facă pasul acesta, chiar dacă s'ar întâmpla să rămână învinsă. „In viaţa naţiunilor sunt afirmări de drepturi, cari cântăresc mai mult decât isbânzi trecătoare, şi sunt gesturi de abdicare, de dezertare morală, cari compromit viitorul lor pentru veacuri dearândul. Intr'o atare situaţie e azi românismul. De aceea chiar de ar fi să rămânem bătuţi — spunea Brătianu — prin faptul că patru din cele mai mari Puteri ale lumii au recunoscut **temeinicia revendicărilor noastre naţionale** şi au sfinţit printr'un act solemn hotarele etnice ale Românilor de peste Carpaţi, cauza românismului va face un pas înainte, mai mare şi mai însemnat decât oricând. Şi dacă nu azi, mâine vom

www.dacoromanica.ro

culege roadele acestor jertfe şi acestor afirmări de drepturi. Aduceţi-vă aminte de cazul Italiei. Şi Carol Albert a fost înfrânt la Novara, dar unitatea Italiei a fost pusă în faţa lumii întregi şi peste câţiva ani urmaşul său a realizat-o. Aduceţi-vă aminte de propria noastră istorie. Tudor Vladimirescu a fost zdrobit şi stăpânitorii zilei l-au măcelărit. Dar el ridicase steagul renaşterii noastre naţionale şi pe temeiul gestului său urmaşii au înfăptuit-o. In fine, cazul cel mai caracteristic este cazul lui Mihai Viteazul. Şi el a fost învins şi el a fost omorât, dar a ştiut pentru o clipă să întrupeze visul secular al neamului, unirea tuturor Românilor. Şi a fost destul nu numai ca el să rămână de-alungul veacurilor eroul legendar şi slăvit, dar pentru ca şi noi astăzi să întemeiem pe faptele lui revendicările acestui neam. Nu vă uitaţi deci, Sire, la rezultatele imediate, priviţi îndatoririle de azi în perspectiva cea mare a menirii acestui neam şi a viitorului său, şi mergeţi cu hotărîre înainte pe calea, pe care v'o arată conştiinţa naţională. Majestatea Voastră va înscrie în istoria românismului **o pagină de glorie neperitoare**". Mai târziu, în clipele grele ale înfrângerii şi retragerii, Ion I. C. Brătianu făcea într'o şedinţă a parlamentului din Iaşi mărturisiri la fel de hotărîte şi pline de încredere în viitorul neamului spunând: „Au fost în instinctul naţional de veacuri al poporului nostru drepturile lui la unire. De azi înainte ele au fost proclamate şi recunoscute în Europa prin acte internaţionale, cari sunt fapte istorice. Oricare ar fi semnele dureroase ale zilei de azi, când asemenea idealuri sunt consfinţite de opinia lumii şi recunoscute, ele nu pot să ajungă la alt rezultat ultim decât la triumful lor. De aceea, sunt convins că este legat de revendicările noastre un mare interes european. Numai pe un aşezământ al principiului

www.dacoromanica.ro

naţionalităţilor se poate desvolta paşnic şi puternic viaţa statelor. Prin urmare, biruinţa aliaţilor noştri, biruinţa noastră ne apare nu numai ca un rezultat al forţelor care sunt în joc, dar ne apare totodată ca o necesitate istorică pentru oricine crede că **omenirea nu este făcută să meargă înapoi...**"

În acelaş consiliu de Coroană Alexandru Marghiloman rostea părerea că o înţelegere între Români şi Bulgari „ar constitui o a şaptea mare putere în Orientul Europei", câtă vreme pătrunderea Ruşilor la Constantinopol ar însemna moartea economică a României. A merge deci alături de Ruşi „este cel mai mare păcat ce un Român poate săvârşi împotriva viitorului ţării". Petru Carp spunea la fel: „A merge cu Rusia, este a izbi în interesele Ţării şi în continuitatea dinastiei. In desvoltarea acestei idei ajungea să spună: doresc să fiţi învinşi, pentrucă victoria voastră ar fi ruina Ţării". Când Regele Ferdinand îi face observaţie pentru aceste cuvinte, Carp — după însăş mărturisirea lui Marghiloman — „comite greşeala să le menţie", ceeace face pe Brătianu să-i spună: „Atunci ia-ţi fiii înapoi şi dă-i în armata germană!"

Iar Regele adaogă că e greşit a se vorbi de interesele dinastiei ca şi cum ele ar putea fi deosebite de ale ţării. „In conştiinţa mea aceste două interese se confundă. Dacă m'am hotărît să fac acest pas grav, e fiindcă după matură chibzuinţă am ajuns la convingerea adâncă şi nestrămutată, că el corăspunde cu adevăratele aspiraţii şi cu marile interese ale neamului, a căror răspundere o port în ceasul de faţă. Dinastia va urma soarta Ţării, **învingătoare cu ea, sau învinsă cu ea.** Deoarece, mai presus de toate să ştiţi, domnule Carp, că **dinastia mea este română...** Românii n'au adus aci pe unchiul meu, pe Regele Carol, ca

www.dacoromanica.ro

să întemeieze o dinastie germană la gurile Dunării, ci o **dinastie națională** și revendic pentru casa mea cinstea de a fi îndeplinit în întregime misiunea, care acest popor i-a încredințat-o".

Sufletul poporului din România liberă a fost pregătit pentru intrarea în războiul desrobirii și întregirii naționale prin toată munca desfășurată prin școli, prin ziare, prin întruniri publice În deosebi, întrunirile organizate de Liga pentru unitatea culturală a tuturor Românilor, Ligă care-și alesese ca președinte pe preotul pribeag Vasile Lucaciu — cel osândit în procesul Memorandului din 1894 la cinci ani temniță ungurească — au avut darul să trezească în straturile adânci ale sufletului popular dorința neînduplecată să se jertfească pentru desrobirea fraților de sub jugul cârmuirilor străine. „Această sbiciuire a sufletului românesc, dela un capăt al Țării la altul, necontenit, vreme de doi ani de zile (1914—1916), acest curs pripit de pedagogie națională, care a împlinit multe lacune de conștiință și a trezit instincte adormite, ne-a dat războiul desrobirii și întregirii naționale", scrie Octavian Goga (în volumul **Precursorii**, București 1930.).

www.dacoromanica.ro

VII

Intrarea României în războiu. Situaţia primejduită a armatei române. Retragerea spre Moldova. Eroismul şi mucenicia Regelui Ferdinand: „Datoria mea mai presus de toate!"... Armata înfrângerii schimbată în armata biruinţii. Puterea de împotrivire a ostaşului român. Atacul victorios dela Mărăşti. Insemnătatea lui. Izbucnirea revoluţiei ruseşti şi urmările ei pe frontul dela Siret. Apărarea vitejească dela Mărăşeşti. Sfatul Ţării din Basarabia proclamă Republica Moldovenească — 15 Dec. 1917. — Unirea Basarabiei cu România — 9 Aprilie 1918. — Pacea dela Bucureşti — 7 Maiu 1918. Punctul culminant al tragediei române: „o insulă de onoare într'un ocean de noroiu". Izbânda aliaţilor României pe frontul de vest. Prăbuşirea Austro-Ungariei. Unirea Bucovinei şi a Transilvaniei.

După astfel de pregătiri şi de hotărâri, în ziua de 15/28 August 1916 a început războiul pentru desrobirea Românilor subjugaţi. Nespus de grea a fost situaţia armatei române, chiar dela început slab sprijinită, iar mai târziu tradată de Ruşi, împinsă la lupte inegale pe frontul de sud împotriva Bulgarilor aliaţi cu Germanii şi cu Turcii, pe cel de nord împotriva Maghiarilor, Austriacilor şi Germanilor, iar la sfârşit şi pe frontul de răsărit împotriva Ruşilor.

Trei luni de zile a luptat vitejeşte înaintând cu repeziciune uimitoare în Transilvania şi în Banat. După înfrângerile dela Turtucaia, Sibiu şi Neajlov a fost nevoită însă a se retrage spre Moldova, lăsând capitala şi două treimi din pământul ţării sub ocupaţia duşmanilor lacomi, cari au istovit, timp de doi ani, ţara şi poporul fără nici o cruţare.

www.dacoromanica.ro

Se împlinsïeră 317 ani, de când oştenii lui Mihai Viteazul, porniţi pe aceeaş cale a desrobirii, încununară la început cu biruinţe fulgerătoare înaintarea, pe care o pândea la scurtă trecere de vreme înfrângerea dela Mirislău şi uciderea eroului pe câmpia dela Turda. De astă dată însă cursul istoriei avea să fie tocmai dimpotrivă: pomenitele înfrângeri ale armatei române, asupra căreia tăbărîseră cele mai oţelite divizii germane, austro-maghiare, bulgare şi turceşti, urmau să fie preschimbate, în timpul celor trei ani de suferinţă şi de jertfe nepregetate ale războiului, într'o strălucită izbândă, dintr'odată cu biruinţa hotărîtoare a Marilor Aliaţi asupra Puterilor Centrale.

Regele Ferdinand a rămas neclintit în vârtejul celor mai grele încercări, fără a fi şovăit o clipă şi fără a-i fi părut rău de pasul făcut pentru întregirea naţională-politică a României. Răposatul membru al Academiei franceze, Robert de Flers, a scris în amintirile sale câteva cuvinte pline de înţeles, auzite din însuş graiul Regelui Ferdinand. Aceste cuvinte sunt vrednice de amintit, fiindcă ele dau putinţa să se înţeleagă lupta cumplită a unui suflet, care se destăinuia destul de rar. „In trista dimineaţă — scrie de Flers — când trupele austro-germane, victorioase pe Argeş, intrau în Bucureşti, îl revăd pe Regele Ferdinand în pragul primăriei din Buzău, cum se îndreaptă spre unul din ofiţerii noştri şi-l aud: Colonele, ai să te întâlneşti cu Generalul Berthelot? Da, Sire! — Ei bine! Spune-i, te rog, că nu regret nimic şi că încrederea mea rămâne neschimbată! — Cele mai grozave nenorociri: înfrângerea, molima, foametea nu izbutiră să doboare hotărîrea Regelui, nici să-i insufle vre-o părere de rău.

— Vedeţi, binevoi Regele să-mi spună, în cele mai triste zile, oricât ar fi de grele încercările pe care le îndurăm, tot ce am făcut — auziţi-mă bine — aş face din nou. Stătu-

www.dacoromanica.ro

sem pe gânduri întâi, nu zărisem o vreme care era adevărata, greaua mea datorie, dar când m'am convins că România, fiind de rasă şi de chemare latină, îşi are locul alături de Puterile Înţelegerii, că interesul ei, nu interesul provizoriu, ci interesul permanent istoric trebuia s'o aşeze lângă aceste popoare, că nesocotind această chemare, ea ar deveni din nou ceeace fusese timp îndelungat, vasală altei Puteri, şi că ar renunţa la ceeace constitue mai presus de toate mândria şi nobleţa unei ţări, independenţa ei — atunci am găsit un mare sprijin, fiindcă vedeam cu siguranţă drumul de urmat. Germanii spun: Germania mai presus de toate... Eu, eu am zis: **Datoria mea mai presus de toate"!...**

Astfel a vorbit şi astfel a lucrat Regele Ferdinand, izbutind atât în cursul războiului, cât şi în alte împrejurări sbuciumate, la toate răspântiile mari ale vieţii, să pună datoria sa de Suveran mai presus de orice altă socotinţă. Aceasta va face ca personalitatea lui să trăiască în amintirea poporului român înfăşurată în aureola unui **mucenic al datoriei.** Credinţa creştină, din care izvorăşte porunca împlinirii datoriei în orice împrejurări, cu orice jertfe — este trăsătura de căpetenie pentru întreagă făptura sufletească a Regelui Ferdinand. Aceasta l-a îndemnat să nu dea nici o clipă uitării făgăduinţa, ce făcuse la sfârşitul lui Septemvrie 1914 înaintea Reprezentanţei naţionale, că va fi **bun Român.** Şi tot în credinţa aceasta, de care era străbătută înţelepciunea lui regală, a aflat izvorul tăriei nebiruite, care l-a ajutat să se învingă adeseori pe sine, ca să poată învinge la vreme de nevoie şi pe alţii, oricât de puternici şi numeroşi duşmani i-ar fi fost aceşti alţii lui sau Ţării, pentru a cărei întregire n'a stat la îndoială să aducă întreagă jertfa fiinţei sale sufleteşti.

Armata înfrângerii din toamna anului 1916 s'a schim-

www.dacoromanica.ro

bat în armata biruinţii din vara anului următor, când un martor nepărtinitor ca generalul Monkéwitz, şeful statului major al armatei a IV-a ruseşti, putea face mărturisirea că armata română reorganizată era însufleţită de un măreţ avânt războinic, ofiţeri şi soldaţi aşteptând cu nerăbdare bătălia, spre a se răzbuna de înfrângerile din 1916 şi spre a desrobi teritoriul cotropit.

Opera de refacere a armatei române s'a încheiat cu cea dintâi manifestare a unităţii naţionale depline, când prisonierii transilvăneni şi bucovineni din prinsoarea rusească, înrolaţi în batalioane de voluntari, sosiră la Iaşi, spre a se înfrăţi cu trupele române şi a porni împreună la luptă eroică.

Cu toate nenorocirile din toamna şi iarna anului 1916 sufletul mulţimii şi-a păstrat neatinsă puterea şi curăţia. Şi în retragerea din Moldova ca şi pe câmpul de bătălie ostaşul român a dat dovada celei mai neînfricate împotriviri, fiind în stare să îndure cu seninătate toate lipsurile, să înfrunte orice primejdie, fără a se revolta, ca tovarăşul său rus, contra celor din adăpostul cartierelor, pe cari se mulţămea doar să-i atingă cu pleasna ironiei în formă de cântec:

Noi suferim amputaţii
Iar ei iau la decoraţii...

Cinstea şi patriotismul soldaţilor simpli a fost în stare să zădărnicească urmările trădării săvârşite de colonelul Sturza, care a cercat mai târziu să fie primit în gărzile din Transilvania, dar i s'a răspuns că sub steag românesc nu este loc pentru trădători.

Pentru primăvara anului 1917 fusese plănuită ofensiva contra Puterilor Centrale pe întreg frontul ruso-român. Iz-

www.dacoromanica.ro

bucnirea revoluţiei ruseşti în Martie a zădărnicit însă înplinirea acestui plan dela care armata română refăcută aştepta, cu nezdruncinată încredere în puterile sale, victoria hotărîtoare. Situaţia ce i s'a creat prin trădarea, recunoscută oficial, a armatei ruseşti era fără asemănare în istoria războaielor. Cu toate acestea Românii au luptat cu vitejie uimitoare atât în ofensiva victorioasă dela Mărăşti, cât şi în defensiva neuitată dela Mărăşeşti şi Oituz, în vreme ce Ruşii demoralizaţi părăseau frontul, uneori pornind chiar la atacuri pe furiş contra foştilor tovarăşi de luptă.

La Mărăşti armata română, care trecuse timp de 11 luni prin o mulţime de lovituri grele, s'a ridicat deodată la culmea vitejiei măsurându-se cu cele mai solide trupe din lume, necontenit biruitoare până atunci, şi izbutind a le înfrânge şi pune pe fugă, cum nu au mai fost fugărite trupele germane în nici un punct al teatrului de luptă, în cursul războiului mondial. Comandantul ofensivei dela Mărăşti, generalul Alexandru Averescu, vorbind despre această victorie, se simţea în drept să mărturisească: „poporul României moderne trebue să-şi întipărească bine în suflet ziua de **11 Iulie 1917**, căci în acea zi pentru întâia dată armata sa tânără, care-şi primise botezul de sânge numai cu 40 de ani înainte **la Griviţa**, înscrie în istoria sa prima victorie în adevăratul înţeles al cuvântului, adecă victoria ofensivă şi definitivă... Şi în alte lupte au dat trupele române dovadă măreaţă de o bravură, cu care s'ar putea mândri orice armată din lume, dar această bravură ele au desfăşurat-o apărând locul, pe care se găseau, oprind pe inamic de a învinge, câtă vreme la Mărăşti au învins **ele înşile**".

Frontul de luptă a fost spart pe o întindere de 40 Km. şi 30 de sate moldovene liberate de sub călcâiul armate-

www.dacoromanica.ro

lor de ocupaţie germană. Dar situaţia generală a frontului rusesc a pricinuit oprirea ofensivei victorioase, care se desfăşura în împrejurările cele mai făgăduitoare pentru Români. In această situaţie neaşteptată generalul Averescu, pe propria sa răspundere, a dat ordin armatei a II-a să continue înaintarea ziua şi noaptea, până la Putna, ocupând şi câteva puncte peste Carpaţi, de o parte ca demonstraţie politică, de alta ca puncte de sprijin pentru o apropiată reluare a ofensivei.

În seara zilei de **6 August 1917**, când Ruşii la Mărăşeşti părăseau frontul, înspăimântaţi de violentul atac al trupelor generalului prusiac Mackensen, pepodul Siretului dela Costeşti se întâlneau cu Românii hotărîţi la suprema jertfă pentru a smulge biruinţa. Fără a se lăsa o clipă măcar abătuţi de spaima retragerii ruseşti, ei alergau spre front şi, ca să poată sosi mai repede în linia de foc, se văzură nevoiţi a-şi face cu mitraliera loc printre Ruşii, cari fugeau în neorânduială. Astfel s'a întâmplat că bătălia, pe care Germanii o începură la Mărăşeşti împotriva Ruşilor, o sfârşiră pe acelaş front într'o dramatică încăierare cu Românii. Generalul german von Morgen arată în memoriile sale că „împotrivirea Românilor a fost neobişnuit de dârză şi s'a arătat prin **61 de contraatacuri** în cursul celor **14 zile de luptă.** Ele au condus mai ales la **lupte cu baioneta,** cari au pricinuit Germanilor pierderi foarte grele". Iar Hans Carossa scrie în amintirile sale din războiu: „Ai noştri vorbesc cu admiraţie de dispreţul de moarte, cu care luptă Românii; ori de câte ori se pregăteşte un atac, soldaţii se reped ca nebunii".

Campania din vara anului 1917, cu durata ei de 50 de zile, a adus numeroase dovezi de simţul de jertfă şi datorie al armatei române care, luptând în împrejurări şi cu

www.dacoromanica.ro

mijloace deopotrivă, nu era întru nimic mai prejos decât oricare armată. Pe frontul din Moldova a căzut şi eroina dela Jiu Ecaterina Teodoroiu (3 Sept. 1917) şi profesorul de istorie, bucovineanul Ioan Grămadă străpuns de două gloanţe în bătălia dela Cireşoaia (9—11 Sept.).

Intre comandanţii armatei române cei mai destoinici au fost în această campanie, în deosebi, generalii Averescu, Prezan, Cristescu şi Eremia Grigorescu — un clasic tip al ostaşului neînfricat, care a avut curajul a se împotrivi generalului rus Rogoza, când acesta dădu armatei ordin de retragere generală. În victorioasa luptă defensivă dela Mărăşeşti Românii pierdură 450 ofiţeri şi 21.000 soldaţi. Germanii au avut pierderi cu mult mai mari; nu le-au destăinuit însă, ci au socotit că este mai cuminte să nu arate care a fost numărul celor căzuţi în aceste lupte. Mareşalul Mackensen, faimosul spărgător de fronturi, şi-a încheiat cu înfrângerea dela Mărăşeşti cariera militară convingându-se cât de slab prooroc a fost la 23 Iulie 1917, când îşi luase rămas bun dela prietenii săi din Bucureşti prin cuvintele: „la revedere peste două săptămâni la Iaşi!..." Generalul rus Monkéwitz, care a urmărit din nemijlocită apropiere luptele înverşunate dela Mărăşeşti, nu pregetă a mărturisi că **„bravura românească a fost minunată"**. In schimb pentru armata rusească aceste lupte au însemnat **„cântecul lebedei"**... Chiar în cursul bătăliei purtarea câtorva unităţi ruseşti a fost cu adevărat criminală. O divizie, aproape completă, a rupt-o la fugă în clipa, când a luat primul contact cu inamicul"...

Procesul de destrămare al armatei ruseşti nu a mai putut fi oprit după izbucnirea revoluţiei bolşevice la Petrograd, cu dualitatea Lenin-Trotzki în frunte (7 Noemvrie 1917). Ostilităţile fură întrerupte pe frontul Siretului, ca

www.dacoromanica.ro

şi pe celelalte fronturi ale Ruşilor. Generalul Scerbacew se văzu silit să încheie armistiţiul dela Focşani, — salutat cu bucurie de trupele austro-germane, primit însă cu mânie de armata română, nevoită să lase armele „nu înfrântă de duşmani, ci trădată de aliaţi". Situaţia se făcea din zi în zi mai tristă. Soldaţii ruşi părăseau frontul ori se predau Germanilor. Alţii, cuibăriţi la Socola, încercară să ucidă pe generalul Scerbacew, dar două batalioane de voluntari ardeleni au dezarmat pe bolşevicii dela Socola şi i-au trimis învagonaţi peste Prut şi peste Nistru. Până la sfârşitul lui Ianuarie 1918 întreagă Moldova fu curăţită de resturile armatei ruseşti.

Întinsul imperiu al Romanovilor, clădit cu sabia şi menţinut cu cnutul, începuse a se risipi în bucăţi. In Basarabia, Sfatul Ţării, alcătuit din 84 de Români şi 36 reprezentanţi ai minorităţilor etnice, a proclamat la **15 Decemvrie 1917 Republica democratică moldovenească.** S'au format apoi, cu încuviinţarea generalului Scerbacew, **16 cohorte** — un început de armată naţională a Basarabiei — cu menirea să apere ordinea şi să înfrâneze anarhia bolşevică. Opera de naţionalizare culturală a Basarabiei a fost ajutată de Ardelenii şi Bucovinenii pribegi — „adevăraţi misionari ai românismului peste Prut, unde la **24 Ianuarie 1918** s'a proclamat **Republica moldovenească independentă.** Cu trei zile mai târziu armata română chemată în Basarabia, s'o apere contra bolşevicilor, a intrat în Chişinău şi după câteva ciocniri a izbutit a curăţi şi provincia aceasta de resturile armatei ruseşti ajungând până la începutul lui Martie să ia în primire şi Cetatea Albă. Intervenţia trupelor române a îndemnat pe Trotzki, să vestească lumii prin o radiogramă că legăturile diplomatice cu România sunt rupte, că tezaurul transportat din Bucureşti la Moscova nu mai

www.dacoromanica.ro

putea fi dat îndărăt oligarhiei române, ci numai poporului român şi că fostul comandant — şef al trupelor ruseşti de pe frontul român, generalul Scerbacew e declarat duşman al poporului şi pus în afară de lege. Era momentul culminant al tragediei române. Trădată şi părăsită, România — după ce fusese atât de cumplit ciopârţită — se găsea împresurată din toate părţile de duşmani, numărul cărora sporise atunci şi cu Rusia bolşevică. Cu toate acestea România a înţeles să-şi păstreze — cum scria un ziar francez, — locul unei „insule de onoare într'un ocean de noroiu"!... Ministrul de externe francez Pichon asigura „nobila şi nefericita Românie", ameninţată în însăşi existenţa sa, că toate legămintele, luate din partea aliaţilor în momentul intrării sale în război, vor fi respectate. Atunci licări ca o rază de speranţă înviorătoare hotărîrea Sfatului Ţării din Chişinău, care la 9 Aprilie 1918 a proclamat (cu 86 voturi pentru, 3 contra şi 31 abţineri) unirea Basarabiei la Regatul României.

Strâmtorat din toate părţile, guvernul naţional alcătuit la Iaşi în tragedia retragerii demisionase (8 Februarie 1918), spre a lăsa locul unui guvern Averescu, chemat să înceapă tratative de pace „cu mâna pe sabie". Reprezentanţii Puterilor Centrale: Kühlmann şi Czernin pretindeau Munţii şi Dobrogea, în care ar fi dorit să aibă un „condominium" germano-austriac. Generalul Averescu le spunea însă că cedarea Dobrogei e o **imposibilitate** pentru orice guvern român. Acelaş lucru a putut să-l audă Czernin şi dela Regele Ferdinand cu prilejul întâlnirii în gara Răcăciuni. Atunci a ameninţat Czernin că ofensiva Puterilor Centrale va începe din nou aşa că în şase săptămâni România şi dinastia ei nu vor mai exista. Totodată a recomandat formarea unui guvern Marghiloman, care primind

www.dacoromanica.ro

condițiile Puterilor Centrale ar fi în stare să scape România. La 5 Martie Constantin Argetoianu a semnat la **Buftea** preliminariile unui tratat de pace separată, iar în locul guvernului Averescu a urmat un guvern prezidat de Alexandru Marghiloman (19 Martie 1918). Acesta primind misiunea de sacrificiu, pe care i-o impuneau împrejurările vitrege, a reluat tratativele la Cotroceni. Delegatul României, Missir, mișcat până la lacrămi de grelele condiții economice și dureroasele pierderi de teritoriu, cerute Țării în cursul acestor tratative, fu mângâiat de către ministrul-plenipotențiar german Kriege cu următoarele cuvinte: nu te întrista pentru atâta lucru, e o nimica toată pe lângă ceeace pregătim Franței și Angliei pentru pacea de vest. Tratatul fu semnat de către Marghiloman în palatul dela Cotroceni — sub numirea **pacea dela București.**

Împăratul Wilhelm s'a grăbit să decoreze pe Kühlmann pentru această ispravă. Marghiloman era neliniștit din cauză că întârzia răspunsul Regelui Ferdinand la telegrama, prin care-i comunicase știrea despre semnarea păcii, prin care i-ar fi fost dată României putința să-și înceapă „sub ocrotirea dinastiei... munca spornică pentru consolidarea viitorului"... Czernin se lăuda că ar fi izbutit să reducă pretențiile germane cu 50 la sută de teamă să nu-și dea bolnavul obștescul sfârșit pe masa de operație...

Ziaristul francez Gustav **Hervé** scria cu drept cuvânt că „România nu a fost bătută de Germani, ci le-a fost predată, cu mâinile și picioarele legate, de revoluția rusească. Printr'un exces de scrupul, învingătorii i-au lăsat independența nominală. Încercuită, încătușată, România încetează însă, din ziua păcii dela București, a mai fi o țară independentă. Ea ajunge un **stat vasal al Pangermaniei.** Aceasta e răsplata României pentru gestul ei măreț care, în

www.dacoromanica.ro

vara anului 1916, a făcut-o să se arunce în vâltoare... În ziua victoriei, când toate popoarele vor fi liberate din lanţurile lor, când toate Alsaciile-Lorene vor fi reintegrate la patriile-mame, aliaţii din apus nu vor uita, că în Transilvania supusă Ungurilor şi în Basarabia de sub stăpânirea Ruşilor, **există două Alsacii-Lorene româneşti.** România va trebui să aibă şi ea răsplata cuvenită sau, dacă se va întâmpla altfel, va fi pentrucă noi înşine vom fi căzut în robie".

Aliaţii au compătimit România pentru noua cunună de spini, ce-i sângerase fruntea, au arătat simpatiile lor pentru ţara martirizată şi au făcut mărturisiri hotărîte că pacea de robie, semnată la 7 Maiu 1918, va fi desfiinţată şi dorinţele naţiunii române împlinite.

În vara anului 1918 desfăşurarea războiului a luat, în sfârşit, o întorsătură prielnică pentru aliaţii României. Generalul Foch, numit comandant **unic** al oştirilor aliate, a început o contraofensivă viguroasă, izbutind să spargă frontul german pe Somme la 8 August. Era lămurit că Germanii pierdeau orice sorţi de izbândă pe frontul de vest. Iar la sud generalul Franchet d'Esperey sparse frontul bulgar la Dobropolje, ajunse la Dunăre şi era gata să pornească spre Budapesta, dar fu oprit prin telegrama lui Clemenceau, ministru-preşedinte francez, care-l invita „să pună capăt iniţiativelor personale" şi să înceteze marşul spre Budapesta. Strategia trebuia să-şi plece capul înaintea socotinţelor politice. La începutul lui Octomvrie Puterile Centrale, văzând situaţia disperată pentru armatele lor, s'au adresat lui Wodrow Wilson, preşedintele Statelor Unite din America, cerându-i intervenţia pentru încheierea unui armistiţiu. Începuse agonia, care avea să se termine curând cu cascada tronurilor şi cu izbăvirea naţiunilor martirizate.

www.dacoromanica.ro

La 17 Octomvrie s'a publicat manifestul ultimului împărat-rege, Carol, încuviinţând consiliilor naţionale din cuprinsul monarhiei habsburgice dreptul de liberă hotărîre, cu rezerva însă ca integritatea ţărilor de sub coroana ungară să nu fie „nici de cum lovită". Întemeiat pe textul acestui manifest împărătesc ultimul ministru de războiu al monarhiei dualiste Stöger-Steiner, fără a mai cere părerea consiliului de miniştri, a îndrumat în mod oficial comandanţii resturilor de armată austro-ungară, să ia contact direct cu diferitele consilii naţionale stându-le în ajutor ca **trecerea la era nouă** să se poată face pretutindeni fără primejduirea ordinei publice. Ungaria şi-a proclamat independenţa, Austria a rupt legăturile de alianţă cu Germania, făcând prin ultimul ministru de externe austro-ungar, contele Iuliu Andrássy, ofertă de pace separată, dar fără rezultat. Contele Ştefan Tisza, dupăce declarase în parlament că **Ungaria a pierdut războiul,** fu împuşcat în locuinţa sa din Budapesta.

În Bucureşti începând demonstraţiile antigermane, Mackensen a trebuit să plece ocupând Braşovul şi Sibiul, ca să-şi poată asigura retragerea trupelor. La 6 Noemvrie i se ceru guvernului Marghiloman dimisia. Armata primind iarăş ordin de mobilizare, trecu Carpaţii spre Transilvania (16 Noemvrie) străbătând prin nămeţii de zăpadă cari troieniseră potecile. Bucovina s'a unit cu România la 28 Noemvrie.

Regele Ferdinand s'a întors cu întreaga-i suită la Bucureşti în ziua de 1 Decemvrie, când Românii din Transilvania şi Banat proclamau, cu nespusă însufleţire, în Adunarea Naţională din Alba-Iulia unirea pe veci cu patria mamă.

www.dacoromanica.ro

VIII

Declaraţiile de unire dela Chişinău şi Cernăuţi. Memoriul dela Darniţa. Moţiunea dela Oradea şi prezentarea ei în parlamentul ungar. Adunarea Naţională dela Alba-Iulia. Discursul lui Vasile Goldiş. Povestea aşa numitelor „puncte dela Alba-Iulia". Hotărîrea Saşilor dela Mediaş. Moţiunea Şvabilor dela Timişoara. Explozia de bucurie a Românilor desrobiţi. Regele Ferdinand despre temeliile puternice ale Unirii. Victimele furiei de răzbunare a foştilor cârmuitori străini. Situaţia primejduită a României ameninţată de bolşevici la Nistru şi la Tisa. Intrarea armatei române în capitala Ungariei. Cum preţuia francezul Jules Cambon meritele României pentru scăparea Ungariei de tirănia bolşevicilor? „Ungurii trebue să fie recunoscători armatei române", scrie profesorul american Upson Clark. Tratatele de pace din 1919—1920. Jertfele României. Mica Înţelegere.

Italianul Mazzini prorocise Românilor încă dinainte de 1848 că nu vor izbuti să-şi cucerească **neatârnarea, libertatea** şi **dreptatea** decât dupăce vor fi căzut ţarul Rusiei şi împăratul Austriei.

Sfârşitul războiului mondial a adus împrejurările de neapărată trebuinţă pentru împlinirea proorociei lui Iosif Mazzini mai presus de cele mai îndrăsneţe speranţe ce ar fi putut nutri Regele Ferdinand în clipa, când România şi-a început războiul de întregire naţională. Proclamaţia regală nu putea să amintească atunci nici un singur cuvânt despre Basarabia îngenunchiată sub stăpânirea ţarului rusesc. Scopul războiului era hotărît numai în aceste cuvinte: „să scăpăm de sub stăpânirea străină pe fraţii noştri **de peste munţi** şi **din plaiurile Bucovinei**, unde

www.dacoromanica.ro

Ştefan cel Mare doarme somnul de veci". Sprijinindu-şi România, în acest războiu de întregire naţională, acţiunea diplomatică şi militară pe alianţa ce încheiase cu Franţa, Anglia, Italia şi Rusia, era firesc să-şi aibă ca scop mărturisit numai desrobirea provinciilor româneşti înglobate în veacurile al XVII-lea şi al XVIII-lea sub pajura cu două capete a Monarhiei habsburgice. Chiar speranţa recâştigării lor ajunsese, cum am văzut, aproape cu desăvârşire întunecată de biruinţele armatelor austro-germane, gata să dicteze României o pace umilitoare ori să-i îmbie ca ultim loc de adăpost faimosul „triunghiu al morţii" între râurile Siret şi Prut în regiunea dintre Iaşi—Vaslui şi Huşi.

Atunci, în una din clipele de cea mai grea cumpănă din istoria Românilor, după ce s'a prăbuşit ţarismul rusesc (1917), începu să mijească dela răsărit cea dintâi rază a soarelui dreptăţii: desfacerea Basarabiei din cătuşele ţariste, spre a se organiza mai întâi ca Republică democratică moldovenească, apoi ca Republică neatârnată, după care a urmat hotărîrea dela 27 Martie (9 Aprilie) 1918, prin care Sfatul Ţării din Chişinău „în **puterea dreptului istoric şi dreptului de neam**, pe baza principiului ca noroadele singure să-şi hotărască soarta lor", a declarat că Basarabia se **uneşte pentru totdeauna „cu mama sa România"**, de care fusese deslipită fără voia ei într'un timp când capetele încoronate se credeau în drept să dispună de soarta ţărilor şi a popoarelor, cari nu le aparţineau. În textul acestei declaraţii erau cuprinse şi câteva condiţii, asupra cărora Sfatul Ţării a revenit declarând după unirea Bucovinei şi a Transilvaniei, că renunţă la ele „fiind încredinţat că în România tuturor Românilor regimul curat democratic este asigurat". (27 Noemvrie—10 Decemvrie 1918). Sfatul coloniştilor germani din Basarabia s'a declarat la fel pentru unirea cu România (7 Martie 1919).

www.dacoromanica.ro

Prăbuşindu-se în revoluţia din Octomvrie 1918 şi Monarhia austro-ungară, li s'a dat Românilor din Bucovina, ca şi celor din Transilvania şi Banat, putinţa să-şi rostească şi ei cuvântul arătând, în temeiul dreptului de proprie hotărîre, cum vor să fie organizate şi cârmuite în viitor provinciile locuite de dânşii. Voinţa lor de viaţă laolaltă, sub o singură stăpânire naţională s'a rostit măreţ prin **Congresul general al Bucovinei** care, întrunit în sala sinodală a palatului mitropolitan din Cernăuţi la 15—28 Noemvrie şi „întrupând **suprema putere legiuitoare**, în numele suveranităţii naţionale" a hotărît „**Unirea necondiţionată şi pentru vecie a Bucovinei în vechile ei hotare până la Ceremuş, Colaciu şi Nistru cu Regatul României**". În aceeaş zi s'a rostit şi **Sfatul naţional al Germanilor din Bucovina** pentru Unirea acestei provincii cu România.

În ce priveşte pe Transilvănenii şi Bănăţenii rămaşi în cuprinsul graniţelor Ungariei, în cursul războiului sub stare de asediu, ei nu aveau putinţa să-şi rostească liber gândul de unire cu fraţii de peste Carpaţi. Dar ceice au pornit în pribegie, adăpostindu-se în Regatul României, au luat o parte hotărîtoare la adâncirea unei mişcări sufleteşti prielnică ideii de libertate şi unitate naţională a tuturor Românilor. Simţind primejdia ce ameninţa din această parte unitatea Ungariei, contele Ştefan Tisza în calitate de ministru-preşedinte al guvernului din Budapesta a stors la începutul anului 1917 câtorva arhierei şi fruntaşi-intelectuali români mărturisirea mincinoasă că Transilvănenii şi Bănăţenii nu ar dori să fie desrobiţi de sub jugul ungaro-austriac. Dar o asemenea declaraţie nu putea să aibă nici o valoare politică izvorînd din spaima unor suflete nelămurite şi pe cari nu le împuternicise nimeni să facă astfel de mărturisiri politice în numele poporului. Trebue subliniat însă faptul

www.dacoromanica.ro

că şi în împrejurările grele de atunci s'au găsit câţiva cărturari români cari, deşi se aflau zilnic sub control poliţienesc sau chiar deportaţi şi lipsiţi de libertate cetăţenească, au avut totuş curajul să nu-şi dea semnătura, când le-a fost prezentat textul declaraţiei comandate de contele Tisza.

Cei rămaşi acasă ne mai fiind în stare a-şi arăta liber voinţa, în numele lor a înţeles a se rosti, chiar în cursul războiului, mulţimea prisonierilor ardeleni şi bănăţeni concentraţi în marea tabără rusească dela **Darniţa.** Aci au redactat un **memoriu,** pe care l-au trimis birourilor de presă ruseşti, franceze, engleze, italiene şi române, mărturisind în cuvinte răspicate convingerea că în cadrele monarhiei austro-ungare orice păreri, orice legi, orice garanţii — nu pot fi socotite decât ca nişte simple minciuni, menite să fie călcate în picioare a doua zi. „Căci ar trebui înainte de toate să se schimbe firea celor două neamuri stăpânitoare (Germani şi Maghiari) pentru ca ele să poată renunţa la visurile lor de eghemonie absolută şi de imperialism". De aceea, miile de ofiţeri şi soldaţi prisonieri în Rusia cereau să fie alipite provinciile lor la România „în numele dreptului fiecărei naţiuni capabile de viaţă şi în stare de a-şi hotărî singură soarta, de a-şi alege singură statul şi forma, prin care voeşte să se guverneze".

La sfârşitul războiului mondial redobândindu-şi factorii de conducere politică ai Românilor din Transilvania şi Banat libertatea de rostire şi de acţiune, au putut să-şi spună şi ei cuvântul potrivit cu dorinţa din tabăra dela Darniţa şi care era în adevăr dorinţa milioanelor de suflete româneşti dintre Tîsa şi Carpaţi. Comitetul naţional al Românilor din Transilvania şi Banat, întrunit la Oradea-Mare în ziua de 12 Octomvrie 1918, prin condeiul iscusit al răposatului Vasile Goldiş a făcut o încheiere arătând că nu mai

www.dacoromanica.ro

recunoaşte parlamentului şi guvernului din Budapesta dreptul să reprezinte naţiunea română şi cerând pe seama acesteia drepturile nestrămutate şi de neînstrăinat la **viaţă naţională deplină.** Această încheiere a fost înaintată parlamentului ungar de către Alexandru Vaida la 18 Octomvrie, după ce cu o zi înainte contele Tisza rostise cuvântul de prohodire: **am pierdut războiul** — cuvânt despre care prezentatorul încheierii dela Oradea spunea că ar fi ajutat cauzei româneşti mai mult decât ar fi putut să-i ajute ei (autorii încheierii) prin lupte de zeci de ani...

„Adunarea Naţională a tuturor Românilor din Transilvania, Banat şi Ţara Ungurească", întrunită la Alba-Iulia în ziua de 18 Noemvrie (1 Decemvrie st. n.) 1918 a decretat **„Unirea acestor Români şi a tuturor teritoriilor locuite de dânşii cu România".** Punctul de căpetenie al Adunării dela Alba-Iulia a fost cuvântarea măiastră a lui Vasile Goldiş, care a înfăţişat temeiurile istorice şi politice ale acestei hotărîri epocale. Din fiecare frază a clasicului discurs se simte ritmul grăbit al vremii, pornirea năvalnică a sufletelor doritoare să vâslească spre limanul mântuirii. Motivarea istorică este mai concisă, mai sintetică, dar în acelaş timp mai cuprinzătoare, fiindcă nu se mărgineşte a îmbrăţişa numai trecutul Transilvaniei, cum făcea Simion Bărnuţiu în discursul său din Maiu 1848 — ci priveşte interesele totalităţii neamului românesc, cercând să le aducă în legătură cu istoria lumii: „Naţiunea română îşi pierde unitatea de stat, se fărâmă prin văi sub dominaţiuni răzleţe şi una de alta neatârnătoare, pierde încopcierea cu fluviul larg şi luminos al istoriei mondiale, ca apa de ploaie în nisip par'că dispare dela suprafaţa conştiinţei umane". Când încopcierea pierdută fu regăsită iarăş „conştiinţa naţională săvârşi la 1859 Unirea Principatelor Române sub

www.dacoromanica.ro

bunul şi luminatul Cuza-Vodă, iar sângele vărsat din nou cu atâta vitejie împotriva păgânilor la 1877 scutură şi cele din urmă zale ale lanţului, care lega România de Constantinopol, şi la 10 Maiu 1881 Carol de Hohenzollern aşează pe capul său coroana de Rege al României libere şi independente". Această privire istorică duce numai de cât la încheierea politică: „Naţiunile trebuesc liberate. Intre aceste naţiuni se află şi naţiunea română din Ungaria, Banat şi Transilvania. Dreptul naţiunii române de a fi liberată îl recunoaşte lumea întreagă, îl recunosc acum şi duşmanii noştri de veacuri. Dar, odată scăpată din robie, ea aleargă în braţele dulcei sale mame. Nimic mai firesc în lumea aceasta. **Libertatea acestei naţiuni înseamnă unirea ei cu Ţara Românească...**" Bătrânul Gheorghe Pop de Băseşti, la vârsta de 83 de ani, a avut fericirea să prezideze Adunarea dela Alba-Iulia, rostind la sfârşitul ei cuvintele biblice ale dreptului Simion: Acum slobozeşte, Stăpâne, pe robul tău în pace, căci văzură ochii mei mântuirea neamului românesc!

Spre deosebire de **Congresul general al Bucovinei**, care se mulţumise a proclama „Unirea necondiţionată", — Adunarea dela Alba-Iulia a mai adăugat şi câteva **„principii fundamentale la alcătuirea noului stat român"**, principii cuprinse în 6 puncte, despre rostul şi însemnătatea cărora s'au format în cursul timpului multe păreri greşite. S'a făcut încercarea de a le înfăţişa ca puncte dintr'un pretins program de partid.

Impotriva acestei încercări a protestat însuşi autorul care publicându-şi mai târziu discursul, însoţit de câteva „adnotaţiuni", spune lămurit că „nu s'a dat prin hotărîrea dela Alba-Iulia un program politic de partid, ci s'a tâlcuit noua evanghelie a civilizaţiei umane... Nu este aici un program,

www.dacoromanica.ro

ci este o doctrină, o concepţie de stat, un ideal... Cei iniţiaţi în studiul ştiinţelor sociale vor găsi lesne documentarea acestui ideal al civilizaţiei. Deci **răspunderea istorică şi politică** pentru hotărîrea dela Alba-Iulia n'o are vre-un partid politic, ci o are înaintea tuturor **autorul, care s'a simţit alături de sufletul poporului român,** cu adevărat iubitor de dreptate şi de libertate. Punctul 1 din art. III, acel cu libertatea naţională pentru toate popoarele, este transcris aproape textual din broşura aceluiaş autor, tipărită la Arad în anul 1912 în limba maghiară despre **Problema naţionalităţii.** Am propovăduit aceste credinţe, când făceam parte dintr'un neam asuprit, nu le-am renegat şi nu le reneg nici acum, când cu ajutorul bunului Dumnezeu fac parte dintr'o naţiune stăpânitoare asupra sa în statul său propriu" (V. Goldiş, **Discursuri**, Bucureşti, 1928, pp. 24—25).

Dându-şi seama de urmările politice ale hotărîrii dela Alba-Iulia, Saşii din Transilvania, în străduinţa lor să ţină pas cu desfăşurarea firească a evenimentelor, s'au întrunit la Mediaş (8 Ianuarie 1919) şi au hotărît că din această zi înainte **„popórul săsesc se consideră ca membru al imperiului român, iar fiii şi fiicele sale ca cetăţeni ai acestui stat"** rugând pe Dumnezeu, să îndrepte spre bine pasul acesta plin de răspunderi şi să-l însoţească cu binecuvântarea sa". La fel au făcut şi Şvabii din Banat, cari întrunindu-se la Timişoara în ziua de 10 August 1919 au cerut alipirea Banatului **întreg** la România, fiind convinşi că sub aripile ei ocrotitoare îşi vor putea desvolta neîmpiedecaţi caracterul naţional şi limba maternă, asigurându-şi viitorul neamului şvăbesc.

Astfel s'a desfăşurat procesul de izbăvire a Transilvaniei şi Banatului de sub cârmuirea străină deodată cu acela

www.dacoromanica.ro

de prăbuşire a Monarhiei habsburgice, luând parte amândouă aceste procese împreună la îndeplinirea unei porunci istorice, care nu mai putea fi întârziată prin piedici nefireşti. In vechile cnezate, a căror amintire documentară s'a păstrat mai ales în legătură cu trecutul Banatului şi al Transilvaniei, era cuprinsă de multă vreme icoana patriei întregite în graniţele ei de astăzi, precum în sâmburele de ghindă e cuprinsă icoana stejarului întreg... Ca dintr'un binecuvântat grăunte de muştar, a crescut din sămânţa rodnică a măruntelor cnezate, arborele viguros al desvoltărilor de mai târziu, cari au izbutit la sfârşitul războiului mondial să întindă coroana regalităţii asupra tuturor ţărilor locuite de Români.

Dintre toate manifestările „suveranităţii naţionale", fărămiţate prin graniţele nedrepte ale împărăţiilor prăbuşite, cea mai măreaţă a fost, fără îndoială, Adunarea dela Alba-Iulia nu numai prin covârşitoarea mulţime, care a luat parte la ea, dar şi prin însufleţirea şi prin demnitatea cetăţenească a celor ce aduceau acum la matca României întregite partea cea mai de preţ a Daciei lui Traian, pământul şi poporul care prin vitregiile istoriei a fost ţinut timp mai îndelungat în lanţurile cârmuirilor străine şi împiedecat a-şi urma cursul firesc al unei desvoltări nestingherite, în cadrele aceleiaşi organizaţii politice cu restul neamului.

Basarabia mitropolitului Gavriil Bănulescu şi a darnicului boier Vasile Stroescu aducea, pe lângă amintirea suferinţelor de 106 ani sub cârmuire muscălească, bogăţia lanurilor întinse şi adâncimea sufletului pornit spre credinţă, care în straturile ţărăneşti s'a putut păstra mai ferit de înrâuriri străine decât în cele orăşeneşti. Bucovina Hurmuzăcheştilor şi a lui Silvestru Morariu aducea înda-

www.dacoromanica.ro

răt, prin hotărîrea sa de Unire necondiţionată, la Coroana de oţel a României un „diamant din stema lui Ştefan", după nimeritul cuvânt al lui Mihail Eminescu. Iar Transilvania lui Gheorghe Lazăr, Andrei Şaguna, Simion Bărnuţiu şi Avram Iancu, împreună cu Banatul lui Eftimie Murgu, veneau să încoroneze, prin însufleţita hotărîre dela Alba-Iulia, cu răsplata dreptăţii nemuritoare luptele şi suferinţele de veacuri ale unei naţiuni martirizate, în stare să înfrunte în o mie de ani o mie de primejdii, fără a-şi pierde nădejdea într'o viitoare izbăvire, pe care o aştepta, de unde i-a şi sosit: dela fraţii de peste Carpaţi! România liberă se obişnuiseră, de multă vreme, Transilvănenii şi Bănăţenii s'o cinstească şi iubească în taina sufletului lor ca pe un pământ al făgăduinţii, spre care se îndreptau toate nădejdile lor de libertate şi de progres.

De aceea, bucuria de care a fost cuprins atunci, la sfârşitul anului 1918, sufletul poporului român, se rostea în cele mai mişcătoare feluri, în toate ţinuturile, în toate centrele culturale şi chiar în toate satele româneşti. Un soare nou li se părea tuturor că a răsărit, în iarna aceea aspră, pe orizontul vieţii lor sufleteşti. Şi nu găseau cuvinte să-şi arate îndeajuns mulţămita şi recunoştinţa faţă de armata română, faţă de gloriosul ei comandant Ferdinand Desrobitorul, faţă de Regina Maria şi de întreaga dinastie. În avântul bucuriei o ţărancă de pe valea Hărtibaciului chiuia, dănţuind în piaţa Sibiului, frânturi de versuri plăsmuite în clipa aceea şi dintre cari unele nu erau lipsite de sub-înţelesuri politice, ca de pildă:

Vai, săracii Ungurii
Se uită ca taurii,
Că Regina-i ca o floare
Unguru' de ciudă moare... [24]

www.dacoromanica.ro

La 14 Decemvrie a fost înaintată hotărîrea dela Alba-Iulia, Regelui Ferdinand care rostea cu mulţumire deplină următoarele cuvinte: „În frumoasa sa cuvântare d. Goldiş a spus astăzi, că Unirea tuturor Românilor era o necesitate istorică. Această necesitate a fost înţeleasă de toţi oamenii cu inimă patriotică de dincoace şi de dincolo de Carpaţi, dela Nistru până la Tisa. Dar... evoluţia istorică avea nevoe de instrumente. Dumnezeu, care a ocrotit necontenit în cursul veacurilor poporul românesc, i-a dat bărbaţi cari au ţinut sus stindardul ideii naţionale, lor le-a dăruit suflet românesc, le-a întărit mintea şi le-a oţelit braţul, ca să ducă barca românismului prin toate vijeliile vremurilor până la limanul dorit, unde după atâtea trude şi suferinţe culegem roadele binemeritate ale unei lupte de veacuri. Azi când vedem... săvârşită clădirea măreaţă, ce Mihai Viteazul începuse... aduc prinosul meu de recunoştinţă tuturor acelor, cari în toate colţurile unde sună dulcele graiu românesc, au pus sufletul şi puterile lor în slujba idealului naţional .După Basarabia, după Bucovina, mai lipsea o piatră din cele mai scumpe: Transilvania cu ţinuturile din Ungaria locuite de Români. Azi ne-aţi adus şi această ultimă piatră a clădirii, care **încoronează marea operă de Unire.** Putem privi cu încredere în viitor, căci **temeliile sunt puternice...** Ele sunt cimentate prin **credinţa** nestrămutată a unui şir întreg de generaţii de apostoli ai idealului naţional, ele sunt şi **sfinţite prin sângele vitejilor mei ostaşi, cari au luptat şi au murit pentru Unire...**"

Dar foştii cârmuitori străini nu se puteau împăca cu noile stări politice făurite în temeiul dreptului de autodeterminare, prin hotărîrile de unire dela Chişinău, Cernăuţi, Alba-Iulia, Mediaş şi Timişoara. Infuriaţi de pierderea unor teritorii, pe cari se obişnuiră a le stoarce fără

www.dacoromanica.ro

milă, mulţi dintre ei s'au dedat la cruzimi înfiorătoare omorând cu nemiluita fiinţe nevinovate, cum a fost împuşcat preotul Opriş (din judeţul Turda) în clipa, când ieşia dela Biserică, ţăranul Ioan Arion în drum spre Adunarea din Alba-Iulia, preoţii Cornel Popescu şi Cornel Leucuţa din judeţul Aradului, advocaţii Ioan Ciordaş şi N. Bolcaş — îngropaţi de vii — Basarabenii Murafa şi Mateevici, precum şi mulţimea ţăranilor dela Beliş (Iosikafalva, azi Bălceşti aproape de Huedin, jud. Cluj), unde pe moşia latifundiarului Urmánczy (care s'a sinucis la Budapesta în 1936) au fost arşi pe rug peste 40 de ţărani români.

Regele Ferdinand înţelegea greutatea stării în care ajunsese România, împresurată de bolşevici şi la răsărit pe graniţa Nistrului, şi la apus de-alungul Tisei. De aceea îşi arăta în cuvinte lămurite părerea că, dacă nu va fi împotrivirea armatei române destul de puternică, fiinţa Europei întregi va fi ameninţată.

Din norocire însă pentru România întregită şi pentru Europa Centrală, împotrivirea armatei şi noul ei avânt de luptă au fost în stare să înlăture primejdia. In vara anului 1919 se întrunise la Sibiu un „Mare sfat al naţiunii române din Transilvania „votând cu unanimă însufleţire legea privitoare la votul obştesc şi cea pentru împărţirea marilor moşii între ţărani, cele mai însemnate reforme pentru desvoltarea politică şi economică a acestei ţări. Când se votau în Marele sfat dela Sibiu aceste legi, armata română atacată în vara anului 1919 la Tisa de numeroase trupe (90.000 oameni cu 137 tunuri şi 5 trenuri blindate) din armata roşie a Republicei ungare, încăpute sub stăpânirea comunistului evreu Bela Khun,—nu a rămas datoare cu răspunsul. Mareşalul Foch, a cărui părere a fost cerută de conferinţa păcii dela Paris, cu privire la trupele de neapă-

www.dacoromanica.ro

rată trebuinţă pentru restabilirea ordinei în Ungaria, le-a socotit la cifra de 250.000 oameni. Armata românească, mai ales cea creată la repezeală din forţele Transilvaniei şi Banatului, cu un efectiv de patru ori mai redus, a avut curajul să ia asupra sa misiunea grea a împăciuirii Ungariei şi a scăpării Europei Centrale de primejdia bolşevismului.

La început trupele ungureşti avuseră oarecare izbândă izbutind să treacă Tisa. Dar tocmai izbânda aceasta le-a adus pieirea. Armata română le-a aplicat o lovitură zdrobitoare, din care nu şi-au mai putut veni în fire. Oraşele şi satele îngrozite de stăpânirea sângeroasă a bolşevicilor au salutat ostaşii români ca pe nişte mântuitori. Când a intrat armata română în capitala Ungariei (4 August 1919), un ziarist maghiar scria: „primeşte cu fruntea ridicată armata de ocupaţie, Budapesta! Nu tu ai fost învinsă, ci desfrâul a pierdut lupta. Soarta ta este ca o izbăvire. Să piară orice amintire a carnavalului bolşevic, ca să putem tămădui şi rănile dureroase pricinuite de dictatura rublelor!"

Biruinţa armatei române la Tisa şi intrarea ei cu triumf în Budapesta a scăpat Ungaria de stăpânirea bolşevicilor. Iules Cambon, fostul ambasador al Franţei la Berlin şi membru al Academiei franceze, preţuia cum se cuvine meritul deosebit al armatei române, prin vrednicia căreia bolşevicul Bela Kuhn a fost pus pe fugă, iar admiralului Nicolae Horthy i s'a dat ajutor să ia cârma trebilor în Ungaria. „Astfel — scrie Cambon — cu preţul celor mai mari jertfe România a îndeplinit la sud misiunea tradiţională, care mai la nord a fost aceia a Poloniei. România fusese bulevardul Europei împotriva năvălirii Tătarilor şi pusese capăt unei dezordini ce ameninţa să întindă stăpânirea bolşevică până la porţile Vienei. Ea se salvase pe ea,

www.dacoromanica.ro

dar liberase şi Ungaria de stăpânirea spurcată, care cutropise câtva timp regatul Sfântului Ştefan. Poate că amintirea acestor servicii este ştearsă puţin astăzi, dar e bine s'o facem să retrăiască. România a fost în sentimentul acelei solidarităţi europene, care se afirmă în toţi anii la Geneva, atunci când Societatea Naţiunilor era încă în domeniul lucrurilor viitoare" (**Revue des deux Mondes**, Decemvrie 1927).

S'au făcut felurite încercări prin cărţi răspândite în străinătate, cu scopul anume de a micşora meritul armatei române în izbăvirea Ungariei de sub stăpânirea înspăimântătoare a bolşevicilor lui Bela Kun. Intre alţii însuş Nicolae Horthy, regentul Ungariei a îndrăsnit să spună, în vara anului 1936, că Ungaria ar fi mântuit Europa de bolşevism.

E bine că se mai găsesc oameni iubitori de adevăr şi pe cari nu i-a părăsit memoria cu desăvârşire, cum este profesorul universitar din America (Charles Upson Clark) care, fiind martor la întâmplările războinice din vara şi toamna anului 1919, a ţinut să dea prin un ziar american (New-York Times din Februarie 1937) aceste lămuriri preţioase:

„Izbânda lui Bela Kun, când a înfiinţat guvernul comunist în Budapesta, l-a împins să ducă la îndeplinire planul îndrăzneţ de a zdrobi România printr'un atac de odată (simultan) pe două fronturi şi astfel să adauge şi România la grupul statelor comuniste. Cu o armată puternică şi artilerie grea, în care se găseau şi tunurile rămase dela Mackensen, Bela Kun a reuşit să pătrundă în partea de vest a României în Iulie 1919... In Octomvrie am cercetat mai multe câmpuri de luptă din Transilvania, sfâşiate de obuzele lui Mackensen şi am petrecut mai multe zile la Budapesta în cursul ocupaţiei româneşti, care liberase oraşul de coşmarul teroarei roşii (de spaima stăpânirii bolşevice) şi

www.dacoromanica.ro

de exploatarea comunistă. Am fost **martor la recunoştinţa „amicilor unguri şi evrei" pentru liberarea lor şi sunt în stare să dau mărturie, după propria mea observaţie, despre cumpătarea (moderaţiunea) extraordinară a comandantului român (gen. Mărdărăscu) în asemănare cu jefuirea Bucureştilor de către Puterile Centrale.** N'am să uit niciodată contrastul (deosebirea) dintre camera de hotel, pe care o avusesem cu puţin înainte la Bucureşti (nici căldură, nici covoare şi nici o pătură de învelit — Germanii, Ungurii, Turcii şi Bulgarii luaseră tot — aşa că a trebuit să mă învelesc cu paltonul) şi dintre luxul camerei dela „Duna Palota" din Budapesta (cu calorifer, covoare groase şi plăpumi de mătase). E adevărat că retragerea Românilor a netezit calea pentru regimul reacţionar din Ungaria (lui Horthy). **Dar Ungurii trebue să fie recunoscători armatei române. De n'ar fi fost succesele Românilor contra lui Bela Kun, Ungaria ar fi şi azi un avantpost al Sovietelor".**

Dintre toate armatele Înţelegerii, câte au luptat în cursul războiului mondial contra Puterilor Centrale, numai armata română a izbutit să intre biruitoare în capitala uneia din ţările aparţinătoare acestor Puteri. Constantin Kiriţescu — povestitorul iscusit al **Războiului pentru întregirea României** — s'a simţit în drept să adauge acestei clipe de curată glorie ostăşească următoarele cuvinte de preţuire: „Eram, între toţi aliaţii noştri, singurii pe cari Dumnezeu îi învrednicise să cucerească prin luptă capitala duşmanului lor de căpetenie. Englezii nu şi-au putut plimba caii pe sub Poarta Brandenburgheză a Berlinului şi pe sub teii din „Unter den Linden". Francezii nu şi-au putut face armele piramidă pe terasa castelului dela Sans-Souci, de unde spiritul lui Voltaire stăpâneşte ironic peste armura greoaie a Potsdamului prusac. Nici Italienii n'au izbândit să sfă-

www.dacoromanica.ro

râme cu paturile puştilor ipocrita maximă **Justitia est fundamentum regnorum** (Dreptatea este temelia împărăţiilor) înscrisă ca o ironie pe poarta Hofburgului vienez. Ne-a fost dat nouă, urmaşii iloţilor valahi, să avem satisfacţia supremă de a răzbuna umilinţele şi suferinţele atâtor generaţii de strămoşi, să putem intra ca stăpâni în capitala trufaşului asupritor. Intreaga poveste milenară a neamului martir s'a încheiat astfel într'o apoteoză orbitor de strălucitoare. Ziua de **4 August 1919** a fost ursită să fie ziua hotărîtoare a unui lung proces istoric, care s'a sfârşit aşa cum trebue să se sfârşească toate lungile controverse: **cu izbânda dreptului şi a dreptăţii".**

Pas de pas cu isprăvile militare din partea din urmă a războiului de întregire naţională a mers acţiunea diplomatică la conferinţa păcii din Paris, care nu a putut fi însă încoronată de rezultatul dorit. „Calvarul păcii" a trebuit urcat şi el prin toate învălmăşelile până la ultimatul aliaţilor din 15 Noemvrie 1919 şi până în clipa, când cel dintâi guvern al României întregite s'a hotărît să facă „saltul în prăpastie", primind tratatele impuse din partea aliaţilor. Brătianu şi Generalul Coandă au semnat la Paris (Versailles) tratatul cu Austria (9 Decemvrie 1919), iar doctorul Ioan Cantacuzino şi Nicolae Titulescu pe cel cu Ungaria, aşa numitul tratat dela Trianon (4 Iunie 1920), prin care Ungaria fu redusă la proporţiile ei reale, aproape aceleaşi cu regiunile cucerite la sfârşitul veacului al IX-lea de către oştenii lui Arpad, după cum admit şi istoricii maghiari, de pildă Francisc Eckhart care într'o carte tipărită la Budapesta în 1933 arată că întinderea cuceririi ungureşti la sfârşitul veacului al IX-lea a fost cam la fel cu stăpânirea lăsată acestui neam prin pacea dela Trianon, afară de regiunea sudică, unde cuceritorii de atunci ocupaseră şi colţul

www.dacoromanica.ro

dintre Tisa, Mureş, Dunăre şi ţărmul sudic al Dravei. In sfârşit prin tratatul dela Sèvres (10 August 1920) s'a asigurat României întreg teritoriul Bucovinei, fixându-se graniţa cu Polonia şi cu Cehoslovacia.

Reprezentantul Ungariei, contele Albert Apponyi, afirmând că prin tratatul dela Trianon s'ar fi trecut stăpânirea unor rase „de civilizaţie inferioară" faţă de aşa zisa civilizaţie maghiară, a primit răspunsul că chiar un stat vechiu „milenar" cum se pretinde a fi fost Ungaria dinainte de războiu, nu e îndreptăţit să dăinuiască, dacă trecutul lui nu este decât istoria unei lungi asupriri de către o minoritate lacomă să stăpânească asupra popoarelor cuprinse între fruntariile sale. Dreptul istoric nu poate fi un sprijin împotriva voinţii popoarelor".

Jertfele României în cursul războiului de întregire naţională au fost nespus de grele, pierderile în morţi urcându-se la cifra de 300.000, iar numărul invalizilor, văduvelor şi orfanilor de războiu fiind aproape îndoit. Pagubele în bani au depăşit suma de 33 miliarde Lei aur.

Toate aceste jertfe au contribuit să întărească şi mai bine temeliile unirii naţionale-româneşti care, după ce fusese totdeauna o realitate în domeniul vieţii sufleteşti a poporului, trebuia să izbândească şi în cel politic. Declaraţiile de unire votate cu însufleţire la Chişinău, Cernăuţi şi Alba-Iulia nu făceau decât să consemneze realitatea aceasta în nişte procese verbale, cărora prin tratatele de pace din 1919—1920 li s'a dat cuvenita pecetluire politică şi în domeniul dreptului internaţional.

Statele întregite cu teritorii din cuprinsul fostei monarhii austro-ungare simţind trebuinţa unei alianţe mai strânse, în scop să preîntâmpine la vreme orice încercare de restaurare habsburgică, — prin stăruinţele lui Take Ionescu şi Ale-

www.dacoromanica.ro

xandru Averescu din partea României, ale lui Toma G. Masaryk şi Eduard Beneş din partea Cehoslovaciei şi ale lui Nicolae Pasici din partea Jugoslaviei — au întemeiat o alianţă defensivă căreia i s'a dat numirea cam nepotrivită de **Mica Înţelegere**. În cursul celor 16 ani de existenţă alianţa aceasta a izbutit să păzească şi să ajute interesele păcii din Europa Centrală zădărnicind uneltirile adversarilor. Prin întrunirile anuale ale reprezentanţilor celor trei ţări aliate, legăturile politice şi economice-culturale au fost îndrumate spre tot mai strânsă apropiere. La 1933 prin stăruinţa lui Nicolae Titulescu şi a lui Eduard Beneş s'a alcătuit un nou statut, aşezând organe stabile pentru apărarea intereselor Micii Înţelegeri, care urmăreşte scopuri de pace şi conlucrare armonică cu toate Statele Europei.

„Mica Înţelegere a primit, prin vizita Regelui Carol II la Praga în toamna anului 1936, un sprijin însemnat. Prin această „vizită istorică" s'a statornicit credinţa că alianţa dintre cele trei State „va deveni o mare Putere europeană", cum scria ziaristul Jaroslav Müller care în numele poporului cehoslovac rostea dorinţa să izbutească Regele Carol II a înălţa România „la treapta unei mari Puteri asemenea Regatului dac, **singurul Stat european** care se putea măsura cu Imperiu Roman".

IX

Încoronarea în catedrala dela Alba-Iulia (15 Octomvrie 1922).) Programul Regelui Ferdinand I. Reforma agrară. Revizuirea constituţiei dela 1866. Înfiinţarea Patriarhiei. Reforma electorală. Reformele şcolare. Starea economică-financiară. Viaţa socială-culturală. Moartea Regelui Ferdinand I. Regenţa. Regele Carol al II-lea.

www.dacoromanica.ro

La 14 Decemvrie 1918, primind actul Unirii dela Alba-Iulia, Regele Ferdinand îşi arăta adânca recunoştinţă şi făcea următoarea mărturisire: „cu dragoste neţărmurită mi-am închinat viaţa scumpului meu popor **plin de credinţă în menirea lui istorică**". La fel se rostea şi mai târziu, la sfârşitul anului 1920: „Sunt cinci ani de când am spus, într'un ceas solemn că voiu fi bun Român, şi voiu fi până la sfârşitul meu, căci în inima mea **nu este alt sentiment mai tare decât iubirea de ţară**".

In zilele crunte ale războiului de întregire naţională, când Românii de pretutindeni păreau pironiţi pe crucea răstignirii, Regele Ferdinand pătimea împreună cu poporul, de soarta căruia legase existenţa dinastiei. Nedeslipita contopire a dinastiei cu naţiunea şi-a primit consfinţirea deplină, pecetluită cu frumuseţea morală, pe care suferinţa împreună e în stare a o întipări adânc în „lespedea inimilor". După cum neamul românesc a fost ursit să-şi poarte crucea suferinţelor, ca prin curăţire în flacăra lor să se poată învrednici a-şi realiza unirea politică, tot astfel şi Regele Ferdinand a purtat mai întâi cununa de spini a retragerii în Moldova, apoi a urmat să-şi împodobească fruntea cu Coroana de oţel în catedrala dela Alba-Iulia (15 Octomvrie 1922).

Cu acest prilej şi-a rostit Regele Ferdinand cuvântul cuprinzând un larg program cu următoarele puncte de căpetenie:

„Vreau ca ţărănimea stăpână pe veci pe ogoarele, ce le-a dobândit, să le dea toată puterea de rodire în folosul ei şi al binelui obştesc.

Vreau ca muncitorimea, credincioasă Patriei, să-şi afle soarta tot mai prosperă într'o viaţă de armonie şi de dreptate socială.

www.dacoromanica.ro

Vreau ca în hotarele României întregite toţi fiii buni ai Ţării, fără deosebire de religie şi de naţionalitate, să se folosească de drepturi egale cu ale tuturor Românilor, ca să ajute cu toate puterile Statul în care Cel de Sus a rânduit să trăiască împreună cu noi.

Vreau ca Românii din toate straturile sociale, însufleţiţi de năzuinţa unei depline înfrăţiri naţionale, să se folosească toţi de legitima ocrotire a Statului.

Vreau ca în timpul domniei mele, printr'o întinsă şi înaltă desvoltare culturală, Patria noastră să-şi îndeplinească menirea de civilizaţie, ce-i revine în renaşterea Orientului European, după atâtea veacuri de cumplite sbuciumări".

La realizarea acestui program a purces Regele Ferdinand încă din cursul războiului. Pe pământul de refugiu al Moldovei nebiruite, într'o cuvântare adresată ostaşilor din armata a II-a pe frontul de luptă, le pusese în vedere „pământ şi o largă participare la treburile Statului", iar în proclamaţia dela 24 Octomvrie 1918 încredinţă din nou pe toţi că se vor înfăptui reformele constituţionale privitoare la votul obştesc şi vor fi împărţite ţăranilor două milioane de hectare din proprietatea mare particulară, precum şi din domeniile Coroanei, ale Statului şi ale aşezămintelor de binefacere. Făgăduinţa regală s'a împlinit curând după încheierea războiului.

Reformele anunţate pe câmpul de luptă s'au înfăptuit nu numai pentru ţăranii din Regat, ci şi pentru cei din provinciile alipite: pentru cei din Basarabia prin Sfatul Ţării, pentru cei din Bucovina prin organele de autonomie locală, iar pentru cei din Transilvania şi Banat prin legile votate în Marele Sfat Naţional din Sibiu la începutul lui August 1919, tocmai când armata română spărgând frontul ofensivei bolşevice ungureşti dela Tisa, înainta

www.dacoromanica.ro

triumfătoare spre Budapesta şi înfigea tricolorul român pe edificiul pompos al parlamentului de pe malul Dunării. Ele au fost apoi din nou cercetate în parlamentul României întregite şi încuviinţate cu câteva schimbări: cele privitoare la chestiunea agrară în timpul guvernării generalului Averescu (1921), iar cele privitoare la votul obştesc în timpul guvernului prezidat de Ioan I. C. Brătianu (1926).

Aceste rezultate ale domniei Regelui Ferdinand sunt preţuite de un bun cunoscător al istoriei române, de profesorul R. W. Seton Watson (Scotus Viator) dela Universitatea din Londra în felul următor: Războiul a adus (pentru România) trei schimbări fundamentale: unitatea naţională, reforma agrară şi sufragiul universal. Dintre acestea prima a ridicat România dela o putere mică la una de rangul al doilea în Europa, urmând imediat după Polonia şi Italia; a doua, satisfăcând foamea de pământ a ţăranilor, a înlăturat orice pericol al unei revoluţii din jos şi a imunizat România contra bolşevismului, cu toată apropierea ei de Rusia; a treia a înzestrat naţiunea cu mijloacele unei autoexprimări democratice. Dar un vot electoral este de foarte mic folos până ce alegătorii nu şi-au câştigat experienţa politică necesară".

Prin **reforma agrară** marea proprietate care avea în România înainte de război 40 la sută din suprafaţa totală cultivabilă a Ţării ,s'a redus la 10%, iar mica proprietate, care avea numai 60% din suprafaţa cultivabilă, a sporit la 80—90%. Au fost împroprietăriţi 738.865 cultivatori de pământ, fără a se fi făcut vre-o deosebire de ordin naţional sau confesional-religios. Astfel au beneficiat de reforma agrară cetăţenii minoritari ai României în aceeaş măsură ca şi cei majoritari. Emil Petrini publicând la 1932 un studiu asupra reformei agrare în România, arată că nu-

www.dacoromanica.ro

mărul cultivatorilor minoritari intraţi în posesiunea loturilor de pământ din expropriere este de 206.615 faţă de 532.700 împroprietăriţi români, ceeace reprezintă o proporţie de 36% minoritari faţă de 64% majoritari.

Prin reforma electorală din 1926 cu votul universal direct, secret şi obligator au fost fixate judeţele ca circumscripţii electorale, atribuirea mandatelor urmând a se face numai după totalizarea voturilor pe ţara întreagă astfel, că partidul care a întrunit 40% din totalul voturilor exprimate e proclamat grupare majoritară şi primeşte o **primă de guvernare** (50%) din totalul mandatelor, după scăderea celor atribuite grupărilor minoritare în circumscripţiile unde ele au obţinut majoritate absolută. Restul mandatelor se împarte proporţional cu numărul de voturi obţinute de partidele politice, cari au întrunit un coeficient de cel puţin 2% pe ţara întreagă. Şi la această împărţire i se atribue grupării majoritare o serie de mandate corăspunzătoare numărului de voturi obţinute. Prin legea aceasta partidele politice au fost investite cu rolul unor instituţii politice, singure în drept a-şi desemna candidaţii şi a-şi alege semnul pentru lista de votare. Personalităţi independente, neînregimentate în cadrele partidelor politice, mai pot pătrunde numai între membrii Senatului, unde atotputernicia partidelor nu a fost fixată prin legea electorală, ci a fost primit în măsură mai mică principiul reprezentării profesionale (membrii înaltului cler, reprezentanţii Academiei, ai Universităţilor şi ai camerelor profesionale).

După schimbările însemnate aduse de războiul de întregire naţională era firesc să urmeze şi **revizuirea constituţiei.** Deşi se credea că lucrarea aceasta ar trebui săvârşită folosind toate elementele în măsură potrivită cu desvol-

www.dacoromanica.ro

tarea istorică a poporului român, la 1923 s'a votat totuş o constituţie care nu era decât cea dela 1866 cu schimbările cerute de prefacerile prin cari a treut România întregită. Inverşunatele lupte parlamentare şi extra-parlamentare, cari au neliniştit populaţia, nu au izbutit să dea altă îndrumare legislaţiei române. Aceasta, sub înrâurirea covârşitoare a personalităţii lui Ioan I. C. Brătianu, a rămas statornică în năzuinţa de a desfiinţa din teritoriile provinciilor desrobite toate urmele străine, cari prin puterea tradiţiei şi a inerţiei ar fi avut oarecum rostul să veşnicească în sufletul populaţiei amintirea alcătuirii juridice şi constituţionale a împărăţiilor prăbuşite.

Constituţia promulgată prin decretul Regelui Ferdinand dela 28 Martie 1923 lămureşte că România este stat naţional, unitar şi indivizibil, al cărui teritor se împarte din punct de vedere administrativ în judeţe, iar judeţele în comune.

Toţi cetăţenii ei, fără deosebire de origine etnică, de limbă sau de religie, au aceleaşi drepturi şi libertăţi garantate prin constituţie, nefiind îngăduită în Statul Român nici o deosebire de naştere sau de clase sociale. Chiar şi străinii aflători în cuprinsul acestui Stat se bucură de ocrotirea asigurată prin legi persoanelor şi averilor în genere. Imobile rurale pot însă dobândi şi stăpâni numai Românii şi cei naturalizaţi prin hotărîrea consiliului de miniştri. Cu privire la zăcămintele minerale şi la bogăţiile de orice natură ale subsolului, constituţia declară că ele sunt proprietatea Statului, care va determina prin legi speciale punerea lor în valoare fixând şi redevenţa pentru proprietarul suprafeţei. Tot astfel căile de comunicaţie, spaţiul atmosferic şi apele navigabile sunt de domeniul public.

Libertatea muncii, libertatea învăţământului, a presei, a

www.dacoromanica.ro

întrunirilor, a feluritelor asociaţiuni este deasemenea garantată, precum şi libertatea conştiinţei, despre care textul constituţiei spune că e absolută, biserica ortodoxă ca religia majorităţii covârşitoare a populaţiei fiind „biserica dominantă în stat", cea greco-catolică având întâietate faţă de celelalte culte minoritare, garantând însă Statul şi acestora „deopotrivă libertate şi protecţiune".

Principiul supremaţiei şi al rigidităţii constituţionale a fost menţinut cu deosebirea că după constituţia dela 1866 iniţiativa pentru revizuire pornea **numai** dela corpurile legiuitoare şi trebuea vestită de **3 ori** la interval de câte **15 zile,** iar după cea dela 1923 poate porni dela Coroană sau dela oricare dintre corpurile legiuitoare şi numărul vestirilor s'a redus dela trei la **două.**

În temeiul constituţiei dela 1923 a urmat apoi opera legislativă care a dat o serie întreagă de legi fundamentale.

Merită o amintire deosebită legea pentru unificarea constituţională şi administrativă a bisericii ortodoxe-române, întocmită pe baza textului din Statutul organic al mitropolitului Şaguna (1868), de către înşişi reprezentanţii autorizaţi ai organizaţiilor bisericeşti provinciale, cari au înţeles că legile de unificare trebuesc întocmite prin consensul unanim şi prin coordonarea binefăcătoare a tuturor elementelor chemate să vieţuiască împreună, iar nu prin subordonare silită, care poate să supere şi indispună de o parte, să privilegieze de alta, pe nedrept. Legea aceasta din 1925 introduce principiul constituţional-reprezentativ în organizarea bisericească; încuviinţează să funcţioneze mai departe corporaţiunile reprezentative ale mitropoliei din Transilvania şi Banat, fără a dispune însă crearea unor corporaţiuni similare şi în celelalte mitropolii.

www.dacoromanica.ro

Precizează felul de procedare la alegerea ierarhilor dispunând ca toţi să fie aleşi prin votul congresului naţional-bisericesc din Bucureşti, dar cu participarea activă a tuturor membrilor din adunarea eparhială cu scaunul arhieresc vacant. In punctul acesta autonomia eparhială a fost redusă; prin Statutul lui Şaguna se garantase eparhilor dreptul să-şi aleagă ierarhul, fără nici un amestec al vreunui factor în afară de graniţele ei. A rămas însă neprecizată prin textul legii din 1925 modalitatea instituirii preoţilor şi protopopilor. Astfel în Transilvania şi Banat se continuă vechea tradiţie de alegere prin votul credincioşilor, iar în restul Ţării aceea de numire de către episcopul eparhial.

Legea cuprinde dispoziţiile de ordin principiar privitoare la legăturile dintre Stat şi Biserică, precum şi la părţile alcătuitoare ale întregului organism bisericesc, iar Statutul votat de Congresul naţional-bisericesc arată amănunţit, cum trebuesc organizate din punct de vedere constituţional şi administrativ parohiile, protopopiatele, mănăstirile, episcopiile şi mitropoliile. Legea nu poate fi modificată decât prin consensul comun al Statului şi al Bisericii, iar **Statutul de organizare** numai prin votul congresului naţional-bisericesc din Bucureşti, care e suprema reprezentanţă legislativă a întregii Biserici ortodoxe-române.

Toate părţile constitutive ale Bisericii (parohiile, protopopiatele, mânăstirile, episcopiile şi mitropoliile) se bucură, după lege, de personalitate juridică de drept public. Articolul 27 încuviinţase şi Bisericii întregi **ca atare** calitatea de persoană juridică, a fost însă abrogat cu prilejul votării **legii cultelor** (1928) prin care s'au fixat normele legăturilor dintre Statul Român şi cultele minoritare.

Atât votarea acestei legi, cât şi a celei privitoare la înfiinţarea Patriarhiei s'a făcut într'o atmosferă de însufle-

www.dacoromanica.ro

Incoronarea dela Alba Iulia -15 octombrie -1922

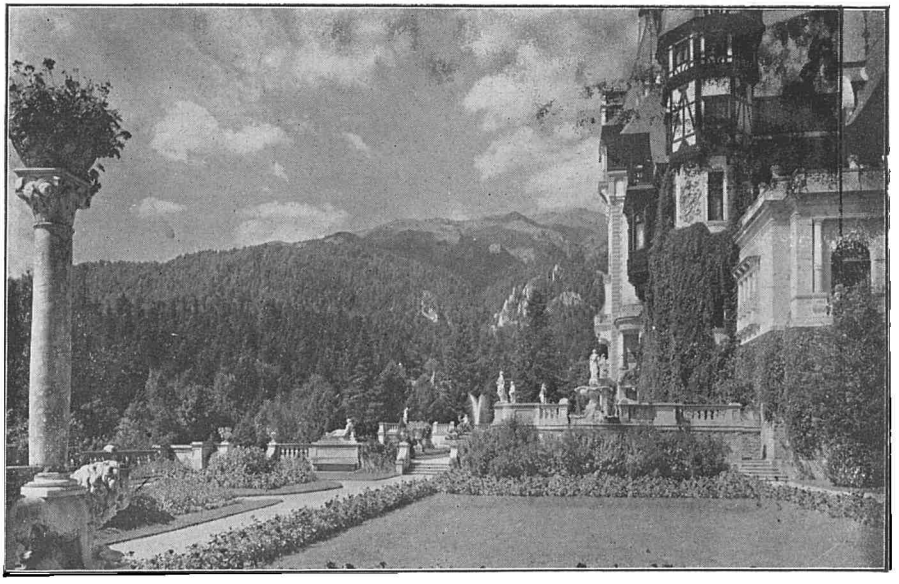

Castelul Peleş (1883—1933)

www.dacoromanica.ro

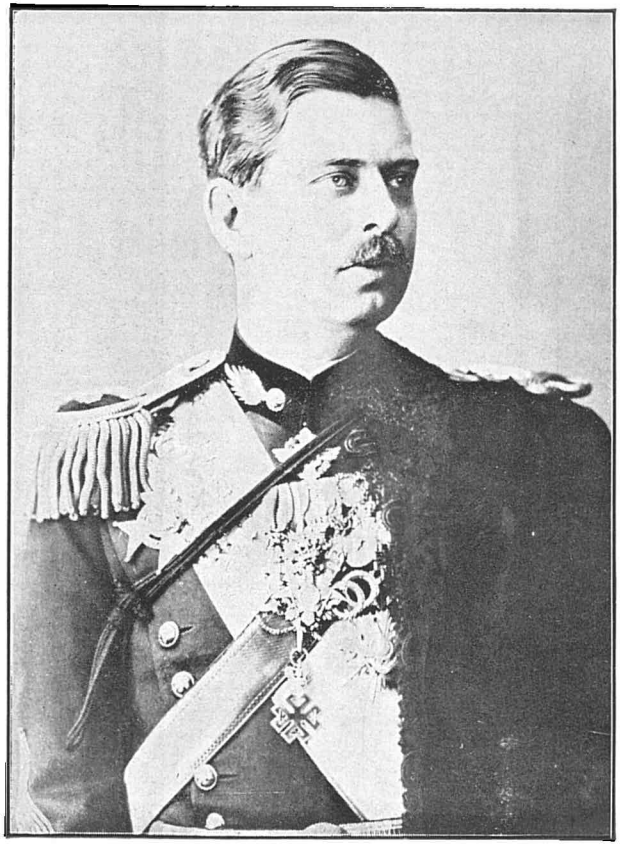

M. S. Regele Carol II

Măria Sa Marele Voevod Mihai

www.dacoromanica.ro

ţire obştească şi cu învoirea tuturor partidelor politice. Era un semn bun: pe cei învrăjbiţi de politică a izbutit să-i apropie şi să-i împace autoritatea spirituală a Bisericii, a cărei menire de căpetenie este propăveduirea păcii şi a frăţiei: „să ne iubim unii pe alţii, ca într'un gând să mărturisim!" De asemeni înscăunarea celui dintâi Patriarh al Românilor (Dr. Miron Cristea) a fost un moment însemnat în istoria contemporană a României. Patriarhia din Constantinopol s'a grăbit a-şi da învoirea (30 Iulie 1925) socotind că, după Unirea politică a poporului român ridicarea bisericii acestui neam „la demnitatea de Patriarhie este cuvenită şi folositoare". Patriarhia română este împărţită în 5 mitropolii cu 18 episcopii sufragane (a Ungrovlahiei 5, a Moldovei şi a Sucevei 4, a Transilvaniei şi Banatului 5, a Bucovinei 2 şi a Basarabiei 2).

Din punct de vedere al **administraţiei şcolare** Ţara e împărţită în **inspectorate.** Prin legile şcolare votate în baza constituţiei dela 1923 (legea învăţământului primar şi normal 1924, legea învăţământului particular 1925 şi legea învăţământului secundar 1928) s'au luat măsuri pentru unificarea învăţământului de toate gradele până la învăţământul superior. După ce şcoalele confesionale primare, întemeiate şi susţinute cu mari jertfe, de bisericile româneşti din Transilvania, Banat, Basarabia şi Bucovina, au fost luate pe seama Statului, fără să fi putut aplica ca Statul Român aceeaş măsură şi şcolilor confesionale minoritare, au fost admise totuş prin lege două categorii de şcoli: 1) de Stat şi 2) particulare cu drept de publicitate. Numărul şcolilor medii şi secundare a sporit după războiu, ivindu-se tendinţa de întemeiere a unor asemenea şcoli nu numai la oraşe, ci şi în centre săteşti mai însemnate. Personalul didactic cerut de aceste şcoli a fost uneori improvizat fără cuvenita

www.dacoromanica.ro

cernere, ceeace a îndemnat pe un înalt funcţionar al ministerului de instrucţie, să ceară măsuri repezi care să împiedice o primejdie ce s'ar ivi prin creşterea greşită a tineretului.

Prin legea învăţământului secundar dela 1928 s'a scăzut cursul liceului dela opt la şapte ani, cu toate că slaba pregătire a absolvenţilor de liceu crease, şi în România ca şi în alte State europene, mari greutăţi învăţământului superior. Ar fi fost deci mai potrivită o sporire decât o scădere a anilor de studii secundare. Adevărat că în schimb legea prevedea un **an preparator** la Universitate. Acest an preparator, ne putând fi organizat mulţămitor în cadrele învăţământului superior, la 1930 s'a întocmit un proiect, care prevedea reînfiinţarea clasei a VIII-a sub titlul unei **clase de bacalaureat** sau de **sinteză culturală.** Inlăturându-se însă proiectul acesta s'a revenit la starea anterioară întregindu-se liceul cu clasa a VIII-a, care s'a înfiinţat din nou la începutul anului şcolar 1935—1936. Astfel şcoala secundară a trecut dela 1928—1935 prin o serie lungă de izbelişti administrative şi experienţe didactice prea puţin potrivite a contribui la progresul învăţământului.

La cele patru Universităţi ale Ţării (Bucureşti, Iaşi, Cluj, Cernăuţi), la academiile de teologie, de comerţ, de agricultură, la şcoala de poduri şi şosele din Bucureşti şi la politehnica din Timişoara este din an în an o îngrămădire tot mai mare de studenţi, ceeace arată că din adâncimile straturilor ţărăneşti, ţinute atâta timp departe de roadele ştiinţii, izbucneşte cu putere vulcanică dorinţa de carte şi de progres. Totuş autoritatea şcolară s'a simţit îndemnată a lua măsuri pentru micşorarea numărului de studenţi la fiecare facultate, spre a preîntâmpina măcar în parte pri-

www.dacoromanica.ro

mejdia unei inflaţii şcolare şi a unui proletariat intelectual ameninţător.

Ingrijirea de **starea igienică şi sanitară** era încredinţată, până la 1923, ministerului de interne, în cadrele căruia funcţiona o direcţie generală a serviciului sanitar. Atunci s'a înfiinţat **ministerul sănătăţii şi al ocrotirilor sociale** având în atribuţiile sale şi problemele privitoare la soarta invalizilor, orfanilor şi văduvelor de război. Pentru a da preocupărilor acestui nou minister, pe lângă problemele de medicină curativă, o direcţie mai pronunţată şi pentru cele de medicină preventivă, s'a înfiinţat în capitala Ţării un **Institut de igienă** (1927). In acelaş an a luat fiinţă şi **Casa Sănătăţii** cu menirea să înlesnească aplicarea metodelor ştiinţifice moderne în organizarea igienică şi sanitară a României.

In urma reformei agrare **situaţia economică-financiară** a Ţării a trecut prin schimbări însemnate. Marea proprietate s'a risipit lăsând locul celei mici şi mijlocii. Din pricina împrejurărilor financiare de după război ţărănimea împroprietărită n'a avut însă mijloacele băneşti cuvenite spre a valorifica deplin puterea de producţie a pământului ce i s'a atribuit. Organizarea unui credit agricol, menit a pune la dispoziţia proprietarilor mici şi mijlocii împrumuturi ieftine, s'a făcut şi urmează să-şi producă efectele aşteptate. Aceleaşi grele împrejurări financiare au împiedecat şi tendinţele de progres în domeniul vieţii industriale şi comerciale, care mai prezintă şi neajunsul primejdios că a rămas în proporţii prea covârşitoare în mâna unor elemente străine şi adeseori duşmănoase aşezămnitelor Ţării, precum şi scopurilor ei firesti de afirmare naţională deplină în orice domeniu al vieţii de Stat. Este o problemă de însemnătate vitală pentru viitorul Statului Român înlocuirea elementelor

www.dacoromanica.ro

străine primejdioase cu elemente băştinaşe vrednice de încredere. Deslegarea norocoasă a acestei probleme nu poate întârzia. Sunt speranţe că ea va putea fi prielnică intereselor naţionale-patriotice, întru cât chiar experienţele celor de neam străin arată că „muncitorul român este extraordinar de nepretenţios şi prin urmare uşor de împăcat", el mai este şi iubitor de pace şi se supune disciplinei... dintre toţi muncitorii din fabrici **Românii sunt cei mai vrednici de încredere şi formează pentru industria mare un sprijin de neprețuit".**

Organizarea financiară prin **bănci româneşti** s'a început la 1872 în nordul Carpaţilor, când s'a înfiinţat la Sibiu **Banca Albina** — azi cea mai veche bancă românească în tot cuprinsul Ţării întregite. Trebuinţa unui institut de emisiune fiind resimţită şi în sudul Carpaţilor, la 14 Aprilie 1880 s'a înfiinţat la Bucureşti **Banca Naţională a României;** a urmat apoi o mulţime de institute financiare şi organizarea băncilor populare cu menirea să contribuie la ieftenirea creditului şi la trezirea spiritului de economie în toate păturile sociale: şi la oraşe ca şi la sate.

In privinţa **vieţii sociale** România este un stat democratic în toate aşezările şi întocmirile sale. Desfiinţarea titlurilor şi rangurilor boereşti, cerută la începutul mişcărilor revoluţionare din 1848, a fost încuviinţată încă din timpul domniei lui Cuza prin dispoziţia luată de Mihail Kogălniceanu în calitate de ministru-preşedinte. Nici un cetăţean al României nu poate fi deci împedecat în năzuinţa de progres, prin originea sa umilă, dacă vrednicia personală îl ajută şi îl îndreptăţeşte să urce scara ierarhiei sociale-politice până la cele mai înalte trepte.

O deosebire de clasă, dacă se iveşte în chip normal între conducători şi între cei conduşi, aceasta nu înseamnă

www.dacoromanica.ro

că cei dintâi s'ar închide sistematic de cei din urmă. O aristocraţie de pământuri nu mai există, una de biurocraţi n'a putut să se închege, ca în alte ţări. Doar oligarhia bancară şi-a însuşit în întâiul deceniu după războiu privilegii, cari nu au fost nici de cum prielnice institutelor de sub conducerea ei, împinse cu prea puţine excepţii spre dezastru nu numai prin criza financiară fără precedent, ci adeseori şi prin vinovăţia unor conducători slabi. Din toamna anului 1931 s'a început prăbuşirea băncilor, în ajutorul cărora s'au votat mai multe legi de asanare (1932, 1933) dintre cari însă abea legea conversiunii din primăvara anului 1934 a izbutit să restabilească în câtva cumpăna între debitori şi creditori, spre uşurarea celor dintâi şi în paguba celor din urmă.

Dacă societatea românească nu mai îngădue aristocraţia din moştenire familiară, nu se poate împăca nici cu aceea, care încearcă a se aşeza la cârmă numai prin puterea banului. O singură formă mai poate fi îngăduită, fiind trebuincioasă şi folositoare: aristocraţia meritului, a talentului şi a vredniciei personale netăgăduite. Această aristocraţie va crea cu timpul tradiţii de viaţă socială-culturală, bucuroase a deschide calea spre înaintare celor mai vrednice elemente, cari ştiu să se ridice prin destoinicie proprie din sânul poporului ca dintr'un izvor nesecat, contribuind cu puterile lor proaspete la avântul societăţii româneşti.

Aceasta e cu atât mai de trebuinţă şi mai de folos în România întregită, cu cât din contopirea diferitelor sisteme şi concepţii de viaţă, sub înrâurirea cărora au trăit provinciile acum reunite, a urmat o aprigă luptă de întrecere, din care nu va putea ieşi biruitoare decât cultura însufleţită de idealuri naţionale-creştine, în serviciul cărora trebue să-şi închine munca vieţii toate elementele vrednice şi credincioase Statului Român întregit.

www.dacoromanica.ro

Prin desvoltarea istorică a Românilor din preajma celor dintâi Uniri dela 1600 şi până la cea deplină din zilele noastre apare întemeiată constatarea învăţatului om politic R. Kjellen că în toate epocile istoriei **Statul şi Naţiunea s'au căutat, pentru a se regăsi în sfârşit în forma statelor naţionale din timpul de faţă.**

Credinţa şi cultura românească a pregătit şi pentru populaţia băştinaşă din Carpaţi şi dela Dunăre calea acestei regăsiri, acestei Uniri şi întregiri naţionale depline. Rămâne acum să fie apărat Statul Naţional întregit, cu ajutorul aceloraşi puteri sufleteşti cari l-au creat.

Rolul credinţei şi al culturii ca apărătoare ale acestui Stat a început din clipa, în care ele şi-au încheiat menirea să-l pregătească şi întemeieze sufleteşte.

Menirea lor va fi de aci înainte, să împrietinească elementele potrivnice până acum ideii de Stat naţional român, cu stările date, netezind asprimile şi mijlocind ca în cuprinsul vieţii spirituale să nu fie învingători şi învinşi, ci colaboratori contopiţi sufleteşte prin legături de solidaritate umană şi patriotică, potrivite să apropie popoarele şi să întărească temeliile vieţii de Stat.

Cum îşi va împlini credinţa şi cultura românească acest rost însemnat, e taina viitorului. Speranţa într'un apropiat triumf al lor dă României întregite dreptul şi îi impune datoria să-şi preţuiască după cuviinţă chemarea de Stat cultural râvnitor să contribue, prin munca şi talentele cetăţenilor săi, la progresul civilizaţiei europene.

După încoronarea dela Alba Iulia Regele Ferdinand a mai domnit aproape 5 ani. În timpul acesta, deşi sănătatea îi era sdruncinată, nu a contenit a se interesa de toate chestiunile obşteşti sfătuind cârmuitorii să lucreze împreună, în bună înţelegere, dând tot sprijinul de trebuinţă pentru înflorirea Patriei întregite.

www.dacoromanica.ro

În dimineaţa zilei de 20 Iulie 1927 a murit Regele Ferdinand la Sinaia, de unde rămăşiţele lui pământeşti au fost duse la Cotroceni şi de aci înmormântate la Curtea de Argeş în locul de vecinică odihnă a marilor săi înaintaşi (24 Iulie). Din averea sa particulară a scris în testament să fie împărţită suma de cincizeci milioane lei ca ajutoare pentru aşezămintele religioase, culturale, ştiinţifice şi de ocrotire socială din cuprinsul Ţării.

Jertfele pe cari a ştiut Regele Ferdinand să le închine cu suflet eroic pe altarul Patriei pentru biruinţa desăvârşită a ideii de întregire naţională, îl aşează în istoria neamului românesc alături de cei mai glorioşi domnitori.

Renunţând la tron Principele Carol, prin hotărîrea dela 4 Ianuarie 1926, succesiunea a revenit fiului său minor Mihai care la 2 Iulie 1927 a şi fost proclamat Rege al României, fiind încredinţată cârma statului unei Regenţe, din care făceau parte Principele Nicolae, Patriarhul Miron Cristea şi Gheorghe Buzdugan, fost preşedinte al Curţii de Casaţie. După moartea acestuia, în toamna anului 1929, a fost ales unul dintre consilierii bătrâni ai Curţii de Casaţie: Constantin Sărăţeanu. Dar trebile obşteşti nu erau bine îndrumate de această Regenţă, despre care generalul Averescu spunea că o sfătuire cu trei capete înseamnă nici mai mult nici mai puţin decât un fel de vorbire „în văzduh".

La 8 Iunie 1930, reîntors din pribegie, a fost proclamat cu mare însufleţire Regele Carol II, desfiinţându-se actul dela 4 Ianuarie 1926. In cuvântul regal rostit cu acel prilej sărbătoresc Majestatea Sa mărturisea că a venit în mijlocul poporului „cu inima plină de dragoste pentru toţi Românii şi cu singurul gând de a strânge împrejurul Tronului pe toţi fiii Patriei". Punând toată stăruinţa pentru înaintarea poporului în cultură şi bunăstare, Suveranul Ro-

www.dacoromanica.ro

mâniei este pătruns de un naţionalism luminat şi puternic, a cărui obârşie o atribuia într'o strălucită cuvântare (rostită la jubileul de 75 ani al „Asociaţiunii (Astra) în ziua de 20 Sept. 1936) dascălilor ardeleni făcând mărturisirea aceasta: „substratul omenesc al sufletului meu este un produs indirect al „Astrei" căci este un produs al dascălilor ardeleni. Temelia culturii mele româneşti a venit în praful dăsagilor dascălului Cionca din regiunea Sibiu-Răşinari. Adăpat la marile credinţe naţionale ale Mitropolitului Şaguna, el a infiltrat în sufletul Suveranului României de astăzi idealul că Românii sunt un singur neam nedespărţit în veci. Al doilea dascăl, care mai târziu a venit şi mi-a plămădit acest suflet naţional, tot de pe plaiurile ardelene îşi trăgea obârşia... a fost profesorul Munteanu-Murgoci. El este acela, care în timpul adolescenţei, mi-a făcut legătura cu Românii din Ardeal; prin el am început să pricep sufletul ardelean şi să-l iubesc"...

Fie ca această preţuire şi iubire a sufletului românesc să înlesnească toate silinţele desfăşurate fără preget pentru a face din domnia Regelui Carol al II-lea — urmaşul comandantului dela Plevna şi al eroului-mucenic al întregirii naţionale — un timp de reînviere a credinţii şi de înflorire a culturii româneşti în felul ,cum o-întrezărea însuş tânărul nostru Suveran în clipa, când anunţa ca program al acestei domnii reînvierea glorioaselor şi generoaselor tradiţiuni culturale-artistice din timpul lui Constantin Brâncoveanu.

Gândul Suveranului a fost arătat la 1933, cu prilejul serbărilor jubilare de jumătate de veac dela zidirea Castelului Peleş, în următoarele versuri ale lui Octavian Goga:

www.dacoromanica.ro

Întâiul Rege aici în brazi subt creste
Şi-a prăznuit în piatră biruinţa,
Şi-asemeni lui Manole din poveste
La temelie şi-a zidit credinţa.

De-atunci, şirag, cincizeci de ani trecură
Potop de sânge le-a 'nroşit veleatul
Şi-un vis slăvit de-a veacurilor gură
S'a izbândit, de-alungul şi de-alatul.

— „Bătrâne Domn, când viu să-ţi văd sălaşul
Îţi cer povaţa ta să-mi reînvie,
Eu Regele, nepotul şi urmaşul,
Al treilea în scaun de Domnie.

„Spre depărtări azi ochii mi se 'ndreaptă.
Şi vorba mea dau chezăşie vouă,
Că *voiu clădi cu cumpănire dreaptă*
Pe ziduri vechi o Românie Nouă"...

X

Românii transnistrieni din Republica Moldovenească, cei din Republica Cehoslovacă, din ţinutul Mezerici, şi cei din America. Românii din Ungaria, Jugoslavia şi Bulgaria. Aromânii. Rostul lor însemnat de-alungul graniţelor României.

România întregită cuprinde în timpul de faţă toate vechile provincii româneşti: Oltenia, Muntenia, Moldova, Basarabia, Bucovina, Dobrogea, Banatul, Transilvania, Maramureşul şi Crişana (cu 19 milioane de locuitori, câte 58

www.dacoromanica.ro

de fiecare km.²). Nu se găsesc însă toţi Românii înlăuntrul graniţelor ei de astăzi. Fiindcă puterea de întindere a poporului român s'a vădit în cursul timpului în măsură însemnată, păstorii au trecut cu turmele lor la păşune adeseori dincolo de graniţele fireşti ale pământului strămoşesc. S'au revărsat mai mult spre Răsărit peste Nistru unde în aşa numita „Republică Moldovenească", organizată de bolşevismul rusesc, vieţuesc aproape 800.000 de Români transnistrieni; dincolo de Tisa, în Republica ceho-slovacă au rămas mai puţini: 25.000.

In ţinutul **Mezerici** (Moravia) sunt o mulţime de sate „valahe", un ţinut întreg, în care poporul român, deslipit de masa lui cea mare din Dacia de odinioară, s'a slavizat; păstrează însă până în timpul de faţă elemente din portul, jocul şi cântecul românesc (chiuiturile), poporul se ocupă cu păstoritul şi lemnăritul. In Statele Unite ale Americii trăesc de asemenea mulţi Români, pe seama cărora s'a înfiinţat la 1935 o episcopie ortodoxă în legătură cu Patriarhia din Bucureşti.

In Istria, pe la poalele lui Monte Maggiore, mai trăesc în câteva sate 3000 de Istroromâni, porniţi şi ei pe calea înstrăinării într'un ţinut locuit de peste 100.000 Slavi şi cam tot atâţia Italieni.

Pe teritorul Ungariei de azi au mai rămas vre-o 50.000 până la 60.000 Români răsfiraţi de-alungul graniţei. Un număr mare de Români au fost împiedecaţi să ajungă cetăţenii României întregite, prin linia demarcaţională, care a sfâşiat Banatul trecând peste 150.000 de Români bănăţeni la Regatul jugoslav sub stăpânire sârbească, unde se mai găsesc şi Românii din Valea Timocului (350.000). Mai sunt Români şi în Bulgaria pe lângă Vidin şi în judeţul Plevna (100.000), iar în Peninsula Balcanică Românii

www.dacoromanica.ro

macedoneni sau Aromânii, sunt răspândiţi în număr de peste jumătate milion.

Românii aceştia, aşezaţi în afară de graniţele ţării noastre, sunt ca nişte trupe de pază, ca nişte posturi înaintate, cari au de împlinit un rost destul de greu, dar nu mai puţin însemnat şi folositor, acela de strajă la porţile României întregite, dând alarma ori când s'ar ivi vre-un început de primejdie din partea unor vecini, cari nu ar vedea tocmai cu ochi buni ţara noastră întregită până aproape de hotarele firești ale graiului strămoşesc. Suntem datori a ne gândi şi la soarta grea a Românilor rămaşi în afară de graniţele de astăzi ale patriei noastre, ajutându-i de câte ori ni se dă prilej, încurajându-i în luptele lor pentru apărarea credinţii şi a sufletului românesc, ţinând totdeauna seamă de adevărul cuprins în cuvintele: **despărţit sau depărtat, fratele-i tot frate.**

www.dacoromanica.ro

TABLA CUPRINSULUI

Pag.

Cuvânt despre urzirea acestei cărți ..... 3—4

CARTEA I-a: TEMEIURILE UNIRII ROMÂNILOR 5—48

I. Păreri puțin lămurite despre Unirea Românilor. Ea nu a răsărit din dărnicia vre-unei puteri lumești, ci dintr'o tainică și îndelungată pregătire istorică. Temeiurile ei sunt adânci și nesguduite 7

II. Icoana pământului românesc. Carpații — osia pământului românesc — cu cele trei fronturi: moldovean, muntean și transilvan. Rostul Transilvaniei în mijlocul celorlalte țări românești. Însemnătatea Carpaților și a Dunării pentru pământul românesc. Câmpia, colina și muntele au îndrumat îndeletnicirile poporului 9

III. Sămânța poporului românesc. Neamul Tracilor cu ramura sa dacică este tulpina, din care a odrăslit poporul român. Altoirea mlădițelor romane în tulpina Dacilor. Amestecul de sânge slav n'a schimbat prea mult firea daco-romană a băștinașilor. Poporul român — „cel mai trainic neam de oameni de pe fața pământului". Ce oameni de valoare a dat neamurilor vecine din sămânța sa bogată? El merită un „viitor frumos și mare" 13

IV. Tăria credinței strămoșești. Cum înțelege poporul român evanghelia lui Christos? Asemănare între Români și popoarele vecine. Legăturile bisericești cu Patriarhia din Constantinopol. Ortodoxia luptătoare apără unitatea sufletească a neamului și împiedecă pe Unguri a prinde rădăcini în Transilvania, Muntenia și Moldova. Cuvântul lui Mihail Eminescu despre mitropolia Sucevei. Uimirea lui Antoniu Possevino despre statornicia Românilor din Transilvania în legea și ritul răsăritean. Pentru ce nu cutezau candidații la scaune vlădicești să se abată dela credința poporului? 20

V. Puterea graiului românesc. Înrudirea limbii române ca limbile odrăslite din tulpina vechiului graiu latin. Unitatea graiului românesc s'a păstrat peste granițele provinciilor de sub felurite cârmuiri străine. Limba românească nu a putut fi răpusă de năvala limbilor stăpânitoare. Veacul XVI așează arme nouă în serviciul limbii tiparnița, cartea și școala ro-

www.dacoromanica.ro

Pag.

nească. Buna prevestire a catehismului tipărit în Sibiu la 1544. Războiul limbilor 26

VI. Datini şi obiceiuri. Ştirile lui Herodot şi ale cronicarului Grigorie Ureche despre statornicia vechilor locuitori ai ţării în cinstirea datinelor strămoşeşti. Obiceiurile sunt mai tari decât legile scrise. Anevoie au putut fi înduplecaţi Românii să-şi părăsească datinile şi obiceiurile 33

VII. Legi şi aşezăminte. Legile cârmuirilor străine nu au putut schimba firea poporului român. Obiceiul pământului fiind acelaş în Transilvania, Muntenia şi Moldova, a rămas şi el un puternic temeiu de unire. Cât a putut moşteni poporul român din dreptul roman? Cum a purces cu împrumuturile din obiceiuri şi întocmiri slavone? Partea românească a vechilor întocmiri cneziale şi voevodale. Aceste întocmiri erau mai vechi în Transilvania decât în Muntenia şi în Moldova. Stăpânirea ungurească nu a fost în stare să le desfiinţeze. Transilvania nu a format o singură ţară cu Ungaria şi n'a fost niciodată pământ unguresc. La 1918 s'a înlăturat numai spuza vechilor cârmuiri străine 36

VIII. Puterea morală a conştiinţei naţionale. Lipsa conştiinţei naţionale a fost o grea piedecă în calea Unirii Românilor. Pentruce n'a dăinuit Unirea înfăptuită prin sabia lui Mihai Viteazul? Cum s'a pregătit calea spre Unirea desăvârşită? Tratatul dela Trianon nu e decât pecetluirea voinţii mărturisite liber de întreg neamul românesc la sfârşitul anului 1918. 42

CARTEA A II-a: INFĂŢIŞAREA ŢĂRILOR ROMÂNE PÂNĂ IN PREAJMA CELEI DINTÂI UNIRI. 49—104

I. Pentru ce a întârziat atâta timp Unirea Românilor? Istoria e „geografie în mişcare". Soarta Daciei după retragerea legiunilor romane. Pământul ei—stăpânit vremelnic de neamuri barbare. Obiceiurile dela curtea lui Atila. Pătrunderea Slavilor printre Români. „Ceice n'au stăpânire se risipesc ca frunzele' 51

II. Cele din urmă unde ale năvălirilor barbare. Ţara Românilor din Carpaţi. Vitejia Românilor din sudul Dunării. Frânturi de popoare de obârşie apuseană, aşezate în pământul românesc. Rostul şi însemnătatea Saşilor pentru viaţa orăşenească. Urmarea năvălirii Tătarilor 59

III. Organizarea Marilor Voevodate. Voevodul Ladislau al Transilvaniei în luptă cu regii Ungariei. Voevozii Ţării Româneşti din sudul Carpaţilor: Litovoi, Bărbat şi Basarab cel

www.dacoromanica.ro

Pag.

Mare. Progresele Ţării Româneşti din veacul XIV au atins o culme în timpul domniei lui Mircea cel Bătrân. Lupta dela Nicopol 1396. Stări economice. Lupta înrâurilor apusene cu cele răsăritene. Descălecarea Moldovei: izbânda lui Bogdan din Cuhea Maramureşului. Transilvania, Muntenia şi Moldova au ieşit oţelite din lupta contra regilor Ungariei. Legături de alianţă între Moldova şi Polonia. Neînţelegere cu Patriarhia din Constantinopol şi cu Sigismund, regele Ungariei. Domnia lui Alexandru cel Bun şi roadele ei pentru Moldova. Trăinicia înfăptuirilor din timpul lui Mircea cel Bătrân şi Alexandru cel Bun 63

IV. *Moldova şi Transilvania „să fie una" — 1450. Românii ca apărători ai creştinătăţii. Iancu Huniade a sporit faima Românilor. Ştefan cel Mare aşijderea. Cum îl laudă scriitorii străini: unguri şi poloni? Isprăvile lui pentru cultură şi artă. Ştefan era cu tragere de inimă spre Transilvania. Cum îl preţuiau Braşovenii? Ce fel de scutinţe a încuviinţat el negustorilor din Braşov? Cum a fost împiedecat la 1507 războiul între cei de aceeaşi credinţă şi de aceeaş seminţie?* 82

V. *Căderea Ungariei. Urmările luptei dela Mohaci pentru Ţările Române. Patima boierilor porniţi spre necontenită răsvrătire, — una din pricinile alunecării Ţărilor Române pe povârniş. Neliniştea şi nestatornicia domnitorilor mărunţi, săltaţi în scaunele stăpânirii. Zilele lor — „în mâna Turcului". Înstrăinarea unor părţi din pământul Ţărilor Române. Tristele urmări ale jafurilor turceşti. Urmările descoperirilor geografice din sec. XV-XVI pentru Ţările Române. Semne de progres cultural în veacul XVI* 93

CARTEA A III-a: ÎNTÂIA UNIRE A ŢĂRILOR ROMÂNE 1599—1601. 105—153

I, *Împrejurări cari au putut pregăti unirea Transilvaniei cu Muntenia şi cu Moldova; Pentru ce a putut miji şi în capete străine proiectul unirii Transilvaniei cu Muntenia şi cu Moldova?* 107

II. Începutul domniei lui Mihai Viteazul. Ce gânduri avea Mihai la începutul domniei? Alianţa cu Moldova şi cu Transilvania. Biruinţele lui asupra Turcilor. Uneltirile lui Sigismund Báthory contra lui Mihai. Înlocuirea lui Aron Vodă cu Ştefan Răzvan. Tratatul dela Alba-Iulia, 20 Maiu 1595 110

III. Lupta dela Călugăreni. Starea sufletească a lui Mihai în preajma acestei lupte şi eroismul său personal în cursul ei. Biruinţa dela Giurgiu. Desfiinţarea tratatului din 20 Maiu 1505. Uneltirea boierilor contra lui Mihail, pe care vor să-l

www.dacoromanica.ro

Pag.

înlocuiască cu Simion Movilă. Noui biruinţe ale lui Mihai asupra Turcilor. Meletie Pigas, patriarhul Alexandriei, mijlocitor de pace. Sigismund Báthory părăseşte tronul Transilvaniei 116

IV. Înţelegerea lui Mihai cu împăratul Rudolf II. Sigismund Báthory căindu-se „că-şi dete ţara pe o cetate"—se întoarse iarăşi la tronul Transilvaniei. Alte lupte şi biruinţe alę lui Mihai în sudul Dunării. Sigismund părăseşte din nou Transilvania, lăsând-o în grija vărului său, cardinalul Andrei Báthory. Mihai întâmpinat la Braşov de primarul sas Chirilă Greissing şi de protopopul român Mihai dela Biserica Sf. Nicolae 121

V. Lupta dela Şelimbăr. Cum o descrie cronica ţării, cronicarul ungur Szamosközi şi italianul Beducino? Uciderea lui Andrei Báthory. Intrarea lui Mihai în capitala Transilvaniei. Hotărîrile mai însemnate ale dietei din Alba-Iulia (1599) şi din Braşov (1600) 125

VI. Cucerirea Moldovei. Mihai în culmea puterii. Hotărîrile dietei din Alba-Iulia (1600) cu privire la Români 132

VII. Politica de românizare în Transilvania. Măcelul dela Huedin. Bătălia dela Mirislău. Impăcarea lui Mihai cu Gheorghe Basta. Biruinţa dela Goroslău. Uciderea lui Mihai pe câmpia Turzii 139

VIII. Insemnătatea domniei lui Mihai şi a faptelor lui de vitejie. Ideea de ţară, de neam şi de credinţă în menirea domniei lui Mihai. Nestrămutata lui hotărîre de luptă şi de jertfă. Mărimea lui istorică. Amintirea lui a luminat căile destinului românesc până la împlinirea din 1918 147

CARTEA a IV-a: DELA ÎNTÂIA PÂNĂ LA A DOUA UNIRE 1601—1821. 153—216

I. Urmările căderiii lui Mihai. Biruinţele lui Radu Şerban asupra lui Moise Székely şi Gavril Báthory. Răsunetele lor în poezia populară. Incercările făcute de Gavril Bethlen pentru unirea Transilvaniei cu Muntenia şi cu Moldova. Proiectul unui regat al Daciei protestante. Radu Mihnea în Muntenia şi în Moldova. 155

II. Matei Basarab — „al doilea Mihai". — „Iubeşte Ţara pe Domn şi Domnul pe Ţară". Alianţa munteano-transilvană şi valoarea ei. Matei — „Domn al Răsăritului". Vasile Lupu şi Racoţeştii. Proiectul cuceririi Transilvaniei de către Moldova. Prigonirea mitropolitului Ilie Iorest pentru pricini religioase şi politice. 159

www.dacoromanica.ro

Pag.

III. Năzuinţi de unire naţională şi de întindere, peste graniţele Ţării Româneşti, cu ajutorul culturii. Pornirea împotriva Grecilor. „Cuvintele acelea sunt bune care le înţeleg toţi". Grija mitropolitului Varlaam pentru unitatea sufletească a neamului. Fii de ţărani din Transilvania, luându-şi partea din moştenirea părintească, pleacă în Moldova „să înveţe carte" (1651). Românii toţi „dintr'o fântână cură". 165

IV. Răsturnarea lui Vasile Lupu din tronul Moldovei. Alianţa lui Gheorghe Racoţi II cu Gheorghe Ştefan şi Constantin Şerban. Îndreptarea spre Rusia. Tratatul încheiat de ţarul Alexie cu Moldova (1656). Călătoria mitropolitului Sava Brancovici la curtea aceluiaş ţar (1668)). Prigonirea lui Sava Brancovici (1680). Laudele mitropolitului Dosoftei al Moldovei pentru tipografia dăruită de patriarhul Ioachim al Rusiei (1686). Biruinţa creştinilor la Viena. Întinderea Austriei spre răsărit. Gândurile înalte ale lui Duca-Vodă al Moldovei. Şerban Cantacuzino, Domnul Ţării Româneşti, vrea să păşească pe urmele lui Mihai Viteazul. Sfârşitul ocrotirii turceşti în Transilvania prin declaraţia dela Sibiu (1688), prin diploma leopoldină (1691) şi prin pacea dela Carlovăţ (1699) 171

V. Constantin Brâncoveanu şi înaintarea culturală-artistică din timpul său. Laudele italianului Del Chiaro pentru talentul Românilor şi ale mitropolitului Antim Ivireanul pentru dărnicia lui Constantin Brâncoveanu. Grija lui pentru soarta Românilor din Transilvania. Urmările neprielnice ale stăpânirii austriace în Transilvania. Sfâşierea sufletească a Românilor. Împotrivirea mirenilor de a se amesteca sufleteşte cu „papiştaşii" şi hotărârea lor de a primi „toate ale legii dela mitropolitul Ţării Româneşti". Stăruinţele lui Brâncoveanu de a-şi întinde stăpânirea în Transilvania pe cale economică. Porniri de unire pe calea unor legături dinastice. 178

VI. Cantemireştii în Moldova. Urmările politicii rusofile. Veacul zis al Fanarioţilor. Păreri felurite şi cu totul potrivnice despre veacul acesta. De unde purced ele? Numirea de veacul Fanarioţilor trebue înlocuită cu alta mai cuprinzătoare şi mai adevărată. Sămânţa virtuţii nu a pierit din sufletul poporului român nici în acest veac 187

VII. Semne de împotrivire faţă de străini. Măsurile de ocrotire a meseriaşilor băştinaşi. Moleşirea boierilor şi lunecarea lor spre treapta unor unelte în mâna străinilor. Încercări pentru apărarea curăţeniei sângelui românesc, oprind căsătoriile amestecate cu străini 195

VIII. Oltenia sub stăpânire austriacă. Îndreptările lui Constantin Mavrocordat. Încercarea de constituţie dela 1740. Măsuri pentru îmbunătăţirea judecăţilor şi învăţătura preoţilor. În-

www.dacoromanica.ro

Pag.

teresul lui Constantin pentru bunele moravuri şi pentru scrisul românesc. Desrobirea ţăranilor munteni şi moldoveni. Soarta grea a celor din Transilvania. Hrisovul lui Grigorie Matei Ghica din 14 Mai 1750 pentru primirea ţăranilor pribegi din Tranvilvania şi aşezarea lor în cuprinsul Ţării Româneşti. „Nişte puncte" pentru iobagii din Transilvania. 198

IX. Sfâşierea Moldovei. Bucovina sub Austriaci. Proiectul unui regat al Daciei cuprinzând Muntenia şi Moldova. Răpirea Basarabiei. Impotrivirea Românilor din Transilvania faţă de politica habsburgică. Răscoala călugărului Sofronie, a lui Horia şi a lui Tudor Vladimirescu. O încercare de a aşeza pe Tudor, luptătorul cu arma, alături de Petru Maior, luptătorul cu condeiul. 203

X. Inaintare în domeniul vieţii culturale şi şcolare. Incercările lui Ioan Piuariu-Molnar şi Paul Iorgovici pentru răspândirea ziarelor româneşti. Predica preotului Sava Popovici din Răşinari despre obârşia şi stăruinţa Românilor în Dacia. Samuil Micu-Klein, Şincai şi Petru Maior — pribegesc spre Buda, Gheorghe Lazăr se îndreaptă spre Bucureşti. Spaima veneticilor când au simţit că încep a se deştepta Românii. „Focul aprins în dieta Transilvaniei". Gândul unirii mişeşte din nou în sufletul Românilor. Dorinţa rostită în versurile mitropolitului Veniamin Costache. 210

CARTEA A V-a: A DOUA UNIRE 1822—1866. 217—281

I. Timpul naţionalismului luptător. Porniri spre îndreptări constituţionale în Ţările Române. Cel dintâi proiect de constituţie a Moldovei. Proiectele muntene. Deosebirea între Moldoveni şi Munteni. „Totimea trupului românesc întru întregimea sa cea dintâi" — ca idee răsărită din şcoala lui Gheorghe Lazăr. Dinicu Golescu pentru Dacia Mare 219

II. Ideea Unirii în preajma păcii dela Adrianopol şi în punctele Regulamentului Organic. Generalul Pavel Kisseleff — prieten al ţăranilor. Teama Austriei. 229

III. Frământări revoluţionare în Transilvania, Banat, Moldova şi Muntenia. Societatea secretă „Constituţia" din Lugoj. Porniri de maghiarizare. Soarta grea a Românilor din Transilvania, înfăţişată de scriitori maghiari. Conspiraţia lui Leonte Radu în Moldova. Pornirile de unire ivite în cursul acestor frământări. Românii din Transilvania — răspânditori ai ideii de unitate naţională. Proiectul lui Ioan Câmpineanu pentru „un singur popor unit şi independent". Cununia lui Gheorghe Bibescu la Focşani. „Dreptate, frăţie" — lozinca revoluţiei din 1848 234

www.dacoromanica.ro

Pag.

IV. Momente de ordin constituţional în mişcările revoluţionare din 1848—1849. Cheia de boltă: Unirea Moldovei cu Ţara Românească. Teama Rusiei şi a Austriei de o apropiată Daco-Românie. Mihail Kogălniceanu respinge învinuirea de daco-românism. Proclamaţia dela Islaz şi nereuşita încercărilor de îmbunătăţiri în Muntenia. Dăinuirea mai îndelungată a revoluţiei în Transilvania. Cererile dela 25 Februarie 1849 pentru unirea politică a tuturor Românilor din împărăţia habsburgică. Saşii — doritori să trăiască mai bucuros în unire cu Românii decât cu Ungurii. Românii împreună cu Sârbii, Slovacii şi Croaţii cereau (la 27 Aprilie 1849) dreptul de a-şi întocmi viaţa politică deosebit de a Ungariei. Înăbuşirea mişcărilor revoluţionare şi Convenţia dela Balta Liman. 244

V. Tratatul dela Paris (30 Martie 1856). Convocarea divanurilor adhoc. Uneltiri împotriva Unirii în Moldova. Sprijinul Franţei şi al Angliei pentru Unire. Mihail Kogălniceanu şi Ioan C. Brătianu arată dorinţele naţionale ale Ţărilor Române. Ele au fost primite prin votul divanurilor adhoc 253

VI. Convenţia dela Paris (7—19 August 1858). Amestec de Unire şi viaţă aparte. Influenţa franceză şi cea belgiană asupra Convenţiei. România — „Belgia Orientului". Unirea e cu putinţă peste uneltirile turceşti şi austriace. Sfatul lui Napoleon III pentru amânarea alegerii unui prinţ străin .. 259

VII. Indoita alegere a lui Alexandru Cuza. Cuvântarea lui Mihail Kogălniceanu. Lauda lui Ludovic Kossuth despre alegerea lui Cuza la Bucureşti. Firmanul din 2 Decemvrie 1861; „o singură Românie". Autonomia. Reformele. Rostul lui Mihail Kogălniceanu. Părerea unui istoric francez despre domnia şi politica lui Alexandru Cuza 269

VIII. Incercări constituţionale la Românii din Transilvania (1861—1865). Cererile lui Andrei Şaguna în senatul imperial din Viena. Conferinţele naţionale - politice. Dieta Transilvaniei la Sibiu şi legile ei prielnice naţiunii române. Asemănare între progresele Românilor din Transilvania şi ale fraţilor de peste munţi. Pentruce nu a fost cu putinţă în zilele lui Cuza-Vodă să se unească şi Transilvania cu România? „Anul lacrămilor". 272

CARTEA A VI-a: UNIREA A TREIA ŞI CEA DIN URMĂ 1866 — 1918. 283—395

I. Chemarea lui Carol de Hohenzollern-Sigmaringen. Mişcări separatiste la Iaşi. Sosirea lui Carol în Ţară şi proclamaţia către popor. Bucuria Românilor din Transilvania şi Banat. Prevestiri pentru apropiata lor unire cu cei de peste munţi. 285

www.dacoromanica.ro

Pag.

II. Incuviinţarea plebiscitului din Aprilie 1866. Constituţia României şi schimbările ei. Inrâurirea belgiană şi rezultatul firesc al străduinţelor constituţionale-politice din cursul unei jumătăţi de veac 293

III. Călătoria lui Carol la Constantinopol. Firmanul de investitură (43 Octomvrie 1866) Aşezăminte culturale-ştiinţifice în slujba ideii de unire naţională. Intâlnirea lui Carol cu ţarul Rusiei (1869). Greutăţi în politica din lăuntru şi în cea din afară. Chestiunea Strousberg. Urmările războiului franco-german. Incercarea revoluţionară dela Ploeşti. Frământările din Capitală. Hotărârea lui Carol să părăsească Ţara. Rolul lui Lascăr Catargiu în asemănare cu al lui I. C. Brătianu. 304

IV. Independenţa şi regalitatea. Convenţia dela Livadia. Desfiinţarea suzeranităţii turceşti (9 Maiu 1877). România liberă răspundea unui mare interes european. Tovărăşia militară cu Rusii. Principele Carol — comandantul trupelor ruseşti şi româneşti din faţa Plevnei. Strălucitul rezultat militar — umbrit de rezultatul puţin mulţumitor al acţiunii diplomatice. Congresul din Berlin. Proclamarea Regatului. Urmarea acestor întâmplări asupra Românilor subjugaţi. 313

V. Politica externă a Regelui Carol. Indreptarea României spre Tripla Alianţă. Schimbare de front. Sporirea teritoriului României în sudul Dunării ca semn al apropiatei întregiri naţionale. Valoarea morală şi politică a păcii dela Bucureşti 1913. Curentul naţional propoveduit prin ziarele Românilor de sub cârmuiri străine. Dualismul austro-ungar 1867. Legea naţionalităţilor din Ungaria 1868. Maghiarizarea prin şcoli. Lupta de cuvinte a lui Björnstjerne Björnson cu ministrul Albert Apponyi. Resistenţa pasivă şi Memorandul Românilor din Transilvania. Erdélyi Magyar Kultur Egylet şi Liga Culturală din Bucureşti. Inaugurarea activităţii parlamentare. Arhiducele Francisc Ferdinand şi Aurel C. Popovici. 325

VI. Inceputul marelui război. Frământarea sufletească a Regelui Carol. Sfetnicii lui — „la înălţimea cerinţelor vremii". Neutralitatea. Moartea Regelui Carol. Principele moştenitor Ferdinand şi soţia sa Maria. Contopirea lor sufletească cu ţara şi cu poporul României. Consiliul de Coroană pentru intrarea României în război. Amintirea lui Mihai Viteazul în sprijinul propunerii pentru războiul de întregire a României. Mărturisirile Regelui Ferdinand. Pregătirea sufletească a mulţimilor 338

VII. Intrarea României în război. Situaţia primejduită a armatei române. Eroismul şi mucenicia Regelui Ferdinand: „Datoria mea mai presus de toate"... Armata înfrângerii şi armata biruinţii. Puterea de împotrivire a ostaşului român.

www.dacoromanica.ro

Pag.

Atacul victorios dela Mărăşti. Insemnătatea lui. Izbucnirea revoluţiei ruseşti pe frontul dela Siret. Lupta vitejească a Românilor la Mărăşeşti. Sfatul Ţării din Basarabia proclamă Republica Moldovenească — 15 Decemvrie 1917. Unirea Basarabiei cu România — 9 Aprilie 1918. Pacea dela Bucureşti — 7 Maiu 1918. Punctul culminant al tragediei române: „o insulă de onoare într'un ocean de noroiu". Izbânda aliaţilor României pe frontul de vest. Prăbuşirea Austro-Ungariei. Unirea Bucovinei şi a Transilvaniei 349

VIII. Declaraţiile de Unire dela Chişinău şi Cernăuţi. Memoriul dela Darniţa. Moţiunea dela Oradea şi prezentarea ei în parlamentul ungar. Adunarea Naţională dela Alba Iulia. Discursul lui Vasile Goldiş. Povestea aşa numitelor „puncte dela Alba Iuia". Hotărârea Saşilor dela Mediaş. Moţiunea Şvabilor dela Timişoara. Explozia de bucurie a Românilor desrobiţi. Regele Ferdinand despre temeliile puternice ale Unirii. Victimele furiei de răzbunare a foştilor cârmuitori străini. Situaţia primejduită a României, ameninţată de bolşevici la Nistru şi la Tisa. Intrarea armatei române în capitala Ungariei. Cum preţuia francezul Iules Cambon meritele României pentru scăparea Ungariei de tirănia bolşevicilor? „Ungurii trebue să fie recunoscători armatei române" (scrie profesorul american Upson Clark). Tratatele de pace din 1919—1920. Jertfele României. „Mica Înţelegere". 361

IX. Incoronarea în catedrala dela Alba Iulia (15 Octomvrie 1922). Programul Regelui Ferdinand I. Reforma agrară. Revizuirea constituţiei dela 1866. Organizarea bisericească şi înfiinţarea Patriarhiei. Reforma electorală. Reformele şcolare. Starea igienică-sanitară. Organizarea economică-financiară. Viaţa socială-culturală. Moartea Regelui Ferdinand I. Regenţa. Regele Carol II 377

X. Românii rămaşi în afară de graniţele Patriei întregite. Românii transnistrieni, din Republica Moldovenească; cei din Republica Cehoslovacă, din ţinutul Mezerici, şi cei din America. Românii din Ungaria, Iugoslavia şi Bulgaria. Rostul lor însemnat de-alungul graniţelor României". 393

www.dacoromanica.ro

ÎNDREPTĂRI

La pag. 43 rândul 2 din jos în loc de „nu ar fi pus la cale boerii Munteniei planurile" se va citi *„a fost motivul de căpetenie al scurtimii.*

Pagina					în loc de	se va citi
350	rândul	1	din	sus	*împlinsieră*	*= împliniseră*
354	„	12	„	„	*pepodul*	*= pe podul*
382	„	3	„	„	*treut*	*= trecut*
384	„	6	„	„	*eparhilor*	*= eparhiilor*
385	„	8	„	jos	*să fi putut aplica ca*	*= să fi putut aplica*
387	„	4	„	„	*aşezămnitelor*	*= aşezămintelor*

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE „LUCEAFĂRUL" S. A. — BUCUREŞTI
10030 ex. ed. I. 5. 1937

www.dacoromanica.ro

CARTEA SATULUI

ŞCOASĂ DE FUNDAŢIA CULTURALĂ REGALĂ „PRINCIPELE CAROL"

1. *Cezar Petrescu:* Cei trei Regi (cu un desen de *Lena Constante* şi cu 46 de vederi şi chipuri după fotografii).
2. *Mihail Sadoveanu:* Inima noastră (cu desene de *Leon Viorescu).*
3. *Al. Lascarov - Moldovanu:* Viaţa creştină în pilde (cu desene de *Mac Constantinescu).*
4. *V. Voiculescu:* Toate leacurile la îndemână (cu o reproducere în culori după *Şt. Luchian* şi numeroase figuri).
5. *Lucia Filimon-Ciulei:* Intre gospodine (cu desene de *Aurel Jiquidi).*
6. *N. Oancea:* Culegere de coruri (cu un desen colorat de *Mac Constantinescu* şi vederi după fotografii).
7. *Joc sfânt popular:* Vicleimul, (cu întregiri şi lămuriri de *Victor Ion Popa* şi muzică de *G. Breazul* cu un desen în culori de *Mac Constantinescu* şi vederi după fotografii).
8. *I. C. Vissarion:* Invietorul de morţi (cu desene de *Aurel Jiquidi).*
9. *T. Buşniţă:* Cartea crescătorului de peşti (cu o reproducere în culori după *I. Steriadi* şi numeroase figuri).
10. *Tudor Pamfile* şi *Victor Ion Popa:* Cuiul lui Pepelea, comedie populară (cu un desen colorat de *Aurel Jiquidi* şi numeroase desene negre).
11. *I. Agârbiceanu:* Minunea, povestiri (cu desene de *Demian).*
12. *Apostol D. Culea:* Şezători de seară (cu o reproducere în culori după *Rodica Maniu* şi cu numeroase figuri).
13. *G. V. Madan:* Răsunete din Basarabia (cu desene de *Victor Ion Popa).*
14. *Liviu Rebreanu:* Oameni de pe Someş (cu desene de *Lena Constante).*
15. *Emanoil Bucuţa:* Biblioteca Satului (cu o vedere în culori după *G. Petraşcu* şi cu alte chipuri).
16. *I. Simionescu:* Auzite şi trăite în ţară (cu desene de *Aurel Jiquidi).*
17. *Victor Ion Popa:* A fost odată un război (cu desene de autor).

Cărţile noastre se găsesc de vânzare în principalele librării din ţară. Procurarea lor se face numai prin

„Fundaţiile Culturale Regale" — Centrala Editurilor

Str. C. A. Rosetti, 2 — Bucureşti — Telefon 3.35.36

www.dacoromanica.ro

PREȚUL 30 LEI

www.dacoromanica.ro